

ספרייה ליאו באוויטש

ספרייה תולדותית
על פי
מחקרים תעודות וזכרונות

локט ונערך על ידי
הרה"ת ר' שלום דובער שי' לוין

יוצא לאור על ידי
ספרייה אגדת חסידי חב"ד – אלל יוסף יצחק – ליובאוויטש
770 איסטערן פֿאַרְקוּווּי
ברוקלין, נ.י.

שנת חמישת אלף שבע מאות חמשים ושלש לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות גדולות
צ"א שנה לכ"ק אדמור"ר שליט"א

SIFRIYAS LUBAVITCH

Published and Copyrighted by
“KEHOT” PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway, Brooklyn, N. Y. 11213
Tel. (718) 493-9250 • 774-4000 • 778-0226

Printed in the U.S.A.

ISBN 0-8266-5337-5

נדפס בדפוס
שמחה ובני גרשון גליקאנו
Bookmart Press
N. Bergen, N.J. 07047

נסדר בדפוס “עמפייער פרעסעס”
ע”י מרדכי ליב בן פינגא וויסען יצחק בן ברכה
Empire Press
550 Empire Blvd, Brooklyn, NY 11225
(718) 756-1473 • Fax (718) 604-7633

tocן הענינים

פתח דבר	7 .....
א. אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר הוזקן	
השריפה בלארדי	ח .....
שרידי האוסף	יא .....
כתבידרא הקדושה	יב .....
הנחות והעתיקת התורות	יד .....
העתיקות ה„תניא“ וה„שולחן ערוך“:	טו .....
ב. אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר האמצעי	
אוסף כתבייו	יח .....
ג. אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר ה„צמח-צדק“	
אוסף כתבי היד	כד .....
אוסף כתבייו	כח .....
אוסף ספרי הדפוס	לא .....
השריפה הנוראה בליבורנוויטש	לג .....
ד. אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע	
אוסף ספרי הדפוס	לו .....
ה. אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע	
אוסף כתבי היד	מג .....

שמירת הכתבים	מט
אוסף כתביו	נא
אוסף ספרי הדפוס	_nb
סידור הספריה	נו
העברת האוסף מליאובאויטש	סג
תקופת רוסטוב	סד
ו. אוסף ספרי וכרכי כ"ק אדמוי"ר מוהריי"צ נ"ע	סח
אוסף כתבי היד	עה
אוסף כתביו	פ
העברת הספרים לספרייה הציבורית	פא
ז. ספריית "ליובאוויטש"	צ
הגדלת הספריה	צד
סידור הספרים	ק
העברת הספריה מריגה לווארשה	קב
העברת הספריה מווארשה לאטוואצק	קו
ח. ספריית "אגודת חסידי חב"ד"	קט
רישום הספריה על שם "אגודת חסידי חב"ד"	קייב
הצלת הספריה מאירופה	קיד
ט. מקור הכלפים לרכישת הספרים	קכח
קופת ה"מעמד"	קכז

קופת הספרייה	קלא
חברת "תקומה לתרבות ישראל"	קלב
י. ספריית ה"מרכז לענייני חנוך"	קלג
אוסף כתבי היד	קם
בנייה חדש בספרייה	קמב
עריכת קטלוג	קמו
יא. פדיית אוסף הכתיק'	קנ
איתור והבאת אוסף הכתיק'	קנג
יב. פדיית אוסף כ"ק אדרמו"ר מוהרץ"ב נ"ע	קנו
השליחות לרוסיה	קנט
איתור זיהוי האוסף	קסד
השליחות השנייה לרוסיה	קסו
יג. משפט הספרים	קעה
החזרת הספרים	קפ
יד. בניית ופתחת הספרייה	קpb
מבצע ספרים – שנת תשmachקלה	קpb
בנייה הספרייה בסל	קפח
טו. ספרי' – אוצר החסידיים – ליבאוויטש	רד
הוצאת ספרים קה"ת	רח

תוכן העניינים

 מפתח שמות אנשים ומקומות	 ריג
 מפתח תאריכים בתולדות הספרייה	 רכה

פתח דבר

במהודה ושבח להש"ית מוציאים אלו לאור את הספר „ספריית ליאו באויטש“, סקירת חולדותיה, מתחילה מתקופת כ"ק אדמו"ר הוקן, מייסד תנועת חב"ד, ועד לזמןינו זה.

אוסף ספרים וכתבי-יד קיים היה במרכז תנועת חב"ד, ברשות האדמו"ר נשיא התנועה, לאורך כל ימיה.

האוסף של הדורות הראשונים היה אמן קטן הכמות. גם ממנו כמעט ולא נשאר שיריד. רובם המכריע של הספרים וכתבי-יד שהיו בו נשרפו בשיריפות המרכובות, שפכו את העיירות הקטנות בימים ההם, או שאבדו בשאר הרפתאות הזמן.

עיקרו של האוסף המקורי התחיל בדור השלישי לתנועת חב"ד, והלך והתרחב במשך הדורות, עד אשר הפך לאחת הספריות היהודיות החשובות בעולם.

* * *

בפרק הראשון של הספר מועתקת רשימה של מאותCRCIM ספרי דפוס, שנלקחו לבדיקה מבית כ"ק אדמו"ר הוקן, בעת מאסרו: רק חלק מספריו נלקח, כדי ללמידה ממנו על הכלל כולו – אם יש בቤתו חומר נגד המלוכה. מ"מ נראה שהמדובר הוא רק בספריה של כמה מאות ספרים. גם סכום זעום זה של כמה מאות CRCIM, גדול היה ברוטאי של אותם הימים, אך עדין אי אפשר לתאר את האוסף הזה בשם „ספריה“.

גם בתקופת כ"ק בני אדמו"ר האמצעי, לא ידוע לנו על אוסף גדול שהיה ברשותו. הסיבות לכך יפורטו لكمן בפרק השני של הספר.

אוסף של ממש התחיל בדור השלישי – אצל כ"ק אדמו"ר ה„צמחי-צדק“, והלך וגדל מדור לדור, כפי שייטופר لكمן בפרקיהם גז.

על האוסף הזה עברו הרפתאות וגלגולים רבים: בשיריפות שפרצו בליאו באויטש נשרפ חלק חשוב ממנו, חלק מספרי הדפוס של האוסף הזה

עבר לידי יורשי כ"ק אדמור"ר ה"צמַח צָדָקָה" – לאחר הסתלקותם, ולידי יורשי כ"ק אדמור"ר מוהרי"ש נ"ע – לאחר הסתלקותם: כל אוסף ספרי הדפוס שנאסף ע"י רבונו עד למלחמת העולם הראשונה והוחרם ע"י הממשלה הקומוניסטית, עד שכ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע הוכרה להתחיל לבנות אוסף חדש של ספרי דפוס: בשעת כיבוש פולין ע"י הנאצים והצלחת כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע ובני ביתו, נותר כל האוסף היקר הזה, אוסף הספרים הנדרשים ואוסף כתבי היד, בפולין תחת השלטון הנאצי; בשנים האחרונות נוהל משפט ארוך עם ננד כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע, שטען לבועלות על חלק מהספריה – על כל אלו יסופר בספר זה.

אמנם עם כל ההרപתקאות והגלגולים האלה, וכיינו סוף סוף, שרוכבו הניכר של האוסף הגדול והנדייר הזה, שנאסף ע"י נשיאי חב"ד במשר הדורות, נשמר בדרך זו או אחרת. חלק הארי שבו נמצא ביום "ספריות אגודות חסידי חב"ד".

בספריה נמצאים ביום כמהאתים אלף ספרים: חלק גדול מהם – ספרים נדרים ביותר, דפוסי-ערש והוצאות ראשונות, בנוסף לשירות אלפי עלים בודדים מכל התקופות והמקומות.

* * *

בד בבד עם אוסף ספרי הדפוס, הלאך וגדל גם אוסף כתבי היד, במשר שבעת הדורות של תנועת חב"ד. עיקרו של האוסף הזה הוא אוסף כתבייד של תורה חסידות חב"ד.

הדבר התחיל בתחילת תקופה נשיאות כ"ק אדמור"ר הוזקן, בשעה שכ"ק אדמור"ר הוזקן עדיין לא הדפיס אף ספר מספרייו. את הדרושים שהיה אומר מדי שבתו היה רושם אחיו, הרה"ק מוה"ר יהודה ליב אבד"ק יאנאוייטש, מח"ס שאրית יהודה. העתקות רבות היו נעשות מ"הנחות" אלו שהיו מופצות בין אלפי החסידים. גם ספר ה"תניא" לא נדפס עדיין באותה שעה, והוא מופיע בין החסידים בעתקות רבות. כך התחיל להווצר אוסף כתבייד של תורה חסידות חב"ד – כפי שייטופר لكمן בפרק הראשון של הספר.

moben שאוטף זה לא היה שומר בבית רבינו הוזקן. אמן הוא האוסף שנאסף אח"כ ע"י ננדו – כ"ק אדמור"ר ה"צמַח צָדָקָה", כדלקמן בפרק

השלישי, וכן התחילה להבנות אוסף כתבי-היד, שנשמר תמיד במרכז נשיות חב"ד.

זמן לאזמן גדל האוסף הזה, והוא ע"י רכישת כתבי-היד, תורות וכתבי-היד האדמו"רים הקודמים, והן ע"י דרושי האדמו"ר של הדור ההוא, שהיה רושם את דרשו או שהיה אומרם ברבים והחסידים היו רושמים ומעתיקים אותם בהעתקות רבות.

אוסף זה עבר תמיד מನשיא התנועה למלא מקומו. בה בשעה ששאר היורשים היו מקבלים גם הם חלק מספרי הדפוס, לא כן היה דין של אוסף כתבי היד, שנשאר תמיד ברשותו של נשיא התנועה.

מ"מ לא ניצל גם האוסף הזה מהרפהקאות הזומנים. מספר קטן של כרכים נתגאל גם הוא בידי יורי הדרוי האדמו"ר אחר הסתלקותו. השריפות הנורכחות שפקרו את העיר ליבאוויטש לא פסחו גם על אוסף כתבי-היד, שגם מהם נשמרו כרכים רבים. אמנים ורבות ועיקרו של האוסף הזה נשמר תמיד במרכז התנועה חב"ד. גם הכריכים שנתגלו בידי שר היורשים, נרכשו בסופו של דבר ע"י הרבי ואנשיו, והוחזרו לרשות הרבי, נשיא התנועה.

כרגע היה עד לכיבוש פולין ע"י הנאצים, בראשית שנת ת"ש, שאז נאבד האוסף היקר והקדוש הזה, לשック שלושים ושמונה שנים. אמנים ה' בראמי המרוכבים לא השבית חסדו מעליינו: בעבר שנים רבות נמצא האוסף בספריה בווארשה, ובראשית שנת תש"ח הוחזר לספריה המרכזית של חב"ד בני. ועל זאת – لكمן בפרק יא.

בספריה נמצא כיום – יותר אלףים כרכים כתבי-יד: כמאתיים מהם – כתובים בגותי"ק רבו לנו נשיאנו. כל אלה, בנוסף לארכיוון ענק שבו כמאה אלף מכתבים ומסמכים של כל שבעת דורות נשיאי חב"ד (רק מועטים מהם מהדורות הראשונות), וכן מכתבים אליהם, בנוסף לאלפי מכתבים ומסמכים אחרים.

* * *

את ספר התולדות הזה התחלתי לעורך בתחלת חורף תשמ"ט. באותה

שעה עסكتי ע"פ הוראת כ"ק אדמ"ר שליט"א בעריכת סדרת "תולדות חב"ד באראה"ק: נארה"כ: ברוסיה הסובייטית". שאלתי אז אם כדאי להכין גםvrן על תולדות הספרייה, והרב שילט"א הויאל להשיב, בהדגשת התיבות "להתחליל לעסוק ברכישׂ ועריכת החומר הזה". את השרשים בספר זהה הכנתי אז, ומזמן למן הייתה מוסיפה בו.

רבים מחברי ראו את דפי ההכנה לדפוס, משך השנים האלו, והרכבו להעיר ולהair בתוכן ובסגנון. לכולם מודתי נחונה על עזרתם שלא מסולא בפז. אך דעו נא רבותיי כי רכבים הם, ואי אפשר לפורתם, על כן יהיו נא בעיניכם כאילו היו היתי פורטם. אמן יצווין לטוב ידידי הרה"ת ר' שלום יעקב שי' חזון, שהש��יע הרבהה עבודה בהגחת הספר, והרבה להעיר להוסיף ולתתקן.

ולפנוי צאתי בקידוח ובהשתחוואה לפני אדון כל, על שזיכני בזכות גדולה זו, אשר כ"ק אדמ"ר שליט"א מינה אותו לנאל ספריה יקרה וקדושה זו, זה שיש עשרה שנים, והדריכני בכל פרט ופרט לאורך כל הדרך, ועל אשר הגענו לזמן הזה בספר את קורותיה בספר שלפנינו, אביעה תפליתי, שירחים הש"ית עלייו ועלינו, וישלח רפואה שלימה וקרובה לכ"ק אדמ"ר שליט"א, ומתיכףomid יוליכינו, יחד עם הספריה הקדושה הזאת, קוממיות לארצינו הקדושה, אמן כן יהיה רצון.

שלום דובער ב"ר ישראל יהודה לוין

שוב זה השבועות היזהוינג (היא תאה שנח גפלאות גדוות)
צי"א שנה לכ"ק אדמ"ר שליט"א
ברוקלין, ני.

כ"ק אדמו"ר שליט"א יוצא מבניין הספרייה

ארונות ניידים במחסן הספרים

פרק א

אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר הוזקן

אודות האוסף הראשון של בית נשיאות חב"ד, זה שהיה אצל כ"ק אדמו"ר הוזקן, מייסד תנועת חב"ד, אין לנו ידיעות מפורטות. כל ידיעותינו עליו הם מהחיפוש בכיתו בשני מסריו.

בין במאסרו הראשון בתחילת שנת תקנ"ט ובין במאסרו השני בתחילת שנת תקס"א, החרימו מביתו את ספריו וכתבייו כדי לבדוק אם יש בהם משהו נגד הממשלה.

הנהלkah במאסרו הראשון אין לנו רשימה מדויקת, רק הזכרה שבכתבו של מושל בילורוסיה זגולין אל הגנרל פרוקורור לוופוחין בל' תשרי תקנ"ט (כרם חב"ד ח"ד ע' 41): „מיד נשלחו ניירותיו וספריו בתיבה אחת ובמזודה אחת החתוםים בחותם שלי“.

שלוח הספרים נזכר בכתביו בלבד עם הבאת כ"ק אדמו"ר הוזקן בעצמו מלאניה לפטרבורג, וכן מסתבר שאת הספרים והכתבים לקחו מביתו בעת המאסר. כך יש לשער גם שהספרים וכתבי היד הוחזרו לו לאחר שחרורו.

אודות החרמת הספרים וכתבי היד מביתו במאסרו השני ידועים לנו יותר פרטימ. אז לא נלקחו בעת המאסר, אלא עבورو כמה שבועות. מהחרמה זו יש לנו רשימה מדויקת, 103 ספרים ועוד 14 קובצי כת"י. מתוכן המסמכים הקשורים לה נראה, שرك חלק מספריו נלקח, כדי ללימודו ממנו על הכלל כולו – אם יש בbijתו חומר בכתב ובבדפוס נגד המלוכה:

כ"ק אדמו"ר הוזקן נאסר בפעם השנייה בתחילת חורף תקס"א, ונשלח מלאניה לפטרבורג בד' כסלו (ראה אג"ק שלו מקורות והערות לאגרת מה). בכתב שכתב הגנרל פרוקורור אובליניאנו אל מושל בילורוסיה סכריין (כרם חב"ד ח"ד ע' 106) בי"א כסלו הוא מאשר את הגעתו לפטרבורג, ומוסיף:

ומפני שישום מסמכים וספרי חשבונות שנייהל או התחכבות לא הגיעו, אני מבקש אדוני רב החסד להטיל צו חיפוש ולבדוק, מה שימצאו מהמסמכים הללו אצלו לשלוח אליו . . . אם הספרים וההתחכבות שלו מוסתרים אצל מישחו אחר, תשתדלו למצואו ולהעביר אליו.

כשהתקבלה ההוראה התבצע מיד החיפוש, והתעודה נחתמה בכך
כפלו (כ"ט נובמבר) ע"י כמה מראשי קהילת לאוניא:

אנחנו הח"מ מעדידי על הספרים שנתקבל לעיר מלוכה פ"ב של הרב הגדול מו"ה שניאור זלמן במו"ה ברוך הם ספרי מינימום שונים הם מאה ושלשה [חצקלין] והספרים הנשאים בבית הרבה הנ"ל הם מאות הספרי עצמן ואנחנו הח"מ קבלנו על עצמנו שיהי החתימה שלימה של יניד סאוועטניך טראצקי שחתם את הבית של הרבה הנ"ל עם הספרי הנשארי בית הנ"ל ולראוי באנו עה"ח למספרם נאיabra כ"ט אלף שמונה מאות למספר

נא' הילל במו"ה נפתלי הירץ וצלחה"ה שמש ונאמנו דק"ק לאזני

ונרא מאיר במחורר דור ואלה"ה

ונאום דוד במחוז משה יצ"ז

תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה
תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה תְּמִימָה

כאמור לעיל נלקחו הספרים מבית רכנו ע"פ הוראת הגנרל פרוקורור אובליניינוב. אבל בימי התקבלה הוראה מהקיסר, ביום כ"ב כסלו תקס"א (27 בנובמבר 1800), למסור את משפטו אל הסינט. והם העבירו את בירור הדברים למחילה השלישית של הסינט, היא הבולשת המדינית של רוסיה האזרית.

בהמשך לזה נשלחו (ביום י"ח טבת, 22 בדצמבר) הספרים וכתבי היד שנלקחו מבית כ"ק רבני הוזן, אל הקטיגור של המחלקה השלישית, ובמצורף להם מכתב מאת הגנרל פרוקורור אכוליניוב, והודעת המתורגמים ורשימת הספרים וכתבי היד.

תעודות אלה פורסמו ע"י ש. דובנוב ב"יעורעסקאייא סטאראינא" (פטרבורג 1910) ותורגם לעברית ע"מ. טיטלבוים בספרו "הרבות מלדי" (וואראשא תרע"ג, ח"א ע' 196 ואילך), ונעתקו משם, בתיקוני לשון, בס' "אגרות בעל התניא" (ירושלים תש"ג, ע' קמו ואילך), ובס' התולדות אדה"ז (הוציא' תשמ"ו ח"ג ע' 974 ואילך):

אל האדון הקטיגור הראשי של הדיפרטמנט השלישי של הסינט,
אולינין

בשלחי בזה ע"פ פקודת רומות מלכותו, שאודותיה הודעת כי ב-²⁷
לחודש נובמבר, את הכתבים על דבר היהודים אביגדור ברקחים [המלשין]
ולמן ברברוך [רבנו הוזן], הנוגע לדתם וכו', הנמצאים בבית פקידות
משלחת הסתורי והעומד להתברר בסינאט, על איזה יסוד תתקיים כתת
החסידים והקהלות לעתיד — הנהני מצרף זה ספרים ומגילות שונות
שנלקחו מביתו של ברברוך, ונסנלו לו, אח"כ מאות הגובנוטר האזרחי
ברוסיה-הבלבנה, עם תרגום קצר על דבר תכנים, שנעשה פה ע"י
המתורגמים היהודיים, בעירוף הودעה מאת הגובנוטר וחותמתו, אחרי
החקירה והדרישה, על דבר הנהגת כל הקאರליינים [החסידים] בכלל.
בהצעיע לפניו כבוד מעלהו לצרף כל אלה אל הענין העתיד להתברר
בסינאט.

.22 דיקבר 1800

(הודעת המתורגמים על תוכן הכתבים:)

אנחנו החותמים מטה בקרנו את הכתבים השיביכים ליהודי ברברוך.
והננו מעידים בזה, כי בשק החותם נמצאים כתבים הכוללים כתבי
פשרה ושטריה התייחסות שניתנו לבברוך לשמרתו כדי שלא יתהוו עוד
סמכושים בדבר קיומם. כי מפני כבודה של ברברוך יתביסו לעבור
עליהם, ולכתבים אלו מצורפת רשימה לאלא-ביביתית. מלבד הנ"ל וחברו
קצר על דבר מנהגי דת ישראל, המליך מטפורי ישראל הקדמוניים, לא

נמצא שום דבר אחר, ומה גם דבר המתנגד לדת ישראל וטובת הארץ. –
ועל זה באנו על החותום:
מתרגם מערבית, היהודי ליב ברנה
מתרגם מערבית, היהודי יהודה ברפיביש

(תוכן המכתבים):

- א. מכתב בברוך ליהודים דוד ואבא, שישלחו בכתב תמצית הסכוסכים שביניהם, כדי לעשות את הפשרה המבוקשת, מפני שמכתבם הראשון אבד.
- ב. להיהודי דוד, לקיים הבטחות בדבר המועות ליהודי מנדל החוללה.
- ג. מהן"ל להיהודים ליב ובינוש, שיתדלו בכל כוחם לפשר בין היהודים נח והירש, ובאיין ברירה אם ירצו להצעע טענותיהם לפני ב"ד בוררים, יעשו זאת בבית המשפט כדין.
- ד. פסק ב"ד של בוררים על דבר נכסיתותם.
- ה. מסירת רשימה מיהודי לחברו על דבר חובות אביו.
- ו. מכתב מהיהודי הירוש ליהודי בינוי על דבר קיום הפשרה.
- ז. שאלה שנשאלת מאט בברוך בדבר עניין הנוגע לדין ישראל, בבקשת חוות דעתו בדבר.
- ח. רשימה על דבר סילוק חובות.
- ט. רשימה על דבר חובות הנוגעים לסתוסכים שנזכו לעיל בסיסי ג'.
- י. רשימה על דבר חובות כאלה.
- יא. פסק על דבר חובות אלו ועל דבר כל הסטוסכים בעניין הנזוכר.
- יב. שאלה ששאל אחיו הרב מאט אחיו בדבר הנוגע לדין ישראל.
- יג. חברו קצר על דבר דיני ישראל, מלוקט מספרי קדיםונים עם שאלות ותשובות.
- יד. תפללה בעברית על דבר הצלחת הקיסר ולומו.

(רשימת הספרים):

[הראשימה הזאת נדפסה שם ושם בתרגום חזור ומשובש מרוסית,
וכאן היא מועתקת ממוקורה העברי שבתיק]

1. פרדס רמוני
2. שווית שבות יעקב ח"ש
3. ספר זבחי צדק של רמב"ם
חוון משפט
4. טור חוות משפט
5. מוצות הגודל להר"מ מקוצי
6. תלמוד ירושלמי סדר נזיקין
7. רב אלפס ח"ד
8. עין יעקב גודול ד' בערלין
9. חולין ד' אמסטרדם
10. זבחים ווין
11. בא קמא ווין
12. ברכות ווין
13. יד חזקה רמב"ם חלק ראשון
מקרא[ות] גדולות ישעיה
14. כנה"ג חוות משפט
15. עמק המלך ד[פוס] א[מסטרדם]
16. חמיש ד' סלאויט' בראשית
לחם משנה חלק ראשון
שו"ת בית חדש
17. ספר ראש יוסף
18. ספר רשל ז"ל
שו"ת רם"א
19. זית רענן
חוון משפט
20. מדרש תנומא
חדושי הריטב"א
21. מגני ארץ
פרי מגדים

30. מנוחה בלולה [ברוסית: תולדות אדם] מהרשב"א
 31. אור יקרים
 32. שאלות ותשובות פנים מאירות
 33. ספר כלבו
 34. תשב"ץ
 35. שוו"ת ד' וויניציאה
 36. פנים מאירות חלק ראשון
 37. תורה חיים חלק ראשון
 38. שוו"ת ושב הכהן
 39. ספר כנה"ג
 40. שוו"ת תורה אמת
 41. ספר העורן
 42. מגני שלמה
 43. משנהיות סדר טהרות
 44. פני יהושע ח' רביעי
 45. הלכות גדולות
 46. ספר פרי עץ חיים
 47. ספר מכלל רד"ק
 48. באר יעקב
 49. חומש ספר במדבר
 50. הלכות קטנות
 51. טל אורות
 52. חומש ד' סלאויט' דברים
 53. תשובות שאלות להרמב"ן
 54. ספר החינוך[ן]
 55. ספר פאר הדור
 56. עץ חיים כתבי'
 57. חומש במדבר
 58. כתם פז
 59. ספר אילם
 60. זהר חלק ראשון
 61. תנ"ך
 62. שוו"ת ראש"ל

- .63. שו"ת
 .64. ערוגת הבושים
 .65. ברכת הזבח
 .66. חדשני קדושיםין
 .67. חנא דברי אליו
 .68. צידה לדרך לחמשהمامרות
 .69. יסוד עולם
 .70. משאת בניימיין
 .71. שו"ת הרץ
 .72. ספר תכונת השמים
 .73. ספר המצוות של רמב"ם
 .74. ישעיה
 .75. אבודרהם
 .76. ספר הכוזרי
 .77. סדר שערי שמיים [ברוסית: סדר השל"ה שער השמיים]
 .78. נבאים ראשוני
 .79. מקדש מלך
 .80. תורה אדם
 .81.ליקוטי פרדס
 .82. ביאר מילות [ברוסית: ס' ההגיוון] רמב"ם
 .83. ש"עaben העוז
 .84. שו"ת מהרי"ס גג"ל
 .85. מגן אברהם
 .86. שו"ת תורה הבית
 .87. שו"ת מפאנו
 .88. ספר תרדימ
 .89. ערך ללחם
 .90. שו"ת בית יהודא
 .91. רבב"א שו"ת
 .92. חדשני נדה להרשב"א
 .93. עמק ברכה
 .94. שיטה מקובצת
 .95. ראשית חכמה

96. חושן משפט
 97. תיקוני זהר
 98. קיצור של"ה
 99. שבילי אמונה
 100. שעריך ציון
 101. בריתוי ופליטוי
 102. מדרש רבה
103. שות'ת רשב"א [ב'] האחרונים חסרים בצלום, והושלמו מתרגומים הרוטסי.

במקום אחד כותב כ"ק אדמ"ר הוזקן (מהדו"ב להל' שבת סי' שמג, דף תוו, ב) "מצאתи בהדיा בסה"ת [בספר התמורה] כת"י ישן נושא סימן רב'ב, וכדפוס נשטט": שמא היו בידיו גם כתבי-יד ישנים, אך לא נודע לנו על כך ממשום מקום אחר. סביר יותר שראה את כתה"י היישן נושא הוות, לא בביתו הוא, אלא במקום אחר – שמא באחת מנסיעותיו הרבות.

השריפה בלأد'

סביר להניח שלאחר חום המשפט הוחזרו כל הספרים וכרכי היד לידי רבנו הוזקן, אך בעבר תשעה שנים היו למאכלה אש בשרפיה הגדולה, שפרצה בቤתו בשלחי חורף תק"ע, בעת נסיעתו היזועה לפלאי וואהlein (ראה י. מונדשיין, בטאון חב"ד 32 ע' 12 ואילך).

על השריפה הזאת הוזת היהודי כ"ק בן אדמ"ר האמצעי, במכחכ'-כללי שכותב لأن"ש מיד לאחר השריפה (ניסן-אייר תק"ע, א"ק שלו אגרת ב') ובו שם דגש מיוחד על שריפת הספרים וכרכי היד:

ב"ה יומן א'

מה' שלום וברכה ורב טוב לבית ישראל, מהה כללות אנ"ש, החזרדים לדברה, לשמוע בקול דברו אנשי חסד ואמת, דורשי אלקים באמת ובתמים, ה' עליהם יראה באור תורה וubaroda שבלב האמתאים, להרים קרנים למעלה ברוחניות ובעשיות אב"ר

אחד"ש כמשפט לאוהבי שמו, ידידים ורייעים האהובים, עתה באננו להודיעם צערינו אשר נגעה יד ה' באש דלקה פתאומית עפ"י סיבת

קטנה בבית הגדורל של כבוד אדוננו אבינו ע"ר [עטרת ראשינו] הרב שיחי ולא hei שהות להציל אפילו כרגע, כי במעט רגע דלק כל הגג תור הבית כלו באש מחלקה נורא מאד. וירא כל העם וינווע מאדר ולא קם רוח באיש כלול ולא הצללו מן הבית אפלו מחות ועד שורך געל, כי דוע אריכות המעשה בכאן לכל אנשי העיר.

זה ג' ימים אשר לא נחה דעתינו מגודל הבלבול והצער הבא פתואום, עדبعث אשר שב רוחינו אלינו קצת. והנה התחלנו לעיין היטב בפרטיה הזיקות אשר هي בתוך הבית, והנה א"א להעלות על הכתב גודל עצם ההיזק מלבד גודל הצער. אך תוכן העניין בכללותו נוכל להודיע אשר סך ההיזק מכל הספרים היקרים והנכבדים הידועים ומן כל הכללים והכסף ומרגליות עם הבגדים של אמנו הרובנית שתחיה עלה לסך גדול ועצום מאד באשר יפרש יידינו חביבנו המופלג מוכ"ז נ"י כי לא ניתן לכתוב עפה"ש [על פניו השדרה] ור"ל.

וכל זה מלבד כל יקר ומרגליות ושארי חפצים של אחרים מכללות אנשי המדינה שהיו מונחים במסובון ולגמר ענינים גדוליםCIDOU לבל, אשר א"א לנו לשער הארץ, ועל הכל תגדל הצער מאבוד כתבי קדשו על ד' ש"ע CIDOU. ומלאך איבוד הוועתקסלין גודליים וקטנים מכל אנשי המדינה, וכל אלה בנקל למבניים להבין גודל עצם ההיזק כי רב הוא מאד.

והנה אחר שנתבונן גודל ההיזק ובוגודל הצער איזה נובל לראות בעוצם גודל הצער ויגון שימצא את כבוד אדמוי' נ"י בבאו לכאן, בראותו כי נאבדו כל חממדתו מהמוד עינו ולבו כל הימים בספרים נכבדים, אשר זה הדבר נוגע ביותר אל עצמו ומהותו הרובה יותר מהיזק ממון רב, CIDOU ומובן לכל יודע ומכיר בטיב צדקהו וכו'. ומלאך אשר עלה על ליבו גודל ההיזק עד שיכל להיות ח"ז בע"ח גדול עד שא"א להעלות ע"ג הכתב כ"א מפה לאוון שומעת בלבד ור"ל.

אחרי השရיפה הגדולה, באביב תק"ע, חזר כ"ק אדמוי' הרוזן לאלדי וחיה יותר משנתים (מתחילת קיץ תק"ע עד שלHEY קיץ תקע"ב). יש מקום לשער שבעשור זמן זה קנה מחדש כמה ספרים ללימוד בהם, אך נראה שגם הם לא נשתרו, שהרי מלאדי ברוח כ"ק אדמוי' הרוזן עם כל המשפחה, מבלי הכנה יתרה, כשעמדו נפוליאן לכבות את רוסיה הלבנה.

על הבריחה זו את כותב כ"ק אדמור' ה"צמַח צְדָקָה" (אג"ק שלו אגרת א):

ביום ו' ערך אלול נסע עכ"ב לקראסנה. וביום ו' עש"ק של אחריו ברחו מצרפתים, והי' מוטלטל עד ביתן לפיענא — ע"ש וישלח תקע"ג, ושם במוש"ק דשומות כ"ג אור לכ"ד טבת בחצות שעה י"א נשבה ארון הקדרש מאור ישראל משיח ה'ונחבקש בישיבה של מעלה.

ועל החפזון בעת הבריחה מספר כ"ק אדמור' האמצעי (אג"ק שלו אגרת ח):

גודל הזריזות לבירוח אין די באර בכתב. וגם שהי' זקן וחילש מאד והקור בחורף וטלטל הקשה לא לפי ערךacho כלל, עם טפלין ארבעה משפחות שלו, אך לא רעה בשום אופן לשובן אף יום או תחת ממשלו ועובדתו [של נפוליאון]. וברחינו על ב' עגלות בלבד, וכל הטף כ"ח נפשות גדולים וקטנים עם כל החפצאים הקלים שהי' ביכולתינו ליקח לקחנו, וכל החפצאים הכבדים נשאר.

אם אמנם נשארו ספרים בבית כ"ק אדמור' הזקן בעיר לאי, בודאי היו למאכולת אש יחד עם כל הבית, כמסופר באגרת שכתב כ"ק אדמור' האמצעי בחורף תקע"ג, אחרי הסתלקות כ"ק אביו אדמור' הזקן (אג"ק שלו אגרת ה):

שמע [דיבת בשורה] דבר ברור בשם איש מהימן שהבטיח שלנו שבק' לאי נשרפו על [ידי] שלחנת הל�ב החוזרכו:

אפשר הדבר שהשיפה זו את נשרפו שאירוע כתמי'ק של חבריו כ"ק אדמור' הזקן, ואולי זהה השיפה השנייה הנזכרת ב"הקדמת הרבענים בני הגאון המחבר ז"ל" להוצאה הראשונה של הלוחן ערוך שלו (חלק מהקדמה נדפס בחללה השו"ע ברוב החוצאות, וההשלמהchorah ונדפסה בכמה מקומות, ביניהם בהוצאה החדשנית של השו"ע, קה"ת תשמ"ה ואילך, ח"היז ע' 1968):

והנה מודעתה זאת מרוב הצרות וסיבות ומאורעות שחולפו עברו ראשינו ובפרט שריפת הבתים פעמי ספו תמו כתבי יד קודש של כבוד אדמור' ז"ל בעצמו ולא נותר כ"א העתקות המפוזרים אצל התלמידים אחת ההנה וא' ההנה.

שרידי האוטף

לפחות ארבעה מספריו של כ"ק אדמו"ר הוזן ניצלו מшибיפות אלה: א) ש"ע חלק אבן העוזר עם "בית שמואל". ב) ש"ת מהרי"ק. ג) ש"ת תורה אמרת לモהר"א שונה. ד) ש"ת מעיל צדקה. בכל אלו נמצאות על הגליון הגהות בגוכת"ק אדמו"ר הוזן.

שנתיים מהספרים האלה נזכרים בראשימת הספרים שנלקחה מהם בעת המאסר:

א) כל חלק מחלקי ה„שלחן ערוך“ מופיע בה כספר לעצמו: „חוון משפט“ הוא מס' 4 בראשימה, „אורח חיים“ הוא מס' 28 בראשימה („מגני ארץ“), ו„אבן העוזר“ הוא מס' 83 בראשימה. חלק יורה דעתו אינו מופיע בראשימה.

(ב) מס' 40 בראשימה הוא „ש"ת תורה אמרת“.

כבר נזכר לעיל, רק חלק מהספרים שביתו נלקחו לפטבורג והשאר נשארו חתום בחותם מיוחד בבית. הס' ש"ת מהרי"ק וש"ת מעיל צדקה, הם כנראה מבין הספרים האלו שנשארו בביתו, או אולי קנאם אחרי המאסר ואו כתוב עליהם את הגהותיו.

* * *

כיוון שבגליונותיהם נרשמו הגהות בגוכת"ק אדמו"ר הוזן, נשמרו ספרים אלה תמיד בין כתבי-היד (ולא בין ספרי הדפוס). כך עברו ספרים אלו מדור לדור, מנשיא חב"ד לנשיא מלא מקומו, יחד עם כל אוסף כתבי היד.

זאת עד פרוץ מלחמת העולם השנייה, כשהניצל כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע מפולין הכבושה והגיע לארה"ב, ואילו אוסף כתבי-היד נחosc זמן רב כאבוד.

אווצר כתבי-היד נמצא לאחר שנים רבות בספריה הציבורית של ווארשה ומשם הוחזר לרשות חב"ד (כפי שיסופר להלן פרק יא), אך ארבעת הספרים האלה הובדלו, כנראה, מכתבי-היד בתקופת המלחמה, ולא חזרו עם כתבי היד.

בקיץ תשמ"ז הגיעו לאלה"ב נקרי פולני, ובידו הספר ש"ת מהרי"ק (לבוב תקנ"ח) שעם הגהות אדמו"ר הוזען על הגלילון. לדבריו בא לו ספר זה בירושה מזקינו. הספר נקנה ע"י אחד מחסידי חב"ד והוחזר בספריית חב"ד. ההגהות ותצלום כתיה"ק נדפסו בקובץ יגדיל תורה נgi. (חוב' עא, תמוז-אלול תשמ"ז).

שלשת הכרבים האחרים עדין לא נמצאו. הם ידועים לנו מתוך ש"ת „צמח-צדקה“, שבו נעתקו כמה מההגאות שרשם כ"ק אדמו"ר הוזען בוגותיה"ק על גליונות הספרים האלו. גם הגהות אלו נדפסו בקובץ יגדיל תורה שם.

כתב-ידו-הקדושה

מלבד הספרים הנ"ל ששרדו משתי השריפות, נשארו לפלייה עוד כמה מכתבי-ידיו-הקדושה:

באחת מאגרותיו (המודעת לקמן פרק ג) מספר כ"ק אדמו"ר ה„צמח-צדקה“ כי הכתנת דרושי כ"ק אדמו"ר הוזען וסידורם לדפוס התחלתה כבר בחים חיותו בעולם דין, ואשר „הרבה מהן שם רבנו [הוזען] זיל בעצמו עין עיונו עליהם והגיהם והסכימה דעתו הקדשה להביאם לבית הדפוס.“

את הדברים האלו מודיע כ"ק אדמו"ר ה„צמח-צדקה“ גם בשער הספר „תורה אור“:

וע"פ ציווי כ"ק אדמו"ר [הוזען] נ"ע כתבתם [אחיו המהרי"ל מיאנאויטש] כתיבה תמה וממושחה, ורובם סדרם [מהרי"ל] לפני אחיו אדמו"ר [הוזען] נ"ע, והוא הגיה אותם בכבודו ובעצמו בכתבבו ובלשונו.

מכתב-יד-קודש אלו – הנחות המהרי"ל שעם הגהות כ"ק אדמו"ר הוזען – לא הגיעו לידינו אלא שני דפים מהדרוש דש"פ וארא תקנ"ד, הידוע בשם „דער פרומער וארא“. הם נתפרסמו, במצבם המקורי כתיה"ק, ב„כרם חב"ד“ (גליון 2 ע' 14-4), ובס' אמרי אדה"ז – בראשית שמות הוצאת תשמ"ט, הוספות, ע' 26-30; 44-48).

שאר הנחות המהרי"ל שעם הגהות כ"ק אדמו"ר הוזען, נשרפו אולי גם הם בשרפנות ביתו בלאדי האמורות לעיל. וא"כ לא היו לפני ה„צמח-צדקה“

מִמְפָרִי גּוֹג בְּצֻוֹל
קְרֵבָה הַיְזָדָרָה רְצִינָה
הַגְּלָאָלָה הַדְּמָנוֹת בְּזִקְוֹן
אֲקָוָרֶלֶתֶת נְגָמָם דַּעַת עַם
הַגְּהָנָה בְּפָז יְקָדוֹם.

וַתִּשׁוֹבֵר

בשעת עריכת ה „תורה א/or“, כי אם העתקות מהם. כך נראה מהמשר דברי ה „צמח צדק“ בагרטה הניל „כי מפני העתקות רבים הטעות טופר במאד“ וכך נראה גם באחת מתשובתו (שער המילויים ח'ד סי' קמבר) „ואחר הסתלקותו נ"ע לא נמצא כלל הכתבים אצל הירושים ולא נודע מהם.“

אמנם הגיעו לידינו ידיעות ברורות, על אחדים מדורשים אלו שהוגהו על ידי כ"ק אדמור"ר הוזן, שהיו קיימים עדין בתקופת כ"ק אדמור"ר ה „צמח-צדק“, המוכר אותו בדרשוינו (את האוכרות האלו ליקט הר"א שי מטוסוב ופרסמן ב„כרם חב"ד“, גליון 1 ע' 12). וא"כ אולי היו הם בין הכתבים הנשרפים בשရיפה הגדולה דליובאואויטש (בין השנים תרט"ז-ז"ח), שיטסoper עליה לקמן פ"ג.

* * *

שיד נוסף מאותו סוג הוא אגרת התשובה, כתיה"ק כ"ק אדמור"ר האמצעי המוגה בכתיה"ק כ"ק אדמור"ר הוזן. צלום כתיה"ק נדפס בס' אגה"ת עם מ"מ וכו' (קה"ת תשמ"ז) בתחילת.

זאת, בנוסף לארבעה עמודים כתיה"ק ס' התניא „אשר קרוב לדאי שזו גופ כתיה"ק רבנו הוזן“. צלומו ניתן בהוספות לס' התניא, במצבה של „ביבור על אדות הכתב י"ד“ מאת כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע (ראה גם „תורת חב"ד – ביבליוגרפיה – תניא" ע' 9).

גם נשארו בכתיה"ק אדמור"ר הוזן – תשובה אחת (צלומה נדפס כהוספה לשוו"ע שלו הוציא קה"ת, אחורי השורית בח"היו), ומספר אגרות (צלומם בספר אג"ק שלו ח"א ע' שפה-שצוז. וח"ב ע' קבא ואילך).

הנחות והעתקת התורת

כ"ק אדמור"ר הוזן בעצמו מיעט בכתיבת דרשוינו ומאמריו. הוא כתב בעצמו את חבוריו ושלחו ערוך, תשובות ואגרות, וגם מספר קטן של דרשוינים. אמנם היה כ"ק אדמור"ר הוזן מרבה באמירות דרשוים, והמובחרים שבשומעים היו מעלים אותם על הכתב. רישימות אלו נקראות בשם „הנחות“.

ראש וראשון לכותבי ה „הנחות“ הוא אחיו של כ"ק אדמור"ר הוזן,

הרה"ק מהרייל מיאנאויטש. על כך מספר כ"ק אדמו"ר ה"צמ"ח-צד"ק באחת מתשובותיו (שער המילואים ח"ד סי' קמב): „אדמו"ר [הזקן] נ"ע, דרישתו הי' כותב אחיו הריל זיל [מייאנאויטש], והוא [כ"ק אדמו"ר הזקן] הי' משלם לו, להפיכם בישראל לכל השומעים“. לידינו הגיעו רקס שידדים מדروسים בוגותי"ק (ראה כרם חב"ד חוב' ד ע' 349 ובהע' 8 שם). ולעת סופר על דרוש אחד שהגיע לידיינו מוגה בכתביו"ק אדמו"ר הזקן.

בשנת תקנ"ו לערך התחיל גם כ"ק אדמו"ר האמצעי לרשות הנחות מדורי"י כ"ק אביו אדמו"ר הזקן. על כתבים אלו – ל�מן בפרק הבא.

לערך בשנת תקס"ב התחיל גם הר' משה בן כ"ק אדמו"ר הזקן לרשות הנחות מדורי"י אביו. מהנחות אלו נשארו בידיינו בכתביו"ק ארבעה כרכרים: א) דרושי „תקס"ב תקס"ג ומקצת תקס"ד תקס"ה“ (כת"י 1030). ב) דרושי תקס"ה (כת"י 2058). ג) דרושי פירוש המלות בתפללה, תקס"ויז (כת"י 237). נדפסו בס' מאמרי אדה"ז על מארוזל ע' שמבר ואילך. ד) דרושי תקס"זיז (כת"י 1066).

שלשה כרכים נוספים ממשו היו באוסף כתה"י, כנזכר באגרת כ"ק אדמו"ר מהרייל"צ נ"ע מיום ח"י שבט תרצ"א (אג"ק שלו ח"ב אגרת תקס): „כתבנו ר' משה נ"ע נמצאים אצל כי"ק שבעה כרכים, וכלם הנחות ששמעו מרבניו הגדול“. וראה גם „כרם חב"ד“ ח"ד ע' 351.

לערך בשנת תקס"ה התחיל גם כ"ק אדמו"ר ה"צמ"ח צדק" לרשות הנחות מדורי"י כ"ק זקינו אדמו"ר הזקן. על כתבים אלו – ל�מן פרק ג.

מאوها שנה ואילך הגיעו לידיינו גם הנחות החסיד ר' פנחס רויזעס (שיק) משקלאו, ונדפסו בס' „מאמרי אדה"ז – הנחות הר"פ זיל“.

באוטם ימים היה כל חסיד מעתיק בעצמו, או קונה מאחד הספרים המעתיקים את הדrostים מתוך כתבי המהרייל, או מכתבי שרар כתבי „הנחות“. בקשר להעתיקות אלו כותב כ"ק אדמו"ר הזקן ב„תקנות דלאוניא“ (אג"ק אדה"ז אגרת מב):

כל הגערים הנוטעים למחננו מהיום והלאה יביאו עמהם הכתבים והעתיקות מד"ח חדשים גם ישנים, ואפילו העתקות מד"ח שכתב אחוי נ"י, להיות כי רבבה בהם השיבושים העצומים, וכל אחד ואחד יכרוך

כתבים שלו, ויכתוב שמו על הנייר, וימסור ליד אחיו נ"י ויגיה אותם, בציירוף מגיהים אחרים דקhalbתנו דוקא בהשגת אחיו עליהם להגיה, ואח"כ יוחזר לכאורה הכתבים שלו.

מכל הכתבים האלה, וכן מכתבי ה„הנחות“ של חסידים נוספים שהוא רושמים את דרשו כ"ק אדמור"ר הוקן, רבו כמו רבו העתקות.

יותר ממאה כרכים של העתקות דרשו כ"ק אדמור"ר הוקן, שנעתקו באotta תקופה, נשמרו עד היום בספריה. יש לשער שהוא רק חלק קטן מההעתקות שהיו קיימות אז, אלא שכרגיל, נשרפו רובן בשפירופות המרובות שהיו פוקדות את העיירות, או אבדו.

מתוך כל הכרכים הללו, וגם מתוך העתקות שנכתבו בשנים מאוחרות יותר, נערכו ונדפסו ע"י הוצאת קה"ת בעשרים וחמש כרכי סדרת „מאמרי אדמור"ר הוקן“, כدلמן פט"ז.

העתקות ה„תניא“ וה„שלחן ערוץ“

לערך בשנת תקנ"ב התפרסם ברבבים ס' התניא של כ"ק אדמור"ר הוקן. אידות העתקותיו הרבות נאמר בהקדמת הספר:

הנה אחר שנתפשו הקונטראיסטים הנ"ל בקרב כל אנ"ש הנ"ל בהעתקות רבות מידי סופרים שונים ומשונים, הנה ע"י ריבוי העתקות שונות רבו כמו רבו הט"ס במאוד מואוד, ולזאת נדבה רוחם של אנשים אפרתיים . . . לטרווח בגופם ומואודים להביא את קונטראיסטים הנ"ל לבית הורפוס מנוקים מכל סיג'וט"ס ומונחים הייטב.

אחר הדפסת ספר התניא, מוגה מטעויות הסופרים וערוך מחדש במהדורא בחרא, לא היה יותר צורך לשמור כת"י משובשים של ה„מהדורא קמא“, ולכן לא נותרו כיום אלא טפסים בודדים מאותם כת"י. עשרה מהם מתוארים בהוספה לס' התניא הוצאה תשמ"ב ואילך. וכת"י נוסף נמצא במכון האסיטי בלינינגרד (מס' 77AL).

מתוך כתבי-היד הללו נדפס הס' „לקוטי אמרים מהדורא קמא מכת"י“ (קה"ת תשמ"ב).

החיבור השני של כ"ק אדמו"ר הוזן, שרכבו העתקתו בכת"י, הוא ספר השלחן ערוך. אודותיו כבר הועתק לעיל מ„הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל“, שגובתיה כחיבור זהה נשרפַ „ולא נותר כ"א העתקות המפוזרים אצל התלמידים אחת הנה וא' הנה“. ועל כך מוסיפים הם:

מחמת ריבוי העתקת הכתבים אשר הורק מכל' אל כל' מחברא לחברא דאית לוי המצא תמצא שייה איזה טעות בקצת מקומות שגיאות מי יבין מטעות סופר... .abanu להזהה באזהר' נורא' על כל מי שיש בידו איזה כתבי קודש מאאמו"ר ז"ל hanangan להן בנסת' שלא להבאים לבית הרופס... . כי יש תחת ידינו מהדורא בתרא של אאמו"ר ז"ל, ואולי קוד' חזר' נשני).

נודע לנו מכך, שגם מחיבור השלחן ערוך היו באותה תקופה העתקות המהلكות בין אנ"ש, וגם בהן היו שתי הסיבות שלא להדפיסן כמוות שהן: א) מחמת ריבוי טיעיות הספר; ב) שלפעמים הוא רק מהדו"ק.

גם כתביין אלו לא נשתרמו אחרי הדפסת השלחן ערוך, מלבד ברך אחד (כת"י 238), שבו ככלו כת"ק מהרי"לachi כ"ק אדה"ז, וחלקו כת"י מעתיקים אחרים. נכללו בו העתקת סימנים רבים משוו"ע חלק או"ח ויו"ד וההלכות שבסידור, ויש בו גם סימנים רבים בכתב"ק מהרי"ל מהדורא אחרת מהשו"ע, שעדין לא נחרורה מהותה אל נכון. ע"פ סימני המים שבניר נראה שנכתבה בשנים תקנ"ח-ט לערך, (תיאור כתה"י ראה „פתח דבר" לשׂו"ע אדה"ז הוצאה תשמ"ה ואילך: „ספר ההלכה של אדה"ז“, קה"ת תשד"מ, ע' ייב).

מתוך כתבי-היד הוזן נדפסו (בஹוספות להוצאת תשמ"ה ואילך) השלמות לשׂו"ע אדמו"ר הוזן. והסימנים שבמהדורא האחורה הניל נתרפסמו בקובץ יגדיל תורה נג. חברות ה: יא.

פרק ב'

אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר האמצעי

אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר הוקן, כאשר הבית בלأدינ שורף על כל אשר בו – כאמור בפרק הקודם, לא חזר יותר כ"ק אדמו"ר האמצעי לעיר לאדי. כחזי שנה המשיך להtaggorר בעיר קרמנטשוג, כפי שהוא כותב שם בחורף תקע"ג – לאחר ההסתלקות (אג"ק שלו אגרת הוח"ב אגרת א):

בדעתינו לישב בכאן עד הקץ הבע"ל, כי שמענו [דיבבת בשורה] דבר ברור בשם איש מהימן, שהבתים שלנו שבק"ק לאדי נשרפו על יידין שלחבת הלהב החוזר וכו', וגם קשה מואוד הנסיעה לנשימים וטף בימות החורף בדרך רב כזה. ע"כ וודאי מההכרח לנו להתעכבר כאן עד אמצע הקיץ, עד אשר יראה ה' בענינו וימצא לנו מקום מנוחה לנפשינו ויאמר לצרותינו די.

במשך הקיץ חור כ"ק אדמו"ר האמצעי עם בני ביתו לרוסיה הלבנה ובחור למקום מושבו החדש את העיר ליבאוואויטש.

* * *

לא ידוע לנו על קניית ספרים ובנית ספריה בבני הרב, בתקופת כ"ק אדמו"ר האמצעי בליבאוואויטש, בשנים תקע"ד-פ"ח. אמנם אין לא ראיינו ראייה, אבל יש לשים לב גם לרקע ההיסטורי. היה זה תקופה קשה ביותר בתולדות ישראל ברוסיה. עוד לא הספיקו להתאושש מההרס שגרמה המלחמה בשנים תקע"ב-ג, וכבר התחלו להתבצע שאර הגזירות על היהודים – ע"י הצאר ניקולאי, בינויו גזירות גירוש היהודים מהכפרים הנזכרת באחת מאגרות כ"ק אדמו"ר האמצעי (אג"ק שלו ח"ב אגרת ג):

מודעת זאת מצוק העיתוי שבמדינתינו לכל כגדל בקטן, ולזאת נפלן מעמדות שלנו מادر מכמה טעמים, ובפרט מחמת גירוש הכהנים ה"ג, וישבתינו בעת ברוחק גדול מאד.

ביצוע הגזירה הזאת התחיל כבר בשנים תקס"ז-ט, אך ביתר תוקף בוצעה בשנים תקפ"ג-ד (ראה בהערות שבשו"ג שם). אותה ואות שאר הגזירות של התקופה הזאת מזכיר כ"ק אדמו"ר האמצעי בכמה מאגרותיו (ראה אג"ק שלו אגרות כא-כד. ובאגרת כב כותב):

בערך להם ממד מצורות ורעות רבות, צורה אל צורה נגשת בכל ובספרט בכאו"א בבני חי ומווני, כאשר נראה לעין כל בגודל הלחץ והדק בפרטסה, גודל כו' מגודל השנאה כו' על אחבי' בפרט, וגם בבחורם [בבנייה חי ומווני] בקטנים וילדים וגם בגודלים בזמןים הללו ה'ירחים כו'.

האגרות האלה מספרות לנו על המצב הדוחק הכללי בצרפת. ובאשר לקניית ספרים, קוראים אנו בשתי אגרות נוטפות (אג"ק ח"ב אגרות ד-ה) שכותב בקשר להדפסת ספרו „תורת חיים“. מהמת גודל הדוחק בצרפת לא היה באפשרות אנ"ש לקנות ספר שלם בבאת אחת, עד שהוכרכה כ"ק אדמו"ר האמצעי להדפיסו ולמכרו לאנ"ש – קונטרסים קונטרסים, ועל כך כותב באוון אגרות:

הדפסת הכתבי תורה על הסדרות . . . לא יותר מעשרים עד כ"ה בויגין, ויומשך משך זמן ב' שנים מהיום, כדי שלא להכביר על הקונים . . . והמקח מכל בויגין לא יהיה רק ששה קט' בלבד, כי המרפיס יוציא המקח מן ההדפסה . . . שלא להכביר על הקונים בפעם אחת.

אוסף כתביין

לאחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן, כאשר חזר כ"ק אדמו"ר האמצעי מקרמנצ'וג לרוסיה הלבנה והתישב בליאובאוטיש, פנה אל החסיד ר' שלמה פרידעס, שהוא אצלו אוסף גדול של כתביין (ראה בית רבינו עא, ב), וכותב לו (אג"ק שלו אגרת ו):

אחד שאלהתי מאת אדוני אותה אבקש את פני האדון אשר כל טוב אדוני בידו מושל בכל אשר לו, לו משפט הגואלה לגאול להחויר עטרה ליושנה כו', וسفחני נא את אחת כו', להחיות לחם לפיפ הטף, ושלח לי שנים שלשה ביכלך כתובים באדר היטב, ובתוכם פי' המלות אשר רבבים צרכיהם אליו, ומכתבי זה לעד על אודות הבטהתי הנאמנה לו כאהבתה [באמת] נפשו כל הימים בל' מושך מבדייל חז.

„פי' המЛОת“ הנזכר הם דרשוּי כ"ק אדמוֹר הזקן, ביאורי על הסידור, שהםם ליקט כ"ק אדמוֹר האמצעי את הדרושים שהדפיס (יחד עם הסידור) בשנת תקע"ו בקאפוסט.

בהקדמת הסידור הנ"ל כתוב כ"ק אדמוֹר האמצעי: „ולקמתי מכמה קונטרסִי מהעתקוּ שיש בידי שהעתיקוּ רבים מכתִי [מכתיבת ידי] וגם הרבה קונטרסִי מגוף כתיבת ידי ממש.“

באותה שנה הדפיס גם ספר נוסף מדروسִי כ"ק אדמוֹר הזקן, והוא ספר „ביאורי הזוהר“. גם בהקדמת ספר זה כתוב: „הביאורים הטובים והנברחים שנמצאו בידי העתקוּ מכתִי ומעט מגוף כתִי“. חלק מדروسִים אלו ואלו נמצאים בוגותכי"ק אדמוֹר האמצעי, בכרבי הנחותיו מהשנים תקס"וו-ז (כת"ז 1196: 1025). אמנם דרושים רבים לא היו אצל בוגותכי"ק, והוא נדרש להעתיקם מהעתקות. נראה שאלו הם ההשנים שלשה ביכלך כתובים בארכיטיפ, ובתוכם פ"י המЛОת.“

* * *

אודות כתיבי"ק כ"ק אדמוֹר האמצעי מספר כ"ק אדמוֹר מורה ר"ץ נ"ע בשם זקנו כ"ק אדמוֹר מורה"ש נ"ע (התמים חוב' ב' ע' עט):

החסיד ר' ישראלייפה, מדפסים דקאפוסט . . . האט דער זידע [כ"ק אדמוֹר האמצעי] אים מבטיח געווען או ער ווועט אים שיקען די כתבים, און פֿלעגט אים שיקען זיין אייגעה הענטיגע כתביביד . . . דער זידע פֿלעגט זיין כתביביד געבען חסידים אויף צו לערנען און איבער שרייבען, עס זענען געווען אועלכע, וועלכע האבען דעם כתביביד ניט אפגעגעבן צויריק, בא בעשען זיינען געווען איבער פערציג ביבער דעם זידענס האנטישrifט וועלכע זיינען פארברענט געווארען אין דער שריפה דשנת תקס"ד, נאר צוויי ביכער — משנת תקס"ז, תקס"ז — וועלכע זיינען געווען ביין טאטען [כ"ק אדמוֹר ה"עמודה צדק"] בהלוואה זיינען גאנץ געליבען.

עפ"ז אפשר, שגם הביכלאך גותכי"ק אדמוֹר האמצעי — דרשוּי תקס"וו-ז הנ"ל, היו אצל החסיד ר' שלמה פרידעס,بعثה השrifפה של שנת תקע"ג, וכך ניצלו משריפה זו, והם הם ההשנים שלשה ביכלך כתובים בארכיטיפ, ובתוכם פ"י המЛОת, שביקש מאתו כ"ק אדמוֹר האמצעי לשולח לו (ראה גם בפרק הבא אודות כתבים שאצלו).

בנוסף לשני ביכלאך אלו – הנחות כ"ק אדמו"ר האמצעי מדרושי כ"ק אדמו"ר הוזן מהשנים תקס"וו-ז, נמצאים בספריה גם כמה ביכלאך נוספים בוגותי"ק אדמו"ר האמצעי, הנחות מדרושי לאונייא – לפני תקס"א (כת"י 1003: 1161; 2237), דרושי תקס"ג (כת"י 1195) ודרושי תקס"ה (כת"י 1194).

* * *

כבר סופר בסוף הפרק הקודם, שבתקופת כ"ק אדמו"ר הוזן היו אנ"ש רגילים להעתיק את ה„הנחות“ של דרושי כ"ק אדמו"ר הוזן. העתקות אלו, בכריכים מרוביים, נמצאים גם מהנחות שעשה כ"ק אדמו"ר האמצעי לדרושי כ"ק אדמו"ר הוזן.

את העתקות הללו מזכיר כ"ק אדמו"ר האמצעי בהקדמותיו ל„סדור עם דא"ח“ ולבו„אורי זהור“, כמפורט לעיל: „ולקטתי מכמה קונטראטי מהעתקי שיש בידי שהעתיקו רבים מכת"י וגם הרבה קונטראטי מגוף כתיבת ידי ממש“; „הביאורים הטובים והנבחרים שנמצאו בידי העתקוי מכת"י וממעט מגוף כת"י“.

יש גם סדרה מיוחדת של העתקות מאותן הנחות שנעשו ע"י החסיד ר' ליב מוילקובער, מעובדות ומוגהות על ידו. רוב הדروسית שבסדרה זו הם מתkopfat לאונייא (לפניהם שעבר בשלחי שנת תקס"א לאלדי), וכ"ק אדמו"ר ה„צמח-צדק“ מתאר את הביכל הזה „דרושים דלאונייא כי מוח"ח אדמו"ר האמצעי] והוגהו מר' ליב מאהלייזער“. מכרך זה (שקיים כמה העתקות ממנו) נדפס בספר „מאמרי אדמו"ר הוזן, אהלהך – לאונייא“ (קה"ת תשח"ז).

* * *

בנוסף לכך ישנן העתקות מדרושי כ"ק אדמו"ר האמצעי, שהייה אומרם וגם רושם בעצמו, במשך חמיש עשרה שנים נשיאתו תקע"ג-תקפ"ח. את כתבייו אלו היה מוסר להעתקה. מגותי"ק נשארו רק גליונות מועטים, בעיקר אלו השייכים לס' „פירוש המlotot“ ו„אמרי בינה“, שעלייהם יסופר ל�מן פרק ה.אמין ההעתקות מדרושיו רבים במאד. מכרבי העתקות אלו נדפסה לאחרונה סדרת „מאמרי אדמו"ר האמצעי“, שבה קרוב לעשרים כרכים.

כיוון שהוא עצמו היה רושם את דרשו, لكن לא רבו רושמי הנחותمامרי, אבל היו ייחידים שרשמו את דבריו.

אחד המינוחים שביהם הוא החסיד ר' היל הלוי מפאריטש. רגיל היה לרשום את הדרושים שהיא שומע מאות כ"ק אדמו"ר האמצעי, ואחר הסתלקתו בשנת תקפ"ח – את הדרושים שהיא שומע מאות כ"ק אדמו"ר ה„צמח-צדקה“, והיה מוסיף עליהם הערות וביאורים בין חצאי עיגול (כתופת סימון טגול – בתחילת ובסוף כל הגהה).

(בנוסף להנחות אלו היה גם הוא בעצמו אומר וכותב דרושים. אלו ואלו נדפסו ביחד בסדרת ספריו „פלח הרמן“. גם היה כותב הגהות ובאוריות לדרости כ"ק אדמו"ר האמצעי שכתי": מהן נדפס ס" „לקוטי באורים" לקוני ההתפעלות ועוד. בספריה נמצאים ארבעה כרכים בגותי"ק (482; 1046; 1228 וחלק מ-756), הכוללים הן הנחות מהדרושים שהיא שומע והן דרости עצמו, ועשרות כרכים שבהם העתקות מכתביו – ההנחות והדרושים).

יש עוד כרך אחד, כת"י 1835 – הנחות מדרשו, לא נודע מי רשםו.

פרק ג'

אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר ה"צמה צדק"

התחלת אוסף הספרים וכתבי-היד של חב"ד, הידוע לנו, היא מתkopפת נשיאות כ"ק אדמו"ר ה"צמה צדק" (תקפ"ח-תרכ"ו). חלקים מאוסף זה נשארו אתנו לפיליטה עד היום הזה.

על האוסף הזה עברו הרفاتקאות וגלגולים רבים: בשתיות שפרצו בליאו באוויטש נשרף חלק חשוב ממנו: חלק מספרי הדפוס של האוסף הזה עבר לידי יוריishi כ"ק אדמו"ר ה"צמה צדק" – אחר הסתלקותו, ולידי יוריishi כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע – לאחר הסתלקותו, ועוד הרفاتקאות שונות ומשונות, שיטופר עליוון בפרק הבאים.

אמנם גם אחר כל הרفاتקאות והגלגולים האלה, נשמר חלק ניכר מאוסף זה בדרך זו או אחרת, כפי שיטופר لكمן.

אוסף כתבי היד

בשות' הצ"צ (שעה"מ ח"ד ס"י קמ"ב) מס' פ' :

מעשה שהיה בך היה אדמו"ר [הוזן] נ"ע, דרשוטיו הי' כותב אחיו הר"ל ז"ל [מיאנאנוויטש], והוא [כ"ק אדמו"ר הוזן] הי' משלם לו, להפיקם בישראל לכל השומעים. ולאחר הסתלקותו נ"ע לא נמצא כלל הכתבים אצל היורשים ולא נודע מהם, כי"א אחד מיעצאי חלציו [זה הוא הכותב – כ"ק אדמו"ר ה"צמה צדק"] טרכ והשיגם מידי התלמידי השומעים, והוא מעורבים עם עוד הרבה כתבים של כותבים אחרים שאינן ראיין לעלות על שולחןכו, והוא בירור מתוכם הכתבי של הר"ל ז"ל לפי האומדן שלו והכרת לשונו הטיב [כפי מגוכתית] המהרייל לא מצא, רק העתקות מכתב ידו), והגיהם, ועשה מהם ספר להדרפיס [הם הספרים "תורה אור" ו"לקוטי תורה" שהדרפיס בשנים תקצ"ד-תר"ח], באט שיותן רשיון על זה מצענזור של הקיר"ה.

רעיון אוסף כתבי-היד של דרושי כ"ק אדמ"ר הזקן ועריכתם לדפוס
עליה כבר בימי כ"ק אדמ"ר הזקן ובהסכמתו, אלא שהדבר נמשך לפחות
עשורים וחמש שנים, עד אשר נדפס (הכרך הראשון בשנת תקצ"ז), בשם
"תורה אור", והכרך השני נדחתה הדפסתו, מחמת סגירת הדפוסים
ברוסיה, עד שנת תר"ח, שאו יצא לאור בשם "לקוטי תורה", כدلיקמן
פטיז). על כרך מס' כ"ק אדמ"ר הצע"צ באחת מאגרותיו (אג"ק שלו אגרות
(ח):

הרביה מהן שם רבנו [הוזקן] ז"ל בעצמו עין עיונו עליהם והגיהם והסכמה דעתו הקדושה להביעם לבית הדפוס, ואחריו כ"ק דוח' אדרמו"ר [האמצעי] הרב נ"ע הי' ג"כ חפכו להדפסים בהויזטן, כפי אשר יצאו מפורש מפה קדוש רבנו הגאון ז"ל נ"ע, אלא שלא הי' רצון קדרשו להדפסים ציבורי ציבחר עד אשר ילוטקו לאחר אחד. וזה כמו שנים אשר אספת ולקטתי אחד אחר כתבי קדרש הנ"ל והוגהו כפי האפשרי.

* * *

לכואורה לא מדובר כאן במבנה ספריה, או אוסף כתבי-יד, אלא רק בלקט מאמרי כ"ק אדמור"ר הוזן, הגהתם ועריכתם לדפוס בשני כרכים. אמונם כדי שהייה אפשר לעשות כל זאת אסת' כנראה, מאות CRCI כתבי-יד, העתקות מודרוני כ"ק אדמור"ר הוזן. מספר מדויק של CRCI כתבי-יד

שאוסף באותו שעה לא ידוע לנו, אך לאחר כל השריפות ושאר ההרפתקאות שעברו על האוסף זהה נשארו אתנו כיום עשרCRCI כתבייד דרושים ב"ק אדמור' הרוזן, שבגלילו נוהגות כ"ק אדמור' הר' צמח צדק". יש מקום לשער, שעשרה CRCI אלו שרדזו לנו לפוליטה הם רק חלק קטן ממה שאוסף והגיה. על ההיקף של אוסף כתבייד שאוסף ב"ק אדמור' הר' צמח-צדקה" כותב ב"ק אדמור' מוהר' ר' צ נ"ע (אג"ק שלו ח"ד אגרת א'קל):

בשנת תקס"א, שנחטף הווד ב"ק רבנו הרוזן בפעם השנייה, התחלף הווד ב"ק אדמור' בעל הצמחדעך לאוסף מאמרי ב"ק רבנו הרוזן ולהעתיקם.

לפי ספרו של ב"ק בןנו אדמור' הרה"ק אדמור' מוהר' שננה מאחר חוג הסוכות תקס"א כשהובלו את רבנו לפטרבורג — עד בוואו חורה בקיין שנה היא — כבר היו באמתחתו יותר אלף ומאה בוגין, העתקות מאמרי ב"ק רבנו הרוזן, ומשנת תקס"ב עד שנת תקע"ג — שנת הסתלקותו של ב"ק רבנו הרוזן — עללו ההעתקות יחד עם ההנחות על המאמרים ששמעו בעצמו על יותר מעשרה אלפיים בוגין.

הסכום הנ"ל עולה לייתר ממאה CRCI עבי קרם (בגודל רביע (4°) שהם ארבע דפים לגליון, גודלם הממוצע של רוב CRCI כתבי דאי"ח הנמצאים אתנו).

אחרי הסתלקות ב"ק אדמור' הרוזן המשיך ב"ק אדמור' הר' צמח-צדקה להגדיל את אוסף כתבייד של העתקות מזרחי ב"ק אדמור' הרוזן. על ארבעים CRCI שקיבל בעת נשואו בהרה"ק מהרייל מקאפוסט, מוטפר בכית רבי (עא, א):

הרה"ח המפורטים ר' שלמה פרידיעס זלה"ה משקלאו, מחסידי רבינו [הרוזן] הגדולים . . . הוא הי' רושם דברי רבינו בטוב מادر ורישימותיו נמצאים למאות ולאלפים ערך ארבעים ביבלעך. ובעת שעשה השידור עם אדמור' [שבתו נישאה לרה"ק מהרייל באדמור' הר' צ'צ' מסר כל הכתבים לאדמור', וזה הי' הנדרניה שלו, ואדמור' הר' צ'צ' הגיה אותם והוסיף עליהם הנקודות והוספות רבות.

תاريיח של חתונה זו נודיע לנו מהគורתה בכתב ב"ק אדמור' האמצעי, בראש הדרוש שאמיר באותו חתונה (כתב ב"ק אדמור' האמצעי, 627

קייז, א. 1111 רטו, א): „התקפּה“, חותמת נכדי יהודא ליב שי, י"ד חשוון. נמצינו למדים ארבעים כרכימן אלו הגיעו לידי ב"ק אדמו"ר ה„צמחי צדק“. כבר בשנת תקפּה.

רוב הכריכי כתה"י האלו נשמרו, כנראה, בשרייפה הגדולה, שיטופר עליה לממן. דרוש אחד מהנהחות הר"ש פרידעוס עם הגהות ב"ק אדמו"ר ה„צמחי צדק“ נדפס באור התורה (שה"ש ע' תתקיב-תתקטו), ובטיסומו כתוב ב"ק אדמו"ר ה„צמחי צדק“, ע"כ כתוב החסיד רשב"פ זיל" (ראה גם כרמ חב"ד ח"ד ע' 404 הע' 23).

בנוסף להנחות הרה"ק מהרייל והחסיד ר' שלמה פרידעוס, נמצאות הגהות ב"ק אדמו"ר ה„צמחי צדק“ גם עה"ג של הנחות בגוכת"ק אדמו"ר האמצעי (כת"י 1025; 1096) והר"ם בן אדה"ז (כת"י 1030) ועל כמה ביכלאך העתקות מהנ"ל ועוד (כת"י 1001, 1034, 1042, 1052, 1064, 1146, 1149, 1157).

אלו הם כתבייד דרושים ב"ק אדמו"ר הזקן, שעל גליונותיהם נמצאות הגהות בכת"ק אדמו"ר ה„צמחי צדק“. בנוסף להם נמצאים דרושים רבים מאות ב"ק אדמו"ר הזקן, שאדמו"ר ה„צמחי צדק“ העתיקם – בתוספת הגהות בין חזאי עיגול.

חלק малоו האחרונים נדפסו בספרים „תורה אור“ ו„לקוטי תורה“, ו עוד הגהות רבות שלא נדפסו נמצאים בכת"ק (1101; 1102) ועוד דרושים רבים עם הגהותיו שנכללו בכריכי הדרושים שהוא כתב בעצמו, ונדפסו בסדרת ספריו „אור התורה“.

גם נמצאים כמה ביכלאך (82; 1004; 1052; 1116; 2057) שבהם גוכת"ק אדמו"ר ה„צמחי צדק“, הנחות שכתב הוא עצמו מדרושים ב"ק אדמו"ר הזקן, משנת תקס"ה ואילך (ראה „סקירה כללית“ שבסוף ס"מ אמרי אדה"ז הקצרים“ ע' טרז). וראה גם אג"ק אדמו"ר מוהריע"ץ נ"ע ח"ב אגרת תקב ס"ז. כרמ חב"ד ח"ד ע' 353).

על כל אלו מספר ב„בית רב"י (ח"ג פ"ה):

בבאו מפ"ב [בשנת טר"ג] התחילה להגיה הכתבי קדש של הלקו"ת בכדי להוציאם לאור הדפוס. והם דברי קדשו של זקנו רביינו הגדול נ"ע.

הרביה ממה שמע בעצמו ממנו ורשם ברקוק גדול מאד והרבה הוא מה שקיבץ רשימות שאריו הרושים המובהקים וביררטים וליבנים בנפה מנופה כסולת נקיי' ועוד הוסיף בהם הגחות רבות בתוטס' מרובה כו', והדפיס הכל על שם זקנו ורבינו הגדול נ"ע בשנת תר"ח . . . ולבד זה הנדרפס נמצא בכת"י ממנו לאין שיעור ממש לא יכולון כמה אלפיים ניירות. הן מרושים עצמו שהי' רושם דברי קדרשו של מר זקנו והן הנ"ל והן מרושים אחרים שביררטים וליבנים שם עליהם נוספות בדרך הג' והפלפל בהם הרבה.

אוסף כתבי

בתקופת נשיאות כ"ק אדמוי'ר ה"צמח צדק" (תקפ"ח-תרכ"ז) נוספו על אוסף כתה"י הנזכר כרכים רבים שהוא עצמו היה כותב, שלו'ת חדשות ודורשים. بالإضافة לשוו'ת שלו'ת חלק או"ח הוסיף כ"ק אדמוי'ר שליט"א ראשי פרקים מתולדותיו – ע"פ רשימות כ"ק אדמוי'ר מוהריי"צ נ"ע – והם כותב בקשר לכתביו של ה"צמח צדק":

שוו'ת שלו'ת חדשיו ומאמוריו, הן בנגלה והן בנטחר, רבו מאד. – בנו אדמוי'ר מהר"ש סיפר אשר אביו כתוב בערך ששים אלף בויגן – אבל בשרפפה הגדולה אשר הייתה בליאו בואויטש נשרפו כמה תיבות עם כת"י בנגלה ובנטחר שלו'.

ובס' בית רבינו (ח"ג פ"ה) מס' פר':

דרושי עצמו הרבה מאד. בדרך כלל כתוב על כל התנ"ך וחלקם לחקלים בוך בראשית כו', בוך ישעיה כו', בוך תלים כו', וגם על אגדות ומדרשי חז"ל.

בנגלה כתוב ג"כ הרבה מאד שוו'ת וחידושים וביאורים בששה סדרי משנה וגמרא ובדברי הראשונים בפלפולא רבא הנוגע לדינא כו', וגם עשה תשולםין להשו'ע של רבינו הגדול נ"ע שחסר שם הרבה סימנים שנשרפו.

מכל הנ"ל נשארו לנו לפיליטה, בספריה, קרוב לשמוניים כרכים כת"יק (בנוסף להנחות הנ"ל מדרושי כ"ק אדמוי'ר הוזקו), או בכת"י הספר שלו,

אשר כ"ק אדמו"ר ה"צמה-צדק" היה מוסר לו את כתביו להעתיקם, ואח"כ היה כ"ק אדמו"ר ה"צמה-צדק" עופר על הכריכים האלו ומגיהם בתוספת מרובה.

מתוך אוסף ענק זה שנכתב בಗותי"ק, קיימים כיום בספריה הכריכים הבאים:

חדושים על הש"ס פס"ד ושות', שמלבד הטופט הנשלח היה רושם לעצמו את כל התשובה בכריכים מיוחדים (כת"י 82, 63, 226, 227, 321, 232, 233, 247, 2144, 2047, 1073, 1068, 1050, 1041).

דרושים על סדר התורה: בראשית סדרה א (כת"י 1040, 1014, 1152, 1040), בראשית סדרה ב (כת"י 1035, 1104), ועוד כרך רשימות על בראשית (כת"י 1100, 1100), שמות (כת"י 241, 241, 1031, 728, 726, 1071), במדבר (כת"י 235, 235), דברים (כת"י 1101, 1101), ויקרא-דברים (כת"י 1082), ועוד סדרה על התורה (כת"י 236, 236, 1043), יהושע-ישע' (כת"י 1133, 1133), ירמיה-יחזקאל (כת"י 1081, 1081), חמש מגילות (כת"י 1177), תהילים (כת"י 1115), וכת"י אחד בספריית ירושלים (2259).

דרושים על סדר השנהים, כל כרך מוקדש לשנה אחת, שמהם הגיעו לידיינו מהשנים ת"ר (כת"י 1135), תרט"ו (כת"י 1072), תרט"ז (כת"י 1180), תרי"ז (כת"י 1065, 1053, 751), תרי"ט (כת"י 1096, 1059, 1098).

מלבד הנ"ל כתוב גם כרכים מיוחדים בנושאים מיוחדים, כמו טעמי המצוות (כת"י 82, ס' החקירה (כת"י 1179), באורי הזהר (כת"י 1033, 1055) והגהותיו לדרושים אדה"ז שמהם ערך את הס' לקוטי תורה (כת"י 1101, 1101, 1102).

ועוד כרכים מרוביים שבהם דרישים בಗותי"ק אדמו"ר ה"צמה-צדק" (כת"י 51, 66, 301, 325, 752, 1039, 1056, 1018, 1113, 1114, 1114, 1122, 1122, 1122).

בנוסף לכרכים הנ"ל הכתובים כולם בಗותי"ק או רק מוגחים על ידו, קיימים גם כרכי כת"י מהעתיקות שעשו החסידים מדרושי ה"צמה-צדק". רוב כתבי-יד החסידות שנמצאים בספריה כיום, קרוב לאלף כרכים, הם העתקות דרישים כ"ק אדמו"ר ה"צמה-צדק". בדרך כלל יש בכרכים האלו גם

העתיקות מדروسים של שאר אדמו"רי חב"ד, אך רובם המכريع הוא העתקות מדורייש כ"ק אדמו"ר והצמח-צדק".

* * *

בדروسים הללו נכללים גם אלו שהיה כ"ק אדמו"ר ה"צמח-צדק" דורש ברבים מדי שבת בשבחו. מעתים היו כתבי ה"הנחות", כיוון שהוא עצמו היה רגיל לרשות את תוכן הדروسים, כմבוואר לעיל. אך אמנים היו כמה "חוורים" שהיו חוזרים בע"פ את הדروسים הנאמרים וכותבי "הנחות" שהיו רושמים את הדروسים הללו.

לעיל בפרק הקודם נזכרו הנחותיו של החסיד ר' הלל הלוי מפאריטש, שהיה רושם את הזרושים, במתוספת הערות ובאיורים, ואשר חלקם נדפס בסדרת ספריו "פלח הרמן".

יש גם סדרת הנחות בגוכתי"ק כ"ק בנו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, שעליהם יסופר בפרק הבא.

באג"ק אדמו"ר מוהריש"ב נ"ע ח"א (ע' ל):

אצל הרוד"ב מקאליסק נמצאי הרביה כ"ק הנחות שלו מה ששמע מכ"ק אזמו"ר זצוקלה"ה, ורובם ככולם מכונים כמו שנאמרו.

וכך מסופר גם באג"ק אדמו"ר מוהריז"צ נ"ע ח"ב ע' שכגו:

ישנם הרבה מאמריהם הנחות. הי' מניח א' שמו ר' דוב קאליסקער (חברו של כ"ק אזמו"ר מהר"ש זצוקלה"ה) והגהות אדמו"ר מהר"ש עליהםם. וכן ישנות הנחות של אדמו"ר מהר"ש בעצמו.

וכן מסופר בהקדמת הס' של נצדו הגרא"ח נאה – "קצתות השלחן":

הגה"ח ר' דובער אשכזבי ז"ל שהי' שדר' וחוזר דא"ח של אדמו"ר הצ"צ'ל והי' נקרא ר' בעריל' קאליסקער.

ברשימה כ"ק אדמו"ר מוהריז"צ נ"ע מהביבלאך רשותים "בראשית שמות ויקרא (רב"ק): במדבר דברים (רב"ק)". הראשון הוא כת"י 1063. והשני לא הגיע לידיינו: רק העתק ממנו – בכת"י 466. הוא נזכר גם בסה"מ תרמ"ח ע' קפו ובכ"מ בדרושי אדמו"ר מוהריש"ב נ"ע "במדבר דברים רב"ק".

יש עוד בור – הנחות הרב"ק מדרושי אדמו"ר הצעץ, הוא כת"י 1028. על הרכיכה נכתב „ברכות רב"א“ – ע"ש התחלו להבין עניין הברכות, וע"ש המניה ר' בערל אשכנז (אלאיסקער).

בכת"י 1063 יש ע"ג הנחות בכת"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, ועל כך – בפרק הבא.

גם בכת"י 1029, שיעקו הנחות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע מדרושי תרטז, יש גם הנחות „של רב"ק“ [ר' בערל קלאליסקער הנילג] „של ר' ברילל“ [ר' זלמן בר יהודה ליב, האדמו"ר מקאפוסטט] ו„של רוזל“.

אוסף ספרי הדרגות

גם אוסף ספרי הדפוס התייחס בעיקר בתקופת נשיאותו של כ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק“. על האוסף זהה ועל אוסף כתבי-היד, מספר כ"ק אדמו"ר מוהר"ץ נ"ע בשם כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע (לקוד ח"ב רכט, א):

דעם טאטענס [כ"ק אדמו"ר ה„צמחדצדק“] ספרים – דערציילט דער זיידע [כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע] – פינפ אלמערס אפנען – מיט ספרים – און צוויי אלמערס פארמאכט – מיט כתבים – זייןגע געתשאנען אין דעם חרר וואו דער טאטע אייז געווען, און זעקס אלמערס אפנען – מיט ספרים – זייןגע געתשאנען אין דעם צוויטין חרר, וואס די טיירר צוישן ביידע חרדים אי[ז] געווען אפנען.

וועוד ממשיך בספר שם על ספרים נוספים שקנה כ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק“.

ובתייארו של אחד מחסידיו, ר' פנחס דובער גולדנשטיין („כרם חב"ד“ גליון 1 ע' 62):

שני קירות מהדרו של הרבי עטוריים היו בספרים. ליד הקיר השלישי עמדת מטה ותיבה גדולה לצידה, ולקיר הרבי היה סמוך בסאו של הרבי, משה שבוקשי אפשר לבנותו שלוחן, ועוד שני בסאות קטנים.

יש לנו גם תיאור מקור חיצוני על אוסף הספרים הזה – נרכי שבירן אצל כ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק“ ותייארו תורגם ונעתק ב„כרם חב"ד“ גליון 2 ע' 85:

אוצרות חיים

שער אדרוש אדם קהמן

ה' קראטְרֵזָה: (ה') חחת גדוֹלָה מִלְגָת אָן
הַלְּבָנָה כִּי נָעַד נָוָחָה דָּעַ נִי
תְּגִמְלָלָה, הַכָּל קִיה כָּלַה אַמְּרִימָה-חוֹר כְּאֶט וְנוֹקָה-אָנוֹן
כְּסֻוָּמָה וְלִיחְיָה זָהָב מְלָגָן וְזִים הַוּר כְּנָעַן חַלְגָּדָל
כְּכִיְהָ הַוּר קְהָלָן סְמָך וְנָכוֹה-צָעַלְתָּה מְלָאָה כְּנָהָרָל

ג'ז'ג'ג
הנְּצָרָה
בְּשִׁירָה

מִפְרֵי הַוָּל בְּקָה מִזְמֹר
בְּרֵהֶךְ יְדָמֹר כְּמַחֲלֵךְ
צְדוֹקָלְךְ נְגַג זְיעָוָגְיָה
חוֹמָגְכָנוּ גְּפֶטְוָרָה.

הפליל וככל הולך והולך ב' ר' ג' ר' מ' ת' מ'
ה' כ' נ' ק' מ' כ' ג' ר' ז' ק' ג' ק' נ' ג'
נ' ג' ג' מ' צ' ע' . ו' ה' ג' ב' כ' ג' ק' מ' צ' ע'
ז' ק' ה' ל' ג' ג' ר' ג' ג' ג' מ' צ' ע' ה'
מ' ח' א' ה' ק' ו' ל' מ' ת' ק' ע' א' מ'
ו' ג' ע' א' מ' י' ר' ת' ג' ג' ג' ג'

החוֹדר — הקבינט של הצדיק רבי מענדל שבו מצאתו את עצמי עומד — היה גדול, מלא אור, בכל קיר משני הקירות הצדדיים היו קבועים שלשה חולונות. וריהיטים כמעט ולא היו בו, אך לכל אורך הקיר ניצבו ארונות פשוטים ומדפיהם עמוסים ספרי-ענק (פוליאנטים), תורה כתובה על עור עגל, כרכבי התלמוד ועוד.

הוא, כמובן, לא ראה אלא את הספרים שבחדר היחידות, ולא את אלו שבחדר הסטומר, שמסופר עליהם לעיל.

השריפה הגדולה בליבאוואויטש

כבר נעהק לעיל רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהליך גדול מכתבי כ"ק אדמו"ר ה„צמה צדק“ נשרף בעת השריפה הגדולה אשר הייתה בליבאוואויטש. אמנם חלק מהספריה, בעיקר הכתבים, לא הייתה מוחזקת בALTHO של כ"ק אדמו"ר ה„צמה צדק“ כי אם אצל חסידי בליבאוואויטש שלחום לעיון והעתקה. אך גם השריפה התפשטה בכל העיר, וגם בכתבים אלו שהכתבים אוחסנו בהם.

בבית רבי (ח"ג פרקים ה"ז) מספר על השריפה הזאת:

גם אצלו נשרפו הרבה כתבים בנגלה ובנטהר בהשרפה שהי' בליבאוואויטש... רבינו דאג מאד מادر על הכתבים ואמר לית עתה בחiliary לעת זקנתי לכתבם מחדש. וביתור דאג על תשלום השו"ע ועוד איוה דברים שהי' שם. והי' מאד בקפידה על משורתו רח"ב [ר' חיים בער] על שלא בא להציג. גם על ההמ"ץ דLIBAOVITSH הי' בקפידה כי אצל הרהמ"ץ הי' הרובה כתבים של רבינו והוא לא חש להצעלים ונשרפוכו.

על הכתבים שנשרפו או אצל המ"ץ ר' אברהם זיליגסון, מספר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, ב„תורת שלום“ (עמ' 81):

שמעתי מב"ק אדמו"ר [מוהר"ש נ"ע], שבשריפה שהיתה בשנת תרי"ז, הנה בהכתבים שנשרפו אצל הרב אברהם... היו עשרים ביבער כתוב ידו הק' [של אדמו"ר ה„צמה צדק"']. שנים עשר נגלה ושמונה דא"ח.

ומלייב' קע האמלעэр שמעתי שהוא שמע זאת בבירור, שהי' עניין אחד כתוב בנגלה שהי' מחזיק ה' מאות בויגן (שני אלףים דפים), וכל ה' שנים

ה' חזר עליו וכותב מהדורא, והיו שם ה' מהדורות, ועל זה הצעיר רביינו במאדר מאדר. כן ה' שם השו"ע אשר כתב הוא, היינו הסימנים שהיו חסרים בשווי רביינו הגדול כתוב הוא, וגם הם נשרפו בהשריפה ההיא.

מאין ידע ר' ריל' זאת לא ידעתך אף אמר לי שירודע בבירור מקור
נאמן יותר.

על שריפת הכתבים המופקדים אצל המ"ץ ר' אברהם והקפתה כ"ק אדמור' ה"צمح-צדקה" עליו, מסופר גם ב"לקוטי רישומות ומעשיות" (כפר חב"ד תשכ"ט) ס"י קצה.

כל זאת כמוובן מלבד הכתבים שנשרפו בבית כ"ק אדמור' ה"צمح
צדקה", כנזכר לעיל.

מ"מ הצליחו להציג או חלק חשוב מכתבי-היד, בין אלו שהיו בבית
ה"צمح צדק" ובין אלו שאוחסנו אצל חסידיו. ב"תורת שלום" שם מסופר
איך שההמשך ר' אברהם מיכל מסר את נפשו על הצלת הכתבים שהיו
מופקדים אצלו.

* * *

על הצלחתם של כתבי-יד אלו, שאין להם תחליף, מסרו את נפשם
והצלו ככל שהצליחו. אמנס את ספרי הדפוס לא הצליחו להציג, עד
שהאחר השריפה נותר ה"צمح צדק" כמעט ללא ספרים. עובדה זו למදנו
מתשובה המוראי-צדקה דעתירות הסמכות לליובאוויטש על שאלה שנשאל
כ"ק אדמור' ה"צمح-צדקה" (מוועתקת בהערותי שבסוף צ"ז שע"מ חז'ז
קמו, א):

והנה הרב הנ"ל שי' [כ"ק אדמור' ה"צmorph] מלחמת שנשרף העיר
וביתו וגם ספריו, ע"כ לא יכול לעיין בעניין השאלה להסביר. רק מפני
שזהו עניין שנוצר להסביר שלא ישגו באיסור חמור של אשת איש נתן
מכתבו הנ"ל לנו התם המורי צדק דעתירות הסמכות לעיר הנ"ל
[ליובאוויטש] שאנחנו נשיב ע"ז... .

נאום דובער ב"מ אליעור מ"ץ דק' באביבנוויז יczyז
ונאום אברהם ב"מ גרשון מ"ץ דק' רודני יczyז
ונאום דובער מ"ץ דק' קאליסק יczyז

* * *

התשובה שהכינו ב"ק אדמו"ר ה"צמ"א ז"ק" עבור הרבעיניות

לא נמסר כאן תאריכה המדויק של שריפה הגדולה הזאת. בבית רבי (ח' ג פ"ז) כתוב:

שנת תרכ"ז שחי שריפה גדולה בלויובאוויטש ונשraphה כל העיר
ומכללים גם בת' ריבינו ובת' בניו נשraphו, וגם הרבה כ"ק [כתבבי קודש] שלו
נשraphו בנגלה ונסתור.

וכן הוא גם ב„לקוטי רשימות ומעשיות“ (שם) „בשערת תורה“ נשרפו
הרבבה כתבים שהי' בחיבה אצל המ"ז. וכן הוא באגד' ק"ק אדמור' מוהררי"ץ
„בשערת השינה בשנת תרי"ז“, וכן הוא באגד' ק"ק אדמור' מוהררי"ץ
ג"ע ח"ב אגרת תקב' „שנשרפו כתביו בעת השריפה בשנת תרי"ז“. ועוד"ז
בבב"ז אגרת איתשפב (ע' חצרא) „אין יאר תרי"ז... זיערע אייגענע הייזער
— צוזאמען מיט דעם גראעטען טיליל הייזער פון שטאט — זייןען מיט א
קורצער ציטט צוריק אפגעברענט געוואָרען".

ובח"ג אגרת תשטט (ע' שmag) „בашריפה שהיתה בשנת תרט"ז בליבאוויטש“. ועד"ז שם אגרת תשעט „השריפה הגדולה שהי' בקייז תרט"ז בליבאוויטש“. וראה גם ס' המאמרים תש"א ע' 294. שיחת יום ב' דוחה"פ תרצ"ז (כרם חב"ד גליון 2 ע' 19). וראה מה שכותב בזה י'. מונדשיין שם ע' 66 הערא(1).

פרק ד

אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע

אף לאחר שנשרפו ביתו וספריו נשאר בידי כ"ק אדמו"ר ה"צמ"ח-צד"ק" אוסף קטן של ספרים, שכנראה ניצלו מהאש הגדולה. או שמא קנה אותם אחרי הרסיפה, היינו בין השנים תרכ"ז-תרכ"ג. בכל אופן ידוע לנו שבעת הסתלקותו ב"ג ניסן תרכ"ז נשאר בעזבונו אוסף ספרים וכתבייד:

לפני הסתלקות כ"ק אדמו"ר ה"צמ"ח-צד"ק" כתב אל כ"ק בנו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע (אג'ק שלו אגרות כב"ג):

ראייתי דא"ח שלך והוטב בענייני מאד . . . חזק ואמץ לכתחוב ולהגיד
ואני סומך אותך בסמכה רובה ואל תירא משום אדם . . . רצוני שתתקבל
ע"ע לשמעו בכל יום מאנשים עניים ולהתיישב היטב עמהם ולהגיד
להם עצה וגם תחוור עליהם דברי חסידות הנאמרים וזה רצוני באמת,
לכן לקיים כאמור למעלה כל ישונה.

אחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר ה"צמ"ח-צד"ק" נשאר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע למלאות את מקומו כ"ק אביו בליבוואוועיטש, ואילו כמה מהאחים עברו לעיריות Kapoorstein לאדי ויעוד, להפיץ שם את תורה חב"ד ודרכיה.

בਮכתב כללי לאנ"ש, שחתמו עליו כמה מהבנייה, מספרים על חלוקת המautoות והספרים, ועל הרעיון לחלק גם את הכתבים, למען השלום:

חולקנו המautoות והספרים . . . הוסכם אצלינו שלא נחלק הכ"ק
הנשאים, ויהיו מונחים בבית כ"ק ז"ל ה"כ"מ, והעמדנו שומרים בנצח,
עד כי ישיקוט העולם, ואו נחלק לכלינו בשווה.

למעשה נשארו הכתבים בידי מלא מקום – כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע. על פרטיו הדברים מספר כ"ק בנו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, באגרות
שכתב בשנת תרכ"ג (חלקה נדפס באג'ק שלו ח"א אגרת נו):

כ"ק אאמו"ר [МОהר"ש] זצוקללה"ה נ"ע זיע"א. (ש)לקח ה"כ"ק של כ"ק

אדמור"ר [ה"צמח-צדק"] זצוקללה"ה נ"ע זיע"א רובם ככולם, ולאחינו] ד[וידי] הר[בנין]ים] זצ"ל נשאר רק מעט, כמו ביכעל א' או ב' (זה מה שהי אצלם מוקודם שבאו הכהן לידו). והם חפזו בהכ"ק בכל נפשם ומ"מ לא נתן להם.

[כך נשארו אצל האחים ביכלאך אחדים כתהי"ק ומהasher קיבלו העתקות. בסופו של דבר, בדורות האחרוניים, הגיעו גם אוספי כתהי"ל לאספרית ליובאואויטש. אוסף לאידי (כולל מאמרי אדמור"ר לאידי) התקבל אל כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע ואוסף בבריסק (כולל מאמרי אדמור"ר קאפוסטט ובבריסק) התקבל אל כ"ק אדמור"ר שליט"א, כדלקמן פ"ז].

לאחר שהגיעו כרכי הכתהי"ק אל כ"ק אדמור"ר מוהר"ש נ"ע סדרם וכרכם, אף הדבק על כל אחד מהם מדבקה מיוחדת, שעליה רשם בכתב יד-קדשו את שם הכהן ותכנו. מדבקות אלו נשארו על רוב כתבי-היד עד היום, ועל פיהם ניתן לבירור בכל כרך מיהו הכותב, תאריך הדروسים וכי"ב.

* * *

לאוסף זה שעבר אליו מעוזון כ"ק אביו אדמור"ר ה"צמח-צדק" נוסף אוסף הפרט של כ"ק אדמור"ר מוהר"ש נ"ע – כרכי כתהי" שאסף בצעירותו, זה אלו שרחש בצעירותו, כפי שמכוח מהרשום בהם "שייך להר"ש באדמור"ר שליט"א מק"ק ליובאואויטש" (כתהי 1144); "שמעאל בן אדמור"ר שליט"א" (כתהי 2097) וכיו"ב, והן אלו הכלולים הנחות מדרושי כ"ק אביו אדמור"ר ה"צמח-צדק" שהוא עצמו רשם בשעתו.

ט"ז ג/ אגסי/ה

הגיעו לידיינו כמה כרכי הנחות מדרושי כ"ק אדמור"ר ה"צמח-צדק" כתובים, כולם או חלקם, בוגותהי"ק אדמור"ר מוהר"ש נ"ע. גם חלק משאר הכתבים שבאותם כרכים מוגאים בוגותהי"ק אדמור"ר מוהר"ש נ"ע.

הדרוש המתוארן הראשון מהנחות אלה הוא משנת תרי"ג (כתהי 1063). רlarg, א), בכותרת "בשלת, מוצאי מנוחה, תרי"ג".

3
1. *Channa* (*Channichthys*)
Paracanthus *Spadeformis* *Excellens*
Chrysichthys *G. (Gymnophorus)*
2. *Channa* *Argus* *Argus*

אותו כבר תואר בפרק הקודם, שיעיקרו הנחות שכותב הרב"ק (ר' בערל קאליסקער) וחלקו בגוכת"ק אדמור'ר מוהר"ש נ"ע: בכתבי ר' שמואל סטוספר (רבינוביץ') ועוד, וגם חלק מהנחות הרב"ק מוגנות עי' אדמור'ר מוהר"ש נ"ע. במקומות אחד (רכד, ב) כותב כ"ק אדמור'ר מוהר"ש נ"ע בהגהותיו "ונראה שהוא משגנת הכותב".

הדרושים מסודרים בסדר פרשיות התורה, וכך זה כולל דרושים בראשית שמות ויקרא. המפתח – חלקו בגותי"ק אדמור' מוהר"ש נ"ע החלקו בכתבי הספר שלו, ר' שמואל סופר. אפשר שהיתה אז קבוצה של כתובבי "הנחות" שעבדו ביחד, כ"ק אדמור' מוהר"ש נ"ע אסף את כל ההנחות האלו והגיה את חלקן, או, או בתקופה מאוחרת יותר.

יש עוד כרך מסווג זה (כת"י 1028), שלפי הנראה אין הדרושים שבו

מסודרים לפי סדר אמרותם, וחלקו מוגה בಗותי"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע. גם כרך זה תואר בפרק הקודם.

שאר הכרci ההנחות – מסודרים לפי סדר השנהים: מאמרי שנת תרי"ד (כת"י 1117), מרט"ז (כת"י 1029. בשער שלו כתוב בכתב י"ק: דרושי הרשמי) אצל משנת רחובות לפ"ק מן פ' ויצא עד פ' בראשית תרי"ז"ו לפ"ק), תרי"ח-תרכ"ב (כת"י 1077). תרכ"ב-תרכ"ה (כת"י 1120). תרכ"ה-חוורף תרכ"ו (כת"י 1011) [אמנם בקונטרס השמות ל"ר, רישימת מאמרי דאי"ח" (קה"ת תשמ"א) הארכתי להוכחת, שמאמרי תרכ"ו שבכרך זה אינם „הנחות" כי אם דרושי עצמו, וננדפסו בשם בס' „תורת שמואל – תרכ"ו" (קה"ת תשמ"ט)].

* * *

במשך שנים רבות נשייאתו, נוספו לאוסף כתה"י זהה – בעשרות הכרci גותי"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע. והם דרושים שאמר וכתב במשך השנים תרכ"ז-תרמ"ב, דרושי כל שנה בכרך לעצמו (מפורטים בס' „רישימת מאמרי דאי"ח", קה"ת תשמ"א). והם הולכים וננדפסים בסדרת „תורת שמואל".

בדרך כלל היה כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע רושם בעצמו את הדروسים שהוא אומר, אך בנוסף לויה ישנן גם „הנחות", שהיא כותבת כ"ק בנו אדמו"ר מוהר"ש"ב נ"ע בעת שמעו הדروسים מאת כ"ק אביו. בספריה נמצאים ששה הכרcis מהנחות אלו בגותי"ק אדמו"ר מוהר"ש"ב נ"ע, א) דרושים שנאמרו בתל"ז (כת"י ה-תרכל"ז (כת"י 1012). ב) דרושים שנאמרו בשנים תרל"ח-תרל"ט (כת"י 1010; 1260). ג) דרושים שנאמרו בשנת תרמ"מ (כת"י 1008). ד) דרושים שנאמרו בשנת תרמ"א (כת"י 917). ה) דרושים שנאמרו בשנת תרמ"ב (2541). גם הנחות אלו הולכות וננדפסות בסדרת „תורת שמואל".

היו עוד „חוורים" שהיו רושמים „הנחות" מדרושים שהיה אומר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע. אחד מהם הוא החסיד ר' אהרון זעליגסון החוזר, הנזכר בכת"מ באג"ק אדמו"ר מוהר"ש"ב נ"ע ובאג"ק אדמו"ר מוהר"ץ נ"ע, ועליו מופיע ברישימת כ"ק אדמו"ר מוהר"ץ נ"ע משנת תרפ"א (חנוך לנער ע' 24. סה"מ תרפ"ע' שדמ):

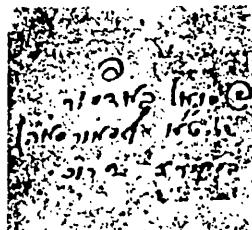
הרב החסיד ר' אהרון ז"ל זעליגסאָהן, ונקרא בשם ר' אהרן חוזר, אשר כל ימי נשיאותו של הود כ"ק איזמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש hei חוזר

המאמרים, ובשנת תרמ"ג התחילה לחזור מאמורי הוד כ"ק אדמור' הרה"ק המכ"ם, וכותבם.

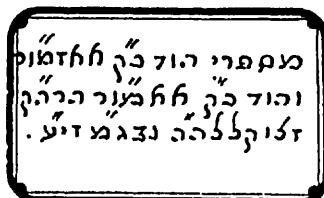
הגיעו לידיינו כרך אחד מהנהחותיו לדרושים שנת תרל"ב, הוא כת"י 1074,
שבתחלתו רשום בכתב יק אדמור' מוהרש"ב נ"ע: "כל הבוק הזה הנחות של
ראז"ס" [ר' אהרן זעליגסון].

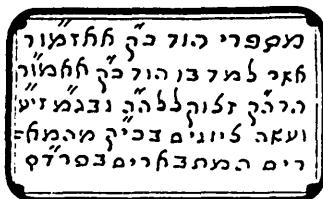
אוסף ספרי הדפוס

כשם שהיה כ"ק אדמור' מוהר"ש נ"ע אוסף כת"י דא"ח בצעירותו כזו היה אוסף ספרי דפוס. גם בין ספרי הדפוס שבספריה מצאנו ספרים שרושום עליהם "שייך להרב ר' שמואל בן אדמור' שליט"א" (אבודרם ויניציאה ש"ז), "שמואל באדמור' שליט"א שניאורטהון, במחיר 2.25 רוי"כ" (פרdam, קאריעץ תקמ"ז) וכיו"ב.

מראשום זה נמצינו למדים שהם נרכשו לפני הסתלקות כ"ק אביו אדמור' ה"עמיח-צדיק" בשנת חרכ"ז. אמנם ידענו גם, שאט אוסף הספרים שלו התחילה בגיל צעיר ביותר, כמסופר בראשימת כ"ק אדמור' מוהרי"ע נ"ע המועתקת ע"י כ"ק אדמור' שליט"א (ס' התולדות אדמור' מהר"ש, מה"ת תש"ז, ע' 7-8. גליצנשטיין ע' 27):

2

הקדמת ספר זהה

נוהג hei אדרמו"ר הצע' לבחון פעם מחדש אותו ואת חבריו ב'חדר', אשר רובם היו מבני המשפחה, ולאחר הבדיקה hei נונן להם מתנות כסף. אדרמו"ר מהר"ש hei מצרף סכומים אלו למה שהי' מקבל בכל יום שיש רובל אחד אסיגנאנציג וקונה ספרדים ...

בחדש אלול תר"ה (בاهיוות כ"ק אדרמור' מוהר"ש בגיל 11) בא מוכר ספרים לליובאונויטש. הוד כ"ק איזומיר אדרמור' מוהר"ש חփץ לנכות ספרים, ובכיהות כי רוב מעותיו המקובצים היו אצל כ"ק אביו הרה"ק, בא אליו ויבקש ליתן לו מכسطו סך שלשים רוז'ב. וישאלחו למה דרוש לך סכום גדול כזה. ויענה כי חփץ הוא לנכות ספרים. ויאמר לו הוד כ"ק אביו: ווער קלאר פריער דרי ספרים וואס דו האסט... סוף דבר גנתן לו הוד כ"ק אביו הרה"ק את הטכום אשר ביקש הוד כ"ק איזומיר מוהר"ש מכسطו, והויסיף לו עוד עשרה רוז'ב במתחנה וכוננה או הרבה ספרים.

אל כל האוסף הפרטיז הזה נוטפו לאחר הסתלקות כ"ק אביו אדמור' ר' צמח-צדק" גם הספרים שקיבלו בחלקו מעוזנו הספרים, כמפורט לעיל. וועליהם הוסיף לנקוט בספרים רבים במשרשות נשים – חרבי-תרם"ג.

בתקופת נשיאותו, כנראה, עשה לעצמו חותמת, שבה היה מוחטים את ספריו. בחותמת כתוב "שםואל שניאורסון / מליבאוויטש".

ספר

רִיקָּא

חלק שלישי

מן

חמשה חומשי תורה

על הרגנים אונקלום, ופורישי ויל, ועם שפתוי חכמים.
ובעל הטורים.

ועתה הוסיףנו בסופו סדר התפללה לשבתות השנה
ויריצר לארכבע פרשיות. לעש ימצאו בו כל דבר בעתו
סדי שבת בשבעו.

(sono געין דנ' ע' דרכי מקורה, וכלי קדוקו).

וְרִילְבָּא

בדפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם

שנת תרי"ט לפ"ק

פרק ה

אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע

כשם שבזובון כ"ק אדמו"ר ה"צמח-צדקה", התחלקו הבנים בספריו הדפוס, ואילו כתבי-היד עברו למלא מקוםו; כך גם בעזובון כ"ק בנו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, התחלקו הבנים בספריו הדפוס, וכתבי-היד עברו לנשיה מלא מקוםו – הוא כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע.

על חלוקת הספרים כותב כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע אל כ"ק בנו אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע ב"ח טבת אעת"ר (אג"ק שלו ח"ב אגרת רפב):

בדבר הספרים . . . אותן שנמצאים בקבינעט הקטן שהן ניכרים בספריו כ"ק אאמו"ר זוקלה"ה נ"ע זי"ע . . . אני חושב אשר אצל ר' ניסן סקללא שי' עוד נמצא רשות מהספרים שחילקנו בינוינו, ובאפשר לירע בבירור איזה ספרים אצל מהנה"ל.

באوها שעה חשב כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע להחליף את הספרים הכהולים אשר לו בספרים אחרים שאין לו עדיין, ועל כך כותב אל כ"ק בנו להזhor ולא להחליף את הכהולים שבאו אליו מעזובון כ"ק אביו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, כדלקמן בהמשך הפרק.

ספרים אלה היו ניכרים במראם, לפי הרכיכה שלהם, כנזכר בפרק הקודם שכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע היה רגיל לכורוך את ספריו וכתבה"י ולרשום על המדבקה את שם הכרך וכדומה. אמנם אלה שאי אפשר להזכיר לפי הרכיכה, אותם אפשר לԶוחות ע"פ רשימת חלוקת הספרים בין בני כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

חלוקת זו הייתה כאמור רק בספריו הדפוס. ובאשר לכתבי-היד כותב כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע באואה אגרת משנת תרנ"ג, הנזכרת בפרק הקודם:

כידוע אשר הכ"ק [הכתביקודש] של כ"ק אאמו"ר זוקלה"ה נ"ע

זיע"א לקחתים אני זה ערך ד' או ה' שניים . . . לא טוב אני מכ"ק אadm'ר זצוקללה"ה נ"ע זצוקללה"ה נ"ע זיע"א שלקח הכ"ק של כ"ק אadm'ר זצוקללה"ה נ"ע זיע"א רובם בכולם . . . הכ"ק והכ"ק הם חyi נפשי ממש.

אוסף כתבי-היד

דברי כ"ק אadm'ר מוהרש"ב נ"ע הנזכרים, אשר "הכ"ק והכ"ק הם חyi נפשי ממש", באו לידי ביטוי ברכות מאגורתו, שבהן משתדל למצוא ולרכוש כתיק שנשארו עדין מפוזרים בעולם.

ב"י"א סיון תרמ"ז כותב אל החסיד המשפיע המפורסם הרשב"ץ שפטיל (אג"ק שלו ח"ג אגרת תקנה):

נא להודיעני מה נעשה עם כי"ק רבינו הגדול אadm'ר זצוקללה"ה אם קרוב הדבר שיבוא לידי גמר. ואלו ידוע בכבוד מעל' את תשוקתי הפנימית והעונג העצמי מדברים אלו בודאי לא הי מונע את הטוב מאיתי.

לא נודע לנו מה אירע עם כתיק כ"ק אadm'ר הזקן הנ"ל. בעבר שנה כותב לו הרב שוב בקשר לכתיק אadm'ר האמצעי (שם אגרת תקנת):

מכתבו צירוף המכ' כי"ק אadm'ר האמצעי זצוקללה"ה קיבלתי ברוב עונג וגודל תוו"ח [תודה חממה] לכך, כאשר ידוע לו גודל תשוקתי ואהבתני לדברים האלה.

אחד מאנשיו באה"ק, שדרכו חיפש הרבי ורכש כתיק שנתגללו לשם, היה בן דודו ה"ר שניאור זלמן סלונים. בקי"ץ תרמ"ה בא הרש"ז ליאובאואויטש, ובאשר נסע כ"ק אadm'ר מוהרש"ב נ"ע למעינות הרפואה ביאלאטה ושאה שם במשך כל חורף תרמ"ז, נסע אותו לשם גם הרש"ז (ראה אג"ק אadm'ר מוהרש"ב נ"ע ח"א אגרת ו, וכහערות שם). הם שהו שם ביחד כל ימי החורף, ובאשר חזר הרש"ז לאה"ק בתחילת קיץ תרמ"ז ביקשו כ"ק אadm'ר מוהרש"ב נ"ע לחפש שם אחר כתיק דא"ח, כמספר ברשימת כ"ק אadm'ר מוהרי"ץ נ"ע (התמים חוב' ב' [פז] עט):

מספר הור כ"ק אadm'ר — כאשר בא ש"ב הර"ר שניאור בנו של הרה"ח ר' מרדי כי דוב סלאנים מחברון תיו ונתקtab בליובאואויטש זמן נבון, ובאשר נסע בחזרה לאה"ק בקשתיו שייחפש אחרי הגזע של המדף

ר' ישראליפה מקאפוуст, ואפשר ימצא אצלם כתבייד קדש של איזמור' ב"ק אדמו"ר האמצעי. יותר על שתי שנים חקר ודרש שב הר"ש הנ"ל עד אשר מצא את נכדיו ונינו של החסיד הר"י יפה הנ"ל ואצלם נמצא עוד חלק גדול מפירוש המלות כתבייד קדשו של הود ב"ק אדמו"ר האמצעי, וכן חלק גדול מהשיר לאמורי בינה, שער התפילין שלא נדפסו, ותל' אשר קניתיהם.

כתיק חלק מפירוש המלות הנ"ל מסומן עתה במס' 1197.אמין כת"י אמרי בינה התגלגלו ונמצא בידי הסוחרים (למעט סוף פ"א יטופר אך הגיעו לידיים כתיק מאוסף ליבאוויטש). צילום מכחה"י הגיע לידינו ועל פיו נדפס אמרי בינה ח"ג (קה"ת תשמ"ה).

בשלחי אותו קץ תרמ"ז כותב לו ב"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע בח' אלול (אג"ק שלו ח"ג אגרת תקנו):

אם חפש ומצא איזה כי"ק בהגנזה, השיעיכים אליו, ואבקשו לשמר מוצאו שפטיו אשר הכי"ק שבפארמאט קטן שיעיכים אליו כאשר כפל ושילש כמה פעמים.

ובקשר לרכישת כתיק כותב לו ב"ק אדמו"ר מוהרשר"ב בחורף תרמ"ח (אג"ק ח"א אגרת טו):

יראה בכל מאמצי כוחו שימכו ר' עברו סך הנ"ל והוא מכך גדול. וגם את הרא"ש [קורנובטקי, שנסע אז לחברון לחוץ!] שי' יזהיר שישלחם תיכף מאදעס.

וכאשר קיבל את הכתבים כותב לו (שם אגרת טז):

את הכתיק קבלתי ומאר נהנטי מהם . . . דברים יקרים מאד, ומאר שמחתי עליהם. ונא לחקור ולהפוך אולי, ימצא עוד דבריהם יקרים יודיעני נא. אפשר נשאר מש"ב ר' זלמן פונדאמינסקי ז"ל איזה כתבים כי"ק, כי בודאי הי' אצלו כי"ק. אם אף נמצא בקשתי לראות להשיגם עבורי.

כל זאת בשנים תרמ"וו-ה, אך גם בשנים הבאות היה הרש"ז קונה עבורי הרבי ושולח לו כתיק. באגרת אחת שכותב לו הרבי עבורי עשרים וחמש שנים, בכ"ב אלף תער"ב, אשר את קבלת משלוח כתיק ומבקשו להמשיך במשלוחים כאלו (שם ח"ב אגרת שdem):

מכתבי כבודו נכוּן הגענַי, כֵּן קְבָלַתִי... תְּשׁוֹרְתָו הַיקְרָה עַלִי מַאַד,
דרוש ברכחת חתנים כי"ק, וגודל ת"ח לכבודו.ומי יתן והי' עם לבבו זה
לשולח לי לעתים קרובים מהני מיל' מעלהותא.

כתיבק ברכחת חתנים מסומן עתה במס' 1194 (ל, א) ונדפס במאמרי
אדהאמ"ץ דרושי חתונה ח"א ע' קמו.

בעבור שנתיים כותב לו שוב, בי"ד מ"ח תרד"ע (שם ח"ה אגרת
א'מד^{**}):

מכתבי כבודו נכוּן הגענַי, כֵּן קְבָלַתִי הַכִּיַּק... כָּלָם בְּשִׁלְמָוֹת,
וּמַעֲוֹמָק לְכַבֵּי אֹודָה לְהָא אֲשֶׁר זִיכְרֵי בְּהַדְבֵּר הַגָּדוֹל הַזָּה... דְּבָר גָּדוֹל עֲשָׂה
בָּזָה וּזְכָתוֹ גָּדוֹל בָּזָה.

* * *

בראות הרש"ז סלונים את גודל תשוקת כי"ק אַדְמוֹר מַוְהָרָש"ב נ"ע
להשיא כתיב"ק אלו התחליל להפריז במחירים ולקנותו אותם בכל מחיר
שנקצב ע"י המוכר. ע"ז כותב לו כי"ק אַדְמוֹר מַוְהָרָש"ב נ"ע בכ"ב אדר
תרמ"ח (ח"ג אגרת תקסב):

ע"ד הַכִּיַּק... צְרִיכֵי לְקֹנוֹת בְּלֹא הַחְפֻלוֹת וְלַהֲגִבֵּל הַחְפֻלוֹת
הַפְנִימִית, וְעַל כֵּל דָּבָר יִשְׁגַּבְלָה, וְהַחְפֻלוֹת הַפְנִימִית, הַיִּנוּ הַרְצׁוֹן
הַאֲמִתִּי בְּכִיַּק, פּוּעַל שְׁמַרוֹצָה הַמּוֹכָר לִמְוֹכָרִים בְּמַקֵּח שָׁאוּמָרִי לוֹ, וְצִירָּךְ
זָמָן יוֹתֵר מַעַט.

וביתר פרטים כותב לו בעבור שנתיים, בי"א ניסן רנ"ת (ח"א אגרת
לט):

את הבורך אשר שלח ע"י כבוד אביו הר"שי קבלתי. ולפי הנראה שלם
עבورو סך רב יותר ממאה רוח"ב. ונפלאתי מאד על כבודו אם על הדריך
זהו יקנה, כל הון דעתמא לא יספיק לו, וגם לא יאוסף את הדברים
העיקרי... וככבודו יודע כמה יקר אצלי כי"ק אשר הוא חיות נפשי ממש,
ומ"מ צריך להיות בהגבלה.

החליטו היהודים שלא להוסיף על המחיר הריאלי, אך יחד עם
זאת השתדל בכל עוז להשיג את ה_ciַק בכל מקום שנמצא. באתה

מאגרותיו (ח"ה אגרת א'קיז) מצויה כ"ק אדמור' מוהרש"ב נ"ע למשרתו הרפאל מגידסן:

יאמר לו משמי, אשר אני לא אשנה מדברי הראשונים [המחير שמכון לחת עבור הכה"ק] ... ואם חפש ה' שכ"ק האלו יהיו אצלינו לידי בכל מקום שיהיו.

* * *

עד כאן דובר על כת"י דא"ח, שזה היה עיקר מבוקשו של כ"ק אדמור' מוהרש"ב נ"ע. אמם בזה לא הסתפק, הוא אסף וקנה גם כת"י עתיקים בקבלה שעדיין לא נדפסו. בספר כאן על קنية אחת שהחכשה בשנת תרס"ז:

בשנת תרס"ז הדפיסו בהוסטאטין השותפים ר"ל שוואגער ור"ד פרענקל (סוחרי ספרים וכת"י) חוברת בשם „אוצר כל הגדה“, רשות כתבי יד יקרים המציגות על קלף ועל נייר עומדים למכירה.

ב"י א ניסן תרס"ז כתב הרב נ"ע אל כ"ק בנו אדמור' מוהרי"ץ נ"ע (אג"ק ח"ד אגרת תתקסא):

להוסטאטין מס[תמא] שלחת עברו החשבון הקודם, וגם עפ"ע [על פי ערך] שלחת הרשימה אשר ציינתי... וכאשר אמרתי לך כן הוא לפ"ד אשר מה שנזכר לקנות אם יהיו באפשרי, הוא ס' הכוונות הג' ברכבים, וס' דריש נשות אדם ואדם ישר, וס' לבנת הספר (אשר לפ"ד קרוב שזה כת"י הרא"ס ז"ל. קודם נסייעתי עיונית בו קצת וראיתי אשר באיזה מההגהה' שעל הגליון נחתם „סבעע"). ושאר כת"י אין מה לרדוף אחריהם כ"ב... כשתקבל תשובה מהוסטאטין בטח תודיעני.

"הרשימה אשר ציינתי" היא החוברת הנזכרת, אשר ציין עליה מה لكنות. החוברת נמצאת בספריה, ואצל 22 כת"י רשום על הגליון כוכב, סימן שרצונו לקנותו, וגם איזה הערות בכתב"ק לתיאורי כתה"י. אחרי שנקנו רשם אצל כ"ק אדמור' מוהרי"ץ נ"ע על הגליון "זה קנוינו". כת"י אלו מסומנים בחוב' הנ"ל במס' 48: 89-80; 107: 134; 143: 144; 150: 150; (ג"כ): 369-367; 394; 446, מתוכם נמצאים באוסף כתה"י 18 ברכבים, שנסמננו במס' 1972-1989. בcreativecommons כל כת"י מודבק תיאורי מהחוברת הנ"ל. עם תיקונים בכתב"ק.

160 זהר במדבר (שריד ממנה) עם פ"י ארוך מאד בקבלה עטקה כדרך הקדמונים (בזמן הרמב"ז) והכתוב יד עתיק מאד והנייר עכ"ה כמו קלף.

בדף ל' נזכר בתוך האירוש. טבאן איין לא אפרת טען שקדת לנו ביאורי באלק שיעור קידשו (ואין זה שער קטה לרבי ר' ר' קראס כי יש לא נמצא פ"י על והר' הדנים באותיות נדיות זביבו הפני באותיות קשנות).

כתב קדמון נקי ונוח לקרות בנראה נזכר בערך שנה ק' וס דפים ניר פאליא קלף.

161 ביאורות נחרך בונות התפללה מתחכמי הארץ ומחלציה ר' יה ויטל ומשאר תלמידי הארץ להתקובל ר' נתן ספרא ירושלמי בן (לא"א) הנאות הנוראים מורה ר' רוכון דור דין ולה' היושב בראש עיר הקודש ירושלים טוב"ב (בן החותם עצמו ברוך ההקרנה) המחבר ס' יין המשומר ומיצת טהורים ועיז ספרים. – עם הגנות קול הרמוני לד' משה זביה ועם הגנות תלמידיו ר' בנימין בהן המחבר ס' גובל בנימין אבות עולם ועד ספרים ועם עד הגנות הנתחילות "ג'ל הדר" בקבוץ כי ר' רזיב' בינוית שי השבע שדריש פראט ולה' בנו גשיבות להחכיז פראט זתק ליריא ולה' ה' לאה טשאך בער' שפאל פראט (פרק ק' ע' 12).

בקובץ כי ר' רזיב' בדר של פכח פרחים ע' פראט ולה' בינוית דיספה, בדר של פכח בקוצי.

ס' קוביצים נידולים הנולדים כל הספר בונות על כל השנה. – והבר' הזה בשיליות זקר פיאר במצוות ברך א' רצתה דפים, ברך ב' רגע דפים, ברך ג' רצתה דפים, ס'ה זוז דפים י' כתיבה יפה ומשמעות על ניר בניו קלף 500

[האוסף הזה, של כתבי עתיקים בקבלה, עמד תמיד בארון מיוחד. עובדה זאת נזכרת גם ברשימת המאסר של כ"ק אדמור' מוהריני"ע נ"ע בשנת תרפ"ז בפרטבורג, בקטע המספר על החיפוש בכיתו בעת המאסר (קובץ יגדיל תורה נג. חוב' נד טי' סד. ס' השיחות מר' פ' תרפ"ז ע' 263):

את מגדרי הכתבי קודש כ"ק אבותנו ה'ק' גם לאפתחו, רק התענינו לידע כתבי יד מי המה, אשר על זה השיבם בקצרה. רק אחד הארונות כתבי יד עתיקים, כמו לבנת הספר כתיק הגאון ר' א סבע ז"ל, והשמונה שערים כתיק הר' שוויטאל ז"ל ועוד ספרים כתובים על קלף כמו הסמ"ג, ספרי קבלה שונים. כן ספרי דפוסים הראשונים כמו הרלב"ג

עה"ת משנת רמ"ו, רmb"ן Uhah משנת רמ"ט ועוד, בכל אלו התענינו ביותר, אבל גם זה רק דרך מעביר.

כת"י לבנת הספר נזכר באגרת כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב הניל. השמונה שערים כת"ק הריש' ויטאל הם במשמעותם הכרמים המסומנים במס' 1949-1942, נכתב ע"י הריש' ויטאל בدمשך בשנים ת"ט-ת"ג, ובכל כרך רושם את מקום ושם הכתיבה. הסמ"ג על קלף נסמן במס' 1956. בסופו רשום שנקנה ע"י אחד בשנת ש"ה.

ובאשר ל„ספריו דפוסים הראשונים“, נזכרים הם בשינויים גם בסקירה (המודעתה לקמן פ"ז), מאחד שביקר בספריה בשנת תרפ"ח, ושם כותב „יקר-עריך הוא כמוני פירוש התורה“ של הרלב"ג, נדפס בשנת רל"ז (1476), ועל-ידיו אחד מספרי הרmb"ן, נדפס בלישבוño בשנת רמ"ט (גם שם נמצא רמ"ו; ופי"ר רmb"ן, נפוליאון רל"ז; פ"י הרד"ק, שנוציאנו רמ"ו; ופי"ר הרmb"ן, נפוליאון רל"ז).

שמירת הכתבים

הכתבים נשמרו תמיד אצל כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע – כבכת עיניו. כאשר היה נושא למקומות הרחוקים היה ממנה את כ"ק בנו אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע על שמירת הכתבים. קרה פעמי שכ"ק בנו הוזכר לנסוע למוסקבה, והשיבו ע"ז כ"ק אביו אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע (שם ח"א אגרת קט):

אודות נסיעתך למאסקוואה, עיקר המוניעה עצלי מצד הכתבים, כי ירא אני להניח הכתבים על ידי אחרים.

פעם נספה הוזכר כ"ק בנו לנסוע לויטבסק, וכותב לו ע"ז (שם ח"ג אגרת תרפ"א):

בשנסעת לויטבסק על מי הנחת שמירת הכתבים. הקאסטונס [תייבות כתה"י] בטח העמדת בהזאל הקטן.

ובהמשך לזה באגרת נספה (שם תרפ"א):

בטע העמדת את ה"ק בהזאל הקטן, ומס[תמא] לא שכחת על התיבה קטנה עם ה"ק בלחתי מכורכים להעמידה ג"כ בהזאל. ותודיעני זה, ואוי מקום מושבר כל היום, ואם עשיתם השפאלגען [חדר השינה] שלכם בהחדר שאצל הזאל [בسمיכות למקום הכתבים, ליתר שמירה מגניביה בליליה].

פעם אחרית הוצרך לנסוע לחתונה של אחד מבני המשפה באומענקא. שוב כותב לו כ"ק אביו אדמור"ר מוהרש"ב נ"ע בקשר לשימירת הכתבים, בכ"ז אייר תרס"א (שם אגרת תשלז):

בנסען מביתינו תמנה שומרין על הכתבים שייהו שם תמיד ויהי כל לבם ונפשם על הכתבים (ותראה ג"כ שלא יגנבו ח"ז) ואיה האבקש בזה את כ' או א"ז [امي ואמץ-זקנתרך הרבענית רבקה ע"ה] מורתך ה"כ תי' שייהי השגחתה בד"כ עליהם. והשיות ישמרם מכל דבר.

ובכ' מנ"א כותב לו (שם אגרת תשסה):

בכתביך לא הזכרת כלל בדבר הכתבים, את מי הפקרת עליהם ואם עשית שמירה מעולה בעזה". גם שלא יגנבו מהם ח"ז. ותודיעני תומי"י איך עשית בזה. המפתחות בטח מסרת לאמי א"ז מורתך הר'ת*ת*.

כל המכתחים האלה הם משנת תרס"א. מכתבים דומים מוצאים אנו גם בשאר השנים, ולדוגמא מועתק בזה אגרתו אל כ"ק בנו אדמור"ר מוהרי"ע נ"ע בכ"א אדר תרד"ע (ח"ב אגרת תשח):

שמירת ה"ק תמסורת לדידינו ר' אלחנן [מרוזוב] ייחי, שייהי בהחדר זהה גם בליליה, היינו שישן שם. ויהיו אותו עוד מהבחורים ייחו. והשיות ישמרםכו.

כך היה כל אימת שהיה נושא מחוץ לגבולות רוסיא. וכשהיה נושא לנאות דשא בימי הקיץ, היה אורז את הכת"ק ולוקחם אותו עמו. על כך מספר ה"ר רפאל נחמן הכהן בספרו "ליוואוועיטש וחיליה" (ע' 59):

המקומות שהרב הי' נושא בקייז' לנאות דשא (דאטשע) היו שונים. בשנים האחרונות הי' נושא לזאלשע, בערך בשלשים קילומטר מליאוועיטש. הנטיעה מליאוועיטש לזאלשע הייתה בעגללה. בשנסע לך אותו, חז' משאר החפצים. את הכתבי יד שהי' לו בשני ארגזים,

וכשהעגלון הטעין אותם על העגלה הי' הרבי עומד כל הזמן בחצר ומשגיח.

aosf כתביו

בנוסף לאוספ כתבי יד האמור לעיל, כתבי ודרושים האדמו"רים שלפניו, נוספו באוספ זהה כתבי הדרושים שהיה הוא אומר ורשות בקביעות במשך כל שנות נשיאותו.

אוספ זה מסודר לפי השנים, דרשויל כל שנה בקובץ (לא כרך) לעצמו. את האוספ הזה סיידר כ"ק אדמו"ר מוחרי"ץ נ"ע וערך לו מעתה בשנות תר"פ, כדלקמן בפרק הבא, ומהם נדפסו 25 כרכים בסדרת "ספר המאמרים" (תרמ"ג-תר"פ).

בדרכו כלל היה הרבי רושם בעצמו את הדרושים שהוא אומר מדי שבת בשבתו, אמנם יש מאמרם רבים שלא העלה אותם על הכתב, והם היו נרשמים בדרך כלל ע"י "המנחים" וה"חוורים", הם אלו שהיו חוזרים על המאמרים אחר שימושם מהרבוי ואח"כ היו רושמים "הנחות" ממאמרם אלו: כמה מהם הוגשו ע"י כ"ק אדמו"ר מוחרש"ב נ"ע, הרבה מ"הנחות" אלו נדפסו בסדרת "ספר המאמרים" הנ"ל.

כך גם היה הרבי רגיל באמירת שיחות, וגם הן היו נרשומות ע"י "המנחים" וה"חוורים": חלק גדול נרשם ע"י כ"ק בנו אדמו"ר מוחרי"ץ נ"ע. השיחות נדפסו בספר "תורת שלום" (כה"ת תש"ז).

אלפי אגרות כתוב כ"ק אדמו"ר מוחרש"ב נ"ע במשך ימי נשיאותו. חלק גדול מהן נכתב אל כ"ק בנו אדמו"ר מוחרי"ץ נ"ע, בשעה שכ"ק האב או הבן היו בנסיעותיהם הרבות מחוץ ליבאויטש.

אגרות אלה שנכתבו אל הבן, נשמרו, כМОונן, באוספ כתבי-היד. אמנם גם את האגרות הנכתבות אל החסידים, העסקנים והתומכים, רגילה היה כ"ק בנו אדמו"ר מוחרי"ץ נ"ע לרכוש מאת מקבלי האגרות או יורשייהם, וכן גדל האוספ הזה, שמננו נדפסו חמישת הכריכים בסדרת אגרות-קדש אדמו"ר מוחרש"ב נ"ע.

על כל אלו מסופר באורך ביוםנו של כ"ק בנו אדמו"ר מוחרי"ץ נ"ע מראשית שנת תרפ"א (חנוך לנער ע' 23-25. סה"מ תר"פ ע' שמג-ה):

אלף ומאה ושבעים ושלשה מאמרי דא"ח נשארו מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הכה"מ, בעצם כתוב יד קדשו... .

הרבה מאות מאמרי אמר הود כ"ק אאמו"ר הרה"ק הכה"מ, במשר ימי חיו בעלמא דין, שלא העלה אותם בכתב וביהם שתי מערכות: א. שלא נכתבו כלל. ב. שכתוו אותם החזורים... . דבר המובן מאליו, כי כבד להגביל כמה מאמרי אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הכה"מ, מסוג הנ"ל, אבל בכל אופן, לא פחות משבעה, שמונה מאות מאמרי.

בין ההנחות תופסים מקום חשוב שיחותיו של הود כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הכה"מ, בזמני ההתעדות – פארבריניינגען – בשמחת תורה, יו"ד כסלו, י"ט כסלו, פורים, זומני שמחת משפה.

הרבה מאות מכתבים תוכנים נשארו בעצם כתוב יד קדשו... . כבד להגביל מספר המכתבים ואגרות הקודש, אשר כתוב הود כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הכה"מ, ומאשר זכני הש"ת הנמצאים אצלם בשבע מאות מכתבים, מהם כארבעה מאות מכתבים כתובים אליו.

את הדברים האלה כתב, כאמור, בשנת תרפ"א: שאו סידר את כתבי כ"ק אביו אדמור"ר מווהרשב"ב נ"ע, כדלקמן בפרק הבא. במשר השנים הבאות המשיך לרכוש עבור האוסף את אגרות כ"ק אביו מאות מקבליים או יורשייהם, וכעבור שבע שנים, בכוון לתאר ביומנו את מאסרו הידוע משנת תרפ"ז ואת החיפוש בביתו לפני המאסר (קובץ יגדיל תורה נג. חוב' נד סי' סד. ס' השיחות תר"פ-תרפ"ז ע' 263), מוציאר את אוסף המכתבים של רבוינו נשיאנו ואת "מכתבי כ"ק אביו אשר ישם קובץ גדול של אלף מכתבים, רשימות ופרט-יכלין מכל האסיפות... ." וראה גם במבוא לאג"ק כ"ק אדמור"ר מווהרשב"ב נ"ע ח"ג בחלתו.

אוסף ספרי הדפוס

פעם אחת, כשהנסע כ"ק אדמור"ר מווהרשב"ב נ"ע לחו"ל, כתב שם לכ"ק בנו אדמור"ר מוהרהי"צ נ"ע בליבאואויטש:

בני שי". יש בכאן לקנות אי"ה ספרים טובים, ואם כי לא יהיו בזול, כי המוכר הוא יקרן בטבעו, אמנים הספרים טובים, ואשתדל לקנותם אי"ה. ואבקש להציג עבורי שני מאות רוז"כ ולשלוח אליו.

כפי הנראה הייתה זאת תפקיד שצורפה לאחד המכתבים, ולכנן לא מופיע כאן תאריך. אמנם ההתעסקות בקניית ספרים לספריתו של ליבוואויטש נמשכה במשך כמעט כל שנות נשיאותו (תרמ"ג-תר"פ). אגרות רבות מאד בסדרת אגרות-קודש שלו, דנות בקניית ספרים. הרבי היה יושב ומעתיק מקטלוגים את מחירי הספרים, ועל פייהם היה יודע את המחיר שיש לשלם עבור כל ספר. באגרת אחת כתוב הרבי אל ה"ר ישעיה ברלין, בד' שבט טרס"א (אג"ק ח"ג אגרת תרצה):

בדבר הספרים... שכותב שעריכים לידע שווים... וראי נמצא אצל כ' קאטאלאנgin מספרים ישנים ובאפשר לרשום מהם המקחים... הראשונים לו מה שנמצא אצל בקטאלאנג מסקלאדר של הרור"ג [מחסן הספרים של הר' רפאל נתע ורבינוביין] ז"ל, אשר המקחים שלו הנה מיוסדים מאד במידוע לכל קוני ספרים שקונים ע"פ קאטאלאנג שלו.

באוסף מכתביו נמצאות כמה רשימות ספרים, עם מחיריהם, בגותthy הקדומה. מסטר רב מאד של אגרות דנות בדבר קניית ספרים, עד שאפשר לפורתם (ראה אג"ק שלו לפי מפתח העניינים ערך ספרים). אך קטיעים אחדים יועתכו בזה, ובאחד מהם יש אף ממשמעות, שהרבי הבית על אוסף זה כאוצר חשוב ליידות החרדית ברוסיה:

בחורף טרס"א נסע כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לمعינות הרפואה בוואריסהאפען. בהיותו בחו"ל פגש בד"ר מארצבעאכער, בנו של האספן ר' אברהם מארצבעאכער, שרצה למכור את האוסף שבעזבונו אבי. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע התענינו בקניית אוצר חשוב חשוב זה. הוא כתב לכ"ק בנו אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע לליובוואויטש לשלווח לו מיד את קטלוג הספרים של הרור"ג רבינוביין, כדי לברר ממנה את מחירי הספרים, ואת קטלוג הספרים שלו בליבוואויטש, כדי לדעת מה עדיין חסר לו. את כל זאת כתב לו בה' דחנוכה טרס"א (שם אגרת תרצה):

בני שי. נצרך לי מה הקאטאלאנג של ראיינאוויין ז"ל, ולזאת תחפש אותו בין הספרים ותשתדל למצואו אותו, ותשלח לי... אותו ובאשר הוא נצרך לי מادر בהקדם לזאת תראה אודות זה למצואו אותו תיכף בקבלה מכתבי דנא, ותשלח אותו תיכף אליו בnal. גם נצרך לי רישימת הספרים שלו.

250	2	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל אֲבָדָת יְהוָה וְעַל נִסְתָּחָת אֶת־עַמּוֹן	17
350	2	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת עַמְלָתָה וְעַל מִשְׁעָנָה . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	30
350	2	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	31
350	2	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	32
350	2	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל פְּרָגָבוֹן וְעַל כְּלֹאת גִּמְזוֹן	33
8	37	אוֹתֶה לְזִבְחוֹת עַל חֵטָאת בְּיַד־כָּבֵד כְּלֹאת גִּמְזוֹן וְכְלֹאת גִּמְזוֹן אֲבָדָת יְהוָה עַל חֵטָאת אֲבָדָת יְהוָה אֲבָדָת יְהוָה . כְּלֹאת גִּמְזוֹן אֲבָדָת יְהוָה עַל חֵטָאת אֲבָדָת יְהוָה אֲבָדָת יְהוָה . כְּלֹאת גִּמְזוֹן (בְּנֵי)	
7	57	אוֹתֶה לְזִבְחוֹת עַל חֵטָאת אֲבָדָת יְהוָה אֲבָדָת יְהוָה . כְּלֹאת גִּמְזוֹן אֲבָדָת יְהוָה עַל חֵטָאת אֲבָדָת יְהוָה אֲבָדָת יְהוָה . כְּלֹאת גִּמְזוֹן (בְּנֵי)	
12	65	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת מִלְחָמָה תְּלִין מִלְחָמָה	
3	84	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת מִלְחָמָה מִלְחָמָה תְּלִין מִלְחָמָה	
150	8	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת מִלְחָמָה מִלְחָמָה תְּלִין מִלְחָמָה	98
15	104	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת מִלְחָמָה תְּלִין מִלְחָמָה	
4	141	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת מִלְחָמָה תְּלִין מִלְחָמָה תְּלִין מִלְחָמָה	
15	144	אוֹתֶה מִלְחָמָה . בְּכָל־מִזְבֵּחַ תְּלִין . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	
250	4	אוֹתֶה מִלְחָמָה . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . מִלְחָמָה מִלְחָמָה	169
8	178	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	
250	2	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	199
3	201	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	
3	230	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	
250	4	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	231
5	275	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	
550	2	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	276
6	310	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	
5	317	אוֹתֶה מִלְחָמָה עַל חֵטָאת . כְּלֹאת גִּמְזוֹן . כְּלֹאת גִּמְזוֹן	

20 & 22, Rue Laffitte

PRÈS LE BOUL^D DES ITALIENSC^Omm^E de Télégraphique:

HÔTEL BYRON - PARIS

LUMIÈRE ELECTRIQUE
DANS LES CHAMBRES

TÉLÉPHONE 253-08

30	הוּא טְלִיבָה אַמְגָה מֵהַנְּמֶןְתָּן, מִתְּבָדֵא מִזְרָחָה 2	1222	15	-
150	הוּא טְלִיבָה עֲלֵי מִרְמָה מִכְּסָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 8	1233		
180	הוּא טְלִיבָה גְּדוֹלָה מִרְמָה מִכְּסָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 8	1237		
120	הוּא טְלִיבָה זָנוֹת גְּדוֹלָה מִרְמָה מִכְּסָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 8	1252		
5	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 2	1255	4	
2	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 1.5	1257	1	
150	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 4	1260		
6	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 2	1262	5	
150	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 8	1286		
250	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 4	1292		
150	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 8	1293		
550	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 2	1395		
14	הוּא טְלִיבָה עַל הַכְּבָדָה (בְּלֹבְדָּה) מִזְרָחָה 2	1396	-	

הכسف הנזכר לרכישה זו, עשרות אלף רוח'כ, לא היה בידי כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב, ולכן פנה אל אחד מגדולי תומכיו, ש"ב ה"ר ישעיהו ברלין, שיממן את הקינה הגדולה הזאת. לא כל האגרות שנכתבו אליו בנושא זהה הגיעו לידינו. הענין נרמז בקצרה באגרות כ"ב טבת (אגרת טרפה), כ"ז טבת (אגרת טרפה) „אם נתקבל הקטאלג בשלמותה“, „אולי יכול להודיעני דבר אודות הספרים“, אך בפרטיות יותר כתוב לו הרב ב"ד שבט (אגרת טרצא):

נזכר לדבר עם מארצ[באכער] בדבר המקח. והנני חושב אשר בודאי יפחוט מהსכום שאמר, ומ"מ לפ"י השערתי ציריכים לחשוב בערך על 53-45 אלף[יטם]. ואם היתי יודע מכ[בבודו] אשר מחזיק לكونותם היתי נכנס עמו בדברים עד המקח ולראות להוויל מקח מה שבאפשר, אבל כאשר כי עומדר בספיקות והן ולאו ורפא בידו... אין אוכל לדבר אותו... ובلتוי ספק עצלי שאם דור גינזבורג hei יודע מהמכירה הזאת, hei קונה הכתבי והספרים מהדפוסים הראשונים הנ"ל בכל אשר יושת עליו, וכן יתר הספרים שאינם מצויים בהבי[ב]לאטעך שלו hei קונה בלי שום אייחור, ולא hei עצלו מניעות מן המקח.

שוב כתוב אליו בזה כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע בכמה אגרות נוספות (חרצב, טרצ). בסופו של דבר חוזר בו ד"ר מארצבאכער והධיוון בנושא זה נדחה לאביב של השנה הבאה, שאו כתוב אליו הרב שוב באותו עניין, ואור לכ"ה אדר טרט"ב (אגרת תשפב):

עתה נזכר לי לידע החلط האחרון בדבר הביבליאטעך דמיינכען, כי עד עתה לא רצח הג' מערצבאכער למכור, ועתה זה בשלושה שבועות קיבלתי מכ' ממינכען שרצויה למכוור, וכותבים לי שאכחוב אני מקח, והושבתי שבערך בעוד שב' שבועות אשיב לו אייה אודות זה.

והנה אינני במעmis וכמכבייד על כ' ח"ז. רק הנני בזה כמציע אליו ובמדבר על לבו, יعن רצוני שייהיו הספרים במדינתינו ובידبشر, והנני מוצע לראיון ונכון שיקנה כי חפץ יקר כזה.

את המלים האלה האחרונות היה אולי אפשר לפרש שמדובר בקניה ע"י ה"ר ישעיהו ברלין – עברו עצמו, שתשתמש לו בספריה פרטית בריגא: אמן סגנון הדברים „שייהיו הספרים במדינתינו וביד כשר“, מורה שהכוונה

לروسיה, היינו שהר"י ברלין יקנה אותה וימסרנה לספריה בליבאוויטש. אולי היה ברצונו הקדושה לעשותה ספריה ציבורית. לא נודע לנו מה אירע בסופה של הצעת מכירה זו.

טיידור הספרייה

כאמור לעיל בתחילת הפרק, הנה אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע התחלקו ביניהם הבנים בספרים הננדפסים. אמנם חלוקה זו לא התקיימה מיד אחרי ההסתלקות: במשך תקופה של יותר מעשור שנים עמדו הספרים על מקוםם בבית כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע:

באגרת שכתב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אל החסיד הרב יצחק דובער ווילנטקי בשנת תרנ"ג, הנזכרת בתחלת הפרק, נראה שעדיין לא התחלקו בספרים. ובאגרת שכתב ב"יט מנ"א תרנ"ה (אג"ק ח"א אגרת סד) כתוב "ככיתם הספרים מונחים בשקימים". ואפשר שבמשך השנה תרנ"ה התחלקו בספרים, ועדיין לא היה ספיק בידו לבנות ארון ולהניח בהם הספרים.

אמנם בשנת תר"ס, כבר התחיל לעסוק בהשלמת הספרים החסורים וסידורם בארוןות. כך כתוב בכ"ב בטבת מהארקאו, אל כ"ק בנו בליבאוויטש (שם אגרת צ): "את הספרים בטח העמדתם בהפאליציעס ... תודיעני אם נתקבלו הספרי מפ"ב [שכנו ונשלחו דרך פטרבורג] ואיזה ספרים".

בין השנים תר"ס-עת"ר הרבה להתעסק בקניית ספרים כאמור לעיל, ובשנת תרע"א התחל להכניס סדר באוסף, הכתנת קטלוג והחלפת הכפולים. בעשרה בטבת כתוב אל כ"ק בנו (ח"ב אגרת רפ):

בדבר הספרים טוב שנבררו הכפולים ונעשה רשימה . . . את הכפולים רצוני למוכר, ורק מאיר לאבאק שאל בשם יידיינו רמ"ג שי' כאשר שמע שיש כפולים רצונו לקנות. אבל נוצרך לידע איזה מהם יכולים למוכר, כי יש מספרי כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה נ"ע זי"ע, אשר בטח נכנסו מהם בתוך הכפולים. ואוthon אין רצוני למוכר. ומהספרים שבהקבינעת הקטן בנקל להכיר, אך בספרים של' באשר נכרכו מחדרש בבד להכיר, וכCMDOMAH לי שאני אזכור עליהם . . . ואם אפשר לשלוח לי הרשימה מהכפולים אראה אפשר אכירים בשמותם.

על הספרים שהגינו לידיו מעזובין כ"ק אכיז אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, שהם ניכרים במרם לפि הכריכה שלהם, ושהותם לא רצח להחליף אפילו אם הם כפולים, כבר סופר בתחילת הפרק. ושוב כותב לו ב"יח בטבת (שם אגרת רפבך):

בדבר הספרים כבר כתבתי לך. ואם אתה יודיע מהכפולים שהן ברור ממה שנקנה אח"כ, ובפרט אותן שנמצאים בקבינגעט הקטן שהן ניכרים בספרי כ"ק אסמו"ר זצוקלה"ה נ"ע זי"ע. א"כ הרי הכהפלים הן ממה שנקנו, ביכולתך לעשות מהם רשימה עם מקחים ולשלוח להרמ"ג שי'.

ושוב חזר על כר בכי בטבת (שם אגרת רפכד):

בדבר הספרים כבר כתבתי אותן שהן ברור מהקניות, ביכולת לעשות רשימה עם מקחים ולשלוח להרמ"ג שי', אשר עפ"ע [על פי ערך] יקונה אי"ה.

* * *

לערך בשנת תרע"ג (וע"פ המועתק למלון מאגרת ויינר – אפשר היה זה בשלהי שנת תער"ב) קרא כ"ק אדמו"ר מוהר"ש"ב נ"ע את הביבליוגרפיה המופרסת שמואל ויינר, שביא במיוחד לליובאואויטש לעוזר בסידור הספריה.

הביקורת הזאת נזכר באגרת שנכתבה ע"י המזכירות של כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע, בשנת תרע"ט לערך, בمعנה לשאלת ד"ר שבדרון (אג"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע ח"א, שווה"ג לאגרת רצז):

אווצר הספרים הלויובאואויטשי הוא מיוחד במינו מלבד אשר הננו רק ספרי קדש בלבד בלי ערוב ספרות (גם האורתודוקסית) וענני חול, הנה המזכיר של השוויות הוא גדול במידה יותר על אלף מספרים שו"ת בתבנית פאליע, מלבד 4,8, כן המזכיר של ספרים עתיקים.

הביבליוגרפ הידוע לשם תקופה ה"ר שמואל ז"ל וינער ביקר את בית העקד הלויובאואויטשי בשנת תרע"ג ויתפלא על האווצר בלום.

אחד מהדברים שניסה ויינר לסדר בספריה הזאת היה, שהספרים יהיו מונחים בארוןות באופן מרוחה, שכן הם נשמרים יותר. אמן קשה היה לעמוד בסידור הזה בספריה הלויובאואויטש מפני חוסר מקום בספרים

הרבנים. על כך כותב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אל כ"ק בנו בט"ז טבת תרד"ע (אג"ק ח"ב אגרתתו):

הנני נהנה אשר נעשה סדר בהספרים... ובעמידתן ערכיכם לראות שלא יעדדו צפופים וdochוקים אשר באיזה פאליציטס כבד ליקח ספר מפני הדוחק, וגם זה מפסיד ח"ו הספרים אשר רוח לא יעבור בינויהם, וע"כ נחוץ שייעמדו, אם לא מורווחים כ"כ כמו שהעמידים ווינער, אבל עכ"פ לא יהיו דוחקים.

* * *

באותה אגרת כותב הרכי גם בדבר רשימת הספרים שחסר בהם – כדי להשלימים:

הנני נהנה אשר... נרשם באיזה ספר אם הוא חסר, כי רצוני מכבר שיהי ניכר איזה הוא חסר, ויודעים עכ"פ שהשאר דמה שלמים, וגם את אלו יוכולים להשלימים אייה בזמןך.

ובדבר רשימת הספרים לפי הנושאים כותב בכ"א טבת (אג"ק ח"ב אגרתתי):

תשוקתי מכבר שהי' רשימה מעניני הספרים, ר"ל שהי' רשימה מכל עניין כללי באיזה מהספרים הוא, כמו מערכת תורה... ואם יהיה ביכולת משה חיים [בליגרן] לעשות כזה. באמרת רציתך שיעשה ווינער רשימה כזו, ואפשר שתתשלח לו רשימה מהוס' יוכלו לעשות זאת.

לא נודע לנו מה אירע בסופה של תוכנית זאת. ואל לנו לשכוח שימושם אלו היו ימי ערב פרוץ מלחתת העולם הראשונה, ושם לא הספיק הזמן לסדר רשימה זו. בכלל אופן לא הגיעו לידינו רשימה כזו.

מה שכן הגיעו לידינו ונמצא ביום בספריה היא רשימת הספרים שבאוסף כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, ורשומים בה 5642 מספרים.

סכום הספרים שברשימה הזאת נזכר גם באגרת שכותב הר"ח ליברמן, בכ"ז אדר תרפ"ז (אג"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע ח"י"א אגרת גיתתו):

בhb[ב]ליותיקה של אדמו"ר ז"ל נבג"מ היו יותר על חמישה אלפיים ארבע מאות נומערין, שהם לערך שנים עשר אלף כרכים, כי הש"ס

נחשב לספר א' בן משניות רמב"ם וכל ספר גם אם יהיה בו עשרים ברכבים נחשב לספר א', ובaille הינו יותר על הה אלף ור' מאות.

וכך גם באגרת המזיכיות משנת תרפ"ט לערך (שתוועתק לכאן) נזכר מספר דומה „חמשה אלף ארבעה מאות ושלשים נומערין“.

ברשימה האמורה לא רשום תאריך ערכיתה, אבל רשומים בה ספרים שנדרשו עד שנת תרד"ע: וכיון שב恰恰ל שנות תרע"ו עזבו את לϊובאויטש והניחו את הספרים למשמרת במחסן, א"כ מסתבר שאט הרשימה הזאת ערכו במשך השנה תרע"ה.

באמת התחילו לעורך את הרשימה הזאת כבר במחלת שנות תרע"ג. בערך שבט תרע"ג כתוב כי אדמוי' מוהרשי'ב נ"ע אל כי בנו (אג"ק ח"ב אגרת שט):

נהניתי אשר נעשה סדר בהספרים ונעשהית רשיימה. בטח העמידו גם הספרים שהיו מונחים אינה ואנה. העתק מהרשימה צריכים לשלווח להביבליוגרפ' שמואל] וינער.

הסיבה לשלוח הרשימה לר' שמואל וינר, כי הוא עוזר לכ"ק אדמוי' מוהרשי'ב בבחירה ספרים יקרי ערך עבור ספרייתו. באגרת שכח אל מוכר הספרים ר' מאיר היילפרין, בט"ז אלול תער"ב, כותב הוא בין השאר: אבקש מכבודך ומכבד יידי ר"מ רבינובי' שי', לחתת מועד,بعث או אחר יו"ט הבע"ל ולרשום כל הס' החזאי בזינן חדשים גם ישנים, ולא רק יקרי המציאות, ומהם אבחור כל הדרוש להרב האדמוי' שליט"א, ומה שיחסר לי (מדפosi ארצאות הקדם, רבים מהה הס' באוצרות האדמוי' אך אצלי מעטים מהה עוזר).

ולפי אגרת זאת מסתבר יותר שכבר לפניו, במשך קיז חער"ב ביקר בלϊובאויטש ובדק את הספריה, כנזכר לעיל.

* * *

בדקתי כמה ספרים שרכש כי אדמוי' מוהרשי'ב נ"ע, והם אינם מופיעים ברשימה הזאת. לדוגמה: ביום י' תמוז תרס"ח כותב כי אדמוי' מוהרשי'ב נ"ע אל כי בנו אדמוי' מוהרשי'כ נ"ע ממארינבאד (אג"ק חד' אגרת א'ט):

אגרת ר' מיכל רבינובייז אודות אוטס אדמוייר

תמלול הינו עם ידידינו ר' ג' א [ר' נתן גוראריה'] ור' ז' פרטסץ' יחו...
 בעיר קטנה לא רחוקה מפה קעניגסוארט. ויש שם ביהכנ'ס ישן וס' חק
 ישנה (וכותב בה דכו בא') ואצל השם קניתי ספרדים אחדים. ס' חק
 לישראל תרי"ג מצוות עם ביואר מלוקט ומוועתק לעברית דיטש ד' פראג
 ייפה. ס' מסורת הברית הקטן ג' ב' יפה פראג. ס' גבול בנימין על שחיטה ג' ב'
 יפה פראג. ס' הורה גבר על הוריות פראג.

הספרים حق לישראל, מסורת הברית הקדוש וגבול בניימין הניל, כולם
דפוס פראג, אינם מופיעים ברשימה זו. ודבר זה עדין צריך תלמוד.
מסתבר שלא הספריו לרשום את כל הספרים ברשימה זו, וכנזכר לעיל

מאגרת ערך שבט מרע"ג "בטח העמידו גם הספרים שהיו מונחים أنها וavanaugh".

גם בלאה אין הרשימה הזאת מושלמת, שהרי מסופר בפרק הבא על אוסף הספרים של כ"ק אדמוי"ר מוהרי"ץ נ"ע שאסף בצעירותו, במקביל לספריות כ"ק אביו אדמוי"ר מוהרש"ב נ"ע. סביר להניח שגם ספרים אלו לא נכללו ברשימה הנ"ל, וא"כ יש לשער שאוסף הספרים הכללי בליבוואויטש, בשעת העקירה ממש, כלל הרבה יותר מאשר 5642 מספרים, שהם כ- 12,000 כרכים. ועודין יש לעיין בעניין זהה.

העברת האוסף מליבוואויטש

בשנת תרע"ד רעדה הארץ לccoli המלחמה. כאשר התקרב הצבא האגרמני לרוסיה הלבנה, ובקרה הסכנה לשולום כ"ק אדמוי"ר מוהרש"ב נ"ע ובמיוחד, נאלצו לבסוף מליבוואויטש ולהתיישב ברוסיה הפניתית, והרבינו אווה למושב לו את העיר רוסטוב. ביום א' ט"ז מ' תרע"ז עזבו את ליבוואויטש, וכחודש ימים התעככו בדרך עד בואם לעיר רוסטוב.

ההחלטה על הנסעה מליבוואויטש נפלה במשך חודש תשרי תרע"ז, והטירדה הראשונה הייתה כיצד להעביר את אוצר הספרים למקום החדש: בתקופת המלחמה לא היה אפשר להעביר משלווה גדול כזה לכל רוחב רוסיה – עד רוסטוב. הוחלט להשאיר את הספרים באחת מהערים הגדולות הסמוכות יותר לlibוואויטש, במחzn הבתויה מאש ומשאר פגעי הזמן: כל זאת – רק באשר לספרי הדפוס, אמנים את אוצר הכת"ק שעליו שמר הרב כי תמיד כבנת עינו, לא הסכימים להוציאו מרשותו, ולקחו אותו עמו לרוסטוב.

על התוכניות הראשונות בנושא זה כותב כ"ק אדמוי"ר מוהרש"ב נ"ע:

אל הר' שמואל מיכל טריינין, בכ"ז תשרי (אג"ק ח"ה אגרת א'מו):

יכול להיות אשר בעוד שבועות ניסע א"ה מפה עם כב"ב יחו. לע"ע אני שולח את הספרים, כי הם ת"ל במספר גדול, וא"א להניח על זמן האחרון ח"ז. בדעתך לשולחים לניזוני. וידידינו מאייצים בנו לנסוע בהקרם מפה. יוכל להיות שניסע א"ה בעוד כי שבועות, והשיית' ישמור את אחב"י בכל מקום שהם, ויהי הש"ית בעוז החיל שלנו להיות

ידם בעורף אוביינו האשכנוזי האror, ולגרשו ולהכחידו כלה מארצינו ולא יהיה לו עוד תקומה, ונזכה לביאת ג"ע בב"א.

במשך החודש ארזו את כל הספרים ושלחו אותם לשמרות: אמם לא לעיר ניזני', כאשר חשבו במחלה, אלא לעיר מוסקבה. על כך מסופר באגדת שנכתבה ע"י המזcurות של ר'ק אדמור' מוהריה"ץ נ"ע, בשנת תרפ"ט לערך, בمعנה לשאלת ד"ר שבדרון (אג'ק אדמור' מוהריה"ץ נ"ע ח"א, שוח"ג לאגדת רצז):

הוד כ"ק אדמור' (אבי כ"ק אדמור' שליט"א) אשר לרוגלי המלחמה העולמית, הנה בתחלת חדש מ"ח תרע"ו הוכרח לעזוב את מקומ מגורים במשך מאה ושלשה שנה (תמו תקע"ג – תרע"ו) ויסע עם כב"ב אל עית' רוסטוב ע"ג דין, נסתלק ב' ניסן תר"פ ומ"כ בעית' רוסטוב.

בעת העתקת המושב מליבאואויטש חובשו כל ספרי הדפוס בתיבות, חמישה אלפים ארבעה מאות ושלשים נומערין (כלומר כל הש"ס נומר אחד, בס"ה כי"ד שס"ן הוצאות שונות, וינעzia רפ"ג, באסיליא של"ד ש"מ, אמ"ד ת"ח, פפ"א ובערלין תע"חפ"ח, דיהרונפורט תק"ס"ה, סלאויטא תקס"ח, קאפוסט תקפ"ז, וילנא והוראנדא תקצ"הט, וילנא תרי"ט, זיטאמיר תרי"ט, לעמבערג תרכ"ח 8 (נ"ה הכרבים) ושאריו הדפסות חדשים, כל ש"ס נחשב לנומר א', בן ספרי מקראות גדולות וספריו הרמב"ס טורים והדומה במורובי החלקים נחשבים רק במספר א', זהה הק' בהדפסות שונות קריםニア, לובלין, זולצבראך, אמ"ד, קאפוסט, סלאויטא, בראדי, אומיר (עם פי' חד"א ז"ל, ליד הכרבים), כנה"ג כל הכרבים, פחד יעץ, חקרי לב כל הכרבים, כ"א נחשב רק במספר א').

ולמען אשר יהיו שמורים בעזה"י מקרים אסון הריגלים ל"ע בעת מלחמה והרומה, נשלחו הספרים לשמרות לעיר הבירה מוסקבה בוואגן מיווחד, ונינתן לשמרת בתוך אחד מקומי המשמר הבנים בכל חוקי השמירה מאISON אש, מים וగניבה. מפני מצב המלחמה לא הי' אפשרות לדבר להוביל אוצר הספרים ממוסקבה לרוסטוב.

תקופת רוסטוב

כאמור לעיל, לא שלח הרבי להניח לשמרות אלא את ספרי הדפוס,

ווארלו את אוסף הכת"ק ל情怀 אתו לרוסטבו. גם מספרי הדפוס ל情怀 אתו עמו כ-60 ספרי יסוד שהיו זוקים לו. על כמה מהם רשם (כגראה ברוסטבו) הגות על הגילין.

אפר מחרוזות גוף אמי התפנוק

קרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם . צָוָר בְּלַעֲנָלִים . אַדִּיק בְּלַגְוֹרָות . הָאֵל
 אֲנוֹן הָאָזֵב וְעַשָּׂה . הָקָרְבָּר וּבְקָנוּם . שָׁקֵל דְּבָרָיו אַמְתָּה נְאַזְקָד :
 נְאַמְתָּה אַתָּה הָוָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי נָגָרֵינוּ דְּבָרָךְ . וְבָרָר אַחֲרֵי מְלָכָרָךְ אַחֲרֵי לֹא יָשָׁב
 נְאַמְתָּה יְהוָה אֱלֹהֵנוּ וְנְבָקָן אַתָּה : בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הָגָאנָן בְּלַעֲנָלִים :
 נְסָס עַל צִוְּוֹנֵינוּ בֵּית תְּנִינֵנוּ . וְלֹעֲלוּבָת נְפָשָׁת הַוְּשִׁיעָר פְּקֻדָּה קִימָנוּ : בְּרוּךְ אַתָּה
 יְהוָה בְּשִׁפְחָה צִוְּוֹן בְּקָדְשָׁה :
 שָׁמְרָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַלְמָנוֹת הַגְּבִיא עַבְדָּךְ וּבְמִלְכָות בֵּית הָרוֹד פְּשִׁיחָה בְּבִיחָרָה יִכְאָרֵב
 עַל לְפָנָיו עַל כְּסָאוֹ . לֹא יְשַׁב זֶר וְלֹא יְנַחֵל עוֹד אַנְגָּלִים אֶת כְּבוֹדוֹ . כִּי קְשָׁמָם קְדוּשָׁךְ
 טָבָעָת לוֹ שְׁלָא יְכַבֵּה גָּרוֹן לְעוֹלָם נְעֵד : בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה בְּנֵן הָרוֹד :
 עַל הַתּוֹרָה וְעַל הַעֲבֹדָה וְעַל הַגְּבִיאָם (נדפס ועיל יוס השבחה היה) וְעַל יּוֹם תִּזְקִירָן וְעַל
 נְקִדָּת צִוְּוֹת הָאֱלֹהִים (לקיושת, ולטנווחה) לְכֻבֹּוד וּלְתִקְבָּתָה :
 אֶל הַבֵּל הָוָא אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ תְּזִדְנוּ לְדֹבֶר וּסְבָרֶבֶם אַוְתָּךְ . יְתִבְרָךְ שָׁפָךְ בְּפִי בְּלַעֲנָל
 נְסָס עַל כָּל יּוֹם הַקּוֹרֵן : וְזִכְרָךְ אַמְתָּה וְגַמָּס לְעֵד : קְרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ אֶל בְּלַעֲנָל

מִשְׁפָּטִי הַוֹּד בְּקַיְמָדְעָה
וְקִוְנֵי הַמִּזְמְרִים בְּקַיְמָעָה
הַוֹּד בְּקַיְמָזְרָעָה גַּרְחָעָן
זֶקְוָקְלָקְהָגָ נְבָגְמָזְעָן.

בשנותיו האחרונות ברוטוב התעסק הרכה בעיון וסידור אוצר הכת"ק זהה, כסופר בראשי פרקים מתולדותיו שבkontrects "חנוך לנער": תרע"ד-תר"פ, ימי מלחת-זורהים. מתעסק בסידור ב"ק ב"ק אבותיו אדרמור' נ"ע.

**במושך ויקרא אור ליום א' שני בניסן תר"ף בשעה חצי הרביעית
לפנות בוקר נסתלק ומנוחתו כבוד בעיר רוסטוב.**

גַּתְּנֵי חָמָס וְאֶלְעָזָר

עַל כִּי תְּמִימָה אֶת־עֲמֹקָת־עַמְקָה . וְעַל כִּי תְּמִימָה רְגֵבָה . וְעַל
מְרֵבָה קְדֻשָּׁה יְמִינָה כִּי עַזְלָה וְעַזְלָה יְמִינָה . וְעַל כִּי תְּמִימָה וְעַל
עַזְלָה וְעַזְלָה כִּי עַזְלָה וְעַזְלָה יְמִינָה . וְעַל כִּי תְּמִימָה וְעַל
עַזְלָה וְעַזְלָה כִּי עַזְלָה וְעַזְלָה יְמִינָה . וְעַל כִּי תְּמִימָה וְעַל

תְּמִימָה אֶל-זַעֲמָה תְּמִימָה עַל-זַעֲמָה
בְּעֵדוֹתָה כְּפָרָתָה עַל-זַעֲמָה וְעַל-זַעֲמָה דָּא זַעֲמָה
וְעַל-זַעֲמָה רְבָד-זַעֲמָה זַעֲמָה דָּא זַעֲמָה
זַעֲמָה זַעֲמָה זַעֲמָה זַעֲמָה זַעֲמָה זַעֲמָה זַעֲמָה

הרח"ל) חדש, ובחלק מהם נרשם בכתב י"ק אדמו"ר מוהרשב"ב נ"ע לאיזה מקום שייכים.

את הרצון לסדר את העלים נפרדים שבאותה, הביע כבר בשנת תרס"ט (אג"ק ח"ב אגרת ריח לכ"ק בנו):

עשיות רשימה מהכ"ק הבלתי מכורכים הוא דבר נחוץ, והרבה פעמים חשבתי לעשות בהם סדר, ואני נמצא זמן פניו ע"ז, וכשתהיה רשימה בנקל שיבוא א"ה ליריו פועל. יש שם הרבה השיר להלקות כת"י, גם הגהות לדروسים מהנדפסים והבלתי נדפסים.

ואפשר שהדבר נדחה לתקופת רוסטוב, כנ"ל.

* * *

שעה קלה לפני ההסתלקות פנה כ"ק אדמו"ר מוהרשב"ב נ"ע אל החסידים שכובו ואמר משה גם בקשר לאוסף כתבי-היד.

על כך מסופר באגרת כללית לאנ"ש שכתו זקני החסידים מיד אחרי ההסתלקות (אג"ק אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע ח"א ע' קיג): "איך גיא אין הימעל די כתבים לאו איך פאר איך".

כך מספר גם הרש"ז הבלין באגרת שכותב ב"ט אדר תרפ"ד (חכמי ישראל בעש"ט, ני. תרפ"ד, מט, ב. "המשפיע" ע' פב): "איך גיא אין הימול און איך לאו איך איבער מינגע כתבים".

ועד"ז גם ב"אשכנתא דרבבי" ע' 92.

— את הדברים האלה אמר כ"ק אדמו"ר מוהרשב"ב נ"ע לחסידיו, משום שראה ב"כתבים" את אוצרה של התנועה כולה, השמור ברשות נשיאה — האדמו"ר. ויש להתאים זאת לדבריו המועתקים לעיל בתחלת הפרק, שכתחיה אינם מתחלקים בין היורשים, אלא עוברים מאדמו"ר לאדמו"ר מלא מקום.

פרק 1

אוסף ספרי וכתבי כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע

באותה מאגרותיו (ר"ח אירן תר"ץ, אג"ק שלוי ח"א מאגרת ג'תטלז) כתוב
כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע על עצמו: "מעודני הנני מאוסף ספרים, יש לומדי
ספרים, קוראי בספרים ויש מאוסף ספרים".

ואכן כבר בצעירותו, באותה שעה שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בנה
והרחיב את ספרייתו בליבאואויטש, עסק כ"ק בנו אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע
באיסוף ספרים לספרייתו הפרטיה.

ברוסיה עצמה לא קל היה למצוא מוכרי ספרים שיש להם ספרים
רבים במחקרים סבירים, ובפרט יקרי ערך. זאת היינו רוכשים בעיקר ממכרי
ספרים עתיקים שמוחזן לגבותות רוסיה, באירופה, אפריקה הצפונית או
ארץ הקודש.

יום ג' ניסן ט"ז

היום לעהה בטען ור' ווילט	הסרים ע"י סגנון מינעך מה' אף אליו הכך	ב' ואלו מערם, ואלו כיון ות. ואלעומת	ה' ר' גין.
ט' 149 ענין.	ט' 149 ענין.	ט' 149 ענין.	ט' 149 ענין.
10	" "	ה' 10	ה' 10
40	" 31	ה' 56 גוד	"
1	" "	ה' 10	"
"	23	ט' "	ט'

בפרק הקודם סופר שכ"ק אדמור' מוהרש"ב נ"ע סיכם עם ש"ב הרש"ז סלונים, שהייתה באלה"ק יתענין ברכישת כתבי יד עכשו. כך סיכם גם בכ"ק בנו אדמור' מוהרי"ץ נ"ע עם ה"ר יעקב יוסף סלונים בן הרש"ז הנ"ל, שיתענין ברכישת ספרים יקרים ערך עכשו באלה"ק.

ספרים רבים נרכשו באמצעותו בשנים הראשונות. הגיעו לידיינו שלוש אגרות שכתב אליו כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע בקשר לקניית ספרים באה"ק, ומתוכנן נראה שכבותן הן האגרות שכתב לו בנושא זה, אך לא הגיעו לידיינו אלא שלוש אלו בלבד. וכך כתוב הוא לו ביום ג' פ' פנהנס תרס"ד (שם ח"א אגרת ז):

מכותם כבודו בלוויית הרשימה קבלתי ותשוויח לכבודו עברו טרחתו
בזה. והנני בזה להטיגיר רshima מאת אשר לקטתי והקצתתי עליהם
מקחי', ואחשב כי המקחים טוביהם. ואפשר הרבהתי להעמיד אבקש את
כ' לשנות, וליתן פחות מהמקח שקצתתי. וליתן ביוקר מזה בודאי אין
צרכבי'. ואם יוסכם המוכר או צוריכים לחכשם ביחיד עם הספרים שקניתי
אצל יידידינו ר' ישראל שמעון שניין שי' סך ארבעים ושבעה ספרי' במחיר
תשיעי' ושנים רוא'ב וארבעים קאף'. ולהודיע עיני ואשלוח את כל הכתף
ביחיד... וגודל בקשתי בהשגת ספרי' הקודש עבורי....

בסוף הרשימה יש שולח כבודו כותב המוכר כי יש אצל הרבה הרבה ספרי עתיקי, רק באשר נדפסו מקרוב נר"ל כיון שאותם ספרים עתיקים נדפסו מחדש לכאן אינו שולח רשימה. ע"כ צריכי להזכיר כי הנקה דוקא ספרי עתיקי, וברשימה הזאת אין בכ"כ ישנים כו', ובאשר ישלח אליו רשימות בוראי אקנה אייה.

אפשר יוכל כבورو להציג אדרעס על ספרי לאלג'יר והדומה, כי שמעתי אישר שם באפשר לknות בזול.

כעבורה חצי שנה כותב לו שוב ביועש"ק ויצא מרס"ה (שם אגרת ז):

השגתי רשיימה מירושלים מהאיש ר' נחום אתרוג . . . וכותב לי
רשיימה ארוכה ביותר הרובה ספרים . . . ועשיתי את הרשיימה אשר هي
דרוש ל' או שלחתו לבבדו . . . ועתה הנה שולח לבבדו את הרשיימה של
ה' אתרוג ויטיב להשיגה . . . ברשיימה זו העתגי המחקים כפי ידיעתי
בדבר קניית הספרים וגם עפ"י ספרי הקאטאלאגין השונים שיש אצל,

ואחشب אשר המוכר צ"ל מוסכם ע"ז... אבקש את כ' להשתדרל להציג את הרשימה הזאת, ועוד ספרים טובים ולשלוח רשימות טובות...

בד"כ הנני בזה לגולות לבבורי את רצוני בדבר קנית ספרים. העיקר אצלם יקרי המיציאות מהדרושים הראשונים בדוקא, ובזה העיקר האם הספרי הקבלה, והב' תשיבות, והג' פוסקי. ע"כ ידע לבבורי מזה, והי' אם יגיע לידי איזה דבר טוב ייטיב להודיע ענני תומ"ז, ואסיר תורה אהיה איה לבבורי...

עוד זאת בדעתני שעריכים לחפש בהגנזה דירושלים (והעיקר כי ששמעתה הוא בחברון) שבודאי ימצאו שם כתיבת יד מרובינו הצדיקים, כמו כי"ק של כי"ק אדמור"ר האמצעי זצוקללה"ה נונג"מ ז"ע ועכ"י, ודבר זה נכון לעשות.

הادرעס שליח אל' לבבורי מאלגייר נאבר אצל, אשר ע"כ אבקש את לבבורי שיכתוב נא לאלגייר, ואפשר יעלה בידו להציג זה. כן כדי לכתוב עוד למקומות שונים.

אפשר יש לבבורי האפשרות להציג אדרעס ללייארנה, כי Achshab אשר שמה גם עתה אפשר להציג ספרים טובים.

ואכפלו בקשתי להשתדרל בכל האפשרי בדבר קנית ספרים וכתבר ידות וישלח אליו רשימות טובות ואшиб לו תומיי איה.

בצירוף לאגרת זו נשלחה אליו רשימה של 49 ספרים, עם מחקרים שהוא מוכן לשלם עבור כל ספר. זה רק החלק הראשון של רשימת אתרוג – אותיות א"ח.

ובאגרת השלישית מוסיף לכתוב לו בב' אד"ש (שם אגרת ט): "הנני מסגיר בזה רשימות הספרים עד אותן מ"ט ועד בכלל".

בעצם לא ברור כאן האם רכישת הספרים הללו היו לצורך עצמו או עבור האוסף של כי"ק אביו אדמור"ר מוהרשב"ב נ"ע. אמנם זאת ידוע לנו, כיakash כל השנים היה גם לו אוסף ספרים פרטי, בנפרד מהאוסף של כי"ק אביו אדמור"ר מוהרשב"ב נ"ע.

מספר	שם הספר	טיפוס	מספר	שם הספר	טיפוס	מספר	שם הספר	טיפוס	מספר
1.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	2.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	3.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	4.
5.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	6.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	7.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	8.
9.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	10.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	11.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	12.
12.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	13.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	14.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	15.
16.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	17.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	18.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	19.
20.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	21.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	22.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	23.
24.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	25.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	26.	אברהם יצחק קהן דבון ירושלים	ביבליות	27.

בשנת תרס"ז היו שניים במשר רוב השנה בחו"ל. לחג הפתח בא כ"ק אדמ"ר מוהרש"ב נ"ע חזרה לליובאוועיטש, ושם כתוב לו ב"י"א ניסו (אג"ק שלו ח"ד אגרת תתקסא): „הספרים שלך מהה בשלימות ועומדים בסדר כמוון כן עתה“. וחזר על כך באגרת כ"ד ניסן (שם אגרת תתקסד): „בדבר הספרים שלך כבר כתבתי לך שעומדים על מקומנו.“

כמו"כ התענין כ"ק אדמ"ר מוהרש"ב נ"ע באותה אגרת במצב קנית ספרים נוספים על ידו „חוּדְעַנְיִ אָם הֵי יִדְעַה מַהֲסָאַטִּן [בית מסחר הספרים של פרנקילן] בדבר הכת"י, כן אוזות הספרים. כמו"כ אם שלחת רשימה לאה"ק, ואפשר לקבל תשובה“. ועד"ז באגרות רבות.

בחורף תרד"ע, בשעה שהתעסקו בסידור הספרים של כ"ק אדמ"ר מוהרש"ב נ"ע בארונות, נזכר בפרק הקודם, רצה כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע להשלים את ספריית כ"ק אביו בספרים שבוסף הפרטי שלו. כשהיהודים על כך אל כ"ק אביו, שהה באותה שעה במענטאן שבצראפת, השיב לו כ"ק אביו (אג"ק ח"ב אגרת תוו):

ומה שהוספה מהספרים שלך. עם להיות שני ננה מהשלמת הספרים, האמת הוא שאין הנאי כי' בזזה, מפני שבין כה אתה לוחק הספרים מהדריך, הא' מיא דאריך האבין ספרים. והב' כשנמצאים בעלמאר לוקחי' לפעמים ספר זה ולפעמים זה ונוחלים איזה דבר מהם. והם מהדברים הבאים בדרך אגב שאינם תלוי זמן ומקום.

יש סימנים שבאמצעותם ניתן להבחין בין הספרים שבשני האוספים הללו: ספרים שלא היו ברוכים, או שכרכתם הייתה פגומה, היו נמסרים לכורר. כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע הורה לכורר, שעיל גב הכריכה של הספרים שלו יחרוטאות מזהבאות את הר"ת של שמו: י"ש. ברבים מספירו יש גם תוו-ספר (אקסליבריס) שבו רשום „אוצר הספרים / של יוסף יצחק שניאורסאהן / ליובאוועיטש“. או: „ב"ה, אוצר / ספרי-הקודש / הנאסף ע"י / יוסף יצחק שניאורסאהן / ליובאוועיטש / קניתינו יומן ... לח' .... ס"ם.“.

כך הלכה ונבנתה הספריה בליאוועיטש על שתי מחולקותיה – זו של האב כ"ק אדמ"ר מוהרש"ב נ"ע, הצד זו של הבן כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע. וכך נשארו שני האוספים האלה זה לצד זה, עד לשעת העקירה

זהמשכילים זיהו בז'הה הרכז : נל עיי ואב'אה

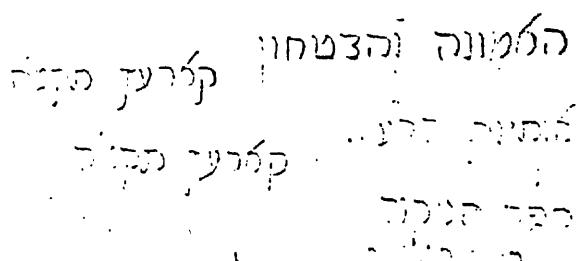
סבב

בְּאַרְבָּה תְּהִרְתָּ

וובקע שע מה שנדחק בקאפומט נסכת תקעוי

מליוואוועיטש, שמסופר עליה בפרק הקודם, ואו נארזו כל הספרים בארגזים
מיוחדים ונמסרו לשמרת במחסן במוסקבה.

רישום הרב עיג אחד מהספרים

* * *

זאת עד להסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בכ' ניסן תר"פ, שאו
עברו גם ספריו לידי בנו – כ"ק אדמו"ר מוהריינ"ץ נ"ע. וליתר תוקף
הזכיר זאת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בפירוש בצוואתו (אג"ק שלו ח"ב ע'
תתקה): "כל הספרים בלבד אותן שאפרט בסמוך אני מורייש לבני שי".

פירוש הדברים כר הו:

כבר סופר בפרק הקודם שבשעה שעברו מליוואוועיטש לרוסטוב, לקח
אותו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע את אוסף כתה"י, וAILו את אוסף ספרי

הdfsos שלח למשמרת במחסן במוסקבה. בנוסוף לכתרה"י ליה אתו כ"ק אדמו"ר מוחר"ב נ"ע את הספרים המשומשים ביותר, שבלעדם לא יכול היה לנוטע לרוסטוב לאורך זמן. מבין הספרים הללו, השair ספרים אחדים לכל אחת מנכדותיו, בנות כ"ק אדמו"ר מוחרי"ץ נ"ע, על מנת שלאחר נישואיהם יתנו אותם לבעליהם ללמידה בהם. וכך כתוב הוא בצוואתו:

ספריו החסידות שלי שאני מעיין בהם בתמידנות, אני מחלكم לנכבדתי ייחיו, כמוון כדי שיתנו לבעליהם ללמידה בהם.

והולך ומונה את שמות הספרים שונים לכל אחת מהנכדות, לכלהו

כ"ק ארטו"ר שליט"א ראסטאנאָפֿרְדַּען .

ולזגתו הרבניות הצדיקיות. ועל זאת מודיע בתחילת כי "כל הספרים בלבד אותן שאפרט בסמור אני מוריש לבני ייחי".

* * *

בפרקם הקודמים, המוקדשים לאוסף הספרים וכתבי היד של רבותינו נשיאנו, באה גם סקירת רכישת הספרים וכתבי ע"י האדמו"ר במשך שנים רבותיו. בפרק שלפנינו מסופר על סיורו את אוסף ספרי וכתבי רבותינו שכבדורות הקודמים. רכישותיו של האדמו"ר במשך שנים רבות נשיאתו נכללות בפרקם הבאים על "ספריית ליובאויטש" ו"ספריית אגודת חסידי חב"ד".

aosf כתבי היד

בשנת האבלות תר"פ-תרפ"א, עסק כ"ק אדמו"ר מוחרי"ץ נ"ע בסידור כתיה"ק; ועריכת רשימות לכתבי כ"ק אביו אדמו"ר מוחר"ב נ"ע. המאמרים שבכתיה"ק מסוודרים לפי השנים, דריש כל שנה בקובץ לעצמו. לכל קובץ הוסיף מדרקה בכתיה"ק שנת המאים וכיו"ב. גם ערך מפתח מפורט מהמאמרים שבו, בתוספת תוכן התחלת המאמר. קבצים אלו מטומנים עתה באוסף כתיה"י מס' 2541-2585.

באותה צורה סידר גם את אגרות-קודש כ"ק אביו. ובהמשך לזה רשם

רשימת כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע מדרשי אביו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

ביוומו מיום י"ט מ"ח חרפ"א (המוצתקת לעיל בפרק הקודם) את מספרי המאמרים והמחקרים שיש אצלו בכתב"ק.

* * *

לערך בשנת תר"צ, ערך כ"ק אדמו"ר שליט"א רשימה נוספת כתה"י שאצל כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע. בראשימה זו יש שלושה עמודים, ובראש העמוד השלישי:

רשימת הביבליוך שאצל כ"ק מו"ח אדר"ש [אדמו"ר שליט"א (אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע)]. עמוד א' וב' העתקתי ממפתח הכללי. עמוד ג' – אינו במפתח, אבל ראייתם (ואולי נתוספו אחריו הערות המפתח) . . . המספר שמאז ימין – הוא כפי שהעמידן אדר"ש.

ברשימה הזאת לא נזכר תאריך כתיבתה, אבל ה„מפתח הכללי“ הניל נזכר בדבריו כ"ק אדמו"ר שליט"א בניחום אכילים לרשות"ג ע"ה בכ"ה תשרי תש"ל (שיחות קודש תש"ל ע' 719) „איך האב דאס געזוכט זייןינדיין אין ריגא, אין דעת מפתח פון כ"ק מו"ח“.

ואולי יש לקשרה גם למפתח בשיחת ב' כסלו תש"ל^ו (הוספות להמשך בשעה שהקדימו תער"ב ח"ג, הוצאה תשנ"ב, ע' יב) „כשב"ק מו"ח אדמו"ר נסע מביתו [לארה"ק ולארה"ב, מקיז' חרפ"ט עד קיז' תר"צ], חיפש מישוח שיוכל לסייע עליו ולהשair בידו את הכתבים על מנת להחוירם בשלימות, וכנראה, שלא הייתה לו ברירה . . . אלא למסרם בידיי“; ואפשר שבאותה תקופה ערך את הרשימה הנזכרת.

מהו „המפתח הכללי“ הנזכר ברשימה כ"ק אדמו"ר שליט"א – לא ידוע לנו. אמן יש בארכיוון מפתח כללי מהביבליוך, בכתב"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע; אבל מספר כתה"י, סדר רישוםם, המספרים, וניסוח תיאור כתה"י – שונה בשתי הרשימות האלו.

ברשימה הזאת נזכרים גם קובצי דריש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, והאחרונים שבהם: „(211) ערבען [המשך תער"ב, שנמשך עד שנת תרע"ו]. (212) ליקוטים“. מהעובדה שלא נזכיר כאן קובצי דריש תרע"ו-יפ, נראה, שהרשימה נרכבה לפני עזיבת העיר ליבורנויטש בתחלת שנת תרע"ו. גם ע"פ הכתב נראה שהרשימה נרכבה באותה תקופה. ברשימה זאת נרשמו

אל

רוכסן ע

165) המג'הס . 166) פַּתְּגָמָר 167) גִּתְּמָנָה 168) הַלְּמָדָר . 169) אַרְבָּה מִתְּמִירָה וְעַד הַסְּלָמָן
170) אַזְנָדָה .

אל

סְרֵת אַיְלָע

171) כְּרָב (172) קְדֻשָּׁה (173) קְדֻשָּׁה (174) קְדֻשָּׁה (175) קְדֻשָּׁה (176) קְדֻשָּׁה
~~177) קְדֻשָּׁה (178) קְדֻשָּׁה (179) קְדֻשָּׁה~~

סְרֵת אַיְלָע

179) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה 180) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה
181) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
182) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
183) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
184) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
185) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
186) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
187) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
188) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
189) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
190) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
191) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
192) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
193) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
194) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
195) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
196) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
197) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
198) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
199) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
200) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
201) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
202) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
203) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
204) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
205) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
206) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
207) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
208) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
209) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
210) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
211) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה
212) גַּמְבָּה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה כַּפְרָה

כתה"י לפי סדר עמידתם בארוןנות. והיא מועתקת גם במכונת כתיבה, שבראשה "רישימת ספרי כתבי הקודש כפי סדר עמידתם בהמגדלים בדיק".

הרשימה השנייה ממוספרת בחלוקת, במספרים שנרשמו גם על גבי כריכת כתה"י – בכתב כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע. וזויה כוונת כ"ק אדמור"ר שליט"א במש"ש „המספר שמאץ ימין – הוא כפי שהעמידן אד"ש", היינו כפי שרשם „אדמור"ר שליט"א" [הוא כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע].

יוצא לנו א"כ סדר הדברים כך, בדרך אפשר: בסוף תקופת ליבאויטש ערך כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע רישימה מכתה"י, וסדר עמידתם בארוןנות.

כשהיו ברוסטוב (תרע"ו-תרפ"ד) או בלנינגרד (תרפ"ד-ז), ערך להם „פתח כליל" עם מיספור חדש, שתואם את סדר עמידתם בארוןנות במקום החדש. את המספרים האלה רשם בכתב כ"ק גם על הכריכה של כתה"י.

חלק מכתה"י לא נרשמו ב„פתח הכללי", ואולי ניתו ספו אח"כ. ואותם רשם כ"ק אדמור"ר שליט"א ברישימה שערך בשנת תר"צ.

את הרשימה הזאת מסר כ"ק אדמור"ר שליט"א בשנת תש"ט, כדלקמן פ"ג.

* * *

בשעת מאסר כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע בשנת תרפ"ז, היה חשש שהם יחרימו את כתבי-היד שברשותו. את הדאגה הזאת דאג כ"ק אדמור"ר מוהרי"ץ נ"ע בישבו בבית האסורים, כמסופר ברישימת המאסר שלו (לקודם ח"ד ע' 1246):

מה נעשה בביתנו בשעה זו?... ומה נעשה עם המיווער להיות חתני מושג מהנים, שהלך אל מעונו של מוכרי מר ליברמן, האם חז"ו לא נחפט בכף... התמונה הכללית הרהיבתני ושטף דמעה התפרץ מעיני, דמעות חמימות מادر התגלגלו על פני, לבי מתרgesch ובכ גופי רועה: מי יודע פן ואולי חז"ו לוחחו הכתבים.

באותה שעה שהלך כ"ק המיל"ח אדמור"ר שליט"א לבית המזוכיר להודיע לו מהמאסר, על מנת להכחיד מיד את המסמכים שיכולים להרשייע וכו'), גם הוא דאג את אותה דאגה: מה יהיה אם הכתבים? כ"ק

אדמו"ר שליט"א הזרז או ויחיל מיד את הכת"ק לכמה מאנ"ש ע"מ להחכiam, ואחרי הגולה ב"ב תמו הוחזו כתה"ז.

את הסיפור זהה מזכיר כ"ק אדמו"ר שליט"א באגרת שכותב אל הרש"ז דוכמן, ב"ב חwon תש"ט (אג"ק ח"ג חיד):

כמובן שבימי מאסר כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א בפ"ב הי' הוא מלאו
שנתתי להם להחביא את הכת"ק?

בمعנה הרש"ז הוא כותב אל כ"ק אדמו"ר שליט"א:

שכת"ר נתן לי קארזונע גדולה כת"ק, וההשגחה הייתה כי ביום ג' י"ב
תמו בשעה $\frac{1}{2}$ הבאתי, וכת"ר ישב בזאל הגדל מצד מערבית, וכאשר
מסרתתי לכ' אמרו לי, אשלם לכם שכר טרחה בבשורה טוביה כי אדמו"ר
שליט"א יבוא על ש"ק.

בשעה שנסענו לרוסיה בשנת תשמ"ח, בדלקמן פ"יב, שאלתי אצל כ"ק
אדמו"ר שליט"א, אם אפשר הדבר שלא כל הכת"ק הוחזו או, ואם כדי
לחפשם. וע"ז הואיל להסביר: "הרוי הוחזו תומ"י!!".

אוסף כתביו

משחר נועורי הרבה כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע בכתיבתו. היה לו יומן,
שבו היה רגיל לרשום מאורעות שונים ודביבים ששמע מפי כ"ק אביו ומפי
זקני החסידים. יומן זה לא הגיע לידיינו בשלימותו, אלא רק חלקים ממנו,
חלקים נутק בשיחותיו ובагרותיו וחלקים התפרטם בספרים שונים.

הוא גם היה ראשם "הנחות" מדרכיו, ובעיקר משיחותיו של כ"ק אביו.
ה"נחות" מהדרושים נדפסו בסדרת "ספר המאמרים" מאת כ"ק אדמו"ר
מוחרש"ב נ"ע, וה"נחות" מהשיחות – בספר "תורת שלום". כן היה ראש
גם דרושים עצמו ובאיורים לדרости כ"ק אביו. אלו נדפסו בהוספה
שבסדרת "ספר המאמרים" מאת כ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

בזמנים שהיה עסוק בנסיעות ולא שמע בעצמו את הדרושים שהוא
אומר כ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, היה מבקש מאחד מה"חוזרים"
לשלהו לו העתק תוכן הדברים. וכך כתב ביום כ' תמוז תרע"ג, אל אחד

מהתלמידים ה"חוורים", ה"ר אליהו סימפסון (אג"ק שלו חי"א אגרת ג'תשו):

הנני לבקש אשר בכל שבוע ושבוע כתוב לו עניין המאמר דש"ק, מובן אשר יהיה רק בקצרה, לא הנחה, רק שהיה התחלה בן הסוף והתוכן מה שהיו הדברים, אבל שייהיו בהמשך לא דברים בלבד. ואתה, יידידי הבוחר מי אלתר שי [שםחוביין] תעשו זאת ותערפו גם את יידידי ה' מי ירוחם שי [גראליק]. ותשלו על האדרעס האמור מעל"ד, ואהיה אסיר תורדה לכם עבור כל אלה.

במשך שנים נשיאתו הרבה כ"ק אדמוני מוהריי"צ נ"ע לאמר דרישים ושיחות, אף היה רושם אותם, או שהשומעים היו רושמים "הנחות" מדבריו ולפעמים היה הוא מגיחם ומוטרם לדפוס.

לקמן פט"ז יסופר על סדרת הקונטרסים שהוא רגיל להדפס בהם את המאמרים והשיחות. בין אלו המאמרים ושיחות שננדפסו בשעתם בקונטרסים ובין אלו שלא נדפסו אז, נדפסו אח"כ בסדרת "ספר המאמרים קונטרסים": "ספר המאמרים (תר"פ-תש"י)": "לקוטי דברים" ו"ספר השיחות (תר"פ-תש"ה)". ועוד נמצאים בכתביהם, מספר כרכיים, שכיניהם עתה לדפוס.

העברת הספרים לספרייה הציבורית

בפרק הקודם נתקל חלק מאגרת המזכירות של כ"ק אדמוני מוהריי"צ נ"ע, שבה מסופר על האוסף הליבאווייטי ואודות העברתו מליבאווייט למחסן במוסקבה. בהמשך האגרת הנ"ל מסופר גם על העברתו בספרייה הציבורית:

מן פניה מוצב המלחמה לא הי' אפשרות לדבר להוביל אוצר הספרים ממוסקבה לרוסטוב במשך שלשה שנה, ואחרי כן באו ימי הרעב והמהפכה. בין נלבינו נלקחו הספרים לבית עקד הספרים העירוני והם ברשותם, ועפי' מסירות שונות מעד מגורי הרת במדינת הטוביים עדיין לא הוחזרו הספרים לבعلن כ"ק אדמוני שליט"א, אבל תקופה נשקפת לטובה.

בשורות אלו סקר את מאורעות 14 השנים טרע"ו-תרפ"ט, שבהן נוהלה

התפקידות והשתדלות גדולה ומוסעפת להחזרת הספרים. נעשה כאן נסיוון ל בספר על ההתפקידות הזאת, ע"פ המסמכים המועטים שהגיעו לידינו.

המסמך הראשון שהגיע לידינו הוא דוח שכתב פאוועל פאפאו, בראשון במאرس 1920 (י"א אדר תר"פ), בקשר לאוסף הזה, שמונה במחסני קוקורוב במוסקבה (תרגום מרוסית):

הספרים של שנייאורסאהן נמצאים בשלימוטן, מלבד ארגו אחד שנפגם מעט. הוא נشكر, כנראה, ע"י אנשי המכבס. האחראי במחסן שייר את המשקל של כל ארגו לערך 50 פוד [ס 240 ק"ג]. את המשקל המדויק לא יכולו לקבוע, כי ברשימות של מחלקת המשלוחים לא ניתן המשקל של הארגזים האלה. והכתב נשאל לחם נשר בלי תוצאה. ע"פ שערך 50 ארוגים הם קצת יותר קטנים, מ"מ, גם אותם א"א להעמיס יותר מאשר 2-3 ארוגים על עגלת אחת, ויש לשער שבכל עגלת יכולים להעמיס ס 35 פוד, ולכן שייר האחראי על המחסן שזוקקים לפחות ל-20 עגלות, וגם זה ספק אם יספק.

קשה לנו ייש, שהאוצר נמצא בקומת השלישית של המחסן; נכון אמם שיש מכונה להגביה, אבל היא מכונה יד וכדי להפעילה זוקרים ללחך רב. כיוון שלא ניתן לי האמצעים זהה — כמה עשרות אלפיים, הסתפקתי בהחתמת החדרים שבהם מונחים הספרים.

בתיכון הדוח הזה הייתה בסיום הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהרש"ב נ"ע ברוסטוב, בכ' ניסן תר"פ. הייתה או תקופה של מלחמת אוזחים, רעב ומחלות, וא"א היה לחשוב על העברת האוסף ממוסקבה לרוסטוב.

הדיון בדיון שלפניו הוא בדבר העברת האוסף לספריית רומיינצוב (שהוחלף שמה אח"כ ל„ספריית לעניין“), אחרי שמחסני קוקורוב, שהיו ברשותו של החסיד הגביר ר"ז פרסיץ, הולאמו, והספרים לא יכולו להשתאר שם יותר.

מיד אח"כ התחיל כ"ק אדמו"ר מוהריני"ץ נ"ע להשתדר לקבל את הספריםchorah. הוא הצליח וקיבל את האישור הדרוש — בחורף תרפ"א. האישור נתן ע"י משרד „נאראקאמפראס“, שתחת שיפוטו Umada הספרייה. מספרו של אישור הוא 670. אישור עצמו לא הגיע לידינו אבל הוא נזכר

בכמה מסמכים של השנה זו. ומסופר על כך במכתב בקשה שכותב הרב בקיין תרפ"ב (אג"ק ח"ג אגרת ד'תרסח).

באתו קייז שהה כ"ק אדמור"ר מוהריי"צ נ"ע ששה שבועות במוסקבא, לרגל עובdotו בענייני הכלל. התאכזן בבית ר' מאיר יעקובסון (ראה ס' תולדות חב"ד ברוסיה והסובייטית ע' יז) ומשם כתב מכתב בקשה למנהל ספריית רומיאנצוב (במכתב נתינה הכתובה למעןה – בית הר"מ יעקובסון הנ"ל). במכתב זהה נאמר בין השאר (תרגום מרוסית):

בשנת 1921, לפי בקשה ועד בתי הכנסת היהודים, נתΚבלה החלטת מחלוקת הספריות המדעיות „נאראקאמפראס“ להחזיר הספרים. כי בשנת 1919 עברו מחסני קוקורוב למשלה והספריה נפלה לשיפוטה של מחלוקת הספריות המדעיות „נאראקאמפראס“. אעפ"כ לא נוצאה על ידי קבלת הרשות האמורה, מחסן אמצעים להוציא את הספרים, ולכן נמסרה לרשות ספריית רומיאנצוב. שברשותה נמצאת עד היום.

היתה אז רק תוכנית להעביר את הספרים לספריית רומיאנצוב, לפועל נשארו במחסני קוקורוב 3 שנים נוספות, והועברו בספריה באביב תרפ"ד. על כך מספר הרב במכתב בקשה נוסף (אג"ק ח"ג אגרת ד'תרסח) שכותב בחמשי פברואר 1925 ("א שבט תרפ"ה) מלינגרד (תרגום מרוסית):

הספריה נמצאה במשך זמן רב במחסני הממשלה (לשעבר מחסני קוקורוב). ולערך לפני שנה הועברו למה שהיה נקרא בעבר מוזיאום רומיאנצוב, שם היא נמצאת באותו ארגזים שבהם הועברו מל'יובאוויטש.

כבר התחלתי פעמי אחד להשתדרל בדבר החזרת הספריה, כבעלה החוקי, והבקשה התקבלה בחוב על ידי מחלוקת הספריות של „נאראקאמפראס“. אלא שבאותה שעה לא היה לי מקום להניח בו הספרים וע"כ לא היה אפשרי לנצל את הרשון הניתן לי, והספרים נשארו במחסנים. כתעת שעברתי לגור בלינגרד יש לי האפשרות להניח הספרים בביתי ולהתחליל שוב להשתמש בהם לעיסוקי המדענים.

במענה לבקשת זו את כתבו מנהלי הספריה ב-26 לפברואר 1925 (ב' אדר תרפ"ה), מספר סיבותiae החזרת האוסף: הביעים לא דאגו לרשומה במחלוקת הספריות נאראקאמפראס כחוק; כיון שלא נרשמה כנ"ל נמסרה

למושיאום רומיאנצוב; לדברי הספרן מר שמואל אייזנשטיין יש לספרים חשיבות מיוחדת ולא כדי להזכירם: המלקה היהודית של הספריה הציבורית אין לה אוסף עשיר ואוסף זה יכול להעשיר אותה; אם יוחזר האוסף לבאים הוא ישמש רק חוג מצומצם. אמן הסיבה העיקריתiae להזורת האוסף הוא, שאין מוצאים את אישור מה"נאראטפראס" משנת תרפה'a להזורת האוסף לרבי.

מתוך מכתב המזוכירות מכ"ז אד"ר תרפ"ז (אג"ק חי"א אגרת ג'תנו) נראה שהרב קיבל או אישור נוסף מה"נאראטפראס" לקבל את האוסף, וכן מסופר באגרת הנ"ל:

באמת נלקחה הביבליותיקה הללו שלא בדיון ע"פ החוק שלהם, ורק באשר א' הציונים מר אייזנשטיין (שהי' ביבליותיקאר בהביבליותיקה דמאסקווא,بعث נסע לפולשטיינה), הנה בתור נקמה פרטית, אשר בית כ"ק אדמו"ר שליט"א נודעים לאנטוי ציוניים, עשה איזה השתקפות כי יקחו הספרים. וכאשר ידע כי ניתן רשות לחת את הספרים ולהעמידם בראשות בעליים עשה איזה ערומות אשר יקחו את תעודה הרשיוןchorah, ובבוא האיש ר' חיים מאנשטואן (גבאי בהכנס דליובאויטש במאסקווא) לקבל את הספרים (כי הוא התעסק בזה להשיג והוא השיג את תעודה הרשיון ע"י העורך דין המפורסם האדון י. ס. אורינסאן) בקשו אצל התעודה ואמרו לו כי יבא אחר, ובבואו בעוד איזה ימים לקבל הספרים ע"פ התעודה האמורה הושיבו לו כי התעודה נאבדה וצריכים להשיג אחרת, ותעודה אחרת כMOVן לא ניתן. ואח"כ השתקף העוזר אורינסאן ולא הוועיל.

והתusalem זו היא כמעט יותר משלשה שנים ואפשר ארבעה. עד כי עתה הושיבו (מאה ועשרה של הביבליותיקה הנ"ל) כי הספרים הם שלהם.

הנני חושב אשר מבנים אתם עד כמה גדרה צערו נשל כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ] בשמעו הבשורה המעציבה הללו עד כי עתה כבד לעשوت מה בזה, ורק אפשר ע"י הבקשות האמורויות מכבר.

מהמשך הדברים נראה לכארה, שמדובר כאן באישור נוסף שקיבל מה"נאראטפראס" בשנת תרפ"ה: אמן אפשר שהכוונה גם כאן היא לאותו מסמך של שנת תרפ"א, שאנשי הספריה מזוכרים בمعנה של ב' אדר

תרפ"ה, שאינם יכולים למצוא אותו; מהעובדת שנזכר כאן הספרן היהודי מר שמואל אייזנשטיין אפשר להוכיח לכך או לכך, כי גם בשנת תרפ"ה וגם בשנת תרפ"א היה הוא זה שלחם נגד החזרת האוסף אל הרבי, שנזכר במסמכים רבים שבידינו, ושכמה מהם נכתבו על ידו. ומ"ש „וְהַתְעַסּוּתָן זֶה הִיא כָּמַעַט יוֹתֵר מִשְׁלַשָּׁה שָׁנִים”, ר"ל *התעסוקות שע"י העוזד – אחרי שתעודה אחרת . . . לא ניתן.*

מר שמואל אייזנשטיין הנ"ל עלה לאה"ק ושם ניסה להסתיר את פרשת השתדלותו נגד החזרת הספרים לרבי. ולא זו בלבד, אלא שכעבור שנים רבות כתוב מאמר ב„העבר” (חט"ז, אייר תשכ"ח), זכרונו משנים ההם, ושם, לא רק מנסה לטעטש את חלקו באי החזרת הספרים, אלא אף מציא סיפור, שכאליו האוסף הועבר מלויוואויטש למוסקובא לשם תערוכה, ושבאילו לאחר המהפהכה החביאו את הספרים במחסני פרסיז, ושבגלו זאת הולאמו.

מה הון „*הבקשות האמורות מכבר*”, הנזכרות באגרת המזיכירות הנ"ל? – בשנת תרפ"ז כתבו חברי „*אגודת התמימים*” שבארה"ב אל הרבי שברצונם לעורר בהשתדלות החזרת הספרים. הרבי ענה להם ביב"ב תМОו תרפ"ז (*אג"ק שלו ח"א אגרת רצוי*):

את אשר הויאלו להודיע, כי נתיסדה חברה „*ביתדרבי*”, למזכרת אבות קדושים, ואשר מטרתם להשתדל בהשגת הספרים של הור כ"ק אמרו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, אשר נלקחו בטעות (שלא עפ"י חוק) לאחד מבתי אוסף ספרים במאסקוואה, הנה הרgesch נעלזה בזו, ונוט כבוד ותהלה לאשר ישתחפו בזו. ולא אפונה כי רצונם יתמלא בעורתו ית, מאחר שדבר זה יוצר מأت אלו החובבים זכר אבות. ובודאי יקחו דברים בזו עם יודע דת וחוק משפט. וגם עם אלו אשר מהלכים להם עם נכבד הארץ, אשר יבטטו על דבר כזו, במכתב של תזהלה, ויחט של יושר. וחפץ ה' בידם יצלייח.

על המשך הדברים כותב הרבי אל אחד מחברי „*אגודת התמימים*” – ה"ר אליהו סימפסון, בכ"א בטבת תרפ"ז (שם ח"א אגרת גיתאד):

ע"פ הידיעה الأخيرة נודע לנו אשר הספרים שלנו, שנמצאו במאסקוואה, מונחים בבית התפללה של נוצרים אשר על יד המזוייאום

הרומיאנצ'י (עתה נקרא על שם לעניין). ומוכן הדבר עד כמה גדולים הם היסורים והעוגנים בזה, הן מצד עצם הדבר, וחילול השם.

מוסג"פ העתק מכתביו לאחד האגודות ממחבבי ספרי ישראל אשר במחנמ' הט', כי הם שאלו בבית פקידות הדזינויט אשר במאסקוואה, כי שמו אשר הייעס עקציא בעבאלארוסיא פעללה אשר ניתן להם הביבליותיקה של „האדמו"ר שניאורstan מל'יובאנוויטש" לאחוות עולם, ובUCH השיבו מבית פקידות הדזונו באשר הוא, כי עוד הספרים נמצאים במאסקוואה.

יבאו בדברים עם חברי האגודה הנ"ל, ואפשר על ידם עם עוד איזה מבעלי מדע והחכמים המפורטים בעולם המדעים, ואשר הנה יעריכו מכתב בקשה אל העומדים בראש המדעים בעיר הממלכה, אשר תכנן המכתב יהיו כי ע"פ בקשתם של רבים ממחבבי שם האדמו"ר מל'יובאנוויטש אשר הניח אחוריו ממלא מקומו ההוגה ועובד בספרות ישראלי, ודרוש לו לעובדו הביבליותיקה שלו, ע"כ בשם החברה והמדע מבקשים הנה מאת העומדים בראש המדעים לבא לעוזרת האשיש הלויה, ולחת לו היכולת להשתת[מש] בספריו, לרוגלי עבודתו, אשר בטח יהנו ממנה רבים העוסקים בחכמת ישראל.

חושב הנני אם יעשו תעמולה כזו, לבא בהרבה מכתבים ממה וכמה בתים כנסיות בחתיימות הפרעוזידענטין והרבנים אל החברות והאגודות ממחבבי ספרי ישראל, ולהציג היכרותם בין הידועים בעולם המדעים היו משייגים כי יכתוב מכתב האמור, עם זה יפנו החברות הנזכרות במכבת מיוחד אל השווען [שם מחתרתי של ד"ר יוסף רוזין, נציג הדזינויט ברוסיה] כתוב הדר בבקשתה האמורה, בודאי הי' עושה זאת, כי השפעתו מרובה ומתחשבים עם בקשוטיו, ואם הי' לו מכתב מאת אחת מאגודות האמורויות בודאי הי' עושה זאת והי' מביא מהכח אל הפועל.

עוד ממשיך וכותב בה על פרטי ההשתדלות, והאישים שיש לבקש את עוזתם.

חידושים אחדים אחר כך נאשר כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע, בשל עבודתו לחיזוק התורה והיהדות ברוסיה, נשלח לגלות ושותרר, עד שלבסוף הוכחה לעזוב את רוסיה בתחילת שנת תרפ"ח.

בצאתו מروسיה המשיך להתעסק בהשתדלות לשחרור הספרייה. בגי' טבת תרפ"ח כתב מריאגאל ה"ר דוד שיפרין (ח"ב אגרת שמה):
ציר מדיננתנו היושב פה הבטיח להשתדרל בזה, ועדין אין עוד מענה
נכונה.

ובט"ז אייר תרפ"ח כתב אל ד"ר א. פרימן (שם שעת):

בית עקד הספרים שלנו הנודע בשם "אוצר הספרים של הרב
שניאורסאהן מליבאויטש" לדאבון לבי עודנו בידי הממשלة אשר
לקחווהו שלא כחוק בעת אשר ישבנו בגולה בעיר רוסטוב על נהר דאן...
ותקוותי תאמצני אשר במשך הזמן יعزוני השית' כי יוחזר לי.

לא כל הממכמים הקשורים להשתדלות זאת הגיעו לידיינו, אבל באגרת
כ"ג סיוון תרצ"ב (א"ק שלו ח"א אגרת ג'תתפא) כותב הרב אל הרד"ם
רבינוביין מבוסטון:

הנני מקווה אשר בנו יידידי מր אשר שי ישתדר דבר השגת מכתב
מבארא סנטור ארה"ב שלקח חלק בהשתדלות לשחרורו של כ"ק
אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ואף הרבה לעוזר לו בעבודתו לטובת יהודי רוסיה
לעלוטוניאו (שר החיצון דמרינת רוסיה) אדות הביבליאטעך, אשר
ייזירו לי כפי רשות הספרים אשר לי, מאו הנחותם למשמרת
במאסקוואה, והshit' יהיה בעורו בנסיבות ובנסיבות.

באotta שעה עדין לא הכירה ממשלה ארה"ב בממשלה החדש של
רוסיה הסובייטית, והשתדלות האמורה של הסנטור בארא לא הוועלה עדין
באוף הרואוי. אמנים בראשית שנת תרצ"ד החליטה ממשלה ארה"ב להכיר
בממשלה רוסיה הסובייטית, ולשם כך נסע שר החוץ ליטבינוב הנ"ל
במיוחד לארה"ב. באotta שעה פעלו אצליו מספר דברים לטובת היהודי
רוסיה (ראה "תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית" פמ"ב), והיה נסין לפועל כך
גם בעניין החזרת הספרים.

בהשתדלות ה"ר אברהם אל"י אקסלרוד פנו כמה אנשי ממשל אל שר
החו"ץ האמריקאי מר קורדל הול, בבקשת שיעילה את נושא החזרת הספרים
בפני ליטבינוב. אמנים בمعנה של האקטינג סקרוטרי" (מ"מ שר החוץ) מר
ויליאם פיליפס, מה-19 בדצמבר 1933 (א' טבת תרצ"ד), כותב הוא בין
השאר:

As you no doubt realize, in view of the fact that Rabbi Schneerson is not a citizen of the United States, this Government is not in a position to take any formal steps to induce the Soviet Government to return to him the books and documents in question.

הרא"א אקסילרוד לא עוזב את הנושא, כמפורט באגרת ה"ר ברוך דראביטשר, הרב מעזיבוש, שכתב ממוסקבה אל הרב, בז' תשרי תרצ"ה (נתקה בשואה"ג באג"ק שם):

קיבלותי מכתב מידידיינו הרב ה"ר א"א אקסילרادر מבאלטימאריע בבקשתו, כאשר יש לי איש אחד מודיע בעל משרה גבוהה בפה בהמעוזדרנאראדניק קניגע [ספרים בירלאומיים]. ע"כ השתרדל שם שיסכימו למסור לאדמוייר שליט"א את הביבליאטיקי שלקוו אותם במוסקבה מהסקלאד אקרראווסקי. [מחסן קופקוב] וככפי הנשמע הנה נמצאים כתם בליינינסקי מוזזי [מוזיאום לעניין].

היהתי שם נדברתי עמהם ואמרו לי, בך. ראשית לכתוב שישלחו להם קטאלאג, ובשנית שהסכם יוכל להיות רק עברו מועות ח"ל בסכום הגון.

את הידעה האחרון האחרונה בעניין ההשתדרות הזאת יש לנו מתוך אגרת שכח הרבי בטבת תרצ"ז (אג"ק חי"ג אגרת ד'תשמה), אל החסיד ר' ולמן אידל זיסלין:

וטוב הי' במאדר מאדר, אשר ישתרדל להציג משרה . . . מקום שם מונחים ונטעאים התיבות שלקוו מבעל הפקדון ר' זאלקא נ"ע פערסיזן ר"ל בספרייה שע"ש לנין במוסקבה. לשם נלקחו התיבות של ספרי רבותינו נשיאנו שהונחו למשמרת במחסנים של זאלקא פערסיזן. ישתרדל בזה ואיש לא ידע כי כן ציווה ר"ל שאיש לא ידע שהוא הלך לעבוד שם ע"פ שליחות רבנו, כדי לברר את מצב האוסף האמור) והשיית' יצלחו בגור"ר.

במשך חמישים השנים שלפניו מאוז, אבד הקשר ולא היו כל ידיעות מהאוסף החשוב הזה, האם עדין נמצא בספרייה לנין או שנמסר לספריית היבסקציה, כפי שהם טענו, וכי שאל נמסר בכמה מעותنى התקופה היה (לדברי הרח"ל). האם האוסף קיים עדין כחטיבה אחת או שנחלק

למקומות שונים. בכלל אופן התקנות שהממשלה תרצה להחזיר את האוסף הזה לבעלין.

על המשך ההשתדלות בשנים האחרונות, במציאות, זיהוי והשגת הרישון להזורת האוסף לתנועת חב"ד – לפחות פרק יב.

פרק ז

ספרית „ליובאוואיטש“

באותה שעה שהחילה ההשתדלות לפדות את אוסף הספרים ממוקבנה, השתדרות שנמשכה שנים רבות ללא הצלחה, בשעה זו עצמה התחיל להתרעם רעיון יסוד „ספרית ליובאוואיטש“.

הגרעין והיסוד להספריה זו היה רכישת ספרייתו של האספן והביבליוגרף ר' שמואל וינר (מח"ס קהילת משה) בשעה שרצה לעזוב את רוסיה (כדלקמן פ"ט). על קנית הספריה הזאת וסוג הספרים אשר בה, מסופר באגדת מאת המזcurות של כ"ק אדמוי'ר מוהריי"ץ נ"ע אל ד"ר אברהם שבדרון, משנת תרכ"ט לערך (אג"ק אדמוי'ר מוהריי"ץ נ"ע ח"ב שוח"ג לאגדת שמחה, חלקה געתך לעיל בפרק הקודם):

בשנת תרכ"ד כאשר כ"ק אדמוי'ר שליט"א העתיק מושבו מעי"ת רוסטוב לעי"ת לנינגרד הציע הביבלייאגראף הר' וינער ז"ל לכ"ק אדמוי'ר שליט"א אשר יקנה הביבלייאתיקה שלו بعد סכום נכון על תנאי תשולםין במשך שנים רבות בתשלום חדשני.

ובהՃש כסלו בשנת תרכ"ה קנה כ"ק אדמוי'ר שליט"א את הביבלייאתיקה של הר' שמואל ז"ל וינער עפ"י תעודה כתובה וחתוםה שני הצדדים כפי התנאים האמורים שמה.

האוצר הספרים הלווה משתנה מעת הביבלייאתיקה הליאו אואויטשי בשינויים גמור, שהיה קבועה ביבלייאגרפית. כמו הגdots ארבעה מאות דפוסים שונים ובלשונות שונות, כמו ואורבעים קינות וכסכום זהה סליחות, כשים סדרי תפלה בנוסחות שונות, מחוזרים, כמה מה תחנות עתיקים בל' זרגון, וסיפורים מעשיות ועל כולם בה מספרי המדע, ספרות וועוד.

כארכעה אלף אקסימפלרים היו בלחן כרכום, מה שבמשך זמן זה שבאו הספרים לרשות כ"ק אדמוי'ר שליט"א נכרכו, אמנים כללוות האוצר ספרים הלווה עודנו בלתי מסודר וועסקים בעריכת רשימה כללית.

הקניה הזאת נזכرت גם באגרת שכח ב-*כ"ק אדמוי'ר מוהרייז'* נ"ע בט"ז איר טרפ"ח (אג"ק ח"ב אגרת שעת): „בחסדי אל עליון נתן לי הרשות לחת את עמי את עקד הספרים „הביבלווטיקה של ש. וינגרט" מפטרבורג אשר קניתי בשנת טרפ"ה.“

ספריותו של ר' שמואל ויינר לא הייתה רכישת הספרים היחידה של *כ"ק אדמוי'ר מוהרייז'* נ"ע במשך השנים האלו (טרפ"ה-טרפ"ז) שבהן נמצא עדין ברוסיה. על רכישה נוספת ספר הספרן ר' חיים ליברמן בעודomo לבית המשפט, בעת ההכנות למשפט הספרים בשליח תשי"ז (תרגום מפרטי-כל המשפט ע' 1266-1267):

ברוסיה הייתה צנזורה. כל דבר נדפס צריך היה להשליח בתחילת שנים טפסים למשרד הראשי של הצנזורה. בכל עיר היה צנזור מיוחד, וב לנינגרד (שנקראה אז פטרוגרד) היה המשרד הראשי . . . במשך שנים של קיומ הצנזורה נאספו לשם מיליון ספרים.

בשנה הראשונה לשפטון הקומוניסטי הייתה העניות ברוסיה גודלה. הם הוציאו לכטף ולא הוזקקו לטפירים העבריים, וכך הם מכרו את האוסף הזה. הם לא מכרו את הספרים אלא רק את הקונטרסים שאינם מכורכים . . . הם מכרו את החומר הזה לשימוש בנייר ואני בחורת וקניתי מהם מה שרציתי . . . בכל קונטרס הם היו רושמים את מספר התפסים הנדרפס. לרישום זה יש חשיבות גודלה למתחסקים בביבליוגרפיה. . .

היסוד לטפירה החדש הייתה ספריית ויינר בנוסף לאוסף הקונטרסים הזה.

בשעה שעמד *כ"ק אדמוי'ר מוהרייז'* נ"ע יצאת את רוסיה בראשית שנת טרפ"ח, לא רצתה ממשלה רוסיה בתחילת הרשות לו לחת את הספרים, כמפורט בהמשך אגרת המזוכירות המועתקת לעיל:

בעת הרעש שהי' ל"ע (אשר בטח נודע לכבודו, מה מאסר אשר אסרו את *כ"ק אדמוי'ר שליט'*א בעקבות הטעסקותו הכבירה בהרכבת תורה במדינת הסובייטים) ובועל רב פעליו העסקנים העולמיים הבי' נודעים בשם תלהה [בכל] מרוחבי ארץ החכם הנודע ד"ר א. כהן שי' ברלין, והיקרanganim ה"ר מרודי ש' דובין ציר הסיים ברג'גא, אשר יתנו הרשות לכ"ק אדמוי'ר שליט"א לנסוע לחו"ל, לא חפזו לחת לו האוצר ספרים הלוזה. אך

בעזה"י אח"כ ניתן צו שכל הספרים אשר יש לו, דפוס וכתב ידי, יכול הוא להוביל אותו עמו בלי שום בקרת כלל. ובאופן כוה הביא כך אדרמור' שלייט"א האוצר הלוזה.

וכי האיך שיכנעו את בקרת הצנזורה שירשו לרבי שיקח אותו את הספרים? מסופר בלקוי"ש ח"ד ע' 1066 (וראה גם ל�מן פ"ד, משיחת ה' טבת תשמ"ח):

ובידוע, אז דער רביה האט געזאגט או ער וועט ניט אוועקפאָרֶן סיידן מיזועט אים לאון מיטגעמען אלע זיינע ספרים אונ כתבים . . . האט מען פון מאסקווע געענטפערט, אז מזאל אים אלצ' נאכגעבן אונ מ'האט דעם צענואר באפויין צו אַרוּפְּלִיגְּן אויף יעדער ספריס-קאסטען אַשטעמאָפְּלֵן. וואס זאל עם דערלויבָּן אַריְבְּרִיפְּרִין דעם גראענִיעַן.

וכך מסופר גם ברשימת הר"י דז'יקאָבסָּאן (תולדות חב"ד בארא"ב ע' לה):

כאשר הי' כך אדרמור' נונג'ם על האוהל בראשתו [באלל תרפו"ז] ואמר שלא יסע רק אם ינוחו להוציא הכתבים והספרים עמו, ובא הר'ם דובין עוד הפעם ופועל גם זה.

ויתר הפרטים אודות החתמת הצנזור את התיבות, מפורטים בחוב' "די יסורים פון ליאו אואויטשן רבבי" (ריגא תר"ץ, תרגמו לה'ק בלקוי"ד ח"ה ע' 1450):

לבדיקת הספרים נשלח יהודי בשם שטיין, שהיתה לו ידיעה בטיבם וערךם של ספרים, וכשראה בספריה ספרים יקרי ערך וכרכי יד עתיקם, לא רצה בשום אופן לחתם את האישור להוצאתם, בamarו:

— דברים יקרי ערך כאלה אסור להוציאם מהמדינה — לעולם לא אשר דבר כזה . . .

העיר דובין פנה אל "ווערד הרפואס" . . . והפעם, נשלח נציג אחר, רוסי, שמבליל, להבין בערכם של ספרי יהדות, נתן מיד את אישורו להוצאתם.

* * *

בעת רכישת האוסף בלינינגרד בשנת תרפ"ה, לא התאים עדין הזמן

והמקום לדzon בפרטיו תוכנית בניטת הספריה. דבר זה נתאפשר רק בקי' חרפ"ח, קרוב לשנה לאחר צאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע מרוסיה. או קרא אליו את מזכירו ר'ח' ליברמן (שיצא מروسיה בתחילת אותו קו), ופירט לפניו את תוכנית בניטת הספריה.

את פרטי הדברים הודיע ר'ח' בעדותו הנזכרת בבית המשפט (תרגום מפרט-כל המשפט ע' 2464-2466, 2638-2640):

השאלה הייתה או איזה ספרים יש לרוכש, באם נתחיל לאוסף ספרים. הייתה ברורה לעשותה לספריה סגורה לצרכי הרב עצמו, זהה היה מספיק אם היינו קונים ספרים מסוימים, بالإضافة לספריות יינר, שזה היה מספיק לספריה פרטית של הרב... הרבי החליט להגדיל את הספריה ולעשותה לספריה פתוחה.

כשאני אומר ספריה פתוחה, אין הכוונה לטפריה צבורייה הפתוחה להשאלה, גם לא היתה הכוונה ספריה הפתוחה לציבור לעיון, הכוונה הייתה שתהיה זו ספריה לחוקרים, משכילים שיבאו להשתמש בספריה שלג, כמו בשאר ספריות דומות, כמו ספריית הסמינר או המזיאון הבריטי הפתוחה לחוקרים...

ספריה כזו, אפילו בטור התחלה, צרייכים היו להיות בה כמה אלף ספרים, לא היה לנו שום מושג אם געליח לרוכש אותם... האם יהיו מספיק מועות לשלם עבור הספרים, ספרים רבים כל כך שייעלו ביוקר, לא יהיה לו שום מושג אם יהיה לו במא לשלם עבורם...

היתה בעיה נוספת: לאחר שיאספו הספרים יש לעורך קטלוג. עבור חוקרים אי אפשר להסתפק בקטלוג הרגיל בספריה צבוריית. לעורך קטלוג כזה זהה עבודה של שנה תקופה ע"י האדם המתאים שזמננו פניו לעשות זאת. מלבד הקטלוג צריך בנין מיוחד עבור הספריה.

בליובאואויטש הייתה הספריה מונחת בשני חדרים, וזה הספיק. אצל יינר הספרים היו מונחים במרתף. אבל עבור ספריה שאנשים יבואו אליה צרייך שהיה מקום מיוחד, אי אפשר שהזה יהיה מונח בתוך הבית, צרייכים להזה בנין מיוחד, עם חדרים שיוכלו החוקרים לשכנת בהם. לא מספיק להזה המקום שבו יהיו מונחים הספרים. קר' נהוג בשאר הספריות...

אמר הרב: ננסחה, נפרוס את התוכנית זו זאת למשך של מספר שנים, נקנה סכום קטן של ספרים בכל שנה ושנה, לא ספרים יקרים... הוא שיעיר שזה יקח כחמש עשרה שנים... לאחר תקופה זו ונורוך קטלוג לספרים, ואז נחשב על המשך התוכנית... אולי ימצא תורםעשיר שיקנה לנו לבנין עבורה הספרייה, שיקרא הבניין על שמו, כפי שנעשה בשאר המקומות בעולם.

הגדלת הספרייה

מיד לאחר צאת כ"ק אדמוייד מוהרידי"צ נ"ע את רוסיה והתיישבותו ברגיא, בתחילת חורף תרפ"ח, עוד לפני צאת הספון מروسיה בתחילת קיץ תרפ"ח, כבר אז התחיל להתעסק בהגדלת הספרייה. הרבי עדיין לא ה釐ה לשלם את החובות הגדולים שבאו עקב הגירה מروسיה; עדיין לא הספיק להסתדר בדירה קבועה בעיר ריגיא, ועם כל זאת מצא את הזמן הנכון להתחסן בעצמו בהשלמת הספרייה.

לשם כך פנה לחסידיו בארא"ק ובארה"ב במכתבי בקשה שייתעסקו באיסוף ספרים עבורה הספרייה. הוא פנה למוכריספסרים רבים בבקשתו ללו את קטלוגי הספרים שלהם כדי לבחור מהם את הדרוש לו. ואל המוס"ר דוד פרנקל הוא כותב בט"ז איר (אג"ק שלו ח"ב אגרת שפ):

מעוניין אותו לדעת אם יש לו מכירים מוכרי ספרים (אשר יודיע האדרעSEN שליהם) במקומות שונים במדינות תימן, אושטראלייע, אפריקה, צרפת ואיטאליע, ויואיל נא לשלוח לי.

ובקשר לאפשרויות הקניה מוסיף לכטוב באותה אגרת:

אם אפשר להציג הספרים אשר הדפיס ח' "דובי שפתוי ישנים", רישימתם ומחורם (כיב עתה כבד לי לקנות בהרחבה כאשר הוא מכבר וועלן לידע במא לבחור. כן חסרים לי ייג' קווטולוגין של בית מסחרו, המנין עד נו' 37 יש אצל) וחפצי הי' להציגם.

ואל הרוח"ה הבלין באה"ק כותב באותו יום (שם אגרת שפ):

מה שדרבר עם המחברים שישלחו ספריהם טוב הוא, כי באופן כזה אפשר לקבוע ספרים חדשים בחנוך, ויעלה רק דמי המשלוח בלבד.

ספרית „ליובאואויטש“

כח

מסגנון האגרת הזאת נראית, שכבר לפני פנוי זה, במשך חורף תרפ"ח, בחדים הראשונים יצאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מרוסיה, כתוב לו שיתעסק באוסף הספרים עבור הספריה, וע"ז השיב „שדבר עם המחברים שישלחו ספריהם לספריה.“

* * *

ומהו סוג הספרים שביקש לאסוף ולשלוח לו? – לא רק ספרי הקודש שהסרו לו – לאחר החרמת ספרייתה הפרטית ברוסיה, אלא גם ספרי חול, שהוא מכנה אותו (באגרת הנ"ל לר"ד פרנקל) „חלק השמאלי אשר בהביבות קיא“. ספרים אלה לא היו נזקקים לו לשם לימוד, אלא להשלמת הספרייה המיעדת לחוקרים. על סוג הספרים שהוא מבקש, כותב הוא בפרטיות באגרת הנ"ל אל הרוחה הבלינ:

ועתה אבאר לך בפרטיות את אשר בחפצי לאסוף באוצר הספרים שלני. בירושלים תובנ[ב]א ישנים כמה מוסדות ובכל מוסד יש לו הbalanekun שלו (מה שכותבים עליהם מכתבים) וכן שוברות קובלות וכתבי נשיאות וגבאות ומכתבים מעורירים נדפסים, וכן חשבונות ולוחות מה שמדפיסים בכל שנה ושנה, למשל ישיבת ע"ץ חיים או תורה חיים שנוסדו זה עשרות שנים, וזה הוא חפצי לכבוז. וכן מהכוכלים למשל מכולל חב"ד הלא בודאי יש עוד משנים קדרמוניות לוחות, והי אם אפשר להשיג כל מין ומין מתחלה ועד היום למשל לוחות כולל חב"ד משנה ראשונה עד היום וכן המשאר.

בדומה לזה כותב אל מרת שושנה פרסייז, עבעור חמיש שנים – בגין אייר תרצ"ג (שם אגרת תרייח):

מאספ' הנני ספרים, ומעניניהם אותו כל הנדפס באOTTיות עבריות בלבד בלבד מקצוע, ואחשבה לראוי לכל מועל ספרים לנכבד את בית אטף הספרים אשר לי בתשורה בספריו הוציאותיהם, כפי מכתבו של מזוכרי המצורף בזה, ובבקשה למלאות.

* * *

המכתב המצורף של המזוכיר, שהוא הספרן רחל, לא הגיע לידיינו. אך הגעה לידיינו אגרת דומה שכתב אל האספן המפורסם ר' דוד שעון:

ב"ה זו מרחשון תרצ"ד

ווארשה

אל כבוד האדון הנכבד והנעלמה הגביר החכם והחוקר מורה דוד
סלימאן ששון שי'

שלום וברכהו

הנני מרשה לי לפנות בזה לכבוד מעלהו, בשם בית אסף הספרים
וכתביד „ליובאוויטש“. בבקשה אשר יואיל בטובו לשולח בתור תשורה
אל בית אסף הספרים שלנו את ספרו „האל דוד“. וכמו שכבר נגגו הרבה
מחברים ומיל' ששולחים את חבוריהם וספריהם הוציאותיהם אלינו,
במתנה.

בבטחון אשר כבוד מעלהו יملא בקשתנו, הננו נותנים תודהנו
למפרע.

מכבוד הרاءו

מנהל בית אסף הספרים וכתביד ליאו באוויטש

המעניין באגרת זו הוא, שהוא, ששמו של כ"ק אדמור' מוהריה"ץ נ"ע לא נזכר
בזה כלל, כי מעתה אין זה אוסף פרטיא אלא „בית אסף הספרים וכתביד
ליובאוויטש“, שיש לו „מנהל“ המודיע „שכבר נגגו הרבה מחברים ומיל'
שולחים את חבוריהם וספריהם הוציאותיהם אלינו במתנה.“

זו היא אגרת אחת מני רבות, שכותב הספרן למחברים ומיל' שישלוו את
ספריהם לספריה. בארכיוון נמצא גם אגרת גם שכותב בכ"ז מ"ח תרצ"ד אל
הרב נחמן צבי עכין, לבקשו בשם „בית אסף הספרים שלנו“ לשולח את
חבוריו לספריה, וחותם „מכבוד הרاءו, בשם בית אסף הספרים, מזכיר“.

משאלת זו – משלוח ספרים לספריה ע"י מחברים ומיל'ים, נזכרת גם
באגרת הנ"ל של כ"ק אדמור' מוהריה"ץ נ"ע „אחשבה לרاءו לכל מיל'
ספרים לכבד את בית אסף הספרים אשר לי בתמורה בספרי הוציאותיהם“,
ועדי' בכמה אגרות.

באגרת אל י"ר וחברי הקהלה היהודית בוינה (שתוכנה נעתק בח"א

אגרת ד'רצג): „כפי שהרבה מועל וביכל[יוטקות] חשבו את הביב[ליוטקה]
כאחת מלאה שמכבדים אותה בטור תשורה, הנני מרשה לבקש ביהוד.“

ובאגרת שחרר בה שם המוען (ח"ב אגרת ד'תרטז): „היהודים
ומכבדים שם ליובאויז . . . יואילו לכבדני במתנה טוביה של ספרים.“

* * *

לא רק בבקשת פרטיות למחברים ומועליהם פנה כך אדמור"ר מוהררי"ץ
נ"ע, אלא אף גם במודעות בעותני התקופה. ב„הפרדס“ שהופיע באותה
שעה בארא"ב, נתפרנסה מודעה מטעם הספריה (אלול תרצ"ג):

הביבליותיקה „ליובאויטש“ של כך אדמור"ר הר"ר יוסף יצחק
שליט"א שניאורסאהן מליבוואויטש, נתנת תודה לכבוד הרבנים,
המחברים והמו"לים אשר שלחו את חבוריהם וספריהם הוציאו אותם בטור
תשורה אל הביבליותקה, ומקשת מכבוד הרבנים, המachers והמו"לים
לכבדנה גם להבא במתנה מכל דבר הבא בדףו. הן ספרים מכל
המקצועות והן קו"ק, ברוזים או מודעות וכדומה.

הכתבתה:

BIBLIOTHEK LYUBAWITCH
PULKO, BRIERO 1015, RIGA

מודעה זו סוגננה ע"י כך אדמור"ר מוהררי"ץ נ"ע בעצמו, אשר
הכתיבה למזכירו, כנדפס באג"ק שלו ח"א אגרת ד'רped. הוא מורה שם
בפירוש למזכירו, שהבקשה הזאת לא תהיה משמו הפרטיא אלא „בשם . . .
הביבליותק' ליובאויטש“. הוא גם הורה לו, שמודעה דומה תודפס גם
באחד מכתבי-העת בווארשה.

לצורך זה הודפסו גלויות, מעטפות וניר-מכתבים בכותות מיוחדת:
„אסף ספרים וכתבויות „ליובאויטש“ של כך אדמור"ר הר"ר יוסף יצחק
שליט"א ליובאויטש, זמני-riegal-lettbiy“. על גבי ניר-מכתבים בכותרת זו
מאשר כך אדמור"ר מוהררי"ץ נ"ע את קבלת הספרים בספריה בכ"ט אייר
תרצ"ג: „הספרים נתקבלו שבוע זו, תודה גדילה לכת"ר עברום.“

הכתובה שעל גבי המעטפות והגלויות היא:
PASTKARTE .BIBLIOTHEK "LJUBAWISSCH" RIGA, LETTLAND

ספרייה ליאוואויטש

Bibliothek u. Handschriften Sammlung
 „Ljubawitsch“
 des
 Oberrabbiners I. Schneersohn
 Ljubawitsch.
 z/z Riga, Lettland.

אוסף ספרים וכתבי ייד
 „לייאוואויטש“
 ב'יך ארטו"ר הר"ר יוסף יצחק שליט"א
 שניאורסאהן
 לייאוואויטש.
 ומני — ריגה — לטביה.

Adresse: Bibliothek „Ljubawitsch“ Riga, Lettland.

יוסף יצחק שניאורסאהן
 לייאוואויטש
 ומני ריגה — לטביה.
 מעריבת
 אוסף הספרים וכתבי ייד.

PASTKARTE

BIBLIOTHEK

„LJUBAWITSCH“

RIGA, LETTLAND.

קשה לתאר עלי גלינו עד כמה יקרה הייתה הספריה בעיניו של כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע, ואת הקשר הנפשי ביןו ובין הספריה.

המדובר הוא בקייז'ן טרצ'ג. מחלת כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע גוברת והרופאים מזהירים אותו שנסיעתו למקום מרפא מוכרכחת. משך החורף שהוא כמה חדשים אצל הרופאים בכRELIN ועל פי פקודת הרופאים נשע גם בקייז'ן למקום המרפא מאירוענבאד (כמסופר במבוא לאג"ק שלו ח"ב ע' 27-29 ובע"מ). הוצאות הרופאים, התרופות, ומקומות המרפא גדולות, והדוחק בבית גדול.

גם מאנ"ש באלה"ב קשה היה ל��ות לעוזרה, כי שם שרר אז המשבר הכלכלי הידוע, ובleshono של כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע (ח"א אגרת גיתתקח): „לרגלי המשבר הכלכלי נסתתרו גם הצנורות הקטנים“ וכיו"ב באגרות רבות.

בלב קרווע כותב המזכיר, היר' יצחק פיגgin, לכמה מאנ"ש באלה"ב:
המצבע באופן כזה אשר אין שיר ללחוב, אך נכרח עליו דברי הרופאים, ובודח עליה למייעוט אנ"ש והאברכים התמיימים דפה להשיג על הוצאות הנסיעה ...

נסיעתו למקומות מרפא מוכרכחת וח"ז אמרו אשר כבד לשער התוצאות אשר לא יסע, וע"כ הנה בקושי גדול עליה לנו בין יחידי אנ"ש ובין התמיימים אשר בפה להשיג האפשרות על הוצאות הנסעה לפחות, בבטחון בהשם יתברך כי יעוז גם על זמן היותו שם. וכך נסע יוד"ד תמו, וביום י"ב תמוז הי' בorschא בהישיבה, ובו"ג תמוז בא למארענבאדר עלחה ועובד ברפואות.

בשעה כזו ישב כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע במאירנבאדר וכותב בארכא אל הספרן ע"ד קניית ספרים לספריה (ח"ג אגרת תרפב):

קבלתי לפה ספרים מהרב גוטמן (לפי שהיה על שמי ולא ע"ש הביבליואתיקה)... הנהניתי מקבלת החביבה במספר 48 ע"י רשי' שי ויטנברג נ"ש הספריה, ולכן התקבלה לספריה בריגאג'. וחפצי לדעת אם יש בהם עניינים תוכנים, ואם שווים מחירים. כמו לעלו וככמה עוד מזמן נשאר אשר אפשר לקנות.

זואת בשעה שאין אפילו האמצעים המוכרים לצרכי רפואי – אלא שוגם בשעה קשה זו שם לו למטרה קדושה לבנות את „ספריית ליובאוויטש“ שתהייה לכבוד ולתפארת לשם חב"ד, וגם בעת הדוחק הגודל הקציב מעות מזומנים לקופה המיוחדת של הספרייה, שמננה היה הספרן קונה ספרים – להגדלת הספרייה.

סידור הספרים

כשהגיע כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע לריגה, בתחילת שנת תרפ"ח, עדיין לא היה לו מקום המתאים להעמדת הספרים בארכנות, ומכ"ש שעדיין לא היהתו לו היכולת לעורוך קטלוג. בתחילת הקיץ כתב לו הביבליוגרף ר' דוד פרנקל ושאל אותו אודות כמה ספרי חול שבספריתו, והרבى השיב לו בט"ז: איר (אג"ק ח"ב אגרות שפ' ۲):

דבר רשות חלק השמאלי [ספרי חול] אשר בהביבליותיקה של וינגר [שקנה רבענו משמואל וינגר] לא אוכל למלאמות בעט. כי עוד טרם נעשה רשיימה ומונחים הם בחביבליות רבות, וחושב הנני אשר במשך חצי שנה או יותר יעלה בידי לעשות איזה רשיימה בזה.

בתחילת הפרק הובא מאגרת תרפ"ט לערך ש„עוסקים בעריכת רשיימה כללית“ ובכ"ט טבת תרצ"א, כותב הרב (אג"ק ח"א אגרות ג'תנן):

בזמן האחרון עוסקים בסדר הבביבליותיקה שלי מספרי מר ווינגר ז"ל, ומקווה אני אשר במשך עוד חדש ימים יהיה לי קטלוג שלם מספרי, או עשוי לי הענג ואשלח לכבודו העתקה מהקטלוג.

קטלוג שלם לא נעשה אז, רק רשות הספרים, במכונת כתיבה על דפים ארוכים, שערק הספרן רח"ל, והשתמש בהם גם כדי לדעת, מה יש כבר בספריה ומה צריך עדיין לקנות. וגם זה בעיקר בספרי הקודש, משא"כ בקשר לספרי חול כותב הרב בכ"ג אדר תרצ"ג (אג"ק ח"א אגרת ד'רנד) שעדיין רחוקה הדרך עד שיטפינו לקטלוג את „מחלקת ספרי זרגון, ספרי קדש ועברית בחו"ל, ואח"כ עלים בודדים, ואח"כ קטלוגים.“.

ה„עלים בודדים“ הנזכרים, הם אוסף של חמישת אלף עלים בודדים שנמצאים בספריה, נdfsטים במשך כל התקופות במדינות רבות: רומנים

מאוסף וינר, וחלקים ממה שאסף רבנו במשך השנים. וכך גם הקטלוגים, הם אוסף של כמה מאות קטלוגים של מוכרי-ספרים וכותבי-יד, או של אספים מיוחדים. חלקם מאוסף וינר, ורוכם ממה שאסף רבנו במשך [השנתיים].

* * *

תוכנית איסוף הספרים עברו הספריה, הנזכרת לעיל, לא הושלמה עדין באותה שעה, אבל כבר אז באו חוקרים להשתמש בה לעיון וחקור.

ביקור אחד כזה, כבר בתקופת ריגא, נזכר בידיעה קצרה שנדפסה ב„העולם“ (לונדון, כ"ב אלול תרפ"ח). בידיעה זוatta באה גם סקירת יוקר והיקף הספריה:

ספריתו של הרב מלובביץ.

— אחד מסופריו של האידישע שטימע' בקובנה מוסר את רשמיון מבקרו בספריה של הרב מלובביץ בריגה. ספריה זו היא אוצר בלום של עתיקות יהודיות. נמצא שם, למשל, כתבייד של ר' אברהם טבע, בעל „צورو המורה“, שנכתב לפנוי 440 שנה. נמצא שם גם אחד הטודרים העתיקים ביותר בעולם, מדפוס וונציה, שנדרפס בשנת 1475, לאמור כ-33 שנה אחר המיצאת הדפוס. בין כתבייד יש לציין „ספר המלימ' בלשון הקודש ובלשון בלאדי, סוריית, ארמית“, שנכתב בשנת 1600. בכתביד יקר מעיות זה לא נכתב שם מחברו. יקרערך הוא במרקן „פירוש התורה“ של הרלב"ג, נדרפס בשנת לר'ו (1476). ועלידיו אחד מספריו הרמב"ן, נדרפס בליישבן בשנת רמ"ט. — בספריה נמצאות 559 הוצאות של ההגדה של פסח בתרגומים לכל השפות בעולם, 500 מיני סlichot, גם הם מכל הזמנים והמדינות, „צאינה וראיינה“, „שאלות ותשובות“ וכו'. הספרים כולם השחררו מרוב הזמן, אך הם נמצאים עדין במצב טוב וכיולים לשימוש חשוב לחקרות היהדות בגולה. בбиתו של הרב מלובביץ נמצאים גם כתבייד של הבעש"ט, של המגיד ממזריך ועוד — אלא שאר אפשר לראותם בלי טבילה מוקדמת ...

על פרטיו כתה"י וספריו דפוס והנזכרים, ועל אי הדיק שבחם, ראה לעיל פ"ה.

העברה הספריה מרייגא לווארשה

בקיץ תרצ"ג העתיק כ"ק אדמו"ר מהוריין"ץ נ"ע את מושבו מריגא לווארשה. במשר חדי הקייז שהה במקום המרפא מאירוענבאד, ושם כתב לבני-ביתו ולמזכיריו בריגא, בקשר לפרטי הגירה, אריזות החפצים ומשלוחם, ובעיקר בקשר לאריזות ומשלוח הספריה. כמו כן כתב שם לאנ"ש שבווארשא בקשר להכנת הדירה עבورو ועboro הספריה.

בערך מנ"א כתב אל הג"ר יהודה עבער בקשר להכנת הדירה בווארשה (אג"ק ח"ג אגרת תרנד): „הדירה הב' . . . אשר שם יהי חדרי הכליליאטעך, מקום עבודת האנשים ומקום המניין.“

בג' מנ"א כתב לשני מזכיריו לרייגא בקשר לאריזות ומשלוח הספריה. בשתי אגרות אלו הרצה לפרט את אופני האריזה בתיבות עצ', השגת אישור הצענזור, הדיוון עם חברת ההובלה ואפילו בקשר למדבקות שידבוקו על התיבות. וכך כתב אל רחל (שם אגרת תרנח): „חשבתי אשר על התיבות יהי חותם בנוסח כזה, ביבליאטיקה ליובאויטש רבינו ש"ס, ומספר התיבה 1-2 וכן' . . . אמןם . . . אין ציריכים להניח החותם ביבליאטיקה וכו' כנ"ל“, ואל הר' משה ליב רוטשטיין (שם אגרת תרנוז): „על התיבה לא יכתבו ביבליאטיקה ש"ס, כ"א יעמידו מספר ואן וכן הלאה, ובניר בפ"ע יהי רשום איזה ספרים מונחי שם.“

ובכ"ב מנ"א (שם אגרת טרגג) כתב אל זוגתו הרבנית ע"ה ביתר פרטימ, אודות אופני אריזות הספרים וארונותיהם, ובעיקר – בקשר לשלוח כתבי-היד. באותה אגרת מספר הרב גם, שאת הכתבים איז הוא עצמו לפני הנסעה למאירוענבאד:

די קאסטיננס מיט דייא כתבים ואס איז האב פארפאקט איזדר איך בין אפגיפארין . . . איך ואלט האבן חشك או דייא כתבים זאלין בגין באגאוז, דאס הייסט וען דוא ועסט אלילין פארין מיט גליק בגו"ר יומולט זאלסטו מיט נעמען די כתבים אין באגאוז. און די געלע קעסטיל ואס דראט ליגט דעם טאטיננס כתבי' (דו וויסט ואס פאר א קעסטיל איך מיין. אלע מאהן פלעג איך זי מיט פירן, זי איז מיט א רימן ארום גינומגען) זאל מען נעמען מיט זיך איז ואגאן, איך רעכין או יומולט ועת משה ליב שי איז פארין.

ספריית „ליובאוויטש“

קג

[את המזודה הזאת לכה אותו הרבי גם בברחו מארון הנאים בווארשה, והביאו אותו עמו בכואו לאלה"ב].

מיד עם העברת הספריה לווארשה המשיך כ"ק אדמור' מוהריי"צ נ"ע להרבות בכתבה למחברים ומוציאים ברחבי העולם, שילחו את ספריהם בתור „מתנה לאוצר הספרים שלנו“, כמו שכבר נהגו הרבה מחברים ומו"ל" (שם אגרות תש"תב, תש"תשה, תשז). הוא אף הורה למזכירות לכתחוב בקשר זה לעורך „הפרדס“ (שם שווה"ג לאגרות תשא):

לרגלי העתקת מגנו מרינגן לווארשה מבקשים להדרpit ב„הפרדס“
מודעה זו: הרבנים, המחברים והמו"לים שיישלחו את ספריהם לבית אסף
הספרים וכתבייה ייד ליובאוויטש של כ"ק אדמור' הר"ר יוסף שליט"א
שניאורסאהן, מתחבקים לשלו מעצשו את ספריהם ע"פ הכתבת
החדשה שלנו:

Rabbi J. Schneersohn
dla Bibliothek "Ljubawitsch"
Muranowska 7/9, Warsaw, Poland

לרבלי העתקה בוגרנו מרינגן לווארשה
הגענו מבקשים להזכיר ב„הפרדס“ סודעה זו;

„הרבניים, האסחנדים זחים כל שי" אשותלים
„אה ספריהם לביה אסף הספרים זבחבי"חיד
„ליובאוויטש“ של כ"ק אדמור' הר"ר יוסף
„שליט"א שגיאורסאהן, מתחבקים לשלו טגבשא
„אות טכרייאט ע"פ הכתבת חדשתה אלנו;

Rabbi J. Schneersohn
dla Bibliothek "Ljubawitsch"
Muranowska 7/9, Warsaw, Poland

על הרוחכת הספריה בתקופת ווארשא ממשיך בספר הספרן רחליל
(תרגום מפרט-יכל המשפט ע' 2641-2640):

בריגא לא נוטפו הרבה ספרים, קניינו עי' קטלוגים מארץ ישראל,
שם הם נשלחו לנו. אחיך כשהעתקנו לפולין, שם היו הרבה ספרים והם
היו בול, דולר היה או חמישה זלאטעס פולנים, בסך 50 אפער היה
לקנות 50 ספרים, בפולין אספנו באמת הרבה ספרים.

בחורף תרצ"ה שהה כ"ק אדמור' מוהריעץ נ"ע במקום המרפא
פורקערסדרף, שם היה שלוח כספים לספרן – הרחיל, יחד עם הראות
מפורחות בקשר לקניית ספרים עכשו הספריה. אגרותיו של הרבי לא הגיעו
ליידינו – אלא רק תשובה הספרן שמתוכן יש לראות את מדת מעורבותו
האישית של הרבי בהחלטות הנוגעות לקניית הספרים ולהקצת המהירים.
בז' שבט מшиб בין השאר:

את החביבה שכנתבי העבר לקחתי עד 25 זהובים, קניית
עוד חביבה... על תנאי, ואם כ"ק לא יחפוץ הנני יכול לחזור מהיוס עד
שבוע.

באדר"ח אד"ר:

ימים אלו ערכתי רשימה קטנה (130 נומ.) מקצת הכספיים ממחלחת
„יידיש“... אם כ"ק מתחנין בחליפין הללו ייטיב נא לכתבו לי חוויד' בזה.

בה' אד"ר:

האם יש אצל כ"ק הספר „אוצרות חיים“ להרחיזו (בין הספרים שהוא
משתמש בהם)? וכמה לערך הוא שוה (דפוס קארעץ).

בפوريים:

נוזמן ליש ספר אשכניו בשם [Raw], נדפס בפרנקפורט, והוא מעין
ספר בית רב באשכנזיות. נתתו למוסיא תחי' למקרה ואומרת שנקריא
בעונג וכותב ברוח של חסיד נלהב. לפי דבריה ע"פ בעלה שי' נכ"ק
אדמור' שליט"א, שנסע עם כ"ק חותנו אדמור' מוהריעץ נ"ע
למארייננבאוד לשימושו, שכתב לה, המחבר הוא דיר עהרמאן. על הספר
בעצמו כתוב שם המחבר בפסידונים [Judaus]. מבקשים עכورو זחוב
וחצוי. ואם חפץ כ"ק אקננו בשבייל הביבליותיקה.

[הספר נדפס ע"י קה"ת, בתרגום לאידיש ע"י הרכנית חדקוב תה'י, בשנת תשמ"ז].

כ"ט אד"ש:

מודמן חביבה יפה לערך 450 ספרים بعد ב' מאות זוהבים, לשלט מהה מיד ומאה לאחר חדש. מזה הי' לערך 150 השוויכים לקדרש, לערך יותר על שתי מאות להחיות [ספריו חול, ע"פ לשון הברכה – להחיות בהם נפש כל חי (ראה שו"ע אדרה"ז סי' רוז ס"ב). ואפשר כאן הכוונה כפשוטו – שקנויותן בספריה אינה לצורך עצמי, אלא למען החוקריםшибאוו לעין בספריה] עברית והשאר להחיות יידיש. לערך ארבע מאות מהם מקוריים. ויש ביניהם מספר הגון יקרים המציגות ואינטמציאות. אם כך חפץ בזה יטיב נא להודיעני.

בד' ניסן:

מודמן... ובקשה להודיעני מה לקרב ומה לרחוק.
וכען זה באגרות רבות.

* * *

לעת סופר איך שכבר בתקופת ריגא, הרשו לפעים לחוקרים לבוא ולהשתמש בה לעיון וחקיר. נוגג זה היה גם בתקופת וארשא. על מקרה אחד של ביקור בספריה בהיותה בווארשה, מסופר באגרות שכח רחל אל כ"ק אדמור' מוהריי"צ נ"ע, בכ"ז אד"ש תרצ"ה:

מר [ולמן] רייזען הי' [לביקור בספריה, הווא] ישב כשעה וחצי, כמוגן התענין יותר ב"יידיש" ועברי טיטש, והראיתי לו ממחלקות אלו, וגם איזה כי' ומהעלים בורדים, וכמוגן שבזמן קצר כזה א"א הי' להראות כל מה שאפשר להראות, ואמר שם עוד ישחה פה וייה' לו זמן פניו יכנס עוד הפעם. איזה דברים בקש שיתנו רשות לפרסום בדפוס בהמאספים שמצויאה היינו. איזה דברים בקש שייתנו להם בשאלת על איזה זמן... גם שאל אם יש כאן חדר שם ירצה מי שהוא לבא לעבוד איזה שעה אם יוכל... ובכלל הי' שבע רצון מאר, שלא חשב שיש כאן אוצרות עשירים כאלו.

העברה הספריה מווארשא לאטוואצק

קרוב לשנתים ישב כ"ק אדרמוי'ר מוורמי"ץ נ"ע בווארשה (מאלו
תרצ"ג עד תחלת חמוֹן תרכ"ה) ואו עבר לאטוואצק הסמוכה לווארשה. שם
ישב ארבע שנים – עד סוף שנת תרכ"ט.

על העתקה מווארשא לאטוואצק, ומה שקשרו לספר זה – העברת
הספריה מווארשא לאטוואצק – לא הגיעו לידיינו מקורות בכתב. כי אותה
שעה היה הרב בעצמו בווארשה ולא היה צריך בכתיבת הראות.

גם באטוואצק הודפסו גליות-זואר מיוחדות עבור הספריה, ובכתובת
השולח נכתב: Bibliothek U. Handschriftensammlung des Oberrabiners I. Schneersohn Ljubawitsch, Otwock (Poland)

לא מופיעה כאן כתובות מסויימת, כי מחוסר מקום היו הספרים אמורים
בתיבות בית הרב. על כך כותב הרב ב"ח תמוֹן תרכ"ץ, אל הרב דוד
מאיר רבינוביי בבוטוֹן (אג"ק שלו ח"ד אגרת א'ם):

אני והספרים שלי הם בגלות של דוחק ולחץ באין מקום בדירה
הראויה. ת"ל חנני השית בספרים ות"ל בלי ע"ה כהיום עצלי כי"ג אלףים
— כי" — אכטמפליארים ספרי קדר, מלבד איזה אלפיים ספרי תולדות
והדורות, ורק חלק מהם עמודדים במגדלים והשאר חבושים בארוגים זה
אייזה שנים, והמרגש יכול להבין עצר הדבר.

גם במידה תקופה אטוואצק המשיך הרב באיסוף ספרים, בעיקר
באמציאות פניות לאנ"ש בארא"ב ובארה"ק. בארא"ק התעטק בזה ה"ר
יהודה שמוטקין. בג' דוחומ"ס תרכ"ז כותב לו המזוכיר הרב יחזקאל פיגין
(ח"ד, נספח לאגרת תע"ה):

כ"ק אדרמוי'ר שליט"א הויאל לבקשו להשתדל להשיג לבית עקד
הספרים שלו את הספרים כפי הרשימה הרצוי"פ, וכבר ידעת אשר נהגו
גודולים וטובים, שmagishim מנהה לבית עקד הספרים של כ"ק אדרמוי'ר
שליט"א ספר אחד, המחבר בעצמו או הקונה אותו. ומאשר תשיג תואיל
לשולח ע"פ הכתבת דלmetaה.

בכבוד הראווי וברכת גמח"ט

המזוכיר

יחזקאל פיגין

בעת יישג איזה ספרים, יוכל לשלחם במעטפה דבר שבדפוס.

Rabbi J. Schneerson, Otwozki, Pruse 6

זו הייתה כתובתו של הרבי באטוואצק, לשם נשלחו הספרים.

באותו נושא כותב אליו המזוכיר הר' פייגין, בז' שבט, והרבי כותב לו בעניין זה ב"יד מ"ח, כי"ז מ"ח, כ"ב שבט תרצ"ז וככ"ט תשרי תרכ"ז (שם אגרות תטע. תטעג. תטעה. תתקמה). וכשהשאל הר' שמוטקין על סוג הספרים שעלו להציג מшиб לו הרבי (אגרת תטעה):

ואודות שאלתו האם הנני מתעניין לקבל, היסוד, כל ענייני דפוס באותיות עברית באיזה שפה שתהיה ובאיזה תוכן ונוסא יהודיishi. גם ירוחונים מודעות וקול-קוראיות מענינים את הביבליאטיקה שלי, מלבד מכתבי עתים יומיים, שאינו מענין.

הוא התעסק, כאמור, בהשגת הספרים בארא"ק, ובארה"ב נתקבש להתחסק בזה הרוב אליו סימפסון. לראשונה כתב אליו בזה כ"ק אדמו"ר שליט"א, בכ"א מנ"א תרצ"ז:

מדוי כתבי לכבודו הנה אני אינני מכירו, אבל כפי ששטעתי שבחו, אשר הנהו אחד מתלמידי התתמיימים הישנים, והי' בין החשובים, והוא קשור לכ"ק אדמו"ר שליט"א, ויקר וחביב לו לעשות קורת רוח לכ"ק אדמו"ר שליט"א, הנהו כתב לו, אשר כ"ק אדמו"ר שליט"א מתעניין מאד בהשגת טפירים עברור הביבליאטיקה שלו, אשר על כן היו צרייכים אנ"ש שי לשלוח לו ספרים. זאת אומרת להשתדל אשר הרובנים המחברים ישלחו ספריהם בתורה תשורה להביבליאטיקה של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

קורת רוח גדול יגורום לכ"ק אדמו"ר כאשר יישג איזה ספרים ישנים אשר נדפסו באמריקא, מבלתי התחשב עם התוכן אם הם ספרי רומיל' חומש סידור הגודה סליחה קינה ומחוור והודומה, או ספרי הלכה חדש ודרוש. גם לוח יישן וסדר הווענות וסתירות העומר לדבר טוב יחשב.

הוא שלח אז תשורה לרבי שלשה כת"י, ובכח' אלול תרצ"ז השיב לו הרבי (אג"ק ח"ד אגרת תתקלט):

שלשה הכת"י, בהשכמה ראשונה, הנה שני ספרים הם ספר הכוונת —

ספריית ליבאוויטש

LE PARC

MAISON DE RÉGIMES ET DE REPOS

DIRECTEUR :

Dr Georges GUTHMANN

DE LA FACULTÉ DE MÉDECINE DE PARIS

28, RUE PRADIER

בנה א כ"א מ"ג ז"נ.

VILLE-D'AVRAY, LE

TEL. CHAMPS 87-88 ET 87-42

TELE. 87-88 87-42

ידיומי הנכבר והגעלה הר"ה ור'ות
אי"א פתריר אל' ש'.

שלום וברכה.

ריידמן. הנה מוסוג בזה מכתב פאת כ"ק אדרמ"ר שליב"א.

MRI כחבי לכבודו הנה ארכי אינגי סכירו, אבל כמי ששמעתני שבחו, אשר הנהו אחר מחלפי החטאים היבטים, והי' בין

החשיבותים, והוא קשור לכ"ק אדרמ"ר שליט"א, ווינקר וחביב לו לעשות

שליט"א מהענין מאר בשגגה ספריהם עבור הביבליואתיקה שלו, אשר כ"ק אדרמ"ר על

כן היור צרכיהם נגנ"ש ט', לשלו לו ספריהם דאתן אונרת להשתדל

אשר הרובנים המחברים ימלחו ספריהם בתור תשורה להביבליואתיקה של כ"ק אדרמ"ר שליט"א.

קורות רוח גדורו יברום לכ"ק אדרמ"ר כאשר ישיג אי-

זה ספריהם ינגנים אשר נדפסו באמריקא, מבלתי החשוב עם החוכם אם

הם ספרי רומיל חומש סייר הגדה סליפה קנית ומחרוז וחדשה העו-

ספר הלכה חדש ודרשן. גם לו יישן יסוד השענונה וסדר השענונה וסדר העו-

פר לדבר טוב יחתבו.

בכון הדבר אשר בכבודו יחקור וידרוש אודות סוכרי ספריהם הנמצאים בנוי-יאיר וישיוג האדרושים שלם עם הקטלוגין

ולשלוח זאת למנחה הביבליואתיקה של כ"ק אדרמ"ר שליט"א מר' ח.

לייבורמן, אשר הוא יברר את החסר בחביבליואתיקה. ואז ישחדרו לא-

הסיגם.

בכבוד הראו
הפטצי//

חלק מהנדפס — וסדור הארץ, ובין יש בהם איזה הוספה צריכים ביקור בעת הפנא, והשלישי הוא מחזר כת"ז אשר נהנו הגברים בוועניציא להתפלל במקומות בכלל ובימים נוראים בפרט בסדורים ומחזרים כתובים.

תורה וברכה עברו המתנה, ולhäבא אם יודמן לו כזה בבקשתה לשאלת תחולה, כי דברים כאלו צריכים ביקור. מענינים אותו הספרים שנדרפסו באמריקא מראשית התחלה הדפסת ספרים עבריים באמריקא עד עבשו, בספרים כאלו יהיו לי למתחנה גודלה (ואפילו סדרוי תפליה ישנים וכדומה), שנדרפסו בשנים הקורדות באמריקא), ובבקשה לפרסם זאת בין יידידינו שי.

סידור הארץ הוא, כנראה, המסתמן באוסף כתה"י במס' 1991.
והמחזoor מוניציה — המסתמן במס' 1996.

פרק ח'

ספריית „אגודת חסידי חב”ד“

על יסודה של „אגודת חסידי חב”ד באראה”ב“ בשנת תרכ”ד, מסופר בפרוטרוט בס’, „תולדות חב”ד באראה”ב“ פרק ד. אגודה זו הייתה התומכת העיקרית של פעילות תנועת חב”ד ברוסיה, בריגא ובפולין, הן מרכז היישובות, הן החזקת בית הרבי והמזכירות והן אוסף הספרים בספריה, כפי שיסופר בפרק הבא.

בשנת תרכ”ז עלה הריעון לרשות את רכושה של תנועת חב”ד בפולין על שמה של „אגודת חסידי חב”ד“ באראה”ב. היהות ובאותה שעה כבר לא היה מצב היהודים ורכושם בפולין בטוח.

עיקר הדיון היה בקשר לבניין (בעבר דירת הרבי, שכלה גם את הספריה, ובעבר הישיבה) שעמדו לקנות באטוואצק. הרבי הורה שהבנייה יהיה רשום על שם אגודת חב”ד באראה”ב וכן גם עובדי המזכירות של הרבי יהיו רשומים כעובדיו אגודת חב”ד באראה”ב, שהיא הממן את משכורותיהם.

ריעון קנית הבניין התחיל להתרעם בתחילת שנת תרכ”ז. ב”ק אדמור' מההרץ נ”ע כותב על כך, כייב מרוחשון, אל יויר אגודת חסידי חב”ד באראה”ב ר’ חיים שנייאור זלמן קרעמער (אג”ק שלו ח”ד אגרת תתקנוג):

זה יותר מחדש ימים אשר לשבות שונות החלטתי כי בהכרח לקנות בית וחצר עברו ישיבת תומכי תמיימים יצ”ו, וב”ה כי מודמן ענן המתאים לתנאי הישיבה בגשמיות וברוחניות.

אמנם מסיבות שאינן ידועות לנו נדחה הדבר עד הקיץ. ב”ט תמו תרכ”ז כותב המזcur הרב יחזקאל פיגין אל מנהל אגודת חסידי חב”ד באראה”ב, הרב ישראל דזיקאבסאן:

אחרי הדומיי הארוכה בדבר קנית החצר והבית עברו תומכי

תמים, ביחד עם ב"ק אדמורי שליט"א, אשר לשבות שוניות נפסק הדבר
בזה, הנה ע"פ רצון ב"ק נתחרש הדבר בויה לקרב הדבר לפועל לknoot.
אמנם הוחלט הדבר כי הנקני תה"י דוקא על שם אגודה חב"ד באמריקע,
לטעמים המובנים. והנה כבר שלחת אליו פעמי' גוסח האישור של אגודה
חכ"ד, אמנס חסר שם העיקר, וכבר כתבתי לך פעמי' גוסח המתאים אשר
או הי' אפשרי הדבר לknoot על שם אגודה חב"ד, ולא נתקבל מענה.
אמנם בעת צרייכים להזדרו בהדבר, בכדי שייה' באפשרי לknoot עוד על
ראש השנה בהבית, כי זה נוגע ביוטר לקיום הישיבה והשלמת הכהנה,
וגם התלמידים סובלים הרבה מזה ובן הענינים סובלים הרבה.

והנה הנהני מצורף לך העתק מה שכתב האדוואקט, איזה
דברים אשר זה מוכרת בדיקע לעכובה להיות בהסתאות [בתקנון] אשר
יאושר, של אגודה חב"ד, אשר אחד הענינים הוא אשר בהכרח שייה'
כתוב כי יש לאגודה כח לknoot נכסים דלא נידי גם בחו"ל.

תרגום העברי של התקנון נשלח לאטוואצק, שם נספו המופיעים
הנוחוצים, והוחזרו להנחלת אגודה חב"ד בארא"ב. בהוספות אלו נאמר בין
השאר:

6) אם ברצון מספר מסויים של חברים של החברה ליסד ישיבות
במדיניות על בסיס נכוון במספר תלמידים מרובה, משתדרת
אגודת חב"ד למלאות רצון החברים לבנות בתים עבר
הישיבות או לknoot בתים, על שם החברה אגודה חב"ד
דניוארך.

7) כל נכסיו החברה דלא נידי הן בסטייט ניו יארק או בשאר
הסטייט או בשאר המדינות הננקנים על שם החברה נחשב
להוניה ורכושה של החברה וברשות החברה לעשות כרצונה
בhem בהסכם שני שלishi חבריו ועד המועצה של החברה.

8) נשיא הקבود של החברה הוא ב"ק אדמורי שליט"א רב י. ג.
שניאורסאהן, ראש חסידוי חב"ד של כל חלקי תבל.

9) החברה עשויה תעמולה מיוחדת לקבל פרקים קרובים כל
המאמרים של נשיאה ורביה . . . להדריפס ולהפיעם בין חברי
החברה בארצות הברית ואירופה, ומחזקת איש מיוחד בא כח

החברה אצל הרב הילן, אשר הוא רושם כל נאומיו של הרב כותבים ומבארם בלשון המובן לכל הרוצה ללמידה בהטפרים ולקרוא בהם.

10) אגודת חב”ד – האמצעי בין החברים לרבים לשלווה לו מזמן לזמן גם תמייהה כספית בכדי שיוכל במנוחה לה[ת]עסק בתורת חב”ד ולהפיצה.

באגרת ובתקנון המועתקים לעיל מדובר בעיקר בקשר לבתים עכבר הרב (והספריה) ועכבר הישיבה ובקשר למזכירות של הרב, אך אף הדבר גם בקשר לרכוש הכללי של תנועת חב”ד בפולין, שמעטה ניכרת המגמה לרשמו כרכושה של אגודת חסידי חב”ד באראה”ב.

יסוד חזק יש לרישום זה של רכוש חב”ד באירופה, על שם אגודת חסידי חב”ד באראה”ב, שהרי עיקר תמיכת מוסדות חב”ד באירופה באה מאת אגודת חסידי חב”ד באראה”ב: ממנה באה תמיכת הישיבה וממנה באה תמיכת בית הרב, המזכירות והספריה וכל הקשור לפעילויות הרב.

נראה שזאת היא גם הסיבה, שכשהתחלת המלחמה בפולין, צווה הרב לאגודת חב”ד באראה”ב לפנות אל ממשלת אראה”ב ולהשתדל בהצלת הספריה של אגודת חב”ד באראה”ב והבאונה למרכז האגודה שאליה היא שייכת, כודלקמן.

* * *

לא ידוע לנו מה עלה בסופה של תוכנית קנית הבניין באטוואצק, אבל עובדה היא שבחצאי השנה הבאה הוחמר בהרבה מצב היהודים באירופה, ובמשך חורף תרצ”ט התחרקם רעיוון ההגירה מאירופה לאראה”ב, כפי שופר בס’ „תולדות חב”ד באראה”ב“ (עמ’ קסז).

כיוון שכבר אז התחלת התוכנית להעתיק את מרכזו תנועת חב”ד לאראה”ב, וכיוון שבאראה”ב הייתה מאורגנת תנועת חב”ד בשם „אגודת חסידי חב”ד“, יש מקום א”כ, שכאשר עובר המרכזו של התנועה מאירופה לאראה”ב עובר גם כל הרכוש הכללי של התנועה מתנועת חב”ד באירופה לארגוני אגודת חסידי חב”ד באראה”ב“. זה נותן לנו תוספת הבקרה למעשה רישום הספריה על שם „אגודת חסידי חב”ד באראה”ב“, שיטופר עליו לקמן.

רישום הספריה על שם „אגודת חסידי חב”ד“

כשפרצה המלחמה בפולין עזב הרב כי אטוווצק ונסע לווארשה, יחד עם בניו ביתו ומציריו. ביום כ' או כ"א אלול תרצ"ט, נסעו לווארשה על מנת להמשיך נסיעתם משם לדרייג, אך לפועל נשארו במצרים ווארשה ארבעה חדשים, עד אשר לאחר מפעל הצלה אדייר ע"י אגודת חב"ד באראה"ב, הצליחו לקבל אישור יציאתם מווארשה, ובכה' טבח הגיעו לדרייג. ברגע שחו כחודשים וחצי – עד כ"ד אדר"ד, אז יצאו לדרךם לאראה"ב ובטי' אדר"ש הגיעו הרב כי אטוווצק עם ב"ב ומציריו לנו. (כמסופר כל זאת באירועים במבוא לאג"ק שלו ח"ה ע' 5-15. ובhaba ל�מן ראה שם ע' 15-19. שוה"ג לח"ב אגרת ד"שנג).

הראשון שעזב את ווארשה הוא הספרן הרוח"ל, שנסע לדרייג בח' תשרי, ומשם כתוב מיד (בין יהכ"פ לסתוכות) אל מנהל אגודת חסידי חב"ד באראה"ב, ה"ר ישראל דז'יקאבסאו, על הצלה הרב כי אטוווצק ועל הצלה הספריה מאטוווצק:

כשעוזבנו את אטוווצק ועברנו לווארשה עלתה בידינו להוציא ארק את הכתבים, אבל הספרים, כל הביבליותיקה נשארה באטוווצק, וגם הרבה חפצים וכלי בית שעולים לטכום גדול (הביבליותיקה בלבד עולה אפשר לשלשים אלףים שקל וכפי הידיעות בעיתונים הנה אטוווצק עלה לחילקה של ארץ מולדתנו [רוסיה] ואו הלא יאבך הכל. ולכן צרכיהם השתרדות גדולה להשיג ראשון להוציאה ממש עמם. אמנם אפשר שלזה עוד הזמן מוקדם והעיקר בשעה זו הצלת הנפשות.

באגרת מיום א' פ' נח מפרט:

הביבליותיקה כולה – מלבד הכתבים שלקחנו עמנו לווארשה – והרבה חפצים וכלי בית נשארו באטוווצק.

ובAGRת י' כסלו:

החפצים שלקו עמם מאטוווצק נשרפו כולם ובוניהם גם כל החפצים שלי ושל ר' משה ליב שי' [רוטשטיין, המוכר] (של הריף המוכר הרב יחזקאל פייגן הייז') אני יודע אם העיל או נשרפו ג'כ'. ובדרך נס ניצולו התוצאות עם הכתבים.

באטוואצק נשאר הכל שלם. הדירה עם הביבליותיקה וכל הבית. גר שם בדירתו של כ"ק אדר"ש הר"ר דובער שי גארפינקל.

באתו תוכן כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהי' או בצרפת, אל הר"י דז'יקאבסאן (אג"ק שלו ח"א אגרת יט, תרגום מצרפתית): *„בשראפה נאבדו כל חפציהם . . . ה"י להם אומץ הלב להציג את הכתבים. הספריה נשאה באטוואצק.“*

כעבור זמן קצר נתקבלה האגרת הראשונה מווארשא מאת הרבי בעניין זה, והיא מועתקת בתור אגרת הרח"ל מט"ז בסלו (אג"ח ח"ה אגרת א'קלא):

תמול קיבלתי פתאום מכתב מכ"ק אדר"ש ישר מווארשא . . . כתוב אשכנזית, ובין שאר הדברים כתוב לאמר: איך האב יעט קיין וואהנונג אונד בעפינדע זיך בי פרײינד מיט דער גאנצעער פאמיליע אין איין צימער, און דערום האב איך קיין פלאטץ פיר די ביכער וועלכעדי אגדות חב"ד האט מיר געליגן צום שטודיו. איך וואלט זיך פרײינע ווען די אגדות חב"ד וואלט זיין צויריק נעמען. עכ"ל.

מחמת הצנזורה הקשה לא היה הרבי יכול לכתוב דברים אלה בלבד ובפירושו, ולכן כתם בגרמנית וברמז, אשר אגדות חב"ד באראה"ב-tagish בקשה שהיא מבקשת אישור לקבל חזרה את הספריה שלה, להביאה אל מרכזה בניו.

כאשר הגיע הרבי לריגה כתוב על כך באגרת מפורשת יותר אל מנהל אגדות חסידי חב"ד באראה"ב, הר"י דז'יקאבסאן (שם אגרת א'קלג):

בטח אקבל אי"ה ימים אלו מכתב מפורט מכל הנעשה על דבר העלת הביבליותיקה שלי והועצתה משם, לערך מאה ועשרים תיבות ספרים ושלש תיבות כתבים כתבי יד קדרש הود כ"ק אבותינו רבותינו ה'ק זעוקלה"ה נונג"מ זי"ע, ולהbiasams למידינתם ה'ט . . . והנני מבקש לעשות כל האפשרי, לכתוב — וטוב יותר בתגומה — להקונסולט האמריקני בברלין, אשר יודיע להקונסולט בווארשה שיקח את הביבליותיקה של אגדות חב"ד ושל הרב שניאורסטהן — כי אמרתי אשר חלק מהביבליותיקה היא רכושה של אגדות חב"ד בניויאריך וחלק היא שלוי, וממצאת באטוואצק אצל ווארשא ברוחב פרוסטה 6 ומעט בווארשה

ברחוב נאלווקא 7 מעון 16. כן שלוש תיבות כתביריד קדרש שהן רוכשים של אגו"ח, וישלחו הכל ישר לנויארק.

הרבי דז'יקאבאסאן מילא את ההוראה הנ"ל ומסר הודעה ובקשה זו. לא הגיעו לידינו הנירות הרשמיים של הודעה זו, רק תרגומה לה'ק, מעבר לניר המכתבים של אגודת חסידי חב"ד בארה"ב:

הררי"ד [הרבי ישראל דז'יקאבאסאן] אומר תחת שבוע[ה] כי הוא מנהל הראשי לאגודת חב"ד בארצה"ב וקנדה — הסטודיות אירשו מה (unincorporated) ובאריכח הרשמי באמריקה וקנדה של ענף החסידי של היהדות האידוקית הנודעה בשם " חב"ד ". יחד עם חובותיו בתור מנהל יודע הוא באופן כללי את הנסיבות הכספיים של 500 בתים בנסות של חב"ד בארצה"ב, ועל בסיס ידיעותיו אלו, הנ"ל עולה לסכום שלא פחות מאשר \$—

בஹוספה, לבטה האמריקאית יש ספרי של ספרים דתיים וכתביריד לסכום של לכל הפחות 30,000 \$. הספרי הזה עכשו במדרשה הרבענית המרכזית תומכי תמימים באטוואצק — אחת היישובות של הכתה העולמית הנ"ל, והנ"ל שיכת לבטה האמריקאית, והתכנית להביא את הספרי הנ"ל לארצות הברית במוקדם האפשרי, כחלק התכניות להעיבר הרבות הראשת העולמית של חב"ד, הנזכר באפידיות של ./. 1939.

ועוד יטופר لكمן על אגרת שכתב הרבי בנושא זהה — בשנת תש"ו.

הוצאת הספריה מאירופה

לפני צאתו את ווארשא בא הרבי לידי הספרם עם העו"ד אהרון בלוט הי"ד שהוא ימשיך להתעסק בסידורי הוצלת הספריה, תמורה סכום של \$1000. הוא עצמו נספה בשואה, ואל אחו הר"ל כותב הרבי אחריו תום המלחמה (אג"ק ח"ט אגרת בתחתך):

התדברתי עמו بعد קבלת רשות להוציא את כל הספרים והכתבים סר אלף שקלים, ומזה מסרתי לו למפרע טרם עזבי את ווארשא סר חמיש מאות, וחמש מאות נמצאים אצל לשלמים.

לפי התוכנית הראשונה הוצרכה הספריה להשלח מאטוואצק, דרך

איטליה, מיד בחודש אדר ב'. באטוואצק הtaggorraה או משפחת הארנשטיין הי"ד – בתו של הרב וחתנו. הם היו מכתבים בקשר לספריה ע"י היר מר讚ci חפץ מריגא, הי"ד. באגרות שכטב הר"ם חפץ אל הרב בו' ניסן, מספר הווא:

כתבו על דבר הביבלאטעק והכתבים אשר הי' מוכן לשלהוח, ופתאום נתעכבר, ואינם כותבים הסיבה. כן ביום אשר קיבלתי המכתב הנ"ל קבלתי מהם טעלעגראמע (אשר זה פעם ראשון ובזמן זה אשר בא טעלעגראם מפולין) כותבים לעשות אינטערווענץ [התרבות, השתדרות] אודות הביבלאטעק, ותיקף שלחתי בזה טעלעגראם לכ"ק עד"ז.

את פרטיו הדבר כותב שוב בי"ג ניסן:

היום באה לפה אשת יידידנו ר' שמואל זאלמאנאוו ובנם . . . היא מסטרה אשר הרשיון על הוצאת הביבלאטעק לקחו בחורה, ובכלל נתנו חוק אשר כל הספרים הנמצאים בפולין יחרימו ח"ו הייל"ת.

כך נמשך עד חודש סיון שאז נתחדשה אפשרות שלוחה הספריה לאראה"ב. על כך כותב שוב הר"ם חפץ בגין סיון:

עד הביבלאטעק קיבל יידידנו הר"י עבר מכתב מר ני"ל בлом מווילנא אשר כותב אשר הוא קיבל מכתב מאחיו אהרון [הוא העוזר הנ"ל בווארשה] והוא כותב כי עוד ציריך ת"ק ספרי ר"י דזוייקאבסאן, הם דולרים אמריקניים] . . . ואז יהי' אפשרות לשלהוח הביבלאטעק, וככתבי ע"י טעלעגראמע, ואתמול קבלתי תשובה כי"ק, ודברתי עם הר"י עבר וכתב תיקף מכתב מהיר למր בлом אשר יודיע תיקף לאחיו כי כי"ק מבטיח לו עד הת"ק ספרים וכ"ק מבקש עד תיקף שלוחה הביבלאטעק.

[כאן חלה אי הבנה בקשר לכוונת "\$500 השניים", וכך להקל את הבנת המשך ההתכוונות – החוכה לבאר הדברים בקצתה:]

כאשר הר"י עבר, הי"ד, קיבל את המכתב מאות בлом בקשר ל-\$500, לא כיוון אל \$500 הנשארים מתוך ה-\$1000 הראשוניים שהוסכם עליהם כנ"ל, אלא, שמחמת השינויים בתוכניות, שלא נשלח מיד בשלהי החורף דרך איטליה, דורש הוא \$500 נוספים, כך שהסכום הכללי יהיה מעתה \$1500. מקבלי המכתב של בлом לא הבינו אלא שהוא שوال על \$500 האחרונים מותך ה-\$1000 הראשוניים, ולכן אישרו את זה מיד.

אחר שקבל מר בלום את המענה כתוב שוב שהוא מכחہ לקבלת ה-\$500 השניים. הר"ם חפץ לא הבין מה המ-\$500 השניים, וכותב על כך בכי"ז סיון: "כתב ע"ד חצי אלף השני. אני כתבתי לחתנו כ"ק אם הוא יודע מה מזה מהשני חזאים". הדיוון בקשר ל-\$500 השניים נمشך בכמה אגרות, וגם אחרי המלחמה – ע"י אחיו הנ"ל. בסופו של דבר כתוב הרב אל האח הר"ל בלום (אגרת ב'תacd הנ"ל) שיעשה בזה "לפי הוראת הביד"צ".

ב-30 ליולי (כ"ד تمוז) הודיע הר"ם חפץ בברוך (תרגום מגרמנית):

הספריה הנשלחת לנו. דרך ריגא עלשמי, לדעתינו, קבלת הספריה [על ידי בריגא] היא ללא תועלת... דרך המשלוֹח [המובש יותר הווא] שטעתן שטוקהולם.

ולמחרת מפרט יותר באגרת:

קיבلت מכתב מהיר מהפירמא שיינקער מօארשא אשר שלחו ע"ש [עלשמי] ביבלאטעה של מאה ארגזים ספרים להפה. רק כותבים אשר הכוונה שישלחו לנויארק. ובאשר אני חולש בבריאותי וקשה עלי לקבל בפה את הביבלאטעה ע"כ בקשתי את הפירמא שיינקער דפה שיבקשו אשר הביבלאטעה ירך לעיר שטעתן ומשם ירך או לשטאקהאלען וייחה עד שהיא אפשרות לשלווח לנויארק דרך פעצאמא או לשלווח להלסינקפארס.

לא ברור האם מה שבכתב "אני חולש בבריאותי וקשה עלי לקבל בפה את הביבלאטעה" הכוונה לחייבות הבריאות כפושטה, או שמא הכוונה לרמז כל שהוא. מה שברור הוא, שבינתיים נכשחה לטביה ע"י רוסיה והוקם בה משל קומוניסטי שהחליט על סיפוחה של לטביה לבירה"מ: כך שניינו המסלול חסר את החרמת הספריה על ידי ממשלת רוסיה.

הרבי הסכים מיד לשינוי, ובאחד באוגוסט (ראה אג"ק אדרמור"ר מוהרי"ץ נ"ע ח"ח ע' שיט, ואוצ"ל בחמשי באוגוסט, שהוא א' מנ"א) שליח שלשה מברקים: למר בלום הנ"ל, לחברת ההובלה שיינקר בווארשא ולהברת שיינקר בברלין: "לשנות ולשלוח לאידקונען, בדרך משטעתן לשטוקהולם, ולשמור [בשטווקהולם] עד לאפשרות המשלוֹח לנו".

ביום קיז הש"ת כותב כ"ק אדרמור"ר מוהרי"ץ נ"ע:

א. כת תמו.

היום קיבלתי תלגרמה כי הביבליותיקה יוצאה מווארשה והיא בדרך, ניתן השיתות ותקבלנה בקרוב שלמה ואלמוד בהספרים במנוחה ומתווך הרחבה בגשימות וברוחניות.

ב. א. מנהם אב

קבלתי תלגרם ממחפץ דבר הביבליותיקה שצרכיכם לשנות את סדר הובללה ואשר הטראנספארט קונטורה שיינקער בריגא תעשה זאת אחרי שתקבל ידיעה מהקונטורה של שיינקער בנויארק שהשלישו ערבען בסך אלף וחמש מאות שקלים על הוצאות המשלח.

בנוסף למברך הנ”ל כתוב הר”מ חפץ גם מכתב בכ”ט תמוז, בו מודיע:

הפסקנו הדנטיה להפה ונשאר באידיקון, אך שם צריכים לשלוח לשטעטן.

וב-20 לאוגוסט (ט”ז מנ”א) מודיע העו”ד בלום אל הרב בגלוייה:

הקרן עם 500 תיבות כבר נשלח לשטווקהולם . . . את הקרון השני [שבו 17 תיבות הנותרות של הספרים] אני יכול לשלווח עד שאקבל הורעה בדבר חצי (האלף, שהם 5500 נספחים שיישלחו מנ.יו.) עלשמי”.

בתוכן דומה כתוב בגלויות נוספות ב-3 בספטמבר (אדרא”ח אלול), ב-10 בספטמבר (ז’ אלול), ב-11 אוקטובר (יעיוהכ”פ תש”א) וב-22 נובמבר (כ”א מ”ח). אך כל זאת ללא הוועיל: 100 התיבות של המשלוח הראשון הגיעו לשטווקהולם, וכעבור שנה שלימה הגיעו שם לנ.יו., ואילו 17 התיבות הנותרות נשמרו בווארשה, שם נעלמו עקבותיהם, ועד עתה לא ידוע מה קורה להן.

[כל האמור לעיל הוא רק בקשר בספריה-הדפוס. שלוש התיבות של כתבי-היד הונחו למשמרת בראשות השגירות האמריקנית בווארשה, ושם נשמרו עד אשר נכנסה ארה”ב למלחמה ובנין השגירות וכל אשר בו הוחרם ע”י השלטון הגרמני. עליהם יסופר لكمן פ”א].

נעקב בעט אחרי 100 התיבות המונחות בשטוקהולם, אחרי שהגיינו בשם בחרוף תש"א. בכ"ז שבט כותב דברען הרש"ג אל ה"ר ישראאל חסדן בשטוקהולם (מתורגם מאנגלית):

תראה שחברת שייןקרע תבטיח בקשר לספריית שניאורטההן, בחילקה בשטוקהולם ובחלקה הוצרכה להגיע מווארשא. גם בקשר לחפצים וכתריד של הרבניים דז'יינאסאן והעכט [מראשי אגודות חסידי חב"ד באראה"ב, שכתבייה הופקרו על שמם] ברשות השגרירות האמריקנית בברלין, אשר חברת שייןקרע בווארשה הוצרכה לשלווח לאראה"ב דרך ליסבון, ולהשתדל בביצוע המשלוח שلنיהם בלי כל דி�חווי.

על הבקשה הזאת השיב ה"ר ישראאל חסדן:

יום בשורה לי, היום יום שמחה לי, היום שוכתי לפועל בדבר שלוח הספרים. ספרי קדר הללו שעברו עליהם גליות אין מספר גלוות „אדום“ וכיו' יבוא לבעליהם. יtan ד' שמצב בריאותו של הווד כ"ק יوطב כ"ב במדה מרובה שתהיה לו האפשרות להשתמש ולהתענג בהם... תיכף שקבלתי הטלגרף הלכתி להדריקטור של שענקרע קאמפאני והוא סיפר לי בספרי אדמו"ר וספרי הרה"ח יעקובזון נמצאים כאן בשטוקהולם והם ניסו פעמים לשלווח דרך פטנסמא אבל להיות שכל הדרכיהם בחזקת סכנה איינו יודע איך להחליט... הסברתי לו את כל העניין, גלוות רוסי גלוות פולין,ומי הוא בעל הספרים... הטכים להגיש כתוב בקשה... הסכימו תיכף לטען על האני את הספרים זו טאן, המפליגה בשבעה הבא.

בכ"ג ניטן כותב אליו הרב (אג"ק ח"ה אגרת א'תיב):

תורה עכבר התעסקותו אדרות הספרים, וכנראה עוד לא הפליגו בספינה שיצאה במערך. כן הם דורשים בספרים בעלי שם חשבון. וגם איini יודע מספר התיבות שבחטראנספארט זה. לי הודיעו מווארשה כי בטראנספארט זה היו מאה תיבות (וכמה תיבות נשארו לטראנספארט השני לא אדע).

וזו ממשיך לכתחוב לו בקשר לכתחבי-היד והחפצים שנשאוו בידי השגרירות האמריקנית בווארשה. ובכ"א סיון מבשר הרב (אג"ק ח"ג אגרת ד'תחתן): „ת"ל חלק מהביבליאותה באה לויוארך וביום ב' הצעיל אקללה

15

ח' עיון העזים כ' גאללה קיר הילא ר' נטעו.

כ' ג' נט אנטו עילא.

ה' עזינו ז' פאמ ים עזינו ז' גאנ אנטו גאנ גאנ
 ג' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ
 ג' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ ז' גאנ
 גאנ ז' גאנ.

להצלחה". כך מודיע גם המוציאר רחל, במכח שכתב בכ' סיון אל הר"ם גוראריה: "נתקבלו שבוע וו כמאה תיבות ספרים מהביבליותיקה של כ"ק אדמ"ר שליט"א, ועדין נשאר שם כחמשים תיבותות וכן הכתבים".

נראה שהדבר עדין נשמר עוד כמה חדשים, כי בט' מ"ח תש"ב כותב הרב לראי' חסדן בקשר ל渴בלת הספריה (ח' אגרת איתקצו):

בטח קיבל את מכתבי שהודעתיו מקבלת הביבליותיקה, וכעת עוסקים בהרकת התיבות. בס"ה נתקבלו מאה תיבות, אבל ביניהם שבע תיבות עם כל' בית — דרך אגב כלים אלה שאינם שווים כלום — אבל הרבה תיבות ספרים עוד נשארו בווארשה — בשלשים [אה"ב] נתברר שהן רק ז', [בדלקמן] או יותר לערך — אצל העקספעדייציא [קונטורה] של שענקרע קא. ומה מادر חפצתי לקבלם. אבל כאן אין עכשו שום חברה של טראנספארט שייה' לה קשר עם ווארשא, והנני בזה לבקשו אול' יש במחנו קונטורה שיש לה קשר עם ווארשא שתוכל לדרוש שישלחו התיבות למחנים הט', או יבקש שהקונטורה תשליח מכתב מהיר לשם שניות באזן, 1) כמה תיבות בדיקוק עוד נשארו שמהן הביבליותיקה של לשאול, 2) כמה הוצאות תעללה ההובלה מווארשא למחנים הט' ולהודיע עניינה.

ועד אשר התקבלו הספרים מօරשא, השתמש הרבי בספרים ששאל מאת הר' דוד פרענקל, שכח לו בז' ניסן ת"ש (אג"ק ח"ב אגרת ד'שעדי):

מןני שהספרים שלי עדין נשארו באטואצק ואין לי כאן שום ספרים הנני חפץ לקחת אצלם כבודו שי' הספרים דלהלן עד שאישג הספרים שלי, אבל בתנאי שכבודו יקח ממוני דמי שימוש بعد הספרים כמה ששית עלי לחדר.

כשהגיעו הספרים, הוקדשה קומת הקרקע של 77 לספריה. הוקמו ארוןות והועברו אליהם הספרים מלבד חלק נבחר מהספרים, שהועמדו בארכנות מיוחדם בהיכל קדשו.

* * *

כל ההשתדרויות בנידון הצלת 17 התיבות של הספרים ושלוש התיבות של כתבי־היד שנשארו בווארשה לא הוועלו. את מצב הדברים מסכם הרבי באגרת י"א אדר תש"ג (ח"ז אגרת א'תתקעא):

בחסדי הש"ת עליה בידי להצלת תשעים תיבות של ספרים מאוצר הספרים שלי במקום מגורי הקודם, ועוד בשלשים תיבות נשארוrama.

במשך החדשים הבאים נתרבר שرك 17 תיבות נשארו למשלו השוני, כנוכר באגרת ז' שבט תש"ד (ח"ח אגרת בירנו):

לא כל הספרים שלי הצלתי מפולין, ממאה ושבע עשרה – לערך – תיבות ספרים הגיעו לפה רק מאות תיבות.

כאן מונה גם את שבע התיבות של כל הבית הנזכרים, שיחד אתם הגיעו 100 תיבות.

במשך זמן המלחמה לא הייתה אפשרות להמשיך באיתור שאר הספרים והכתבים שנשארו בווארשה. בכ"ד אדר תש"ו, לאחר תום המלחמה, פנה הרבי אל גדוולי הספרנים בני. (מר אלכסנדר מארקס מספריית הסמינר ומר יהושע בלאך מהספריה הציבורית בני), באגרת בקשה מיוחדת (ח"ט אגרת ב'תחסן):

אחרי כיבוש הנאצים את פולניה בשנת ת"ש, תפסו הזרדים כמה ארגזים מלאי כתבים עתיקים וספרים יקרים שנשתמרו בספרי שלי

קכא

ספריית „אגודת חסידי חב”ד“

RABBI SCHNEERSOHN LIBRARY

of Lubawitz

770 EASTERN PARKWAY

Brooklyn 13, N. Y.

Telephone 6-2919

יוספ' יצחק שניאורסון

ליבוב איזויטש

אוצר הספרים

כך אדמו"ר מוהריין נ"ע בהיכל קדשו על רקע ארון ספרים

באטוואצק, כתבי יד וספרים אלו — מלבד הרבה שנתוסףו אח"כ היו בספרייהו הפרטית של הספן הידוע שמואל ווינער אשר קניתי. ממנו בשעתו.

בתביריה: שלשה ארגזים גדולים מלאי כתביריך עתיקים נחפסו, כאמור ע"י הנאצים, בין כתבי היד ישנים כת"י מבעל התניא וחמשת הדורות נשאי חב"ד הבאים אחריו, משך תקופה של מאה וחמשים שנה לערך. כתבי יד אלה הם במקצוע חסידות וגם הלכה, ביניהם כתבי יד רבים — מכתבים וחלייפות מכתבים — שהם אוצרם בלום במקצוע דברי ימי עמו באرض רוסיה במשך מאותם שנה האחרונות.

כתב יד האלה, רשותם על שם הרבנים, חברי אגודת חסידי חב"ד, הרב ר' ישראל דושיקאבסאן, וחתןנו הרב ר' שלמה זלמן העבט, שניהם נתני ארץות הברית, הבעלים הרשמי של הרוכש זהה.

ספרים: כמה אלפים ספרים, ביניהם ספרים רבים עתיקים גדולי הערך ויקרי המעצימות, הספרים האלה הם רכוש אגודת חסידי חב"ד דארצוה"ב וקנדה.

והנה טרם שנכנסה מרינה ארצוה"ב במלחמה, נהל הسطיטי דעפרטמענט משא ומתן עם ברלין עד השבת הרוכש הנ"ל לבנייהם הנתינים של ארצות הברית דאמריקה, והארגוני נחתמו ע"י המשטרה ועמדו למשמרת עד שעת הקושר לשלחם לארצוה"ב, אולם אחרי שגמ אה"ב נכנסה במלחמה נפסק המומ"מ, ואחרי שסקטה המלחמה נתחדש שוב המומ"מ (העו"ד שעוסק בזה בתור ב"כ הרבניים הנ"ל ואגודת חסידי חב"ד רשום בשולי המכתב).

למען אשר הسطיטי דעפרטמענט夷 עסוק במרץ למצוות הכת"י וספרים הנ"ל להшибם לבנייהם, צרייכים שהسطיטי דעפרטמענט יבין כי כתבי יד וספרים אלה הם אוצרות רוחניים גדולים, רכוש האומה, שיש להם ערך ההיסטורי ומדעי.

ולזאת הנסי פונה למע"כ בבקשתה גדולה, אשר בתור אוטוריטט בעל שם במקצוע זה יואיל נא לכתחוב מכתב על שם הسطיטי דעפרטמענט להעיר על גודל ערך הכת"י והספרים بعد העם היהודי בכלל, ובפרט بعد הקיבוץ היהודי בארץה"ב שאליו שייכים הרוכש הגדול הזה.

מספר מסוים של ספרים השיכים בספריה אמם נתקבל בעבר
שנתיים, אך ספק אם הם קשורים ל-17 התיבות החסרות:

ראשונה מבשר הת' שלמה זילברברג, מניצולי השואה בפולין,
בר"ה לאילנות תש"ז: די ביבלאטיך וואס איר האב פערפאקט אין 39 יאהר
איןattoוצק, אין געפינדען גיווארען. גענויע פרטימ וועלע שרייבן דאס
נהאנטען מאהה.

בעבר חודש, בי"ט אדר' מפרט יותר הת' פנחס קלין, לחבבו הרא"ל
שי קראמער. בתחילת מונה לו את שמות החברים הניצולים "די תמיימים
וואס געפינען זיך אין פוליען ביימ הינטיגען טאג", ומספר לו איך עברו את
ימי השואה ביערות, ואח"כ עובר לנושא הספרים:

וועגן דעם ביבלאטיך פון ב"ק אדר"ש, בין איר סוף וואר געווען אין
לאדו... געוווארען געפונען און ווארשא א געוויסע טיל פון ביבלאטיך
פון ב"ק אדר"ש, נאר א קלינער פראצענט פון דעם ביבלאטיך, עס
געפינען זיך א סאך כתוב יידן און איז געדראוקטע ספרים... די ספרים
זענען אונטער רשות פון יידישען צענטראל-קאמיטעט אין ווארשא-
היסטארישער אפטילונג.

שוב כותב הרב אל הרש"ז גורביין בא' תמו תש"ז (שם אגרת
ב'תתקכא):

חתני הרש"ג שי הודיעני מה שכותב על אודות בקורו את הרב ד"ר
כהנא שי בדבר הספרים שלו, תודה על העבר ובקשתי להזרז בסדר
הרשימה של הספרים והמשЛОות.

בחורף תש"ח כותב הר"ש (ברש"פ) זלמנוב אל הרב (ח"ט, שוה"ג
לאגרת ג'קפג):

קבלתי מכתב מש"ב זלמן גורעוויז אשר בו מודיע... אשר כבר
שלחו, יחד עם חפציו, כל הספרים השיכים לכ"ק אדמו"ר שליט"א
שקיבלם מעקר הספרים אצל הקהלה בווארשה ע"י ד"ר כהנא. שליח זאת
דרך טראנסיט פאריז יש לנוירק עלשמי. כפי שכותב יש בין הספרים
הרבה ספרים עתיקים ועל כמה מהם רשום "מטפרי נתן גו"א
מרקע מענצוג".

ואו כותב הרב שוב לרשי' גורביין בי'ז שבט (שם אגרת ג'קפג):

ידידי הרב הנכבד וו'ח אי'א ש'ב מוה'ר שמואל שי זלמנוב מסר ל', פ"ש ממןנו ומהתעסקותו בדבר הספרים שלו. תודה וברכה עבורה זה.

הספרים „ספריי נתן גו'א מקרא מאנגזוג“ נמצאים בספריה; אמנים עדין לא נתרבר אל נכון, אם אלו היו 17 התיבות הנשארים, או שהיו אלו רק חלק מהספרים, ואילו שאר תיבות הספרים לא נמצאו מעולם. ועקבותיהם לא נודעו.

בשנת תש"ב, כאשר הגיעו לאורה"ק ספרים רבים מאירופה, שאל הרשי' זיין את כ"ק אדמו"ר שליט"א, אם יש דרך ליהות את הספרים הבאים מהאוסף האמור, וכ"ק אדמו"ר שליט"א השיב לו (אג"ק שלו ח'ז אגרת א'תקטו):

בנוגע לספרים, הנה לאחר הבירור אצל הר"ח ליברמן, שהוא הי הספרן אצל כ"ק מוו'ח אדמו"ר, אין סימן על הספרים, אלא שבחלק מהם ישנה כתובות שהם מהספרי של שמואל ווינער, ואולי יעלה בידיו להשיג צלום הכתובות זו ואשלוחה ואפנה במכתבים על פי העצת כהדר"ג שי.

גם שלוש התיבות של כתבי-היד נחשבו שנים רבות כאבודות, עד שנמצאו והוחזרו – כמסופר בפרק יא.

בכניסה בספריה מהחצר, שעה ממוקם בו ביהכ"נ

פרק ט

מקור הכספי לקניית הספרים

בפרק זו סופר על רכישת ספריית הספרן מר שמואל ויינר. על כך מספר הספרן רחל' בעדותו לבית המשפט במשפט הספרים (תרגום מפרט-יכל המשפט ע' 1260-1276):

היה שם [בלנינגרד] איש בשם מר ויינר, והוא היה הספרן [במכוון] האסתיי, במחילה היהודית. הוא רצה לצאת את רוסיה. היה לו בן בצרפת. היה לו גם אוטף פרטיגדורל, שאוטף עבור ספרيته הפרטיה ... כשהיה מוכן לעזוב את רוסיה לא הרשו לו הקומוניסטים לחת את ספרيته הפרטיה ... הרב קנה את ספרيته במחיר מוזל.

הם באו להסתכם. ביוון שהרביה לא היו לו מעות לשלם את כל המחיר, בגין הוטכם שהרביה ישלח לו סכום מסוים כל חודש.

בזה התחלת הטעפיה החדשה ... אני זכר בדיק, אבל היו באוטף זהה כ-5000 ספרים...

אח"כ הוא נפטר והתשלומים נשלחו לאשתו ... יש שטר קבלה ממנו משנת 1933 ... בזמן שבניתים לא היה אפשר לשוחם כלום מרוטיה כי הם [המשלה הקומוניסטית] היו עונשים עבור זאת במאסר ... אחרי שייצא מרוטיה והסתדר התחיל לשוחם את התשלומים, בשנת 1933 הוא שלח תשלום עבור שנת 1926 ... נראה מכך שעד אז לא נעשו תשלוםים ... לא היה אפשר לשוחם דולרים מרוטיה ... מכתב היה נשלח למישחו מחוץ לגבולות רוסיה שיעשה תשלוםם אלו ... היה איש בפריז שהתשלומים היו נעשים על ידו.

בשטר הקבלה הנזכר משנת תרצ"ד (1933) כתובת אשת מר שמואל ויינר (תרגום מרוטיה):

נתקבל מאת רבבי. [בן] ש. שנייאורסאהן, על פי סעיף 4 של ההסכם עם

בעלי המנוח ש. [בן] י. וינר, על חשבון המגיע ממנו, תשלום \$150 עבור שנת 1926.

IX/28, ראשע [בת] שלמה וינר 1933

תאריך כתיבת שטר הקבלה זהה מקביל לי כסלו תרצ"ד. קניתת הספריה וחתימת החוזה היו בדצמבר 1924, שהוא חודש כסלו תרפ"ה. כמפורט באגרת המזוכירות שנעתקה לעיל:

ובחדש כסלו בשנת תרפ"ה קנה כ"ק אדרמו"ר שליט"א את הביבליואתיקה של הר' שמואל ז"ל וינער עפ"י תעודה כתובה וחתומה משני הצדדים כפי התנאים האמורים שמה.

בינתיים עברו תשע שנים. בשטר הקבלה זהה של שנת 1933, לא נתרשו והשלומים הקודמים. דבר זה לא זכר לרחל"ל (פרטיכל הניל ע' 1275). אמן הוא נזכר באגרת שכותב לה הרב בתחילת קיץ תרצ"ג (אג"ק חי"א אגרת דרפה):

מכתבה עם הקבלות על 100\$ קיבלתי. חדש זה אראה ג"כ לשולח איזה סכום.

כיוון שאנו רואים בשטר הקבלה הניל שהתשלום עboro בשנת 1926 היה \$150, יש מקום לשער שסכום זה שולם גם עboro בשנת 1925, והיינו שבנוסף ל-\$100 הנזכרים באגרת הوات, שכבר שילם וקיבל את שטר הקבלה בתחילת קיץ 1933, ישתדל הרב לשולח באותו חודש את ה-\$50 הנותרים, לתשלום \$150 עboro בשנת 1925.

* * *

מהוicon באו הכספי לתשלום החוזה? כבר סופר לעיל ש"מכתב היה נשלח למשחו... שיעשה תשלוםם אלו... היה איש בפריז שהתשלומים היו נעשים על ידו". בהמשך עדותו של רחל"ל (ע' 2651-2652) סייפר שהכוונה היא למועד המעד שחיו נשחים לרבי מאה "אגודת חסידי חכ"ד באה"ב". חלק מהמעוד היה נשלח ישר מארה"ב לפולין, וחלק היה נשלח דרך כ"ק אדרמו"ר שליט"א שהיה גר אז בצרפת (ראה גם אג"ק אדרמו"ר מוהריי"ץ נ"ע ח"ד אגרת חתפה ובנספח לאגרת א'קכת).

את סיבת הדבר שחלק נשלח לפאריז כותב המזכיר הרב יחזקאל פיגין אל מנהל אגודת חסידי חב"ד באראה"ב הרב ישראל דז'יקאבסאן, ב"ב א'יר תרצ"ו:

פה המדינה יצא חוק חדש לאסור הוצאה מעות מבאן וע"ב הנה בעור השית'ת שלוחים ממשים יואיל נא לשלו על זה האדרעס ישר לפאריז .. Francia .. Mr. M. Schneersohn

בפנסקי הנהלת החשבונות של "אגודת חסידי חב"ד באראה"ב" של הימים הללו (לפני בוא הרב לארה"ב בשנת ת"ש), במדור הוצאות, יש חמשה טורים: כולל חב"ד, תורה אמת, מעמד, ישיבות תומכי תמיימים, ולהלכה של אגו"ח או הוצאות קטנות. קופת המעד הזה, היא הקופה שמנתה שולמו התשלומים הללו, וממנה באו גם המעות לקניית הספרים בשני הימים תרפ"ח-תרצ"ט, היינו שמנתה הרקציב סכום מסוים לקופה המיוחדת לקניית ספרים, כدلעיל פ"ז.

קופת ה„מעמד“

כיוון שקופה הספריה באה מתוך מעות ה„מעמד“, עליינו להבהיר את מהותה של קופת ה„מעמד“, שבתקופת כ"ק אדמור"ר מוהררי"ץ נ"ע הייתה היא הקופה הכללית שממנה מומנה רוב הפעולות ה חב"דיות:

מאז נוסדה תנועת חב"ד היו החסידים תורמים מעות ל„מעמד“ בית הרב. קופה זו הייתה מיועדת לחימכת הרב ובני ביתו, וקופה זו באו גם הוצאות המנהליות של התנועה. לדוגמה: לעיל פ"א סופר איך שכ"ק אדמור"ר הוזן „דרשותו היי כותב אחיו הריל ז"ל והוא היי משלם לו להפיצם בישראל לכל השומעים“. מסתבר שגם הוצאות אלו מומנו מקופת ה„מעמד“.

מ"מ, היה למעטות ה„מעמד“ בתקופה הזאת אופי של ת מכחה פרטית לצרכי הרב ובני ביתו. סדר זה או כעין זה היה נהוג גם אצל שאר נשיי חב"ד מלאי מקומו.

כך עד לתקופת כ"ק אדמור"ר מוהררי"ץ נ"ע, שאו התרחבה מטרת קופת ה„מעמד“ וכללה מעתה גם את העבודה הכללית של התנועה. היינו שאוסף

קופת ה"מעמד" נעשה בפירוש לצורך כל ענייני התנועה, אלא שמננה הוצאה הרבי גם את הוצאותיו הפרטיות.

* * *

מיד בתחילת נשיאותו יסד כ"ק אדמ"ר מוהריי"ץ נ"ע קופת חדשה בשם "קופת רבנו". את מטרתה מבאר הוא באגרות רבות שבאג"ק שלו ח"א (אגרת טה ואילך) "לכלכל את אשר יפקוד ויצוה כ"ק אדמ"ר הרה"ק". ומפורש עוד יותר באגרות שכתב בכ"ד סיון תרפ"א (אג"ק ח"ג אגרת ד'תרכט):

מטרת קופ"ר מבוארת במכתבי החזר בעניין זה, שהוא רק לצרכי צדקה שונים, ח"ז וח"ז שיהי בזה התערבות מהונגע אל הפרט בצרבי הבית. ואשר נקראה שמה קופ"ר, לפי שככל הכספי הנכנסי לקופה זו, הוא בשבייל ענייני הצדקה אשר בהם עשה רבינו הود כ"ק אדמ"ר הרה"ק צוקללחה"ה נבג"ם זי"ע, ועל שמו קראתי הקופה הזאת, להיות לזכרון בבית כל אחד ואחד מהקשורים אליו.

והmöciיר הרב אלחנן דובער מרוזוב מוסיף לפירוש (ושא"ג לאגרת טה הנ"ל):

מטרתה להביא בפועל את אשר יצוה הود כ"ק אדמ"ר צוקללחה"ה נבג"ם זי"ע בדבר התרחבות לימוד החסידות, ולהלמוד בקביעות עתים בכלל, ומקופה זו יוקח על הוצאות המשפיעים, הנושאים לכמה מקומות בפניים המדינה לחזור דא"ח, ועזר תמיכה לכמה אברכים, על שמן למואר, ללמידה והדومة.

אמנם רק בשנה הראשונה ליטודה, שהיא השנה הראשונה לאחר הסתלקות כ"ק אביו אדמ"ר מוהרש"ב נ"ע, אנו מוצאים את הקופה הזאת נזכרת במכתבים. מכאן ואילך נכללו, נראה, עיקרונות של הוצאות האלו בקופה ה"מעמד" הכללית.

* * *

ב"י"א איר תרפ"ח מינה הרבי את אחד מזוכיריו – הרב יחזקאל פיגין, על גביית מעות ה"מעמד" וניהול הקופה, והודיע על כך באגרת כללית לאנ"ש (אג"ק שלו ח"ב אגרת שעד):

מקור הכספי לקניית הספרים

קכט

מלאת ידי ידידנו הרב וו"ח א"י אמו"ר יחזקאל ש"י פיגין, היודע מוצב הענינים, שיבוא בכתביהם עם אנ"ש שי, לסדר בעורתו ית' התמיכה האמוריה כפי הרואוי במעמד קבוע ומוסדר, ואשר הוא יחתום את הקבלות על שלוחיו התמיכה הנ"ל הנשלחים על שמי.

המומנה החדש הרבה לכתחזק מכתבים בדבר הקופה הזאת لأن"ש ברחבי תבל; בעיקר לחברי אגודה חסידי חב"ד בארא"ב, מהם באה עיקר התמיכה, כמו בא לעיל. הם מצדם הדפיסו תקנות מיוחדות לחבריו "חברת מחזקי בית חיינו". התקנות נדפסו שם ע' נה, ובahan נאמר בין השאר:

א) כל חבר יוכל להיות לחבר בקבלתו להכנית לא פחות ממאה שקלים לשנה.

ב) סדר תשלומי ההכנסה הנ"ל לא יותר מכל רבע שנה (כפי החשבון).

ג) בשילוח המעות לכ"ק יצורף לוזה רשות מהנותנים, וסכום נתינתו עצמו.

ד) כל חבר יקבל במועדו קובלות פרטיות לכל נותן בפרט.

ה) שמות כל החברים ושמות בני ביתם יהיו מונחים תמיד אצל לכ"ק אדמור"ר שליט"א לעורר עליהם רחמים רבים להשפיע להם שפעת חיים וברכה מרובה בנסיבות ובנסיבות.

ו) לפרקם קבועים יתועדו בעזה"י כל החברים להשתעש בשיחות קדרש.

ז) פעמיים בשנה לימי הנוראים ולחג הפסח יקבל כל חבר ברכבת החג מכ"ק אדמור"ר שליט"א.

ח) חבר יקבל בזמננו כל מאמרי לכ"ק אדמור"ר שליט"א היוצאים לאור.

ט) חובת כל חבר להשתדל להויסף חברים להחברה הנ"ל.

באgorת שכתב הרב יחזקאל פיגין, המוננה על קופת ה"מעמד", אל הרב ישראלי דז'יקאבסאן, מנהל אגודה חסידי חב"ד בארא"ב, בכ"ח אד"ש תרצ"ה, סיפר הוא לו על הקופה הזאת "שנכנס בזה גם הדפסת הכתבים והאגנツעליארייע". ובכ"ז ניסן תרצ"ו כתוב לו הר"י פיגין שוב:

בhcרכיה אשר יהיה איזה סדר מסודר בהכנסה תמידית. אשר המקור על זה עירק להיות אגודות חב"ד... סדר קבוע בתשלומים תלמידים, חדש או רבע שנתי.

ה策עה נתקבלה, ובכינוס „אגודת חסידי חב"ד באראה"ב“ שהתקיים באותו קיץ תרצ"ו, נתקבלו כמה „החלטות בדבר המעד“:

א. הועידה מחליטה שאגודות חב"ד שבארצות הברית צריכה להטיל ע"ע החובה לעור את כ"ק אדרמור שליט"א לבית חיינו, ובשביל עובודתו הכללית בסוכום של עשרה אלף דולר במשך השנה הבע"ל.

ב. לחוב את סוכום ההתחייבות זהה בין הערים ה[ן]קובים למטה בערך זה...

ג. למנות גוזרים מיוחדים שיקבלו על עצם להשיג בשכונותיהם ובערים[ה]ם מתנדבים לסוכום האמור. הגוזרים יקבלו כתבי התחמנות מכ"ק אדרמור שליט"א.

במענה להחלטות אלו כתוב להם הרבי ביום ו' תמו תרצ"ו (ח'ב"ד בולעטין, תשרי תרצ"ו):

עד התקציב המינימאלי לענייני אנ"ש שנתקבל בהועידה, הוא עניין נכון, ולבד העיקר בויה השתדרות להביאו לפועל הנה דרוש עמולה והשתדרות שייהי בעתו ובזמןנו, ואשר זה נוגע מאר להנהלת העניינים, אשר האחים מכביד ביותר, וברצונם בעזה"י בטח ימצאו הדברים למלאות דרישת העניינים בתקציב האמור במועדו.

שוב לא מדובר כאן באוסף מיוחד לתחמיכת פרטית, אלא בקופה שכוללת גם את „עובדתו הכללית“, והוא „תקציב המינימלי לענייני אנ"ש ... להנהלת העניינים.“

* * *

בשנת תש"ו נתמנה על קופת ה„معدן“ המוכר הרב משה ליב רוטשטיין. באגרת שכתב בכ"ד טבת תש"ז מתאר הוא את תפקיד קופת ה„معدן“:

מקור הכספיים לקניית הספרים

כלא

וכרא לי להזכיר אשר ענין המעד הנה מלבד מובנו הפשטוט, החוקת בית חיננו שליט"א, הנה כולל בתוכו עוד עניינים רבים ונעלימים, אשר תלאה העט להכיל בכתב.

בשנת תש"ט התמנה הרב שמואל דוד ריטשיק כشد"ר ל קופת המעד. בכתב המינוי הרשמי נאמר בין השאר:

The said Rabbi Rajczyk is authorized to further the religious activities of this organization and to solicit funds and contributions (Maamad) to further this cause.

וכען זה בשאר הממכים והאגירות הקשורות למעד, שמודגשת בהם עיקר מטרתה של הקופה, היא תמיכת הפעולות הכלילית של תנועת חב"ד.

קופת הספריה

נווג זה, שרכישת הספרים הייתה בכיסף שהקצב לכך מקופת ה"معد", נמשך עד שנת תש"ו לערך. באותה שנה נפתח חשבון בנק RABBI SCHNEERSOHN LIBRARY ACCT [חשבון בנק של ספריית רבי שניאורסאהן].

חשבון בנק זה התקיים במשך השנים תש"ז-ח. במשך תקופה זו נכתבו המחוות מחשבון בנק זה עבור קנית ספרים לספריה, בסכום של עשרה אלף דולר.

משנת תש"ט ואילך בטל השימוש בחשבון זה. מכאן ואילך נקבע הספרים מקופת "אגודת חסידי חב"ד" המוחדת.

[שני חשבונות בנק היו על שם "אגודת חב"ד": א) "הכללית", היינו השיר לכל מוסדות חב"ד בארץ, תוך ניהול חשבון פנימי, כמה מהמוני בו שייך לכל אחד ממוסדות חב"ד. ב) "המיוחדת" לפעולות הקשורה למוסד "אגודת חב"ד". בתשלומי רכישת הספרים נרשם בכל המהאה שהתשולם הוא "מקופת אגודת חב"ד" המוחדת].

שוב לא באו הכספיים מקופת ה"معد" אלא מהקופה של "אגודת חסידי חב"ד" המוחדת, אליה שייכת הספריה.

כך הוא בכל רכישות הספרים שנעשו משנת תש"ט ועד שנת תש"ב – גם אחרי הסתלקות כ"ק אדמוי' מוהררי"ץ נ"ע בי"ד שבט תש"י. בשנת תש"ב לערך הופסקה קניית הספרים עברו הספרייה הזאת, כדלקמן.

חברת "תקומה לתרבות ישראל"

אחרי השואה קמה חברה בשם "תקומה לתרבות ישראל" (JEWISH CULTURAL RECONSTRUCTION, INC.) שניצלו מהנאצים ימ"ש וחילקה אותם בין הספריות הציבוריות היהודיות. בתוצרי הספריות הציבוריות שכרכו ב��"ט (20 ביוני 1949) מגדירים הם שהספרים חייכים להשר בספריה הציבורית (תרגום מאנגלית): „שומ חומר שמתכלל אינו יכול להמכר. בקש רשות לסדר חילופי ספרים בין ספריות תזון בה החברה הנ"ל.“.

כיוון ספריית אגודה חסידי חב"ד היא מיועדת לקהיל החורדים, لكن אושרה אף היא כזכאית לקבל ספרים מהאוסף הנ"ל. במשך השנים תש"י–תש"ב התקבלו בספריה מאות ספרים מהחברה הנ"ל.

הספרים האלה החלקו בחנים, אמנים בתוצרי הנזוכר מודיעים: „הוצאות הטיפול (30 סענט עבור ספר) ישולם בעת מסירת הספרים, או ע"י תשלום מוקדם על החשבון.“.

התשלום עבור ההוצאות שלום אף הוא בהמחאה מאי קופת אגודה חב"ד המוחדת, כאשר תשלום קניית הספרים במשך שנים אלו.

* * *

לערך בשנת תש"ב נשלם אוסף הספרים עבור ספריית „אגודה חסידי חב"ד“ הנ"ל, שהוא „אוסף כ"ק אדמוי' מוהררי"ץ נ"ע“. מכאן ואילך התקבלו הספרים בספריית „מרכז לעניין חנוך“, שהוא „אוסף כ"ק אדמוי' שליט"א“, כדלקמן בפרק הבא.

פרק י'

ספריותה „מרכז לענייני חנוך“

הספרייה הזאת נזכרת לראשונה באגרת שכחוב כ"ק אדמ"ר שליט"א ב"ט כסלו תש"ט (אג"ק שלו ח"ג אגרת תכז):

בעניין ספרי הרב א"ב שי זילבערבערג דמחנים — הנה ספרי הנ"ל אינם אצלי ולא בספרייה של המל"ח.

היה זה אוסף קטן במשרד המל"ח של או, שהוא כיום חדר היחידות של כ"ק אדמ"ר שליט"א. באוסף זה היו משתמשים, כנראה, העובדים בהו"ל של המל"ח וכה"ת.

rangle היה כ"ק אדמ"ר שליט"א להשתמש בספריית אגודת חסידי חב"ד, שאודותה מסופר בפרקים הקודמים. הגיעו לידינו מספר כרטיסי השאלה שmailto כ"ק אדמ"ר שליט"א, או Shmila haSefran ubor כ"ק אדמ"ר שליט"א, במשך השנים תש"ד-תש"ב: אך מלבד זאת היה או גם אוסף קטן במשרד המל"ח של או, שהוא הספרי של המל"ח הנזכרת.

עיקר גידולה של ספריה זו היה לאחר הסתלקות כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע, כאשר כ"ק אדמ"ר שליט"א עורר את אנ"ש לשלהו אליה ספרים, עד שבמשך השנים גדלה אף היא למדדים של ספריית אגודת חסידי חב"ד, ובכל אחת משתי הספריות הללו ישנים כמאה אלף כרכים.

* * *

הוראת כ"ק אדמ"ר שליט"א לשלהו ספרים לספריה נזכרת ברבות מאגרותיו. כבר בה' מ"ח תש"א כתוב אל שליחו ה"ד מכאל ליפסקר במקנס שבמרוקו (אג"ק שלו ח"ד אגרת תשפה):

ת"ח על שלחו הספר שנתן לו הרב דמידלט, ומטובו להזכירו מזמן לזמן עד שאר הספרים. בן אם ישנים שם עוד מחים או מגוז מחים

ספריית ליאו בואו ייטש

קָלְדָּא

LIBRARY		
Borrower's Name		
Room		
Date Loaned	Title	Date Returned
1961-10-10	10011014101	1961-10-10
1961-10-10	Kip Slay, for sale	
1961-10-10	Passport to Syria	
1961-10-10	How to Write a Novel	
1961-10-10	"	
1961-10-10	113-27262	
1961-10-10	10011014101	
1961-10-10	10011014101	
1961-10-10	10011014101	

קלה

ספריית ה"מרכז לענייני חינוך"

כ"ק אדמו"ר שליט"א בהיכל קדשו על רקע ארון ספרים

של ספרי קדרש, מהనכון שיעוררם לשלוּוח ספריהם בטור תשורה להספרי שלנו.

ובאשר לרכישת ספרים לספריה זו: תקציב מיוחד מוחך לקניית ספרים לא היה, אך מכיוון שהוצאה ספרים קה"ת מאוגדת עם ה"מרכז לענייני חנוך" לכז היה כך אדמוי' שליט"א מורה לשלוּוח מספרי קה"ת כתמורה בספרים הנשלחים. וכך כותב הוא באזהה אגרת "אם רק ירצו . . . ישלחו להם מהספרים הנדפסים על ידינו". וудיז' באגרות רבות הדנות במשלוח ספרים לספריה. ובידי מנג'א תש"א כתוב לו שוב הרב שלייט"א (שם אגרת א'קל):

ת"ח על השתרדלוּתו בעניין ספרים בשביב הספרי שלוי, ובטח ימשיך בהשתדרלותו זו גם על להבא, שכפי הנשמע הנה בשנים האחרונות נדרפסו הרבה ספרים באפריקה הצפונית, ספרי קבללה וספריו נגלה, ובטח יש להשיג רוב הגודל מהם בטור תשורה להספרי שלוי, או עכ"פ בטור חילוף על ספרי הוצאה קה"ת.

במשך אותה שנה נשלח למרוקו גם הר' שלמה שי' מטוסוב. בהגיעו לשם נתבקש גם הוא להשיג ממשם ספרים שלא נמצאים במקומות אחרים. וכך כתוב לו כך אדמוי' שליט"א בכ"ג מ"ח תש"יב (ח"ה אגרת א'דרן):

בתח' משתדר כת"ר גם עתה בהשגת הספרים. וכמדומה שכבר כתבתתי לו שאם קשור זה בהוציאק [בהוצאות קטנות] יוכל לעשות צזה, יודיעני החשבון ואסלק בגין. ות"ח מראש על הטרחה בזה.

בתוכן דומה כתוב כך אדמוי' שליט"א באגרות רבות לשני השליהים האלו, ולשר ארנ"ש ברחביה תבל (ראה המצוין בהערה שבשו"ג שם. ובשאר כרכי א'ג'ק ע"פ מפתח המוסדות ערך "ספריה").

בחורף תש"יב נסע הר' יוסף שי' ויינבערג بشדרות לאפריקה הדורנית. בכ"ג טבת כתוב לו כך אדמוי' שליט"א (שם אגרת א'שסיד):

מהנכון . . . אם ישנים עוד מחברים בהמקומות שבקר, שישלחו מכל הייל על ידם להספרי שלוי, וגם להציג להם שישלחו להם תמורה זה מהיו"ל ע"י קה"ת ספרי דא"ח וכו'. וכן בקשיתי — אם אין טרחה יתרה בדבר — שבאים פוגש בספרים יקרי המציינות או שאינם מצויים כ"ב, ויש להחליפם באלו הספרים הנק'ל הייל ע"י קה"ת, לעשות גם בזה.

ספריית ה„מרכז לענייני חינוך“

כלו

בעבור שנה וחצי, כתב לו הרב בccccח מנ"א תש"ג (ח"ז אגרת בריג):

בודאי לモתר לעוררו, אודות מה שדברנו כ"פ, שבהמקומות שמבקר
יחקור אפשר ישום בהבטי כניסה או גם עצל פרטימ ספרים שאין להם
צורך בהם, וכן אין נמצאים. ובמקום שנוחן יש לומר להם שיכולים
להחליפם בספרים שהדפסנו כאן.

ובכ"ב תמוז תש"ו כתב לו שוב (ח"א אגרת ג'תרנה):

בודאי לモתר לעוררו עזה"פ [עוד הפעם], بما שנדרבר אותו בנוגע
לאפריקה לפני שנים, שבדאי לחפש ספרים בלתי מצויים או גם כתבי יד
המתגלגים אצל יורשים או גם בבתי כניסה באבן שאין לו הופכים.
ולשלחים לבאן. ובמקום הדרוש להחליף זה בספריו הוצאה קה"ת.

בקץ תש"ב נסע ה"ר שלום שי' חסקינד בשליחות לאה"ק. בא' מנ"א
כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א על ידו לאנ"ש באה"ק (ח"ז אגרת א'תש מג):

מחפש הנני למלאות את הספרי שלי גם בספריו המחברים הטעודים
ובספרי קבלה הן מהספרדים והן מהאשכנזים. מובן אשר מוגבל הנני
ב dotyczą באמצעות ליקנות ספרים אלו, וכיון שבאה"ק ת"ו נמצאים כמו
מחברים וכמה ספרים מסווג הנ"ל ומהם אשר מונחים בבית אנשיים פרטימ
או גם בבתי כניסה ואין להם הופכים ומשתמשים בהם, הנה הייתי מכיר
תודה אם היו משתדרלים אוסף ספרים אלו ולהמציאם לפחות לפחות.

ובallo המקומות שאי אפשר יהי להציג בתור תשורה בספרי שלי,
הנה יש להציג להחליפם על ספרי הוצאה קה"ת. ולהעיר בו אשר כמו
ספרים מסווגים אלו הובאו לאה"ק ת"ו ע"י העולים הספרדים מוצפן
אפריקה, תימן פרס וכו', וכן נמצאים בין הספרים שנצלו והובאו
מашכננו פולין וכו'.

וממלא הנני את ידו בזה להודיע עד בקשתי זו כנ"ל, לכל אלו
השייכים בזה. תודה נתונה לו מראש על ההודעה והעיקור על הביא
העניין מהכח אל הפועל.

אופן משלוח ספרים אלו, הנה אפשר לשלחם לפחות לפחות, ובטע
בלא"ה לא ישיגו את כל הספרים בבת אחת.

ולאלו שצעריך לכתוב להם מכתב תורה ע"ז הנה בטח יודיע וב└ן יעשן את זה.

באوها שעה היה ה"ר צבי הירש שי' חטריק בשליחות בברזיל. בו שבט תש"ג כתב לו כ"ק אדמור"ר שליט"א (חיז אגרת א'תתקצט):

מטובו להתענין אשר אפשר נמצאים בbatch"ן או גם אצל ייחדים ספרים בלתי מצויים, או גם כתבי יד ובפרט מספרי הספרדים שאין משתמשים בהם, ואז כדי ישלחום לבאן. ואם ידרשו, יש להחליפם על איזה מהוצעות קה"ת הידועים לכם.

ב"ג ניסן תש"ג כתב אל עורך כתבי-העת "הספר", ר' צבי הרכבי (שם אגרת ב'עח):

בمعنى על שאלתו, הנה מעוניין אני בכל ענייני דפוס שיש להם איזה שייכות ליהודים ויהדות. וכך נהגו רבים ששולחים להספרי שלי מכל הנדפס על ידם או היול על ידם. ואף שאין אצלי קופה להוצאה ע"ז, אבל הספרי שלי מחליפה למי שרוצה בזה על הספרים הוצאת קה"ת.

אגרות רבות בתחום דומה נכתבו גם בשנים הבאות. ראה לדוגמה ח"ב אגרות ג'תתקב. ח"ג ד'שלב. ד'תסג. ד'תתרפה. חט"ו ה'שצב. ה'תקי. ה'תקסג. ה'תרטז. ה'תשיא. חט"ז ה'תשצט. ח"יח ו'תתכד. ח"ט ז'רנט. ח"כ ז'תמוין ועוד.

* * *

בכל האגרות האלה מבקש כ"ק אדמור"ר שליט"א מנת שליחיו ברחבי תבל, פעם אחר פעם, שישתדלו להשיג ספרים עכורים בספריה הזאת. באגרות אחרות אף מבאר את הנחיצות בזה «כיוון שהספרי שבכאן הוא עניין של רבים». כך כתוב בד' תשרי תשט"ז אל ד"ר אברהם גולדברג (ח"י אגרת ב'תתקסחה):

הספרי שלי מקבלת ספרים מחברים וממוסדות, בין שלרגלי, עובדת המוסדות חב"ד אשר כאן וכן עבדתי אני, משמשת ספרי זו לתועלת הרבים, ובמיוחד רבים מעוניינים שימושה בה הספרים וחוברות שמואל.

ספריית ה"מרכז לענייני חינוך"

קלט

ובכ"ח תשרי תשט"ז כתב אל הרא"ח שי גלייצנשטיין (שם אגרת בתקופת):

מהראוי هي' שהמחברים ובעל' המאמרים שבא עמהם בקשרו יסביר להם שהספרייה שעיל' וידי הרה היא ג"כ תועלת הרבים ובמייל' כמה מוטבי' המחברים ובעל' מאמרים שלוחים אליו המו"ל (МОВН שבתור גומלין יש — שידרשו — להחליפם על הוצאת קה"ת) בכך שימצא בספרייה זו גם חוות דעתם ועניניהם הם.

וכuin זה באגרות רבות של השנים הבאות. ראה לדוגמה חי"ג אגרת ד'תקסט. חי"ז ה'חצט. חי"ז ו'קפו. חי"ט זרנת. ועוד.

בקיץ תש"ד נסע הרב בנימין שי גורודצקי, באיכחו של הרב, לארא"ק, בכ"ד חמשו כתב אליו הרב שיליט"א (ח"ט אגרת בתקופה):

בודאי ידוע לו עד מוסד הרב קוק שמדרפיסים ספרים, וכן קשרו עם זה הוצאה הייחון סיני שרבו מוקדש לענייני הלכה וגגדלה. בשביבך [הmozicher] מר [ニイサン] מינדל שי אשתקד באה"ק ת"ז בקשתיו שיבוא בקשר עם הנהלת מוסד הנ"ל ויסדר שישלחו להספרייה של' את הי"ל על ידם, והעיקר גם מה שהוא עד עתה, כיון שהספרייה שבעכאנ הוא עניין של רבים, ומובן שאין קופה לשלם بعد הספרים, ומובן ג"כ שישלחו להם מהווצאת קה"ת אם ומה שידרשו.

לצערי לא עלתה זה ביד מינדל שי, אף שהתראה עם איזה מההנהלה, באמրם לו שאין זה מנהגם ואין דרך אלא לנקות מאטם וכו' ...

כראוי הוא שבשהותו באה"ק ת"ז יודע במי הדבר תלוי, כי בלי ספק שהסבירה המתאימה יסכימו על הנ"ל. ומובן שהוצאות המשלוח דהואוצאותיהם הקודמות, שבטיח יעלו לסכום נכון, יש לחת ע"ח אגודה וכיו"ב [כנראה הכוונה שיוקחו מעתות אלו מקופת אגודה בארא"ק, על חשבון המל"ח].

ועל דרך זה יש להציג לשאר המו"ל באה"ק ת"ז ובפרט להווצאת תרביבץ (שהיא המו"ל ספרי מדע), ההו"ל שע"י האוניברסיטה וכו'.

בالمישר לזה כתב אל הגרש"י זוין בי"ג מ"ח תשט"ז (ח"י אגרת ג'כו):

בתח' ירווע לו ממה שנתדבר הראה"ח א"י"א נו"נ עוסק בע"צ הרב"א שי' גאראדעקי אודות משלוח הספרים דהוואצט מוסד הרב קוק, ועוד עתה לא בא הדבר לפועל, אף שהרבא"ג שי' אמר לי שכחוב זהה שדבר עמדו אודות אופן הבאת העניין לפועל, ואף שכחובו לש"ב הראה"ח כו"ר הרע"ז שי' סלונים שיקח ע"ע הטרחה באירועים וכוכ' והוואצט המשלו'ן (МОВН) שיסולקו בציירוף תודעה רבבה). בכל זה, הרי בין דמכתאן ועד נהר גינזון כמה מקטרגנים וכו', תקווית שימצא בת' אופן המתאים לעשות שיבוא הדבר לפועל ממש, ות"ח ת"ח למפרע.

במשך החודש הבא התקבלו הספרים, וב"יד כסלו כתוב הרב שלייט"א אל הרע"ז סלונים (שם אגרת ג'קה):

ת"ח על הידיעה אשר קיבל הספרים דמוסד הרב קוק, ובודאי יסייעו בידו השיכים זהה לקבל הרשיון וישלחם לבאן, ובצח יש גם כמה נסעים מהתאם להכא כדידי שיוקל המשלו'ן.

cdr התקבלו ספרי מוסד הרב קוק – תמורה ספרי קה"ת שנייתנו לספריהם. הסכמים דומים נעשו גם עם חברות הוצאה לאור נוספות. אמנם עיקר הגדרת הספריה הייתה מספרים שמחברים או מוציאים היו שלוחים כתשורה לכ"ק אדמור"ר שלייט"א, ואחר העיון בהם היה מעכברם בספריה.

היו גם אספים שלמים, עזובו רבנים ואספנימ, שנתרמו בספריה במשך השנים.

אוסף כתבי היד

כל האמור לעיל הוא בספרים הנדפסים וגם בכתב', בעיקר כתבי חסידות חב"ד. קרוב לאלפיים כתבי נאספו בספריה זו זאת במשך השנים. בד"כ ניתנו במתנה לכ"ק אדמור"ר שלייט"א. חלקם הגדל הובא ע"י אנ"ש שיצאו מרוסיה.

באגרות רבות מעורר כ"ק אדמור"ר שלייט"א להציג כתבי אלו, כדי לפרט מתוכם דרישוי דא"ח. cdr כתוב בי"א טבת תש"יא (אג"ק ח"ד אגרת תחס):

ספריות ה„מרכז לענייני חינוך“

כמה

אאשר קבלת ה' חבילות של ביכלעך מאמרי דא"ח. ת"ח ת"ח על העבר ובקשה רבה כפולה ומכופלת גם על להבא לשלחן כגון האי, אשר בטח נמצא בירושלים עיה'ק ת"ז תי [נתחת ידי] כמה ביכלעך מאמרי דא"ח ישנים, אשר נוסף על כל הענינים הרוי יש לקות בהזה תועלת לרבים ג"כ, כי בביבלעך כאלו יש ונמצאו דרושים עתיקים מנשיאינו נשאי חב"ד אשר עדין לא נתפרסמו, ואקווה שבמשר הזמן נפרסם באופן המתאים.

וכעין זה ראה גם אג"ק ח"ח אגרת בישע. ח"ג ד"שא. וראה גם ח"יב אגרת גיתמה. ח"ג ד"שצט. ד'תרלו. ח"ד דיתתקנוב. ה"ש. חח"י ויתתעב. לפעמים, כשהלא היה אפשר באופן אחר ביקש לרכוש את כתה"י עבר הספריה. כך כתוב בכ"א מנ"א תש"י, אל הרד"ב חסקיד שביבר או באה"ק (אג"ק ח"ג אגרת חרפה):

קבלתי מכתב ממוכר ספרים מררכי דוד בלום בירושלים ... וכותב שיש יצאלו איזה ביכלעך כתבי דא"ח ורוצה למכרם לכה"ת. ומטובו אם יהיה בירושלים לראות אם יש בהם גופ כתה"ק או רק העתקות. וכן אם אפשר לברר אם הכתבים מהנדפסים כבר אינם לאו. ואם המחיר הוא נמוך ביותר יכול בכל אופן לknותם. בודאי מהנהנו שמר בלום לא ידע שבא בשליחות מכאן, שאו יעלה המחיר. ות"ח על טרחתו.

ואל הנהלת אגו"ח באה"ק כתוב בכ"א סיוון תש"יד (אג"ק ח"ט אגרת במחלט):

נודעת, אשר זה לא כבר הביאו מאה"ק ת"ז לונדון וכן לכאנן כמה ביכלעך דא"ח למכירה ... יש מקום לומר, שעל אתר באה"ק ת"ז הי' אפשר לקנות ביכלעך הנ"ל בזול יותר ... זה איזה שנים שבקשתי לפרסם ולבקש ולחשוף אחרי ביכלעך דא"ח ולשלחים לכאנן, ואם אי אפשר אחרת הרוי ע"מ להחזיר.

האפשרות הזאת ש„אם אי אפשר אחרת הרוי ע"מ להחזיר“, נזכרת גם בעוד כמה מאגרותיו. ראה לדוגמה בח"ז אגרת א'תריא: „כדי להשתדל אצלם שילו לי הביכל למשך איזה זמן, ונכון יהי' לבם בטוח שבאים יהי' וזה ע"מ להחזיר, אחיזרו“. ובଘ"י אגרת ויתתקצז: „ומובן שאחיזרים באם יהי' וזה בתור חנאי שאי אפשר לשנותו [ואפשר יש להחליפם בהנדפס והו"ל ע"י קה"ת באותו שטח עצמו].“

היו גם אספים שלמים שנתרמו בספריה. על אוסף כתה"י של האדמו"ר מבברוסק, שהתקבל מנכדיו ע"י הר' בנימין גורודצקי מספר בספריו "זכרון" ע' 338. וכן בזה כ"ק אדמו"ר שליט"א הרבה באג"ק ח"ט אגרת ביטשלט. ב'תשע"ז. ח"י גרכד. ועל אוסף כתה"י של הרד"ץ חן באג"ק ח"י אהרצט. א'תשמט. ח"ח ב'תרטט. חט"ו ה'תפח. ה'תתקפה.

* * *

הספריה משמשת גם כגנוז הקולט את המנות, אלבומים מפתחות ערים וכי"ב, שנשלחים אל הרבי במשך השנים. כל פריט מסווג זה מופנה לעלי"ד הרבי לספריה.

בנייה חדש לספריה

הספריה הלכה וגדרה משנה לשנה, עד שנאספו בה עשרות אלפי ספרים, מאין עוד מקום המספריק עברו כל האוסף הזה. לשעה הונחו תיכות ספרים מロוקים במחסן מיוחד, עד שיתאפשר למצוא מקום המתאים עבורם. במשך הזמן נקבע הצורך לצורך הספריה בניין מיוחד – 766 איסטערן פארקווי, בית בעל שלוש קומות הסמוך אל 770.

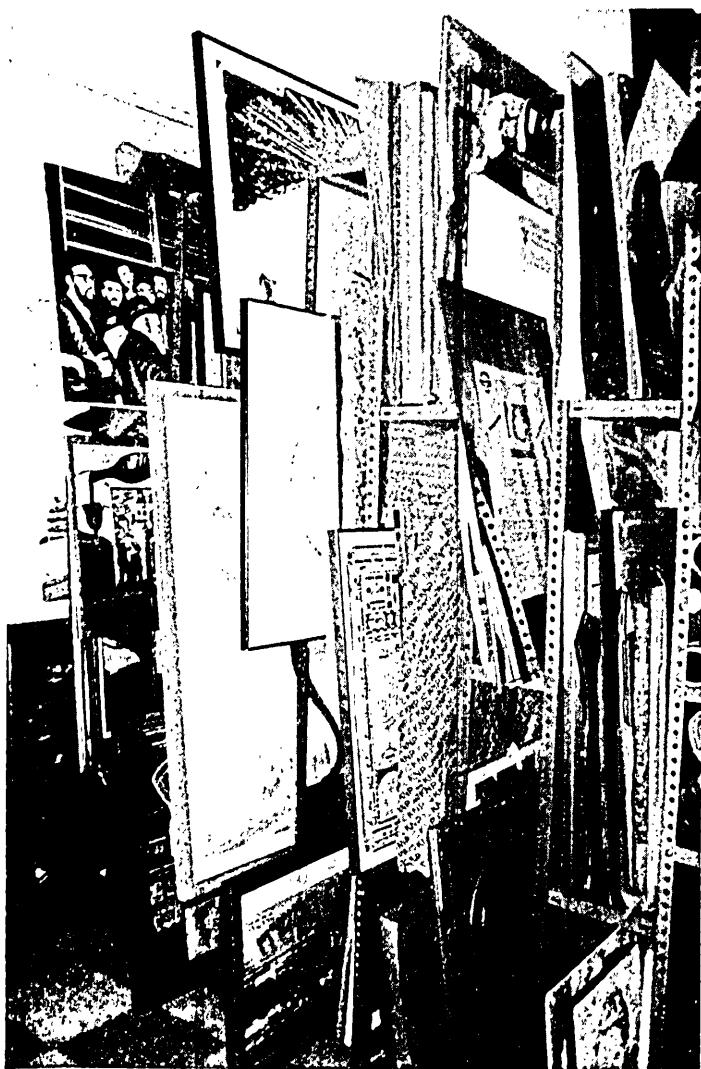
עסק בזה הרוי שי' קרינסקי, המספר ב"כפר-חכ"ד" (גליון 503 ע' 16):

יום אחד נודע לי שהבית ב-766 עומד למכירה. הדבר היה בשנת תשכ"ב או תשכ"ג, ומיד הודיעתי על כך לחבריו המזוכירות. המזוכיר, הרב משה ליב ראדשטיין ז"ל, עמד על כך שאחנו, זאת אמוררת המרכז לענייני חינוך, מוכראhim לקנות את הבית... הנדריב מר יעקב שודרמן וריעיתו מריאם (שהתגוררו אז בלונגאיילנד) הסכימו לתרום את הטכום הדירוש.

הצלחנו לרכוש את הבניין... הוחלט אפוא שהגיעה השעה לשפץ את הבניין הנזכר ב-767 ולהכשיר אותו למטרה זו. קנוינו ארונות מתאימים וכו', שיפענו את המקום והתחלנו להכניס בו לפחות את הספרים. גם המשרד של עיר לבניין זה, וגם המזוכיר הרב גראנער שעסק או בהגחת ווריכת ספרים חדשים ליצאת לאור, קיבל לבניין חדר לעבודתו.

ספריית ה„מרכז לענייני חינוך“

كمג

גנוז הצירורים והתמונהות

בקיץ תשל"ז, עברו המשרדים לבניין הסמוך – 784 איסטרון פרקווי, ואילו בבניין זהה נשארה הספרייה לבדה.

* * *

חדרים אחדים לאחר העברת המשרדים לבניין הסמוך, בשינוי עצרת תשל"ח, נפוגעה בריאותו של הרב. יותר מחדש שהה הרב בחדרו שב-770, עד אשר הבריא ווחזר לביתו בר"ח כסלו.

rangle היה הרב לילך בכל שבת ברג'ל לבתו – מרחק רחובות אחדים מ-770. משך זמן אחרי החלמתו התחללה להקשות עלייו ההליכה לבתו בכל שבת וחג, ואו סודרה לרבי שליט"א ולרבנית ע"ה, דירה מיוחדת בבית זה, בחלק מהמקום שהתרפה מהמשרדים. שם היו מתארחים בדרך כלל בשבות וחגים. כך היה עד לפטירתה של הרבנית נ"ע, בכ"ב שבת תשמ"ח.

אוסף הספרים הלאן וגדל, בניין הספרייה הלאן והתאפשר על גודתו בספרים. גם הדירה שגר בה הרב בשבות וחגים הייתה קטנה מדי. בשנת תשמ"ה הרחיכבו את הבניין והוסיפו לו חדר אחד גדול בכל אחת משתי קומותיו התחתונות. החדר שבקומת העליונה – להרחבת הדירה עבור הרב ובחדר שבקומת התחתונה הועמדו ארוןנות שהתאפשרו עד מהרה בכעשרה אלפי ספרים.

ביום שהתחלנו למלאות את החדר בספרים, בח' כסלו תשמ"ה בישרתי על כך לכ"ק אדמו"ר שליט"א, שהואיל להשיב בברכה: «ויהי רצון [שהיא בשטומו"צ] [בשעה טובה וМОצלהת].

ב"ה יומ א' ח' כסלו

כ"ק אדמו"ר שליט"א

היום חינכנו את החדר החדש שהוסיפו לספרייה, הקמנו הארונות והבנכנו בהם כ-2,000 ספרים.

בסוף דבר יהיו מונחים בחדר זה; כ-10,000 ספרים, שלום דובער לו,

כמה

ספרייה ה „מרכז לענייני חינוך“

דירת הרב (חדר האוכל) במבנה הספרייה

עריכת קטלוג

בשלחי חורף של'ז, זכיתי להתמנות, על ידי הרב שטיינטץ, על הספריה, יחד עם עבודות ערכית ספרים מוחור כתבי-הקד.

השנה הראשונה הוקצתה בעיקר לעירית ספרים, וגם לטיזורה הכללי של הספריה, קביעה סופית של המודרים וקבעת שיטת עירית הקטלוג; שכזו הרבה הרב להתעניין, לקבל דוגמאות ולתת הוראות:

כשהתחלתי לערוך את הקטלוג בחורף תשל"ח דימיתי בנפשי שאוכל להסתפק בעריכת רשימה קצרה, בעלי פרטים יבליוגרפיים. ואז אוכל לבדוק את כל הרשימה במשך שנה. אמנם כשמטרתי את רשימת 500 הספרים הראשונים הואיל לכך אדמוי' שליט'א לכתוב לי:

נת' ות"ח [נתקל ותשואות חן].

בוח מתייעץ עם המומחים בזה – נוסך על הראי' (כפשוטה) בהרשימות הנדרפסות וכו'.

חסרון בולט — מספר הרכבים (באלה שיווט אחד). פורמט וכו' 4

וכשכתבת שיש סיכון בסימונו 4° , ויש שעברו לסימונו הגדל ע"פ ס"מ, הוואיל להסביר לי שאעפ"כ אמשיך בסימונו הנ"ל, "ובסתפק לציין שניהם: 4° ".

הפסיק לשעה בעריכת הקטלוג והתחלה לסדר את כתבי היד. וכך עברו כמה חודשים. כשעבר משך זמן ולא התקבלה דוגמה מתוקנת של הקטלוג, קיבלתי לפתע פתקה-שאלה: "מתי יהיה הקטלוג?". ובכך לא הסתפק ושאל אותי שוב: "הלמד איך לעורך? עי' עיון בהנערכים כבר ועי' שאלה מומחה?".

הכנסתי דוגמה נוספת ושאלתי אם להמשיך באותו אופן, ועל כך
ஹואיל להשיב:

יתיעץ בהשि�יכים לעריכת קטלוג, ויבחר איז בשיטה אחת ובן-גנוג.

מוכרח שיצרך קישור עוד מטעסקים בזה ובמרץ.

ווטובים שניים וכן יותר אחד, ובלבך שיתאימו.

ב"כ אדמו"ר שלזט"א

האם להמשיך גם בשאר המדורים באותו אופן? ^{מכו"ב} מקטלוג של ספרי חב"ד (דפוסים ישנים).

שלום דובער לוין

מתאים להוראה זו צרפתני אלוי, בשלתי קייז' של'ח', עוד ארבעה אברכימים, הם הרה"ת ר' יצחק שי' וילהלם, ר' נחמן יוסף שי' טווערטסקי, ר' דוד משה שי' אולידורת ור' מנחם גדליה שי' שוחאט. ביחד ערכנו את הקטלוג בספרייה ממשך כשנתים וחצי, עד לשלהי חורף תש"מ.

בשנים הבאות עסוק בזה בעיקר הרה"ת ר' אברהם ברוך שי' יוניק, שהמשיך לקטלוג את הספרים ההולכים ומתחספים עם הזמן.

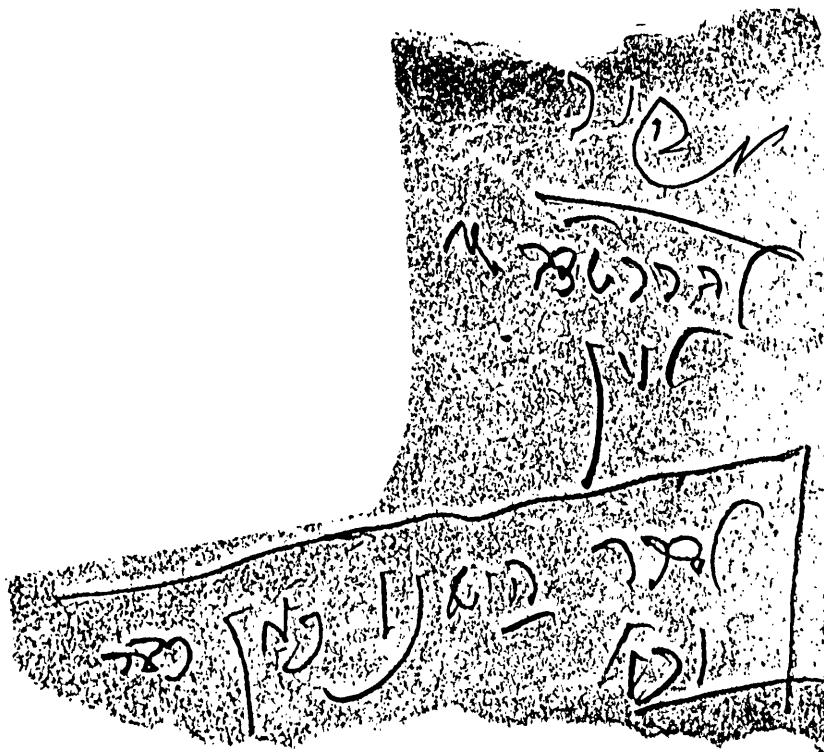
הקטלוג נערך בין לספרים הננדפסים ובין לכחבי היד. באחרון היתה תועלת מוכפלת, לא רק שע"י הקטלוג היה אפשר למצוא את כתה"י ולדעת את תוכנות, אלא שעד לעירication הקטלוג היו רגילים לציין לכתה"י (בעת פרטום והדפסה ממנה) רק ע"פ שם התורם או ע"פ תיבת התחלתו של הכרך, מכאן ואילך – ע"פ מספר הכרך בספרייה, להקל על מציאת הכרך ובדיקת נוסח כתה"י.

* * *

זכות גודלה נפלה לחלקי, אשר כ"ק אדמו"ר שליט"א מינה אותו לנHAL את הספריה, בתקופת יציאתה מהמצר אל המרחב. כשהתמנית באביב תש"ז, היו בספריה כ-20 אלף ספרים לא מוסדרים כ"כ וחסרי קטלוג, בבניון קטן הסמוך ל-770. במשך השנים האלו גודלה הספרייה פי כמה: אוסף כתבי-יד-קודש ורכותינו נשיאנו נמצא ונגאל (בדלקמן בפרק הבא); אוסף ספרי כ"ק אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע נגאל מעורריו בבית המשפט (בדלקמן פ"ג); אוסף כ"ק אדמו"ר שליט"א אחד עם אוסף כ"ק אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע; בנייתו והתרחבו בנין הספריה והתאחד עם בניין 770 – בו שמור אוסף כ"ק אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע (בדלקמן פ"ד); הושלם ונערך הקטלוג בספריה מאוחדת זו והספריה נפתחה לחוקרים.

כל האמור לעיל נעשה ע"פ הוראות מפורטות מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהדריכני בכל פרט לאורך כל הדרך, בהתunningות מיוחדת וביחס מיוחד; וכפי שהתבטא פעעם כ"ק אדמו"ר שליט"א, בפתחה שכתב בקייז' תשמ"ז אל הרוב חזקובה ע"ה, אוזות יחסו המיעוד אל הספרייה בפרט מסוים: "כיוון שהספרייה חלק מהכי חשוב בליב[אוויטש] – כהנ"ל הוא גם בוגע למנהלה שי'".

* * *

במשך הדיוונים בדבר עריכת הקטלוג, בשנת תשל"ח, התענין הרב שיליט"א באפשרות ערכות קטלוג במחשב. אמן תוכנות הקטלוג שהיו קיימות באותה שעה לא היו מספיק מושכלות ומתאיימות לצרכי הספריה.

כך נדחה הדבר עד קיץ תשמ"ח, שאו נכתבת תוכנת-קטלוג מיוחדת עבור הספריה הזאת, ע"י ה"ר שבתי שי" קרבסקי, ובחרוף תשמ"ט התחילה להעתיק את הקטלוג למחשב.

במשך ארבעת השנים האחרונות העתיקו למחשב את הקטלוג של אוסף כ"ק אדמור"ר שליט"א, השלימו את ערכית הקטלוג לאוסף כ"ק אדמור"ר מוהריי"ץ נ"ע (שהתחיל בו הספרון הרחל ז"ל) והעתיקו למחשב.

עסקו בזה הרה"ת ר' שמואל שי" קראום, ר' ליפא שי" דובראווסקי, ר' מנחם מענדל שי" אידלמן, ר' מנחם מענדל שי" ואלאסאו, ר' אברהם שי" בערנס והת' אפרים שי" קעלער.

פרק יא

פדיית אוסף הכת"ק

מאז חום המלחמה ועד להסתלקותו בי"ד שבט תש"י, לא הפסיק כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע להשתדל באיתור והצלה אוסף הכת"ק והספרים שעדיין לא הגיעו לפולין. עבדו בזה עורך דין בוואשינגטון, בשיתוף עם אנשי הממשלה. מזמן הגיעו מתකבלת התשובה "לא נמצא כלום", למורת רוחו של הרבי.

בקיים תש"ז כתב כ"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע למזכירו הרמ"ל רוטשטיין ע"ה (אג"ק חי"ג אגרת דתתקכבר):

בקשה לדבר עם חתני הרה"ג הרמן"ש שליט"א [הוא כ"ק אדמ"ר שליט"א] אפשר שיכתוב לו נלמו"ה יצחק גולדין, שהה באותה עת בפולין על אודות חיפוש הכתבים בווארשה בהקעלארים [מרחפים] של רחוב... כן במקומם שנתקבצו הרבה כתבי יד.

אך גם הוא, כנראה, לא מצא כלום.

הידיעה הראשונה על הממצא של אוסף הכת"ק ב"ידיישער היסטארישער אינסיטיטוט" בווארשה, התקבלה באגרת שכתב שם מר. ב. מאرك אל ה"ר פנחס אלטהוזין, באביב תש"ז (מבוא לאג"ק אדמ"ר מוהרי"ץ נ"ע ח"ה ע' 20):

25.4.1957

זיויר השובע פרייןנד!

AIR AND DEPUTY ZIRKUS OUDAI OIF MIIN SHOIVIGEN BIIZ AYTS. DI SIBA
DEUREFON AIZ DI GRUYISCH MIDKEIYT NAKR MIIN LANEGUN BAZOZ ANIN MDRINAT
YISRAEL. ABUR AIR FAROVICBUR AIR, AO TIKUF FON URSHTEIN MAAMUNET NAKR
MIIN ZORIKKOMUN HAB AIR GUNOMUN ZIRK AINTURUSIRIN MIT DI CHTBI YID

פונ די פירער פון לובאואויטשער חסידות. עס וויזט זיך א羅יס, או די ווירקלעכקייט שטייגט איבער אלע אייער און אונדזער האפונגגען, די לובאואויטשער בתבי יד פארנעמען במעט גאנצע וואנט אין אונדזער ארכיוו, זיין ליגן בסדר גמור. א טיל פון די מאנוסקריפטן איז זיינער אלט. זי היבין זיך אין אונטן יה ניאר הונדרטן]. זי הانبן געויס פאר איז זיינער א גרויסע חשיבות. צוזאמען זענען דא א 202 באזונדרער גראטער אדרער קלענעער בענדער. דאס איז במעט א גאנצע ביבליאטעך.

וועגן מאכן פאטאקהפייטס פון איז ריזיקן מאטריאל קאן נישט זיין קיין רייד. דאס וועט דארפֿן דויירן א יאר און אפשר מעור. און אונדזער פאטאקהפייע-פאראט וועט נישט באויזין צו מאכן איז גרויסע ארבעת, וויל מיר האבן נאך אנדערע התהיכיותן אויך. אroiיסגעבן פרעםדע ארבעתער צו מאכן די לובאואויטש-פאטאקהפייטס איז א גרויסער זיינער, עס איז צו וויבטיקער מאטעריאל. דעריבער קאן שטיין די פראגע נאר פון אroiיסגעבן די אריגינאלן גופא, און דאס איז נישט קיין ליבטעה זאך און איז, חזץ אלעמען, פארבונדען מיט נאר גרויסע קאסטן.

אלענפאלט דארפט איר טראקטן וועגן דעם לעצטן. און מיר וועלין זיך באמיין איבערצוגעבן דעם עזובן צו די יורשים, ד.ה. — צו אייער גזעלאשאפט.

מיט גאנץ קאנקרעטע רעדזאלטטען וועל איך קומען, לאמיר האפן, סוף يول, ווען איך וועל זיין אויפֿן קאנגריעס פון חכמת היהדות אין ירושלים.

זיט זיבער, או מיר טראקטן זיינער ערנטט וועגן דעם ענין און וועלן אלץ טון, או די וויבטיקע פאר איז בתבי יד זאלן נישט אומקומען און זאלן אנקומען צו די, וועלכע ווארטן אויף זי מיט אומגעדולד.

גריסט דעם פריינד שור.

אייער

ב. מארך

מר מארך הודייע הדברים גם אל מוהרש"י זיין שכח על כך אל כ"ק אדמו"ר שליט"א, וב"א תמו השיב לו (אג"ק חט"ו אגרת התרד):

ת"ח על כתבו ע"ד דברי ב. מאرك שי. ובטח נודע בנתים — שהנ"ל כבר התקשר עם הר"פ שי' אלטהויז בנדורי.

כעבור שבועות אחדים, בר"ח מנ"א תש"ז, כתב כ"ק אדמור"ר שליט"א אל מוה"ר בנימין שי' גורודצקי:

מנהל האינסיטיטוט האידי אשר שם [בווארשא] ושמו פרופ. בערל מארק (וכן הרב מорנו דשם), בביבורם באה"ק ת"ז סיירוא אשר בהסתפריה של מוסד זה ישנים יותר ממאה ביבילעך חסידות. לפידבריה הנ"ל יש בינויהם גם גכת"ק של הרביים, אבל מסופקני אם מבינים הם ויודעים להבחין בהכתביר.

ולפי דברי מנהל המוסד האמור לא מופרך שיתנו הביכלעך באם תהיי דרישת מכזה שייהי מקום בשכל לתת את הביכלעך לו. ואפשר שבכגון דא גם בצע כסף להמתווכים בהשגת הרשיון והרשות לזה יוכל להוציא.

ואפשר כדאי הדבר שכת"ר יקח לו איזה ימים לבקש שם אודות שתி הנקודות האמורות, ואםaira אפשרי הדבר, אולי נמצא מי שהוא אחר בסביבתו שיש לו על כל פנים ידיעה קצר בביבלעך דא"ח וכן הבנה קצר עכ"פ בעסקנות ציבורית, שהוא יבקש שם.

היתה שמוועה שהפרופ. הנ"ל שהוא מנהל המוסד הנ"ל צרייך להשתתף באיזה ועידה באה"ק ת"ז ואפשר שייעבור ג"כ דרך צרפת בהליךתו או בחוירתו. וכמובן שהנטישה לפוילין עריכה להיות בזמן שהנ"ל שם שיוכלו להפגש אותו.

הידיעה האחרונה שהגיעה לידיינו, מההשתדלות בתקופה ההיא להציג את הכת"ק, היא באגרות שכותב כ"ק אדמור"ר שליט"א אל הר"ר פנחס אלטהויז, בא' אלול תש"ז: "ובזודאי למוחרע לעוררו לדבר עזה"פ עם ב. מ. שי' על גודל העניין אשר בזה".

משום מה, לא באה לפועל העברה זו באותה שעה. פריצת דרך קטנה נעשתה בשנת תשכ"ד: חכילת אגרות-קודש אדמור"ר מוהרש"ב נ"ע הובאה שם לאה"ק, ונמסרה על ידי מר שור ליידי כ"ק אדמור"ר שליט"א, שנכנס אליו ליחידות בפורים תשכ"ד, בעת ביקורו בני.

איתור והבאת אוסף הכת"ק

נושא הבאת כל האוסף ירד מושם מההפרק באותה תקופה. בט' אירז' השכ"ג נפטר ה"ר פנחס אלטהייז הנ"ל, ושוב לא שמענו על תוכניות הצלת האוסף זהה, עד אשר הוחזרו בקי"ץ תשל"ז לאחר השתדלות מסווגת. ומעשה שהיה כך היה:

על רקע בשנת תשל"ב קיבלת הספריה הציבורית באוטובה מיקרופילמים מכל כתה"י שבספריית ה"יידישער היסטאריישער אינסטיטוט" שבווארשא, וביניהם גם כתה"י רביים השיכים לחב"ד. כשנודע על כך למרכו תנועת חב"ד, קיבלו צילום מהמיקרופילמים של כתה"י השיכים לחב"ד, ויחד עם זה התחלו בהשתדלות להציג רשיון לקבלת כל האוסף זהה חרזה.

על ההשתדלות זו את מספר הר"י שי' קרינסקי (כפר-חכ"ד גליון 503 ע' 16):

התחלנו לחשב איך ממשיגים את האוצר ומעבירים אותו אלינו, ובכאן נכנס לתמונה שליח הנודע הרב אברהם שם טוב, שפתח בהפעלת קשרים מתאימים בוושינגטון.

אני זכר את הפגישה שקיימנו עם הנוגעים בדבר באחד מבנייני המישל בוושינגטון. החלץ שהפעלנו הוועיל, ובעקבות מאמציו של הרוב שם טוב הגענו עד מי שהיה אז שר החוץ, מר הנרי קיסינגר, שהגיש למלשלת פולין בקשה רשמית לשחרור הספרים מטעם שగיריות ארחה"ב בורושא. בדרבבד עם הקשה של השגרירות, פנו גם אנשי כמורה בدرجות גבוהות בארץ"ב לגורמים נוצריים בורושא, בבקשת לפעול לשחרור הספרים.

בתחלת השיבו מואראשא שאינם מצליחים למצוא את האוסף. נשלחו לשם ה"ר אהרון שי' חטריק אשר עסוק זה שנים בערךית דרושי אדמ"ר ה„צמח-צדקה“ מכתבי והוציאם לאור בסדרת „אור התורה“ (כלקלמן פט"ו). הוא הכיר את כת"ק רבותינו, ובתוור שכזה נשלח לשם לבדוק את כתה"י שב„אינסטיטוט“ הנ"ל. בחודש מרחשון תשל"ו נסע לשם, ובמשך כשבועות איתר וזיהה את אוסף הכת"ק של חב"ד.

הדיוןים אודות קבלת רשיון החזרת האוסף לחב"ד נמשכו כשנה וחצי,

או נסע לשם הר"א שי' חטריק יחד עם הר"ר אברהם שי' שמטוב – שהתעסך בקבלת הרשyon הזה – כדי לוזחות את כל הכרכים השיעיכים לאוסף הזה ולהבטיח שאכן ישלו לני.

הם שהו שם כשבוע וחצירו לני.: כעבור ימים אחדים נסע לשם שוב הר"א שי' שמטוב – כדי להבטיח שככל הכרכים נארזים בתיבות ונסלחים לנו. סוכ"ס הגיע האוסף לנו. בחודש תשרי תשל"ח.

על פדיית האוסף הזה מסופר גם בס' despite all odds ע' 178-179.

עם הגעת האוסף לארא"ב נדפסה בעיתונים הגדולים שבארה"ב, תודה מיוונית לעוזרים בקבלת הרשyon הזה. בהודאה זואת נאמר:

We thank the Polish authorities and our friends in Poland, for their efforts in Preserving the invaluable and irreplaceable collection of manuscripts. We also profoundly thank our Polish American friends, whose contacts in Poland made this precious gift possible, these valuable Jewish religious books and manuscripts will now become a valuable addition to the Lubavitcher movement's library in the United States.

Philadelphia Friends of Lubavitch

Leonard Goldfine, General Chairman

Abraham Shemtov, Regional Director

Jerome J. Shestack, Chairman, Special Projects

* * *

כאשר הגיע אוסף הכת"יק לספריה, בשלבי תשרי תשל"ח, שהה כ"ק אדמו"ר שליט"א בחדרו שב-770, בהשגת רופאים.

למעלה מוחදש ימים שהה כ"ק אדמו"ר שליט"א ב-770. הפעם הראשונה שיצא לחוץ היה כדי לראות את אוצר הכת"יק שהוחזר. בער"ח כסלו בא כ"ק אדמו"ר שליט"א יחד עם מזקיריו לספריה, כדי לבדוק את אוסף הכת"יק. במשך שעתיים ישב הרב כי בספריה ובדק את הכתבים – כרך אחריו כרך. וכשגמר – חזר ל-770 לתפלת המנהה.

גודל נחת-הרוח שהיתה לכ"ק אדמוי'ר שליט"א בראותו את האוצר היקר הזה מוחזר לחב"ד, בודאי פעל לטובה על בריאותו. למחרת, בר"ח כסלו, הייתה הפעם הראשונה שהרב נסע לבתו, מאוז חולשתו בליל שמנני עצרת.

* * *

בשנת תשל"ט, כתוב הרב שלייט"א אגרת מודה מיוחדת לעזה"ד המפורסם מר יוסף שוסטק, שהוא מקורבי הרב שם טוב בפילדלפיה וסייע במשא ומתן עם הפולנים (לימים יציג אגודת חסידי חב"ד, יחד עם מר נתן לויין, במשפט הספרים, כדלקמן פ"ג). האגרת נכתבת באנגלית, וניתנת בזאת (בחילקה) בתרגום חופשי (כפי שננדפסה בcpf"ח גליון 503 ע' 18):

מכתבי זה בא באיחור, ביחס בתהשיבות בנושא הנידון. ואולם, הנושא גופה, או ליתר דיוק, ההיבט הרגשי שלו, הוא הנה הסיבה העיקרית לדחיתת כתיבת המכתב. מכיוון שאין זה דבר קל להביע במילים, ועוד פחות קל, להביע בכתיבה, רגשות אישים עמוקים. זו הסיבה שבגללה דחיתי את כתיבת המכתב שוב ושוב, עד שאמצא את מנוחת הנפש הדורשה לך. מכל מקום, מכיוון שהרגשות אלה לא נרגעו אין טעם לדחיה נופשת.

כוונתי, כמובן, ליזומה בעל ערך יהודי מובהק, בעניין החזרת כתבי היד והספרים השיעיכים לספרייתו של מוו"ח אדמוי'ר נ"ע, אשר יזמת בעורת ידידך, ואשר כבר נשאה פרי במידה ניכרת, לגבי חלק גדול של הספרים, אשר הוחזרו למקומם המקורי ול"ביהם".

כפי שידוע לך, ספרייה שניוארסון זו, כוללת לא רק את האוסף שמו"ח אדמוי'ר נ"ע רכש בעצמו ביום חייו. אלא גם ובუיקר את כתבי היד והספרים שבאו לו בירושה מאבותיו הקדושים בדורות הקודמים וכמה מהם נשתיירו עוד מימי האדמוי'ר הוזקן, מייסד שיטת חב"ד.

ובודאי אין צורך להאריך אודות המשמעות העמוקה שהיתה לצותרים אלה לנגביו מוו"ח אדמוי'ר נ"ע, כמו לנגביו כל שאור אדמוי'רי חב"ד שקדמו לו. היה לו אליהם קשר נפשי עמוק ומעבר לחבר אל ספרים וכותבי יד בעלי תוכן מקורש דומה. רבים מן הכותבים האלה הם הינם לבה ונשמטה של ספרות חב"ד המקודשת.

משמעותם כך, תוכל להבין היטב עד כמה נרגש עמקות היבטי, ואהיה תמיד, וכן תוכל להבין את רגשותיהם של כל ידידי ליבאואויטש, לגבי פעולה הגדול והענקלי בנדברך את זמנך, מאמציך והמוניינטן שלך, כדי להшиб „הביתה“ כתבי יד וספרים מקודשים אלה. מעשה זה הוא „פרידון שבויים“ אמיתי, מכיוון שרך בהיותם בתיתם, יכולם אוצרות רוחניים אלה למצות את מלאו חינויותם, לא רק לתועלתם של אלה הקשורים ישירות עם תנועת חב"ד-ליובאואויטש, אלא גם לתועלתו של כל עם ישראל, כי בכך מתחייבת הפצת תורה חסידות חב"ד ופנימיות התורה.

מכיוון ש„שכר מצווה, מצווה“, הרי שהמצווה אינה צריכה לך, תודה רבה של „בשר ודם“, ופעלך האצילי הינו בודאי מעל ומעבר לכל ביטוי של הכרת תודה, בכל זאת, אני חייב להביע, ولو במעט — בשמי ובשם התנועה שוכתי לעמוד בראשה, וכן בשם כל מי שיפיק תועלתו בפועל או בכוח מן העניין הזה — את קורת רוחנו ותודתנו מקרוב לך.

* * *

בעשרה כרכים מאוסף זה, הובאו לאח"ק בין השנים תש"ז-תש"ח, ע"י מפקחת „הבריחה וההעפלה“, ונמסרו לבית הספרים הלאומי בירושלים. לאחר קבלת האוסף חזורה מפולין בשנת תש"ה, התחלת השתදלות נציגי חב"ד לקבל בחזרה, גם את מה שהגיע בדרכיהם לא ידועות לרושלים. המשתדלים בזה היו מוה"ר אברהם שי' שמטוב והעו"ד ר' יוסף שי' שוסטאק. כדי להוכיח שכתי"י אלו באים מאוסף רבונינו, מסר כ"ק אדמור"ר שליט"א את רשימת כתה"י שערך בריגא, כמסופר לעיל פ"ז. בתחלת שנת תש"מ, הוחזרו גם כתה"ק אלו אל ספריית חב"ד.

* * *

עד אשר הסייעו שליחי חב"ד לקבל בחזרה את כתבי-היד מספריית ווארשה הזדרזו לשם סוחרי ספרים עתיקים, שיחדו את שומרי הפתח והבריחו משם عشرות רבות של כרכי כתמי"ק נבחרים, שאותם מוכרים במחيري עתק, זה שנים רבות.

רוכם נמכרו לחסידי חב"ד, ובסתופו של דבר חזרו למקוםם בספריית חב"ד. אמנם ע"פ הרשימות נראה, שעדיין נמצאים כרכים רבים בידיהם פרטיות, והתקווה היא, שבסתופו של דבר יוחזרו אף הם בספריית חב"ד.

פרק יב

פדיית אוסף כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע

גודל ההצלחה בפדיית אוסף הכת"ק מווארשה, וגם אלו שהגינו מירושלים, הביאו זיק של תקווה, שאולי יצליחו למצוא ולפזרות גם את אוסף הספרים של כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע. אוסף זה הונח על ידו לשמרת מהסן במוסקבה, בעת העתקה מליבאווטש לרוסטוב, ושם לוקח לספריות לנין במוסקבה ומעולם לא הוחזר, כמסופר לעיל פ"ז.

בשנת תש"מ הראיתי לה"ר יהודה שי קリンסקי את הקטלוג של הספרים האלו, שנערך בליבאווטש ונמצא עד היום בספריה (כמסופר לעיל פ"ה). עורתתי אותו על השתדרות פדייתו, והוא שאל על כך אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א.

באותה שעה לא ידעו בכתבור אם האוסף עדיין קיים. לעיל פ"ז עתקה אגרת כ"ק אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע כי שמעו אשר הייעס עקציא בעלאירוסיא פעולה אשר ניתן להם הבביבליותיקה של "האדמו"ר שניוארסאן מליבאווטש" לאחוזה עולם". ע"פ עדויות שונות נדפס בשערתו בעיתונים שהאוסף אכן נמסר להם. היבסקציה פתחה או שני ספריות גדולות האחד בקיוב והשני במינסק. שני הספריות האמוריות נשלו ונחרבו ע"י הנازים ימ"ש בעת מלחמת העולם השנייה, והנשאר לפיליטה הווחרים ע"י המושלה הסובייטית. וא"כ מי ידוע אם האוסף הזה עדיין קיים?

aufpic היה זיק תקופה, שמא האוסף מעולם לא נמסר ליבסקציה ונשאר בספרית לנין, ושמא עדיין הוא קיים שם עד היום זהה.

גם אם אמן נשאר האוסף הזה בספריית לנין במוסקבה, עדיין ספק גדול אם נשאר הוא כתיבת אחת, שמא נתחלקו הספרים למחוקות ומודורים שונים בספריה הזאת עצמה, ושוב אין לאתר את הספרים האלו; רק על חלק מהספרים יש סימני היכר שהם מהספריה שהיתה קיימת

בליבאוועיטש, וגם אוחם אי אפשר יהיה לאתר, אם הם מפוזרים בין מאות אלפי ספרים אחרים שבספרית לנין במסקבה.

למרות כל זאת היה כ"ק אדמוייר שליט"א מלא תקופה שאכן אפשר יהיה למצוא את האוצר הזה, והMRIין מאד את המתעניינים בדבר.

באחד מימי שנת תש"מ קרא כ"ק אדמוייר שליט"א את ה"ר ברוך שלמה שי' קוניין, מנהל מוסדות חב"ד בקיילופורניה, והורה לו לשוחח בנידון הספרים עם מר ג'רי ווינטראוב שי' ומר ארמנונד האמער ע"ה, שיש להם יחס קירבה עם מלכות הקרכמלין. מר האמער פנה אז לאנשי המשל במוסקבה בבקשתה לאתר ולהזיר את האוסף היקר הזה לתנועת חב"ד.

כאשר אנשי המשל במוסקבה השיבו שאין ידוע להם „אוסף ליוואוועיטש“ או „אוסף שניאורסאהן“, נמסר להם צילום רישימת הספרים הנזכרת. ע"פ הרשימה הזאת קל יותר לברר אם האוסף עדין מונח בספרית לנין במסקבה.

שוב לא הצליחו למצוא את האוסף הזה או את הספרים שברשימה הזאת, וכך חלפה שנה אחריה שנה, בלי תוצאות ממשיות. עד אשר הוצע להם ע"י מר ארמנונד האמער הנ"ל, שהם יירשו למומחים מטעם תנועת חב"ד, לבוא ולבדוק ולנסות לאתר בעצם את האוסף הזה. למרבה השמחה הם נענו להצעה הזאת בחוב.

* * *

בעת כל הדיונים האלה, עלה ברעיון בעזה"ת לבדוק את הנושא ע"י שליח: אחד מידידי, ה"ר יוסף ברוך שי' פרידמן, נסע למוסקבה. נתתי לו רישימה של מספר ספרים נדירים ביותר, המופיעים ברשימה הנ"ל מאוסף הספרים שבלייבאוועיטש, כדי שיבדוק בקטלוג הספרים העבריים שבספרית לנין אם הספרים האלה נמצאים שם, וירשם בכל ספר את המדור והחתה שבו הוא עומד.

לגודל מזולנו הוא מצא רשומים בקטלוג 12 מתוך רישימת הספרים שמסרתי לו, כולם באותה מחלוקת של „מויזיאום קניגס“ [ספרים עתיקים].

עוכדה זאת כМОבן חיזקה את התקווה, שהאוסף אכן נמצא בספרית לנין במסקבה, מי יודע, אולי הוא נמצא כולם כתטיבה אחת באותו חדר!?

השליחות לרוסיה

באחד מימי חודש כסלו תשמ"ח, מבשר לי המזcur ה"ר יהודה שי' קרינסקי, שהממשל במוסקבה הסכים לנסיעת המומחים מטעם חב"ד, ומודיעני, שתוך שבועות אחדים תוכל המשלחת לנסוע לשם, הם ה"ר ברוך שלמה שי' קונין הנ"ל, המזcur ה"ר ניסן שי' מינדל ואני.

הוזדרכנו כמוון שלושתינו, בהכנות הנויות הדורשות לנסיעת זוata. במשך זמן קצר נתקבלו היזמות לנסיעת למוסקבה – „לשיות עם משרד התרבות“. הכנתי לנסיעת זוata את העתק רשימת הספרים שבאוסף ליבוואויטש ואת רשימת 12 הספרים הנ"ל שנמצאו בקטלוג, והיינו מוכנים בדרך ביום א' כ' טבת תשמ"ח.

במשך החודש שבינתיים, כתבתי אל כ"ק אדמו"ר שליט"א את תוכניות הנסעה, מה ואיך בדעתינו לבדוק, ושאלתי כמה פרטים:

כתבתי שנחפש את הספרים ע"פ הקטלוג או ע"פ הסימנים שעיל הספרים, והרבci שליט"א הוסיף: „או ספרים שאולי שייכים, אף שאינם ברשימה בפועל.“.

כתבתי האם לא נמצא הספרים בספרייה לנוין במוסקבה או נישע לקיוב לחפש שם הנ"ל, והרבci שליט"א השיב ש„כל אופן יש לבדר ע"ז בקיוב כו“.

כתבתי שבניגרard נחפש ספרים וכתבי רבודתינו נשיאנו, והרבci שליט"א הוסיף: „כולל – לחסידי חב"ד: אבי הרב מעדריא וכו‘.“.

כתבתי שבניגרard נחפש כתבי הרה"ק מוהרלו"ץ – אבי כ"ק אדמו"ר שליט"א [בנוסף למה שכתב במאסר על גליון הספרים, ונמצא בספריה, ונדף משם בסדרת תורה לוי יצחק ולקוטי לוי יצחק], והרבci שליט"א הוסיף: „בספריית אאמו"ר (שאני – אגוח היורש).“.

כתבתי שנחפש הנויות הקשורות למאסר כ"ק אדמו"ר האמצע, והרבci שליט"א הוסיף, שנחפש גם הנויות הקשורות למאسري אadmoir הוקן ואדמו"ר ה„צמח-צדק“ [הנויות הקשורות למאסר אדה"ז נמצאו אח"כ והתפרסמו ב„כרם חב"ד“ גליון 4. והקשרוות למאסרו של הרלו"ץ נמצאו אח"כ והתפרסמו ב„כפר-חכ"ד“ תשנ"ב גליון 492. 501].

גם בהיותינו שם היה כותב ב"ק אדמ"ר שליט"א הוראות, אלא שבニアורות הרשמיים שם משפחתי לויינסון, ולכנן כתב אז: "מהיר, ח[שאי] להראות להרשות"ב שי" לויינסון". המذוכר היה בידיעות שהתקבלו ע"י א' מאנ"ש על מקום המצא כת"י דא"ח בספריה.

אל ג'ל

ג

הנילזון
הנילזון

ביום שלפני הנסעה, בהתוועדות ש"ק פר' שמות, דבר ב"ק אדמ"ר שליט"א ברבים בדבר השליחות הזאת: אם כי אמר ולא פירט. ואלו הם דבריו הקדושים השיכים לעניינו ("התווועדות" ש"פ שמות תשמ"ח סעיפים יב-יד):

התוכן הכללי דפרשת שמות — הוא עניין הגאולה . . . ומזה מובן, שביום הש"ק זה יש נתינתכח בנוגע לעובודה המיוחדת ד"פדרון שבויים..."

הענין דפדרון שבויים שיר (לא רק בנוגע לבני עצם, אלא) גם בנוגע לכליהם וחפציהם של ישראל . . . ובהדגשה יתרה — כשם דבר אודות ספרים של צדיקים.

ומכיוון שבר, הרוי, בשושומעים שישנם חփוצים, ספרים וכתבייד כו', של צדיק ונשיה בישראל, שנמצאים בגלות ושבוי (לא רק במקום הפני ממש), אלא אפילו שלא במקום האמיתין — יש להשתדל בכל האפשרי, עד

כדי מס'ג, לפורום מהגולות והשבוי, "פדרון שבויים", ולהשיבם למקום
האמתית, כלשון הכתוב "ושבתינו בשלום אל בית אבי".

ולחוסיף שחשיבות ההשתדרות מוטלת על כל מי ששמע על הדבר – כתורת הבעש"ט שככל דבר שיהודי רואה או שומע מהו הוראה בעבודתו לקונו. אלא שМОבן וגם פשוט שיש חילוק באופן הפעולה וההתעסקות בדבר, יש כאשר שיכולים ושיכים לפעול בפדיון שבויים באופן ישיר, ויש כאשר שפועלתם מתבטהת ע"י אמירות תהלים ונתינת עצקה כווי לזכות הצלחת הפעולה דפידיון שבויים.

ואשרי חלום וגדול זכותם של המתעסקים בזה, זכota הרבים מסיעתם, כולל גם הנטינטיכת המיוחדת דשבת פ' שמות – להצלחה בכל הפעולות הקשורות עם פדיון שבויים.

לאחר השicha הזאת הורה לנו בכ"ק אדמור' שליט"א לאמר "לחיים" על כס מלא. גם בעת חלוקת הדולרים לצדקה, ע"י בכ"ק אדמור' שליט"א, ביום א' בבורקן, נמן לנו זולר גספ' ואמר "לחותסת פט זריזות".

בשיכחה נזכר לא רק ספרים וכתבי אלא גם „חפציים“, ולכן שאלתי
למהחרת אם להתענין גם בזוה, והרב שיליט"א הואיל להשיב: „באם אין כל
חשש שתחליש בקשה וזה חוקי בקשותיהם לבקש בשאר המקומות – כדי
(להתענין גם בזוה).“

עבין החפצים, אולי זוהי הוראה שצריך להתענין

שלום דובער לוין
טראומן גאנטס
טראומן גאנטס
טראומן גאנטס
טראומן גאנטס

לפני נסיעת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאוהל נקראנו ליד דלת חדרו ואלו
היו דברי קדשו:

בנוסף צו דעם וואס מ'האט איך שוין געגעבן, איז דא נאך פאר צדקה, אויף צו פארטילן דארטן. בזיל דאס ניט צוטילן אויף דרי חלקים וויל דאס איז אינן כלות' דיקע שליחות. ס'זאל זיין כנוף אחד. דא איז פאראן דריי מאל'ץ, זאל דאס זיין בהצלחה רבה ומופלגה...

וואו שווין גערעדט, איז יעדן פלאץ וואס ס'איין נאר פאראן א ספק איז מ'קען עפעס געפינען דארטן זאל זיין ספק ל科尔א. און אויב סיוזעט ניט שאטן די אנדרע פלאצער זאל מען דארטן זיין...

איך זאג איך ניט קיין דאנק, וויל דער גראנטער דאנק איז פון די ספרים אלין.

בערב לאחרי תפלת ערבית, מיד לפני נסיעתינו, נקראנו שוב ליד דלת חדרו, וככה היו דבריו קדשו:

הײַנט איז דאך דער יארצייט פון דעם רמבלס, און די וואך כ"ד טבת איז דער יארצייט פון אלטן רבין, וועלן זיי ביידע ארבעתן צוזאמען מיט איך...

נתן עוד צדקה לחלק שם, והוסיף ואמר "הצלחה רבה בשירות טובות".
שנכננסנו למconaה שאָל אם נסעו ללוותינו.

* * *

עד כהו — קצת על ההכנות לנסעה. בעת הנסעה עצמה כתבתי יומן, ומשם יועתקו הקטעים העיקריים והקשרים לאותור האוסף:

ב"ה יומן ג' כ"ב טבת ה'תשמ"ח שעה 50:30 בערב

זאת הפעם הראשונה מאזו באנו הנה, מוסקבה הגדולה, שיש לי הזמן הפניו להתישב ולרשום את מהלך הימים האלה.

באנו למוסקבה ביום ב' בערב... נביום ג' בבוקר נסענו למשרד של מר ארמנונד האמער במוסקבה. שם קיבלה אותנו מנהלת המשרד גברת נינה, היא קיבלה אותנו בסבר פנים יפות. אמרה שהיא יודעת מהשליחות שלנו ואשר כבר קיבלה טלעהט מארה"ב שאנו צריכים להגיע. היא כבר התקשרה עם סגן שר התרבות ליטיבינוב... ארגןפגישה ביןינו ובין המנהלת הראשית ליחסים צבורי שבספריה [גבורת אולגה] לשעה 3...

בשעה 3 כבר ישבנו במשרדה של המנהלת הנ"ל בקומת הרכיבית של הבניין הראשי, יחד עם מזכירה [לובמיילא] שהעלתה אותנו למשרדה, שהיא גם רשמה את תוכן הדיבורים. שניהן מדברות גם אנגלית והשיחה ארוכה בשעה וחצי — עד לערך 05:40...

לבסוף אמרה שהיא מוכרכה לדבר בנושא זהה עם מנהל הספרייה הכללי [קאראטאטשוב] וגם עם שר התרבות [זאכארוב]. מחר היא תוכל לענות לנו. בניתוחים היא מציעה שניתן לה איזה רשותה כדי שיבדקו עצמם וידיעו במה מדובר. נתתי א"כ רשותה של 12 [ספרים] נדירים מתוך הרשימה הכללית.

לאחר דיונים רבים במהלך היום הרשמי, בין ה"ר שלמה שי' קוניין לגברת נינה ובינה לשגון השר ליטビינוב ולמנהלית יחסי הצbor בספרייה שנפגשו אחדת גברת אלוגה, קיבל נינה טלפון מאולגא בשעה 3:30, ועל הורעתה בטלפון מסופר בהמשך היום:

היא כתבה מכתב לשר התרבות, בו מסבירה את טעמי התנגדותה להרשות לנו לחפש בעצמינו בספרייה ולתת לנו את הספרים.

נינה מסרה לנו את הדברים והצעיה שנבקש מממר האמור שיקח אותנו לשר התרבות זאכארוב, כדי שאנחנו נסביר לו בעצמינו את טעמי דרישותינו.

שוב דיונים נמרצים, בין ה"ר שלמה ובין מר דז'יקאבס, מנהל העסקים של מר האמור, ובסתופו של דבר החליט מר האמור לחת את ה"ר שלמה לפגישה שתהיה לו עם השר זאכארוב ביום ה' כ"ד טבת, כדי שה"ר שלמה יסביר לו את בקשתינו לבדוק ולאתר בעצמינו את האוסף, אף למסרור לו מזכיר בכתב המפרט את מטרת בואינו ובקשתינו. על השיחה הזאת מסופר בהמשך היום:

דברו כ"ט דקות. הוא ביאר לשר את קדושת היום כ"ד בטבת... גודל עניין החורת הספרים. השר נראה מרוגש ואמר שאפשר לסייע עליו שיעשה הכל למציאת הספרים והחוורותם. הוא אמר שהוא עצמו ימסור את התוצריים למנהל הספרייה... רק זאת אי אפשר שתלכו בעצמכם לחפש במוחשי הספרים. תשים בקולו תחפשו בקטלוג את הספרים שלכם.

אמר שלמה: אבל ע"פ הקטלוג לא נוכל למצוא ולהכיר הטעמים.

אמר השר: אני אומר לכם שגם אני אני יכול ללבת במחסני הספרים. תשמעו בקול ותחפשו לפי הקטלוג ואני מבטיח לכם שתצליחו...

במשרד של האמער קיבלה נינה טלפון ממיכאילוואר, סגנת שר התרבות. היא שאלת מה התוכנית למשך. ענינו שרצונינו לפגוש את הספרן לספרי העברית שבספריה ולעבוד אותו יחד.

איתור זיהוי האוסף

ביום שבו הגיעו אוטנו עם הספרן לספרים העבריים מרדאגאוויטש שי'. לאחר שיחת הכירות קצרה נגשנו לנושא העיקרי של שיחתינו. ועל כך בהמשך היום:

אח"כ נגשנו לנושא רשות 12 הספרים שמסרנו כדי לבדוק אם הם בספריה ובאיוזה אוסף מונחים. הוא השיב שמצא כל 12 הספרים, אמנם כולם אינם באוסף שניאורסאהן אלא באוסף פוליאקוב.

עובדת זו נראה לי מادر חשודה. שאלתי כמה ספרים יש באוסף פוליאקוב. — ענה כשבע וחצי אלף. שאלתי אם יודע מהיכן ומתי בא אוסף זה בספריה. — ענה שאיןו יודע. אמרתי שהאחים פוליאקוב היו קרוביים — מיעודדים לאדמו"ר מוהרש"ב, וברצוני לראות את הספרים עצם.

חדר הקריאה של ספרי יקורי ערך אינם במבנה הקטלוגים ולשם הלכנו אליו ועם המזכירה לובמיילה, מלאנו (רדאגאוויטש ור' ניסן) את 12 הטפסים והגענו הבקשה לראות הספרים. ישבנו בחצי שעה עד שהביאו לנו אותם.

ביןתיים הסבירתי לדאגאוויטש ולמשלחת שלנו שנראה לי שאוטק שניאורסאהן הוחלףשמו לפוליאקוב, כיון שכל הספרים מתאימים. וגם מספר הספרים מתאים...

נכנסנו למתח רב מאד וכך חיכינו חצי שעה עד שהביאו לנו את הספרים, ומיד פניתי בהתרגשות לשלהמה: „זהו זה! הנה כתיק אדמו"ר מוהריי"צ נ"עו“. ב-4 ספרים מעאננו גוכתיק.

פדיית אוסף כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע

קסה

שלמה אמר: בא מיד להחזיר הספרים. נוטעים למשרד נינה לבקש את הד"ר [האמער] לסדר את קבלת הספריה ולהודיע על מזכירות את תוכן הדברים.

כך עשינו. נסענו לשם. כשורץיקאבט היה על הקו קישרו אותנו והוא ענה שנכין תזכיר ונמסור לו. בלילה יפגש הד"ר [האמער] עם השר [זאכארוב] ואוז ימסור לו [את התזכיר].

טלפנו לר' יהודה ליב גראנץ ולר' יהודה קרינסקי במזכירות ומסרנו כל הפרטים, ואני הסברתי מדוע הדבר עתה נעה מכל ספק.

ישבנו להבין התזכיר. נינה כתבה במכונית כתיבה. צולמו כמה העתקות ומיהרנו למלאן לקבל את השבת שנכנשת אחריו שעה.⁴

כך קבלנו את השבת ברוח מרוממת ובהודאה להשיית על הנשים הגדולים האלה.

במשך השבועות הבאים היו לנו שליחיות נוספות במספר ספריות ברוחבי רוסיה, בלבניינגרד קיוב דניפרו-טרובסק ועוד, כמשמעות לעיל: אך שם לא הצליחנו למצוא דבר ממש. במשך החודש הזה נמשכו גם הדיונים על קבלת האוסף הזה מיד, שנוכל להביאו אנתנו לנו. אמנם אנשי הממשל השיבו, שזה יהיה במשך הזמן, אחרי שנחזור לנו. לבדנו.

במשך זמן שהוחינו במוסקבה עברנו על כל קטלוג הספרים העבריים בספריה, כשלשים אלף כרטיסים, רשםנו לעצמנו את כל הכרטיסים שורום בהם שהספר נמצא באוסף פוליאקוב, והוא האוסף של כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע, ועל התוצאות מסווג בהמשך היום:

ב"ס"ה מצאנו 78 כרטיסים המਸמנים ספרים שבאוסף פוליאקוב ואותם מצאנו גם ברשימה ליובאוויטש.

אוסף פוליאקוב יש בו למעלה משモנות אלף ספרים. מסודרים כאוסף אחד והספרים שבו מסומנים במספר אחד עד לפחות 77; זהו המספר הביא גבוה שמצאנו בו.

רק חלקו קטן. כמעט כל הספרים שמצאנו בקטלוג נמצאים גם ברשימה ליובאוויטש...

הינו כמה פעמים באולם הקריאה של הספרים הנדרים, שבו בקשו
לראות ספרים מثار או שמצאו ברשימות הנ"ל.

הדבר לוחץ זמן רב. בדרך כלל מקבלים ספר קרוב לשעה אחרי
שמבקשים אותו ולפעמים לא קבלנו אותו עד למחרת.

בש"ה קיבלנו כ-50 ספרים מהם מצאנו בשבוע, סימנים מובהקים
שהם מספרית ליבאואויטש.

ר' ניסן חזור לנג. בתחילת חודש שבט. ר' שלמה חזור בכ' שבט ואני
בכ"א שבט. כולנו חזרנו מלאי תקופה שלא יארך הזמן, עד שכל האוסף
היקר הזה יוחזר בספרית חב"ד בניג.

— תקופה טובה אמ衲 נשקפה, אך לא כך היה לפועל. שלשה שנים
עברו והאישור להחזרת הספרים לא ניתן:

זמן מה אחרי חזרתינו לאלה"ב פוטר השר זכרוב, והшибו אנשי
הממשלה שישי לחכotta באישור עד שימוננה שר תרבות חדש. בעבר משך זמן
מנוח שר תרבות חדש — מר ניקולי גוביינקו. מר האמער נפגש אותו ושותח
ଓודות הספרים וקיבל מענה שלילי.

כשראה זאת הרב"ש קוניון, התחליל להשתדל ע"י מר ג'רי ווינטראוב עם
אנשי הממשלה באלה"ב, שיבקשו מממשלת רוסיה להחזיר את הספרים. שר
המוסחר מר מזובכר נפגש עם השר גוביינקו וקיבל אף הוא מענה שלילי.
במשך שלוש השנים הללו היו עוד השתדלוויות רבות שפעל הרב"ש קוניון
ע"י מר האמער ע"ה ויבטל"ח מר ווינטראוב, אך לפועל לא יצא מכל אלו
שום דבר ממשי.

השליחות השניה לרוטשילד

באור ליום ועש"ק פ' ויצא, ו' כסלו תנש"א, מצלצל אליו הרב"ש שי
קוניון ומודיעני שיש אפשרות, שנישע פעם נוספת לרוטשילד עבור החזרת
הספרים, ומעשה שהיה כך היה:

במשך לעבודת הבאת ילדי טשרנוביל לאה"ק וסידורם במוסדות
החינוך בכפר חב"ד, נוצר קשר בין הר' יוסף יצחק אהרוןוב והר' יצחק

קוגן שיחיו ובין מרת דבורה רחל (וירוניקה) אירינה תחיה, שיש לה קשרים והিירות עם רבים מאנשי הממשל ברוסיה ועי"ז עורה הרבה בסידור הנירות וארגון טיסת הילדים מרוסיה לאה"ק.

כעת היא מוכנה להכניס עצמה גם לעניין החזרת הספרים, והיא משוכנעת שתוכל להשפיע על אנשי הממשל, כולל השר גובינקו, שיתנו את אישור החזרת הספרים: באם נבוא ארבעתינו לרוסיה, לעבוד ייחד אתה על קבלת האישור.

הרויי אהרוןוב כתב על כך אל כ"ק אדמור"ר שליט"א, שהויאל להшиб, שביר אצל הר' שלמה שי' קוניין המצב עד עתה: ולכן פנה אליו בשאלת אם אני מוכן לנסוע.

נתתי את אישורי אל הרב"ש קוניין, שישאל אצל כ"ק אדמור"ר שליט"א, אם כדאי לנסוע. המענה נתקבל מיד "לנסוע, אוכיר עה"צ".

שאלתי שוב בעצמי, אם כדאי שאסע מיד יחד עם הקבוצה או שאחכה איזה זמן ואבוא אחריהם. המענה נתקבל מיד ביום הששי "קדימה [לנסוע מיד] שזה יכול להוסיף בהנ"ל".

ביום ראשון יצאו שלשת הנ"ל בדרכם לנ'. וביום שני יצאו ארבעתינו לרוסיה. לפני נסיעתינו לשדה התעופה נתחב לנו כ"ק אדמור"ר שליט"א: לכל הנוסעים שליט"א, וזה כהנ"ל בהצלחה רבה, אוכיר עה"צ.

נסענו בעלי ויזות, כי מרת דבורה רחל הנ"ל הבטיחה שתסתדר לנו ויזות, שנקלם בשדה התעופה במוסקבה. וכן היה: ביום שלישי בערב הגענו לשדה התעופה במוסקבה, שם היא חיכתה לנו וסידרה לנו ויזות. מיד נסענו ביחד למלוון וישבנו כמה שעות, לדון בדרכי הפעולה.

יותר משנה עומדת עבודה הייתה לנו במוסקבה. כמעט בכל יום היו לנופגישות עם שרים ואנשי ממשל. תלאה העט לתאר את כל ההרפתאות שעברו עליינו במסך הזמן זהה. אע"פ שככל הפעולות הזאת נרשמה ביומני האיש, דומני שלא תחאים לשימה זו במאגרת ספר על "תולדות הספרייה". סקרה על מה שנטפל בחודשים הראשונים התפרסם ב"כפר חב"ד" גליון (י' אירן תנש"א) ע' 27-472.

אסתפק כאן בתיאור ראש הפרקם, בעיקר מה הקשור לבדיקה האוסף

עצמם – פעם אחת מיד בבואינו ופעם שנייה בעבר יותר משנה. כמו"כ יוצתקו הוראות הרבי במשך השנה הזאת בקשר לנושא הספרים. ואתחליל בהעתק מהיומן:

יום ד' י"א בסל"ו

אתמול בלילה ישבנו כמה שעות עם גברת דבורה רחל שתחי', היא רשמה כל הפרטים והכינה תזכיר . . . היום . . . לבקשתו לسان שר התרבות של רוסיה הכללית, מר טולסטיקוב, הממונה על הספריות ברוסיה.

אחרי שיחה מפורטת היא מסרה לידי את התזכירים. הוא השיב בברכה והבטיח להשתדרל, ואמר שמהר בבורק נפגש עם שר התרבות מר גוביינקו . . . אמר גם, שהם מקימים, שבממשק להעברת הספרים אל המרכז שלנו, אנחנו נשקם את העיר ליבאוויטש, מרכז תרבויות במוסקבה ומרכז רפואי לילדץ' צ'רנוביל.

לשעה נכנסנו להלם לслуша הדברים, אך מיד התאוששנו, בתקווה שהוא רק משח מילימ', וכי באמצעותם חשבים להחזיר לנו הספרים, בלי תנאים מוגזמים. אמשיך להעתק מהיומן:

מושש"ק י"ד בסל"ו

ביום חמישי . . . הלכה למשרד התרבות לשעה 2 וישבה שם כמה שעות. סגן שר מר טולסטיקוב מסר לה תיק של הנירות הקשורות להעברת האוסף בספריה, בקשה האדמ"ר לקבל הספריה, אישור הממשל להחוורה ואי החזרתה ע"י הספריה.

היא ישבה שם עד שעה 9 בערב לערך, והביאה מכתב מסגנו של גוביינקו, מר זלוטוב, שהם דנים בבקשתינו באופן חיובי, והודיעה שנקבעה פגישה ביני לאנשי הספריה, ליום ו' בבורק, כדי לראות הספרים . . .

הינו בספריה. הם לא רצוי להראות לנו הספרים, ואחרי השתדרלות גדולה הראו כאלפיים ספרים, וכמעט בכלם יש סימנים מובהקים שהם מספרית ליבאוויטש [שאר הספרים של האוסף, קרוב ל-50 אלף, נמצאים במחסן רחוק מבניין הספרייה]. אנשי הספריה ניסו לומר שהם של

פוליאקוב וرك חלק קטן של שני אוריםahan . . . אחרי השתרדות גדולה
הרשׂו לצלם את כל התיק [המסמכים הקשורים להעברת הספריה]
שהזכרנו אתמול.

במשך החודשים הבאים היו לנו המון הבטחות ואכבות. פעמים רבות

חברי המשלחת מעיינים במסמך

הודיעו לנו שיש אישור להחזרת הספרים, וכשתקוה מתרוממת, מתגלה מהחרת עיכוב פקידותי מסוים, וצריך להתחילה במאבק מראשיתו:

במשך הזמן הזה נוצרו קשרים ביןינו ובין כל הצמרת האקדמית, המשפטית והפוליטית בכירית המועצות. כולם שוכנו להורתם למאבק, דנו בויה פעמים אין ספור עם הנשיא גורביץ' ורעיתו ראייה, נפגשנו עם שר המשפטים ומשרדו, שר החוץ ומשרדו, יו"ר המועצה העליונה בברית"ם, ראש ממשלה רוסיה הפדרלית מר ילצין (כעת נשיא רוסיה) ועוד עשרות פקידים בכירים, כולם מעודדים אותנו ותוורמים את חלוקם במאץ להחזיר את הספרים לבעליהם.

כשהתחלנו לדרות את האכבות מכל הבטחות, פנוו למשרד ע"ד, שכתוו חוות-ידעת שהספרים שייכים ליוואוועיטהש וצרכיהם להזירם להם. גם הגברת דבורה רחל כתבה חוות-ידעת משפטית באותו נושא. ועל כך בהמשך היום:

יום ה' [כ"ו בסלון] בערב

... שלחו בפקט לנו. את הסקירה המשפטית שהכינה. הפקט לא פעולה ובערו רק שני עמודים. בעה נתקבל מענה ב"ק אדמוי'ר שליט"א: "חסר הסיום. נת' ות"ח ת"ח. כאמור מאוז וכמ"פ הנני סומך עליה, והרי עומדת בקשר עם ראשי עסקני חב"ד شيء השיכבים לזה, ונמצאים מהם גם ברוסיה, וה' יציליהם. אזכור עזה"פ עה"צ עוד הפעם על הצעון להצלחה וכו'".

יום א' ו' טבת בלילה

... בדרך חוזה למלוון נעצרנו במשרדו של האמער, שם דיברנו לאראה"ב ושמענו על שיחת ש"ק, שאלו שהתחילה להתעסק בהחזרת ספרי רבותינו אמורים להם גמור. ומגיד דבריו ליעקב גוי, لكن גם הקב"ה המתחילה במצבה אמורים לו גמור — החזרת הטפרים למקוםם.

במשך החודש הבא, רבו האכבות, ואת מצב הרוח אפשר ללמוד ממה שכתבתי ביום בר"ח שבט:

לבי בל עמי להתיישב ולכתוב. שזה מושך זמן נראה עצלי המצח עוגום ביותר ... וכל השתרדותינו נראה כמו שחיקת מים ללא תועלת ...

חברי לשילוחת אינם מסכימים אתו בהערכתתי קודרת זו, וגם אני מסכימים שציריך לדוחות מורה שחוורה זו ולהמשיך להשתדרל; אך מי יודע, אולי זאת היא חובתינו למסור למרכזו, הערכת המצב אל נוכן ולבירר אם להשאר כאן. בכל אופן אין דעתך מיושבת לעיין באובייקטיביות, והריני יושב בבחינת אויל אם אומר אויל לי אם לא אומר.

יום ד' [ר'ח שבט] ערב

הרבי"ש [קונין] כתב אתמול לכאד"ש וביקש ברכה, שעשינו כיכלתוינו וכו'. היום בvisor התקבל המענה: הרוי עומדים בסמכות ממש לפرشת שליח — שירה בכל הפירושים. אזכיר עה"צ.

יום ה' ערב

אתמול בלילה דיווח הריל"ג לכאד"ש והרבי השיב: "מידארך בא זיין פועלן, זיין האבן בטחון אמרת או מיעוט קומען מיט די ספרים". הריל"ג אמר שע"פ הדיבורים נראה שיש בטחון. שאל כד"ש "בטחון אמרת?" הריל"ג השיב: "יעו". הרבי חיין.

יום ד' [ח' שבט] ערב

צלצלתி לריל"ג ובקשתי שיכתוב לכאד"ש בשם: "במשך הזמן ... האם כראוי שאחזר לסיל ערד אשר יודקקו לי כאן? מוכן אני להשרר כאן כמה שציריך". . . בלילה התקבל מענה כד"ש למכתב הנ"ל: "אל יפרוש מהבריו שי' בשליחות זו ביחדיו נסעו ביחדיו יחוירו בהגיע הזמן. אזכיר עה"צ".

בחודש אדר ביקר באה"ב מר סטאטס, שהוא עוזר לנו הרבה והתאמץ עם אנשי הממשל לשכנעם להחזיר הספרים. הוא ביקר אצל הרבי בחלוקת הדולרים ובמשך זה כתוב לרבי הערכת המצב. ועל כך בהמשך היום:

יום ב' י"ח אדר בוקר

אתמול בלילה הודיעו הר"י וילהלם שקיבלו מענה על הדוחה הכללי של סטאטס. הרבי הדרגש את תיבת "ادرר" שבתאריך, וכותב: "גט' ות' ח' על כתבו בפרטיות לפ"ע ויה"ר דהמשך ההשתדרלות באדר יצלה לפדיון הספרים הנ"ל השבויים יותר משבעים שנה".

באותה שעה התחליה ההשתדרות להפעיל לחץ מראשי מדינות בחו"ל. במשר החדשים הבאים עסקו בהזה נשייא ארה"ב, שר החוץ הסטנורים ואנשי הקונגרס, נשייא אוגליה וαιטליה, מושלת גרמניה ועוד. הרבי"ש שי' קונין ובנו עמדו בקשר עם אנשי ממשלת ארה"ב, והרי"י שי' אהרוןוב עמד בקשר עם ממשלות אングליה (באמצעות הרג"מ שי' גורליק) וגרמניה (באמצעות הרג"מ שי' פרוס). כל אלו הפעילו לחץ על ממשלה בריה"מ, וקיבלו הבטחות שכירוב יוחזוו הספרים, אך לפועל לא נעשה דבר.

בקשר לתעסוקה זו החלתו להכין חוברת משוכפלת, סקירה על תולדות הספריה והשתדרותינו לפועל את החזרתה. את החוברתanganilit כתב הרוי פרוס בלונדון ע"פ קטיעים מיוםני ועוד. ועל כך בהמשך יומני:

יום ב' כ"ה אדר בוקר

במושע"ק נכנסה לכאדר"ש החוברת שהוכנה בלונדון, שהסתפקנו אם להפיצה ולהתחליל התעמלה בעניין הספרים. זכינו למענה: ויהא בשעתומו"צ והזומ"ג והענין. בעצת עסקנים וכיו"ב.

יום ב' אחה"צ

התקשורי למר לעבידאו, ואמר שסיכם עם מנהל הספריה מר ואליק שירשו לנו לעיין בספרים וכתי" שבאוסף שלנו . . . עצצת לואליק ואמרו שלא קיבלו כל הוראה או טלפון או מכתב להראות לנו הספרים.

ב' דוחה"מ בוקר

לפני זה"פ הופיע מאמר, המשמיך אותנו ואת מבקשינו בעניין הספרים, בעיתון דומוסטרוי. לפי כל הפרטים הנזכרים בו ברור שהמאמר נכתב ע"פ הומנת משרד התרבות . . . בירור שכעת הגיע הזמן להתחליל את התעמללה בעיתונות בעניין הספרים . . . כד"ש אמר לרייל"ג . . . אם לא תהיה תגובה הוא יתפלא מדוע לא עוניים لكن כדי לענות ושיהיה המענה כתוב באופן חזק.

יום ה' ב'ה אייר ערב

יושבים אנו בעת במתח ומצפים לمعנה מהרבי למכתב שכתבנו
היום:

שלשות בלילה הודיעו לנו באופן ברור שמרשים לנו להשרך כאן רק עד 15 במאי (יום ה' הב'ל) ואז מוכרים אנו לצאת מבריה"מ (מלבד הר' קוגן שיש לו ויזה שניתיה). יש אמרים שגם אם נישאר עוד כמה ימים לא יקרה כלום, בעבר נשארכנו משך זמן בלי ויזה על אחריותה ואח"כ חידשה לנו הויזות, אך הפעם אומرت [מרת דבורה רחל] שבשות אופן א"א להשרך בעת בלי ויזה, כי זהה החלטת הממשל שניצא בעת מבריה"מ... והיא תנסה להציג עבוריינו וויזות נספות.

זה עתה קיבלנו מענה: כמו ע"ע [עד עתה] בעצמה דהנ"ל [של מרת דבורה רחל]. אזכור עה"צ.

יום ו' כ"ז אייר בוקר, בשדה התעופה בנאנדער קנדא

בבוקר בשעה 4 נסענו לשדה התעופה, קנינו כרטיסים באירופלוט ויצאנו לדרך.

יחד אתנו הגיעו לנ'. גם גברת דבורה רחל, שהשיגה עבוריינו וויזות לחזור לרוסיה. אמם אני מצד הודיעתי למזכירות את מבקש, להשרך כאן לע"ע. ועל כך בהמשך היום:

יום ה' י' סיון בספריה ב-577

אתמול בלילה בחצות הגיעו לביתי הרב"ש ומספר שהריל"ג סיפר לרבי דיווח מפעולותיה ודבריה שהיא חושבת לחזור אחרי הש"ק ומקווה שאנו חנו ניסע אתה. הרבי ענה על כך: מסתמא ועלן די יונגעלייט מסכימים זיין צופאן.

יום ג' ט' סיון ערבית, מוסקבא

יעצנו מנ.י. אתמול בצהרים לפי שעון נ.י. והגענו למוסקבא היום בצהרים לפי שעון מוסקבא... אני כתבתי בנפרד שאני חוזר בשמחה וחושב להביא האשה והילדים למבחן קיז של הילדים במוסקבא. הרבי השיב לי על כך:

כדי, באם זוגי תי' תסלים ושתה הי' שם אוירה חינוכית עבור הילדים שי. אזכור עה"צ.

במשך השנה הבאה היינו עוסקים בעניין הספרים רק חלק מהזמן. הרבי הורה לנו, לפניו נסייתנו זהה למוסקבא, להתעסק בארגון חכ"ד ברוסיה, ובזה עסקנו חלק ניכר מזמןינו.

בתחלת היה נראה שהרב רוצה שנסתדר בקביעות בעבודת ארגון חכ"ד ברוסיה. שאלתי אם לקבל הצעת המשרה שהציעו לי שם, وكבלתי מענה:

העוסק בספריה שבכאן והשייך לה — והרי זה מכיריה המשך וכו':

במשך הזמן הזה, שלחי שנה תשנ"א, היה מהפק בминистрיה רוסיה והminsterיה החדשה העברית את נושא הספרים בבית המשפט. בית המשפט פסק שציריך להחזיר את הספרים, וגם נתקבל צו מהминистрיה להחזיר את הספרים (פסק הדין תרגום והתרפרש בס"כ פרח כ"ד גליון 404 (א) מ"ח תשנ"ב ע' 39-42) אך כלום לא הויעיל והספרים נשארו בספריה. על כל מה שעבר עליינו בתקופה זו אפשר לכתוב ספרים שלמים. אך אסתפק בקטעים מהיומן הקשורים לביקורי במחסן הספרים, בשליחי שבט ותחלת אד"ר: זה היה אחרי מתן פסה"ד מבהמש"פ, והצו מהминистрיה, שייחזרו לנו את הספרים, התחלנו לעבד על מיון הספרים והכנות להחזרה:

יום ה' ב"ה שבט עבר (תשנ"ב)

יום כוה מטויף כבר הרבה ומן לא היה לנו. בשעה 11 בבוקר הייתי בספריה, ובמקום שיקבל אותו הספרן קיבלו אותו מקהלה מוחאה והפגנה מעשרות פועלים בספריה עם דגל אדום גדול ומיקרופון שצועקים לכל עץ שאלך הביתה "דאלוי לויינסון" [זהו שמי הרשמי שבו מכירים הם אותן]. בין המוחים היה המנהל דיריגן וועזורי.

בפנים, השוטרים לא הרשו לי להכנס וצמצמו את המקום שהרשו לי, לעמור.

אחד מהמנהלים בשם קיסילאו ניגש אליו והראה לי צו, שבו כתוב שלא יודעים איזה ספרים הם של שני אורתאוזן ולכן עשו ועדת שתתחליל לעבור מחר ואני אקבל רישיון מיוחד להכנס ולעוזר להם בעבודתם ...

פדיית אוסף כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע

המפגנים . . . נכנסו לאולם הhammerה והתחילה לצעוק עלי ולא הגבתי ובסוף התחללו לדחוף אותה החוצה . . . לחתמי מוניות וחורתי לביהכ"נ שלנו. סיפורתי לחברי מהנהשה.

אח"כ קיבלנו טלפון ממנה שנבואה, קוגן ואני, למשרד הממשלה . . . ונציג הק.ג.ב. שהוא עם פלוגתו הילכו לספריה לשומר עלינו. קיבל אותנו פיליפוב [מנהל הספרייה]. ישבנו לישיבה מוחדרת . . . אחרי היישבה והדיבורים הלכתי עם גולדנברג [הספרן היהודי] לאות הספרים. ראייתי כ-500 ספרים שהוא הניח לחור ביוון שיש עליהם סימנים מובהקים שהם של אוסף שנייאורטאהן. ועוד כ-500 ספרים לחור שעדין לא מצא עליהם סימנים.

רצינו ללבת לראות את אוסף המוזיאי קניגי, אך היה זה כבר סוף היום ולא היו שם העובדים.

יום ועש"ק מבה"ח אדר"ר צהרים.

במשרד מנהל ספריית ממשלה רוסיה (בעבר ע"ש לנין)

יש לנו כעת הפסקה ובשעה 2 אמרורים להתיישבatti חבריו הוועדה המוחדרת לדון באופן בירור הספרים מאוסף שנייאורטאהן.

באתי לכאן בבוקר בשעה 5:30: ייחד עם הר"י [קוגן], ועוד אחד. הם רק באו אתי לשומר עלי ואני נכנסתי עם מר קיסילעוו. נפגשתי עם גולדנברג וכמה מחברי הוועדה. אמרתי שבתחלת רצוני לראות את אוסף פוליאקוב שבמוזיאי קניגי ואח"כ נזכר. הם אמרו שאוכל לבקש ספרים רק בקשה מוחדרת כל ספר ע"פ הקטלוג. התעקשתי ואמרתי שאם אינם מוכנים לעבוד בדרך שנראית לי אני מוכן לחזור הביתה. בסוף ענו והראו לי. יש שם בעמוד אחד כ-500 ספרים עבריים יקרי ערך, מתוכם כ-300 או יותר מאוסף פוליאקוב. בחלקם ראייתי סימני אוסף ש"ס. הם לא מונחים לחוד רק מעורבים בין שאר האוספים ומסודרים לפי מקומות הדפוס.

יום ו' ג' אדר' בוקר.

יום האתמול החזיר אותנו שוב מועלם הדמיון (שבימים הקודמים מחזירים לנו הספרים) לעולם המציאות (שעדין לא נושענו) . . . נסעתי

לספריה, התישבתי עם הוועדה במחלקה מוזי קנייגי, הם הביאו ספר פיין'ץ' יחייא על ח'ם בולוניא רח'צ', שעליו מודבקה של הרבי ועוד סימנים. הם התחלו לכתוב תיאור טפשי ומפורט על הספר, כל עמוד פגום כל מקום שיש בו דבר וכוכ'יו ואמרו שרוצים שאעזר בתיאור הספר.

אמרתי שבאתה להוכיח שהספרים של פוליקוב הם של ש"ס, אבקש לעשות רשימה של יותר ממאה הרכבים של אוסף פוליקוב שבמוזי קנייגי ולהוכיח שכולם של ש"ס. הם אמרו שאות זה אינו רשאים ורק מבקשים שאעזר לעבוד בדרך האמורה. ישבנו כשבה וניסיתי להסביר להם שוב ושוב בקול מהthon שבאתה ונקרתתי להוכיח את בעלות אוסף פוליקוב והם בשליהם . . . הודיעתי להם וחזרתי לביהכ'ן שלנו . . . חזרנושוב לעולם המצויאות שערין לפנינו עבודה רבה להביא להחזרת הספרים.

יום ו' לפני כניסה השבת

דיברנו בעת עם הריל'ג ומספר שדריווח על הדיבורים אתה אתמול והרבי השיב: כיאב שווין געזאגט קו"כ פעמים או מידארף העאן וואס זאגט און פאלגן אייר.

יום ד' כ"ד איר בוקר

כתבתי לרבי שליט"א: ברצוני לבקש בביתך לחאה"ש, ואבקש הסכמתן וברכת כד"ש. וקבלתי אתמול הסכמה וברכה.

אחרי לחאה"ש נשארתי כבר בני. במשך הזמן זהה נסענו פעמי אחד לפיעילות מיוחדת במינכן, שם נאספו ראשי שבע המדינות הגדולות. גם נסעתי פעמיים לשבועות אחדים לروسיה; אך תוכחות של ממש עדין לא נראו.

פרט אחד כדי אולי לציין במיוחד, מה שקרה בחודש אדר ה'תשנ"ג: לפני הפורים היהודיו ממשרד התרבות שירשו לנו לראות ולבדוק הספרים. הייתה או בני. וכתבתם במכתב להריי שי אהרוןוב:

לא ידעתם את נפשי מרוב צער, ולכך קשה לי לכתוב או להסביר בסגנון רגוע, ברם אשタル בזה . . . מהי התועלת ומהו התוכן של הליכה לראות הספרים, מלבד ה"סתחה" מהנוסא העיקרי — קבלת הספרים? . . . אתה כבר יודע מאז ומתמיד, שככל פעם שהם מרגישים לחץ להחזיר את

הספרים, הם מיד מעלים איזושהי הסחה, עד שיצליחו להשתיק את החלץ. גם בעת זהה שקורה, והמענה היחיד שיכול להיות הוא — לא זאת ביקשנו!

בט"ז אדר אמנים נכנסו לבדוק הקטלוג והספרים, והתמים חיים אליעזר שי" אשכני דיווח לי בפקם על מה שראה.

משחק זה נמשך רק يوم אחד, למחמת רמזו להם שהמבצע הושלם, וייתר אין צרכים לבוא לספריה לראות הספרים, ושוב עומדים אנו במלחמת הדרך.

הר"י שי" אהרוןוב ממשיך לפעול בדרכיו ע"י אישים צבור באירופה, הרב"ש שי" קוגן ממשיך לפעול ע"י אנשי מושל בארא"ב והר"י קוגן ממשיך לפעול בתחום רוסיה, מתוך תקווה ובטחון שבקרוב ממש יוחזרו הספרים לבבעליהם, והיפלא מה' דבר.

פרק יג

משפט הספרים

כאמור לעיל פ"ט, נמשכה קנית הספרים עboro ספרייה "אגודת חסידי חב"ד" עד אחר שנת תש"ב. גם אח"כ נשאר הספרן ר' חיים ליברמן לניהל את הספריה זוatta – עד שנת תש"מ.

זמן זmanın היה מפרסם, במאמרים מיוחדים, את רשימת הספרים הנדרים שב"ספרייה ליבאוויטש" (לאח"ז נאספו המאמרים בסדרת ספרי "אהל רח"ל"). במאמרים אלו רשום חלק גדול מהספרים הנדרים בספריה זוatta.

מחמת גילו הגבוה והודיע בשנת תש"מ, שאין עוד ביכולתו לניהל את הספריה, ובקש שימסרו את הנהלת הספריה זוatta לספרן חדש. ניהול הספריה נמסר אז לידי הספרן ר' יצחק שי' וילהלם, שעבד בה מאז.

* * *

בשנת תשמ"ה קמו עוררים לבולות הספריה, הם בת ונכח כ"ק אדמו"ר מוהררי"ץ נ"ע, שטענו שהספריה זוatta איננה רכושה של אגודה חסידי חב"ד או של תנועת חב"ד, אלא רכשו הפרטי של – כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע, ולכן מגיע גם להם חלק בירושת הספרים.

על פי החלטתם זו הם הוציאו מהספריה כמה מאות ספרים, ומכרו את חלקם לטוחרי ספרים עתיקים. לשם דבר נודעוז הרב שיליט"א, ואמר על כך דברים נוראים בהთווועדות חדש תמוז תשמ"ה. הרב נתן אז הוראה להשיג או לknות בחזרה את הספרים מהסוחרים הקונים. בירור הנושא הוועבר אז לבית המשפט.

המשפט הוקבע ליום גאולה כ"ק אדמו"ר הוזן ממאסרו) י"ט כסלו תשמ"ז (2 בדצמבר 1985), לפני השופט צ'רלס פ. סייפטון. מספר התיק הוא

909-85-CV. עורכי הדין של אגודת חסידי חב"ד הם: מר נתן לויין, מר יוסף שומטאך ומר שמחה ואקסמאן שיחיו. ונציגי אגודת חסידי חב"ד הם הר' יהודה קרינסקי והר' אברהם שמוטוב שיחיו.

מיד כשהועבר הנושא לבית המשפט, הודיעו לי הר' קרינסקי, שהרבו שליט"א אמר לו, שעלי הוטלה Ubodat הכתנת המסמכים המוכחים את הבעלותה של "אגודת חסידי חב"ד" על הספריה הזאת. במשך החדשם הבאים עברנו, הר' שי ויללים ואני, על עשות אלפי מסמכים שבארכוון הספריה, ובו מצאנו את כל המסמכים המובאים לעיל פרקים ז-ט, המוכחים בעליית תנועת חב"ד על הספריה – עד שנת ת"ש, ושאח"כ הועכבה לרשota של "אגודת חסידי חב"ד", כמבואר לעיל שם בארכובה.

מסמכים אלו, היו היסודות להוכחותינו, שהספריה מעולם לא הייתה רכוש פרטי, ובهم דנו בארכובה במהלך המשפט. המשפט נמשך שלשה שבועות, מ"ט כסלו ועד ח' בטבת תשמ"ז. במהלך המשפט עלו עדים רבים על דוכן העדות לאמת את כל האמור לעיל.

במשך הימים שהתקיים המשפט, נסע הרב שלייט"א בכל יום אל האהלי הקדוש של כ"ק אדמו"ר מוהרבי"ץ נ"ע, והתפלל להצלחת המשפט. עדת חסידי חב"ד בכל העולם הצטרפו לתפלה הזאת, שיתן הש"ת, שגן השופט יכיר שהספריה שייכת לאגודת חסידי חב"ד.

החודשיאים הבאים הוקצבו לעריכת תוכיר ע"י עורכי-הדין של שני הצדדים, ועוד עשרה חדשם – עד למתן פסק-הדין של השופט. בה' בטבת תשמ"ז ניתן פסק-הדין בצורה חד משמעית, שהספריה שייכת כולה לאגודת חסידי חב"ד באראה"ב.

פסק הדין המשחרע על גבי 40 עמודים ובסיומו נאמר (בתרגום מאנגלית):

לאחר שמייעת העדויות במשפט, ולאחר התבוננות במיסמי הראיות המרובים שהוצגו ע"י שני הצדדים הגעתינו למסקנה, שהספריה לא הייתה רכשו הפרטי של הרב יוסף יצחק שניאורסאהן בשעת פטירתו. בהתאם לכך, הטעויות שכנה בטלות, לאחר שאין מחלוקת שחוץ מבתורת

ירושה אין לנאים שום זכויות על הספריה. לאגודת חסידי חב"ד יש זכות לדין בתביעה להחזורת הרכוש.

„החזורת הרכוש“ הם 456 הספרים שהם לקחו מהתספריה. 102 מהם נמכרו לסוחרי ספרים ואספנים ונכנעו בחזרה, כמעט כולם, ע"י „אגודת חסידי חב"ד“.שאר הספרים נמצאו עד אז במחסן של חברה להפקות בניו-יורק, תחת חסותו בית המשפט.

בשורות פסק-הדין המפשטה בנסיבות הבזק,omid התאסף קהל עצום ברחובת „770“, שהתרפרץ בשמחה וריקודים ואמרית „לחים“ שהרקייעו שחקים.

ההפתעה הייתה גדולה, כאשר, עם סיום תפלת המנחה פתח כ"ק אדמו"ר שליט"א בשיחת קודש מיוحدת. בשיחה אמר בין השאר, שדוקא כתע יש להגביר עוד יותר את הפצת תורה רבותינו ולימודה ביחד וברבבים, מתוך שמחה עצומה והתלהבות הפורצת כל גדר, אבל העיקר הוא שייהיה זה עניינו של מעשה ושהדברים יבואו לידי פעולה ממש ביום יום.

השמחה נמשכה שבעה ימים, ובכל יום זיכה אותנו הרב בשיחת קדושה, שבה ביאר את ההוראות מהנצחים ומפרשת השבוע (השיעור נדפס ב„התועדות" תשל"ז ח"ב ע' 170 ואילך).

החזורת הספרים

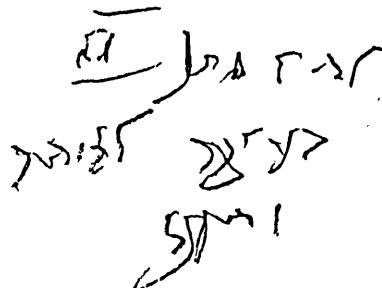
הנתבעים ערערו על הפסק, בתחילת – באותו בית משפט פדרלי עצמו, ולאחר מכן דחית הערעור שם, פנו בערעור נוסף לבית המשפט לערעורים של מדינת ני.

שם נשמעו הטענות והתשובות בקי"ץ תשמ"ז, ובכך מה תשמ"ח ניתנן פסק-הדין המוחלט, ע"י שלושת השופטים של בית המשפט לערעורים –פה אחד: דחית הערעור מכל וכל.

בכ"ח מה תשמ"ח ניתן הצו הסופי – להחזיר את הספרים שנלקחו מהספרייה, ובבב' כסלו הוחזרו בהצלחה הספרים למקום בספריית אגודה חסידי חב"ד.

כאשר הוחזו כל הספרים לספריה צהלה ושמחה כל תנועת חב"ד, בתוככי כלל ישראל. מ"מ לא הייתה דעת כי אדמו"ר שליט"א נווה מzechala זו – אלא א"כ תהיה קשורה עם הוספה בלימוד ועובדות השם. כך היה בעת מתן הפסק של השופט, שכל הספריה שיכת לאגודות חסידי חב"ד, וכך היה בשעה שהספרים הוחזו.

באותו יום נסע הרב לאותל של כי אדמו"ר מהורי"ץ נ"ע. לפני הנסעה ביקש שיביאו לו לשם אחדים מהספרים שהוחזו, למחמת בובוקר, בחר הרב באחד משלושת הספרים שהובאו לו – הוא הספר "דרך אמונה" לר"מ ז' גבאי – והורה להזרנו ולהזכיר לדפוס ולהוסיף מ"מ, בעיקר לווהר ותקוי". הוא יירז ביותר את התעניינות בדבר, כדי שיצא לאור

רבנן
כל' כל'
בבוקר
הנשען
בבוקר

ויכולו ללמידה בו בסמיכות לזמן החזרת הספרים. בעבר יומיים, בה' כסלו, נדפס הספר, נכרך ונמכר, כדי שיוכלו ללמידה בו באותו יום, ובהתועדות הבאה בש"פ ויצא דבר כי אדמו"ר שליט"א שיחה מיוחדת בקשר בספר זהה, ובה אמר בין השאר:

ספר "דרך אמונה" ("להמקובל האלקי רבנו מאיר בן גבאי"), שנדרפס והדעתה בהוצאה מחודשת, ובהוספת מראי מקומות כי – לאחריו שהגע ב להשגה פרטית ביום שני דף' ויצא, ותיקף ומיד הרפיסוهو באופן של וריזות, כדי שיוכלו ללמידה בו בהקדם האפררי, ולהפיצו חוצה כו... ויה"ר, והעיקר, שהדפסת הספר "דרך אמונה", והתחלה הלימוד בו עתה, יביאו לידי תוספת התעוורויות בלימוד פנימיות התורה, כפי שנתבארה באופן של הבנה והשגה עד לשכל אנושי ע"י תורת חסידות חב"ד.

על המשפט והנצחון מסופר גם בס' despite all odds ע' 179-192. וב"כפר חב"ד" גליון 206 (הכנה למשפט) 220 (תחליך המשפט) 271 (הנצחון והחגיגה).

פרק יד

בנייה ופתחת הספריה

לעיל בפרק העשירי והעתקו אגרות כ"ק אדמו"ר שליט"א בהן כתוב אשר הספריה הזאת היא "ענין של רבים".

במשך כל התקופה הנידונה לא הייתה הספריה פתוחה לקהל החוקרים הרחוב, רק ע"פ הזמנה. עיקר השימוש בספריה היה, בנוסף לשימושו האישי של כ"ק אדמו"ר שליט"א, גם ע"י מוסדות ההו"ל של חב"ד, חברי הוצאות העוסקים בעריכת והוראה. וכעון מה שכותב כ"ק אדמו"ר שליט"א בד' תשרי תשט"ז (ח"י אגרת ב'תתקפה): "לרגלי עבודת המוסדות חב"ד אשר כאן וכן עבדתי אני, משמשת ספרי זו לתועלת רבים". המחברים הרבענים וראשי היישובות שרצו לעיין בספר נדר שאינו מצוי וכי"ב, יכולו לעשות זאת רק ע"פ הזמנה מראש.

ממצאים ספריים – שנת תשmach-הקהל

ביום מלאאת שנה לנצחון הספרים – ביום הש"ק ה' טבת תשmach – זיכה אותנו כ"ק אדמו"ר שליט"א בשיחה מיוחדת, שבה אמר בין השאר (התווודויות תשmach ח"ב ע' 164 ואילך):

לכל לראש יש להתחילה בפרשת היום. כפי שכבר הכריוו ובאופן של פירסום – פירסומי ניסא – אודות המאורע שאירע ביום זה, ה' טבת, השנה שעברה, שבו היי "דידן נצח" – הנצחון של הספרים.

ובפרטיות יותר:

המדובר הוא אודות הטפורים של ספריית אגודות חסידי חב"ד ליאו באויטש, שהוקמה ונתרחבה על ידי ובנסייאתו והנהלהו של כ"ק מ"ח אדמו"ר נשיא דורנו, עוד בהיותו במדינתה היהיא, וביציאתו ממדינתה

ההיא, לאחרי ימי הגאולה י"ב"י תמוז, נגאלו ויצאו גם הספרים (לאחריו שמסר נפשו שלא לצאת בילדם, בידוע ומפורטם), והגיעו סוכ"ס למדינתה זו, שבה נתרחבו ממדדי של ספריית אגוז'ח חב"ד ליובאואויטש, ומוסיף זהן עד היום הזה, ע"י נשיא אגדה זו והנהלה הווא כ"ק מו"ח אדרמו"ר, אשר, ככלון חוץ, יעקב אבינו לא מת... מה זרעו בחים אף הוא בחיים", מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש...).

והימים האלה נוכרים ונעשים בכל דור ודור ג", כלומר, ביום זה בשנה של Ach"z, ועד"ז מידי שנה בשנה, "נוכרים" וע"ז "נעשים" אותו העניינים שהיו בפעם הראשונה – להקבע ל"יום סגולה" ועת רצון" בכל הקשור לנצחונות של הספרים.

ומובן, שכדי לדעת באיזה אופן צרייכים לחוגג את נצחונות של הספרים ("דידין – דהספרים – נצח") – יש "לשאול" את הספרים עצם, ככלומר, יש לעיין ולברור זה בהספרים עצמם. ולהתenga ע"פ הוראות...

ע"פ הנחות העולם – נצחונו של דבר יקר ערך, כמו אבני טובות ומרגליות, הוא, בזה שמושיעים בכבודו ע"י שמיירתו במקום הכוייד, שלא יגעו בו, ועאכ"ב שלא ישתמשו בו, ובכל היתר – לראותו מזמן – לזמן... נצחונות של הספרים ע"פ התורה – כمفוש בספרים עצם – הוא (לא בכך שמכאן ולהבא ישמרו עליהם בכבוד גדול, שלא ליגע בהם וכו', עד ובדוגמת השמירה על ס"ת בארון הקודש וכו', אלא אדרבה) שמושיעים עוד יותר בה שימוש והלמוד בספרים, ואדרבה – בכל שמושיעים יותר ללמד בספרים, ניתוסף יותר בכבודם של הספרים...).

ומכאן לענן נוסף השיר באופן ישיר לספריות אגדות חסידי חב"ד ליובאואויטש – להויסף ולהרחב את הספרי' עצמה,

קריאה – כפי שפורטם בשעתה בהוראת מייסדה ומנהלה של הספרי', כ"ק מו"ח אדרמו"ר נשיא דורנו, לאחרי העתקת הספרי' למדינתה זו – שמבקשים מכבוד הרבניים, מחברי ספרים, והמו"לים, שיואילו מטובם לשלווח העתק בתור תשורה לספרי' הגדולה של אגדות חסידי חב"ד ליובאואויטש.

וכן מבקשים מספנוי ספרים שיש ברשותם ספרים מיוחדים, מדפוסים נדירים וכו', מעזובון קרובו משפחה וכיו"ב (שאין זוקקים להם

לימודכו) — לתמם לספרי הגדולה של אגודת חסידי חב"ד ליאו אואיטש, לטובת הציבור והכלל.

ולהוסף, שבקריהה הנ"ל עד תרומות הספרים, הייתה הכוונה בספרים בכל מקצועות התורה, וגם בספרים וכתבי עית בשאר מקצועות כו', כי גם ספרים אלה יכולים להועיל בעבודת ה' (כמאמר המשנה "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לבבudo"). ויתירה מזה — אפילו בספרים אלה שבניגוד ל תורה, שלפעמים יש צורך להסתכל גם בהם, בבחינת "ודע מה שתשיב לאפיקורוס" (אם כי, השימוש בסוגי ספרים אלה אינו אלא לאותם הרואים לכך, שירಡים "להשתמש בהן לעבודת ה' או לتورתו").

ותודה — תודת הציבור והכלל — נתונה מלמפרע. כך, שהמנדרבים לא ימתינו למכות אישור ותודה על משלוח הספרים, מכיוון שאין הזמן גרמא כלל להшибו ולאשר לבאו".

ולהעיר שתרומות ספרים וכיובם לספרי חשובה — יש בזה ע"ד שמעינו בדיני קידושין, ש"באדם חשוב... בהחיה הנהה דקה מקבל מתנה מינה גمراה ומKENIA ל"י נפשה".

למחרת, ביום א' ו' טבת, קיבלתי פתקה מיוחדת מאת כ"ק אדמור" שלייט"א, עם הוראות מפורטות בקשר למדורב ביום השבת:

בהתשך להמדורב אתמול — שכפשות הכוונה לבפורם [לבפועל ממש], וכיון שכוב"ב פנו בזה: בשילוח ס' וכיוב"ב, או שאלות ע"ז וכו', ובسمיכות לפרסום המדורב — מוכרא שימצא בהקדם איש מסודר ובעל מרצן (ουמלק"פ ועל מנת לקבל פרסום) — שזה ייחיב אותו. שלו ימסור החתימות בפועל בכ"ז [בכל זה]. והוא "עמדו ע"ג" [על גבו] לזרוז ולבחן הנעשה בפורם [בפועל ממש]. והיש צורך בשינויים בפועלתו וכיוב"ב.

כולל בהן"ל — שיילוח אישור קבלת הס' או מכ"ע (אף שהוחכר שלא יჩכו ע"ז כי אין הזמן "ג [זמן גרמא] וכו'). ולכן יתן לו נוסח האישור (בלח"ק ובאנג' — למעט הטרחה — בגלון אחד).

בן צ"ל מכ' בקשה מהנהלת הספרי — לשלהו להמתאים זהה — אויל' בצוירוף תוכן מוקוצר מהמדורב בזה. או גם לפרסמו במכ"ע.

כדי شيء מיוחד ממועד בספריה להמתќבל בקשר להמודנו
בגנְל.—אולי גם חותם שיזוחם בהט.

לשלול הבלבול בבהנ"ל וUMBOL השאלות – הקדם בכ"ז ישובח.

עדין לא היה ברור אצלי מה צריך להיות כתוב בחותמת האמורה,
ועל כך השיב לי כ"ק אדמור"ר שליט"א:

מטרה – שיווכלו לשער תוכאות מבצע זה – ולכן עיקר החותם על "מבצע ספרדים" ובויר

תְּמִימָנָה
בְּמִזְמָרָה
בְּמִזְמָרָה
בְּמִזְמָרָה
בְּמִזְמָרָה

ובקשר לפיתוח הספריה כתוב, שכיוון שלע"ע אין שום פנה שתוכל לשמש כחדר קריאה, "א"כ יעכבו הנ"ל לע"ע", ואת זה אפשר לעשות "במשך הזמן שבו ימצא פנה וכו'", הינו כאשר יורחב הבניין ויוכן המkiemם. **תבמ"ה**.

באותו יום התקבלת הוראה נוספת, והיא –

כאמור לעיל, התקיימו עד לאotta תקופה שני ספריות נפרדות: א) אוסף הספרים של ב"ק אדמור' מוהר"ץ נ"ע, שבו גם חלק מהאוסף של רבתותינו נשיאנו בדורות הקודמים. והוא הייתה ספרייתו "אגודת חסידי חב"ד", כמפורט לעיל פרקים ח-ט. ב) אוסף הספרים של ב"ק אדמור' שליט"א, שאסף במשך שנות נשיאותו. והוא הייתה ספרייתו "מרכז לענייני חנוך" כמפורט לעיל פרק ז.

כל זמן שהיו עוררין על בעלות ספרייה אגדות חסידי חב"ד, כמסופר

בפרק הקודם, נשארו שתי הספריות האלו נפרדות זו מזו. כשהזוכרת פעם את האפשרות לחבר את שני האוספים, כתוב לי "כך אדמור' שליט"א":

מוֹפֵרֶק לְגָמָרִי לַעֲרָב שְׁתִי הַסְּפָרִוִּות. וּלְפָלָא הַכִּי גָדוֹל — שִׁיכְנָס
לְעַנְנִי "פּוֹלִיטִיקָא". וַיְתִירָה מָזוֹ גַם אָוֹתִי רֹצֶחֶת לְהַכְּנִיס בָּזָה.

אמנם עתה, אחרי שנתקיים השטר ובטלו העוררי, שוב הורה הרבי, שגמ אני וגם עוזרי הרוי שי' וילhalbם, עובדים שנינו "אצל אגור'ח". ובזה הדיחנו שני הספריות והזינו לאחת.

יעבד הדרי? הנויל אצט לונגיון?

באותה שעה היו הרכנות לנסיעה לרוסיה (הניל פ"ב) בעיצומו, لكن הוראה הרבי להטיל את „התהעסקות בפועל דכ"ז“ על הספן ה"ר יצחק שי וויללהם, שהוא עבד גם קודם לכן בספריה והוא בטח לא צטרך ללימודו ואא"ב בהניל: ואילו עלי הוטל „לבחו הנעשה בפומ"ה, והיש צורך בשינויים".

* * *

מיד ביום הקורובים הוכן מכתב תודה לשולחים ומודעה שנדפסה בעיתונים, בלה"ק ובאנגלית. במודעה הזאת, שהוגה כמה פעמים ע"י כ"ק אדמוי' שליט"א, נאמר:

מודעה

בקשר עם יוז'ד שבט – יום הפתירה ההסתלקות של ב'ק אדרמו'ר מההורי'ץ נ"ע, נשיא אגודת חסידי חב"ד – ליבאוועיטה, ומיסיד הספרי שלחה „ספריות אגדות חסידי חב"ד – ליבאוועיטה“.

הננו פונים בזה לכולם ממחברי ספרים, ובראשם רבני ישראל, לכל המומ"לים, ולכל אספני ספרים, בבקשת כפולה להשתתף בהרחבת הספרייה הגדולה והחשובה הזאת, להרחבתה בספריה ערך בכל מקצועות היהדות, כולל כתבי-עת, חוברות וכיו"ב. — ובכלל כל חומר שיש לו איזו שייכות שהיא ליהודים וליהדות.

להקל על הרוצחים לתרום לספירה זו ספרים שעדיין לא נמצאים בה

— ישלחו לנו, ע"פ הכתובת שבתחלת המודעה [סמל איסטרן פרקווי, ברוקלין נ.י. 11213]. רשימה מהספרים שברצונם לתרום לספריה. אחרי הבדיקה נחויר לשולח את הרשימה. שבה יסומנו כל הספרים שעדין לא נמצאים בספריה, או שלא נמצא בספריה — ההזאה הוא של הספרים.

ותודתנו הרבה נתונה מראש – על הטרחא ועל התרומה. בכבוד הנהלת הספרייה

במשך השנה – שבת-אלול תשמ"ח, נתקבלו בספריה כששת אלף ספרים, שהוחתמו בחותמת מיוחדת „מצע ספרים – שנת הקהיל תשמ"ח“. כמחציתם הונחו בארוןות מיוחדים שהוקמו לשם כך, והשאר הונחו לשעה בבחיבות, מtower תקופה חזקה שבעתיד הקרוב יבנה בכך גדול מיוחד עבור הספריה, שרק אז יהיה בה מקום מרוחה עבור כל הספרים ההולכים ונינוחוטפים בה.

בתחילת השנה החדשה, ביום א' ז' תשרי תשמ"ט, דיווחתי לרבי שליט"א על הצלחת המבצע, מספר הספרים שנתקבל והחתמתם. המענה שוביתתי לקבל עלי כך היה:

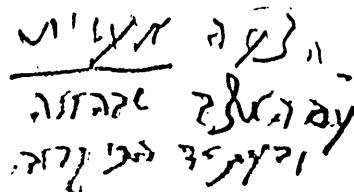
לדבר עם אג"ח עד בניית הספרי' בנסיבות לדחווה או הרחבת הנוכחי וכו'

ו' 23 ינואר 1950 ג' ציון
ה' 23 ינואר 1950 ג' ציון

בנין הספרייה ב-770

הצורך בהרחבת בנין הספרייה הורגש ביותר כבר בשנת תשמ"ז. באחת הדゞ"חות שכתבתי אז לרבי שליט"א, ביום א' כ"ז ניסן, הזכרתי את העובדה, שבגני הספרייה כבר התמלא על גודתו ובכל يوم מתќבלים ספרים חדשים.

הרבי השיב לי על כך (שאצ"ע) "הצעה מעשית, ע"פ המצב שבאהו והעתיד הכי קרוב".

לא עליה או ברעינו, שהכוונה היא שאני בעצמי אתחזק בניהול בניה והרחבת הבניין. لكن השכתי לחרת:

בענין הספרייה, לע"ע אין בידי הצעות מעשיות. דברתי בזה בפרטיות עם הר"י שי' קרינסקי.

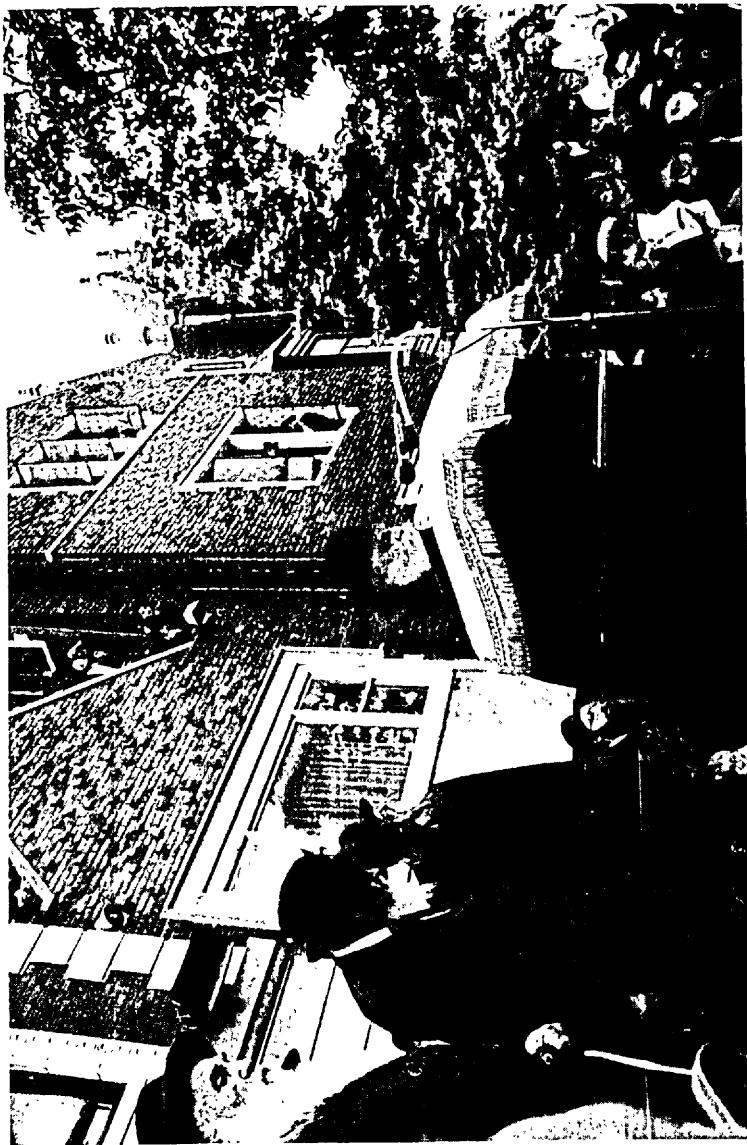
במשך השנה הזאת ושל אחריה התחילה להכין תוכניות לבניית בניין גדול בשטח 770, שיכיל את ביתכ"ג ועוזרת הנשים וגם את הספרייה.

בטו"ב אלול תשמ"ח אחרי תפלת המנהה התקיימה הנחת אבן הפינה לבניין החדש העתיד לבנות. בתחילת זיכה הרב שלייט"א את הקהל בשיחה קדושה, בה ביאר את ההוראות שיש למלוד מסדר הנחת אבן הפינה. אח"כ נשוא את דבריהם הנדייב מר צ"יס וחדב"ג הרב שמיריה גורארוי. בסוף ירד הרב שלייט"א מהבימה, ויראה את אבן-הפינה לבניין החדש.

עדין לא היה ברור איך ומה לבנות והיכן תהיה מקומה של הספרייה, וזהוי כוונת הרב שלייט"א בהוראתו הנזכרת לעיל, שכתב לי בעבר שתי שבועות, בז' תשרי תשמ"ט "לדבר עם אגו"ח ע"ד בניית ספרי" בסמיכות לדהווה או הרחבת הנוכחי וכו'".

במשך חדשים אחדים נמשכו הדיוונים בתוכניות הבניה. עד אשר ביום ועש"ק משפטים כתוב לי כ"ק אדמו"ר שלייט"א: "יתענין בסידור ועד לבניין (ובהקדם) נוסף להספרי" בשטח 770 והסמור אליו".

בהתאם לזה דיברתי מיד עם הרש"ז שי' גורארוי והרב"ש שי' קוניין, הסכמנו בחפש לב ליסד ביחיד את הוועד הנזכר, וכבר במוצש"ק הודיענו על כך אל כ"ק אדמו"ר שלייט"א, שהואיל תחת את הסכמתו וברכתו הקדושה לועד זהה, ובಹוספת "ובהצלחה רבה".

שייחת קודש בעת הנחת אבן-הפנה

למחרת ביום א', בעת חלוקת הדולרים, נתן לי כי'ק אדמוי'ר שליט'א דולר נוסח, ואמר: "דע' בנין ווועט דארפונ האבן געלט אויבעט, מסתמא, ווועט דאס זיין א התחלה".

המשמעות החדשנית נמשכו הדינונים במיקום ותוכניות הבניה. הצענו כמה הצעות שהרב שיליט"א דחה אותם מכמה סיבות, עד אשר נתקבל אליו המענה החדשני, בשלתי תשרי תשע"ג:

**לבנייה בתחום השטח דס77
ייותר טוב — להוסיף בהבנין דס77
באופן שלא יערער את הבניין**

770 3 תְּהִלָּה תְּהִלָּה וְתְּהִלָּה
7703 תְּהִלָּה תְּהִלָּה תְּהִלָּה תְּהִלָּה
תְּהִלָּה תְּהִלָּה תְּהִלָּה תְּהִלָּה

עם קבלת המענה כתבתי לכ"ק אדמו"ר שליט"א:

בהתאם למשמעותו של אדמו"ר שליט"א בקשר לבניית הספרייה, נראה לנו האופן הכספי מתאים:

א) להזכיר בספריה את שתי הקומות העליונות של 770, שם יהיה

הдолר הראשון לבניית הספרייה

הספרייה נבנתה בכיסף תרומותם של הנגידים
הרב שניאור זלמן שי' גורארוי
הרב ברוך שלמה אליהו שי' קונין
ר' יששכר דובער שי' וויס
ר' דניאל זיל נמדור
ר' אברהם יצחק שי' רוזנהאָז
מרת גילה חי' רוזנהאָז
ר' דן שי' בריהאָם
ר' יוסף יצחק שי' הכהן גוטניך
הרב דן יואל שי' ליווּי
ר' שמואל שי' מלמד
ר' אברהם דובער שי' ליברמן
ר' מרדכי שי' הכהן רבקין

מקום הספרים יקרי הערך, כתבי היד, וחדרי העבודה של העורכים מtower כתבי היד

[את הדירה של כ"ק אדרמור מוהררי"צ נ"ע להשאיר בצורתה, ואת הקומה השלישית לבנות החדרים מחדש באופן המתאים לספריה].

ב) להוציא מחסן ספרים בחצר סל (תחת חצר הסוכה) שהוא יחבר את מחסני הספרים שבסל ושב-766.

אם כל הנ"ל מתאים לרצון כ"ק אדרמור שליט"א, אז ניתן תקשורת אינזיניר לברר את אפשרות הבניה הזאת.

זכינו לענה נוספת מכ"ק אדרמור שליט"א, בו הדגיש את התיבות „מתאים לרצון כ"ק אדרמור שליט"א".

התקשרנו מיד לאדריכל שכין תוכניות. הכנסנו התוכניות והרבינו השיב: „ויהא בשעתומו"צ, אזכור עה"צ".

בהתוצאות ש"ק שלפני י"ט כסלו הכריז כ"ק אדרמור שליט"א:

ס"יאיז פאראן נאר א ענין אין וועלכן איך בין א מהותן, דאס איז די ספריה אין בית אגדות חסידי חב"ד, וואס מג'יגיט בויען א בנין חדש ובהרחה, עברו באותו מקום, וויל קדושה לא זהה ממקומה.

מאו ואילך הרבה הרבי שליט"א לזרו את הבניה. ביום ג' ה' טבת, יום גואלה הספרים, דיווחתי על חתימת חוזה עם האדריכל לעירכת תוכניות בניה, ובمعנה שקבלתי כתוב הרבי שליט"א:

סחבת שאין כמוהה. הזוכים מתי התחילה לדבר זהה? (דרך אגב ההתחלה הייתה בהתלהבות וכו').

בהתאם לזרו זהה התחילה הבניה לפועל, בעבור פחות משבעיים, וכמוון מתוק התלהבות זוריוזת, ובחי' טבת יכלנו לדוח לרבי שליט"א:

ביום ועש"ק התחילה בשעתומו"צ לעסוק בשיפוץ הקומה השלישית בסל עbor אוולדקריה לספריה . . . בקשר לבניית מחסן הספרים . . . האדריכלים עובדים על התוכניות, ולפי התוכנית ימסרוו לאישור העיריה בסוף השבוע.

„יותר טוב – להוסיף בהבנין ד' 770“

הבנייה בקומת השלישית סויימה לקרה יוזד שבט, במלאת ארבעים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א.

באותו יום שנסתירה בנית אולם הקרייה, בקומת השלישית של 770, עלה הדחפור על הקרקע – לבניית מחסן הספרים תחת החצר.

הבנייה התקדמה ממש החדשמים הבאים. יטודות מחזקים נוספו לשני המחסן נבנה. הותקנו בו ארוןות שאיליהם הועברו הספרים מבניין 766 ועובדות הבניה הועברה לואותו בנין.

הרבי שליט"א הרבה לזרז את הבניה. כל אימת שהייתי עובר בעת חלקת הדולרים היה מוסיף דולר ואומר „דאם איז פאר דעם בניין זאל זיין בהצלחה רבה ובקרוב" וכיו"ב.

בעורת הש"ת הצלחנו לסיים את כל הבניה הזאת במחלת חורף תנש"א.

* * *

הספרייה הזאת אינה מיועדת להשאלה או לקריאת ספרים בה ע"י הציבור הרחב, אלא כפי שהודגש ע"י כ"ק אדמו"ר מוהר"ץ נ"ע בקי"ץ תרפ"ח, ומופיע ע"י הספרן הר"ח ליברמן ז"ל (לעיל פ"ז):

אין כוונה לטפירה ציבורית הפתוחה להשאלה, גם לא [ל]ספרייה הפתוחה לציבור לעיון. הכוונה היהתה שתהיה זו ספריה לחוקרים, משכילים שיבואו להשתמש בספריה שלו.

בהתוצאות ו' תשרי ה'תשל"ג, בקשר עם שנת השבעים של כ"ק אדמו"ר שליט"א, הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א לייסד ספריות בכל מרכזי חב"ד. בהמשך להוראה זו נפתחה ע"י „צעררי אגדת חב"ד" ספריה פתוחה לציבור, לקריאה ולהשאלה, ונקראה ע"ש אבי כ"ק אדמו"ר שליט"א „ספריית לוי יצחק“. הספרייה הזאת ממוקמת בפנת מרכז תנועת חב"ד, ברחו' קינגסטון מס' 305.

כשהתחיל הדיון על פיתוח ספריית אגדת חב"ד, שאלתי אם לאחד אותה עם הספרייה הפתוחה לציבור – ספריית לוי יצחק, ועל כך הואיל

۱۰۵
۱۰۴
۱۰۳
۱۰۲
۱۰۱
۱۰۰

להשיב לי, שתתי הספריות האלה הן "שונות בחקלאות בהשימוש בהן, ואפיו בחוכנן – ומה מקום לחברן?! (אפיו בבענין אחד)".

כשסיימו את בניית הספריה, בתחילת חורף תשנ"א, חשבנו לגשת מיד להכין את הספריה לפטיחתה לחוקרים: אלא שבינתיים נשלחה לروسיה – במסופר לעיל פ"ב, ומצב הדברים הכריח שגינשар שם בשונה וחוזי.

חוותי לkrאת חג השבעות תשנ"ב, ובמשך החדשים הבאים עסקנו בהכנת אלום הקריאה לפתחתו. הקמנו ארוןות ושלוחנות המתאימים, קנוינו מחשב נוסף עבור הקוראים, עם תוכנה מיוחדת, שדרכו אפשר לבדוק כל ספר אם הוא נמצא בספריה. אז נפתחה הספרייה לרבים ממחברים וחוקרים שהתחילה לבוא לעין בספרים הנדרים, שאינם מצויים בספריות הרגילות.

* * *

התוכנית הראשונה הייתה להציג את פתיחת הספרייה בפרסום הциינית. כבר בתחילת שבוע תשע"ג, כשימיינו את שיפוץ הקומה השלישית של 770, תבחנו (חברי ועד הבניין) לכ"ק אדמ"ר שליט"א:

היות שבניית הكومה השלישית של סדר — לאולם הקוריאה של הספירה — מתקדמת בקצב מהיר . . . ברכזינו להציג לקראות יום הבאהיר י'ו"ד שבט, שנת הארבעים, לפתחה בה תערוכה של כתבי רבותינו נשיאינו . . .

והרביה השיב על כר:

אין הזמן גרמא] מתאים להנ"ל.

מבנה ופתחת הספרייה

קצן

הספרנים בעבודתם

אולם הקרים

בכ' מנ"א תש"ג, דיווחנו על התפתחות הבניה ושאלנו:
אולי, כראוי לארגן חנוכת הבית ביום ג' כ"א אלול, ביום מלאת יובל
שנים לחנוכת הבית – 577, שעשה ב"ק אדרמור מוהריי"צ נ"ע.

והרבי השיב על הדיווח ועל השאלה:
ותהא פוללה נמשכת בהצלחה רבה.
עד חנוכת הבית – עוד חזון למועד להחלטת עד"ז.
אזכיר עה"צ.

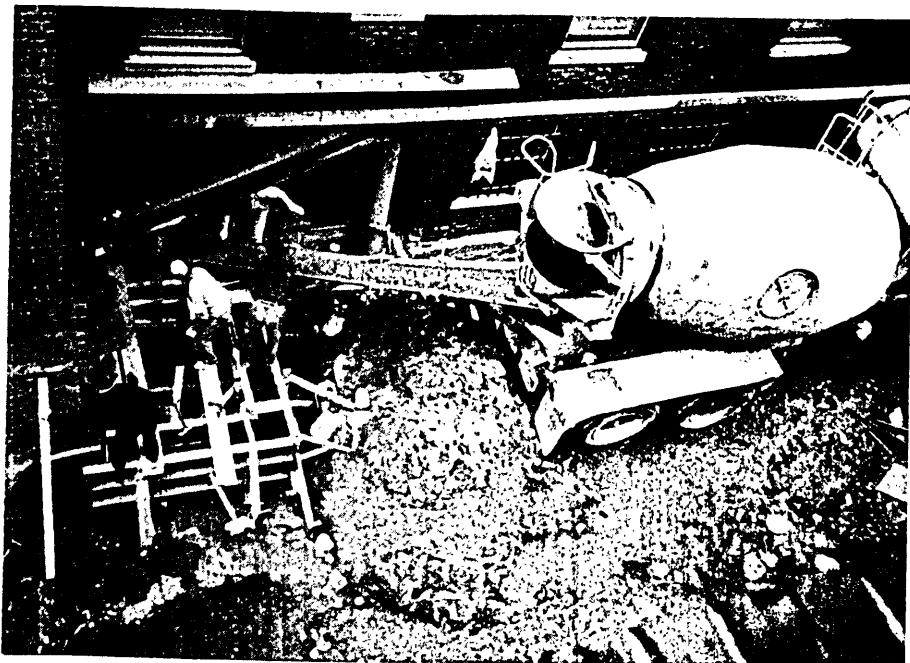
עתה מחכים אנו כולם, שירחם הש"ט וישלח רפואה שלימה לכ"ק
אדמור שליט"א, שאו יהיה הזמן המתאים לחגיגת חנוכת הבית של
הספריה, יחד עם חנוכת הבית של בנין הכהנים ההולך ונבנה, חנוכת בית
רביינו שבבבל, ומלה ביפוי תחזינה עינינו.

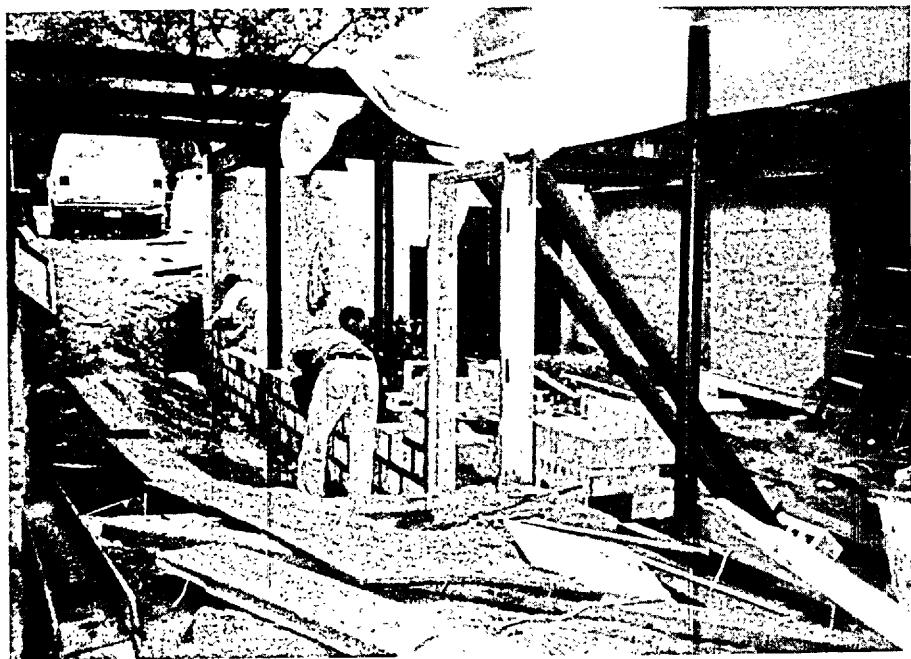

רא

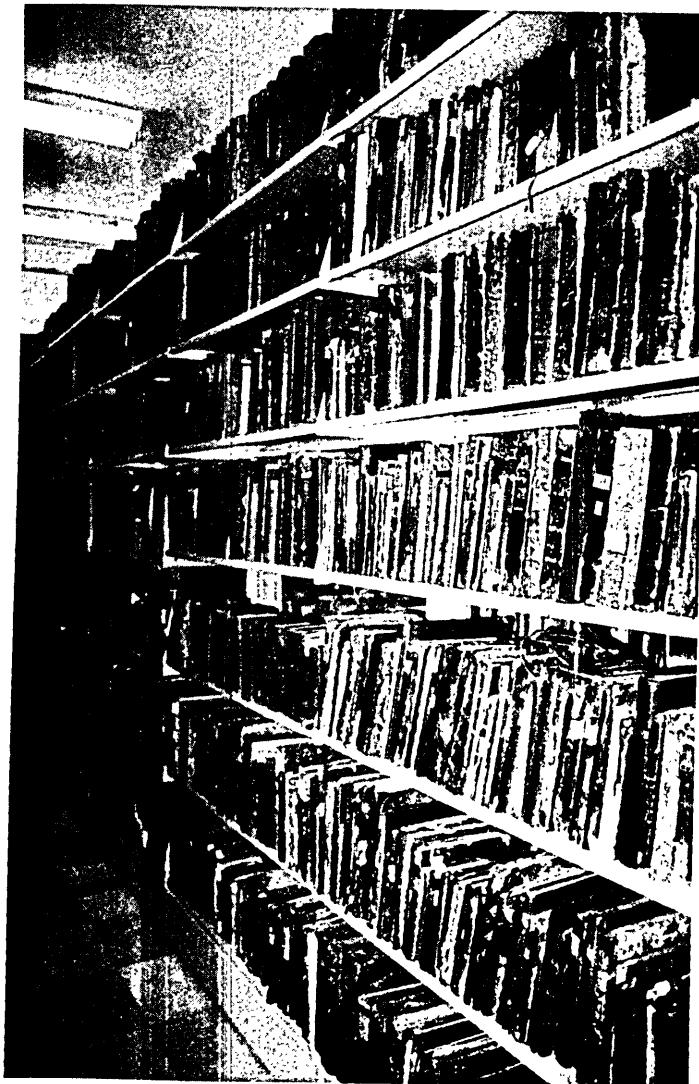
בנייה ופתחת הספריה

בנייה ופתחת הספרייה

רג

פרק טו

ספר" – אוצר החסידים – ליאו באוויטש

במשך תקופה מסוימת של כ"ק אדמ"ר הוקן נדפסו אחדים מספריו: הלכות תלמוד תורה. תניא.لوح ברכת הנהנים. סידור (כל אחד מהספרים האלו נדפס כמה פעמים בחייו כ"ק אדמ"ר הוקן). אמן את חיבורו הגדול, ששת חלקיו השלחן ערוך, לא הדפיס בחיים. הוא נדפס לראשונה אחרי הסתלקותו ע"י בני הגאון המחבר.

בנו כ"ק אדמ"ר האמצעי הדפים או עוד שנים מספריו: באורי הוהר וסידור עם דא"ח, ונכדו כ"ק אדמ"ר ה"צمح צדק" הדפים אח"כ עוד שנים מספריו: תורה אור ולקוטי תורה. אמן רוב חיבוריו לא נדפסו אז, כ"א בדורינו זה, ועיקרם – כעשרים וחמשה כרכים בסדרת „מאמרי אדמ"ר הוקן“.

עובדיה זו, שכ"ק אדמ"ר הוקן בעצמו לא פרסם את השלחן ערוך שלו, צריכה תלמוד. שהרי זו הייתה הוראת הרב המגיד מזריטש אליו (כמובא בהקדמת בני הגאון המחבר): „ויבחר בכבוד אמאמר' זיל אשר בו בזמנו הי מלוא וגדווש מים התלמוד והפוסקים והפיצר בו עד בוש ואמר לו אין נבוּן וחכם כמוך לירד לעומקה של הלכה לעשי' מלאכה זו מלאכת הקודש להוציא לאור . . . והיתה התחלתו בהיותו יושב בשבת תחכמוני . . . ובמעיות שנים ב' נגמר זה החיבור על או"ח“. מ"ש לו הרב המגיד „להוציא לאור“, הייתה בודאי הכוונה לפרסומו בדפוס, וא"כ איך זה עכשו עוד כארבעים שנים, שהיה כ"ק אדמ"ר הוקן בחיים חיתו בעלמא דין, ולא הדפיס את החיבור הזה?

ואולי מבואר הטעם לוזה בהמשך הקדמה „ואחר רוב שנים . . . התחיל להגיה ולהחדש בספריו זה“, והיינו שתמיד רצה להוסיף בהגאה, ומרוב טרdotנו בהנחת עדת החסידים לא אסתיע מילתא לסימן את הגהתו, ولكن לא נדפס החיבור הזה בחיים.

אמנם בר מן דין רואים אנו, שגם את ספרו התניא לא רצח בתקלה להדפס, אך שכאן בודאי היהת המטרה להפיצו בין כל החסידים, וכן אמרם היה, בספר התניא הועתק בכתב יד בהעתיקות רבים מאד, ואעפ"כ לא רצחה כי"ק אדמ"ר הוזן להדפסו: רק „אחר שנחנפשו הקונטריסטים הנ"ל בקרוב כל אנ"ש הנ"ל בהעתיקות רבים מידי סופרים שונים ומשונים, הנה ע"י ריבוי העתקות שונות רבו כמו רבנו הט"ס במאוד מואוד“, ורק בכלל זה הסכים כי"ק אדמ"ר הוזן בסופו של דבר, למסור את ספר התניא לדפוס, כدلעיל ספר פ"א.

כך היה בתקופת כי"ק אדמ"ר הוזן. אמן בתקופת בנו כי"ק אדמ"ר האמצעי, לא זו בלבד שהדפסים כמה מספרי כי"ק אביו, הנ"ל, אלא שגם את הספרים שחיבר בעצמו הוא מסר מיד לדפוס. כך הדפסים בחיוו את ספריו: אמריו בינה. דרך חיות. נר מצוה ותורה אור. שער התשובה והתפללה. שער אורה. עטרת ראש. פירוש המלות ותורת חיים (על אופני ההדפסה והמכירה ראה לעיל פ"ב).

מלבד זאת הוא הרבה לכטובי דrostים, שלא נדפסו בחיים; אחדים נדפסו אחרי הסתלקותו, כמו קונו' ההתפעלות (תקצ"א) וקונו' מאמרם יקרים (תרכ"ד), אך רובם נדפסו בדורינו זה, בכתשרים CRCIM בסדרת „מאמרי אדמ"ר האמצעי“.

כי"ק אדמ"ר ה„צמח צדק“ לא הדפיס את ספריו בחיים, רק כשהדפס את ספרי כי"ק אדמ"ר הוזן, תורה אור ולקוטי תורה, הוסיף בהן את הגהותיו. הוא הרבה לכטובי יותר מقولם, בין בנגלה ובין בחסידות, אך כל אלו נדפסו אחרי הסתלקותו. ויתירה מזו, אף כי"נוו' אדמ"ר הצמח צדק, גם הוא ניתן לו רק אחרי הסתלקותו, שננדפסה סדרת ספריו בנגלה (חידושים שו"ת ופס"ד) בשם „צמח צדק“, בין השנים תרל"א-תרמ"ד. ספריו: דרך מצותיך, דרך אמונה (ס' החקירה), יהל אור ואור התורה (כרך הראשון) נדפסו בדור הבא, בין השנים תרע"א-תרע"ח. ואילו רוב ספריו הם סדרת „אור התורה“ שננדפסה בדורינו זה. הסיבה למיעוט הדפסת ספרים בחיים נועוצה, כמובן, בגזירות סגירת הדפוסים ברוסיה, בשנת תקצ"ז. על הגזירה הזאת מספר כי"ק אדמ"ר מוהריץ ג"ע (אג"ק שלו ח"ד ע' תקסג):

ביום הרביעי פרשת לך לך, מרחשון תקצ"ז (27 אוקטובר 1836 למספרם) הודיע שר הפנים את גזירת המלך: א) לבקר את כל ספרי

ישראל הנמצאים בכל מרחבי מדינת רוסיה ואת החשודים — לשורף באש. ב) לסגור את כל בתיהם הדפוס העבריים ברוסיה, ולהניח רק שנים, אחד בוילנא ואחד בזיטאמיר.

ובחרש טבת תקצ"ז נסגרו כל בתיהם הדפוס העבריים ברוסיה, וישאר אך דפוס השותפים ראמ וטיפאגראף בוילנא.

בין שאר הדפוסים נסגר גם הדפוס בקאפוסט ולא הספיקו להדפיס רק את חלק הראשון של הספר תורה אוור בלבד.

הדפוס האחד שנשאר בוילנא לא הספיק — כמה שלא עבד — למלאות את דרישתם של עדת ישראל ברוסיה אףלו בספריו רום"ל חומשיים, סידורים, סליחות, מחזוריים, הגדות, קינות ותהילים וכדומה. ומכל שכן שארי ספרים.

אמנם הרשות הממשלתית גם דפוס שני בזיטאמיר, אבל מסיבות שונות לא נפתח איזה שנים... ובשנת תריז' קבלו את האישור ונגשו להדפסת ספרים, וזו התחילה לחשוב דבר הדפסת חלק השני מספר „תורה אוור“... ובשנת תר"ח הדפיסו בזיטאמיר ויקראו לו בשם „לקוטי תורה“.

מצב זה, שרק שני בתיהם יהודים התקיימו בכל רוסיה, נמשך עד להഫכה בשנת תרע"ז, וזהי נראה גם סיבת מייעוט הדפסת ספרי חסידות גם בשני הדורות הבאים — תקופה כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע:

כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, גם הוא הרבה לכתוב, אמן הוא לא הדפס כלום. אחרי הסתלקותו (בשנת תרמ"ד) נדפס הספר לקוטי תורה לגי פרשיות, שבahn דרושי אדמו"ר הזקן עם הגהות מאדמו"ר ה„צמח צדק“ ואדמו"ר מוהר"ש נ"ע. סדרת מאמרייו בשם „תורת שמואל“, התחללה להתפרסם ע"י כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע בשנות תש"ה, אך רוב הכרכימ של הסדרה זו היא מתפרטים בדורנו זה.

כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע הדפיס מחדש את הספרים תניא (תר"ס) ולקוטי תורה (תרס"ד), אך מחכורייו שלו לא הדפיס בעצמו. בנו כ"ק

אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע הביע את רצונו להתחיל במצער הדפסת כתבי כ"ק אבוי, באגרת שכחוב בכ"ז מ"ח תרפ"ב (אג"ק חי"ג אגרת דתרט):

בדעתני בעזה"י להעתיק דרושי הווד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נונג"מ זי"ע שייהו נמצאים בידי אנ"ש שי' בכל מקום ומקום ללימוד. והנה לעשות כוזאת פה המדינה [ברוסיה] הוא דבר כבד מאד מחסرون הננייר והדריו, ע"כ נשאר בדעתני לעשות כוזאת במחנים [ווארשה].

לפועל לא באה איז חונכנית זו לפועל, רק אחורי שעזב את רוסיה, ובפרט אחורי שהגיע לאראה"ב, שאז מסר לדפוס כמה מהקונטרסים שנכתבו על ידו: קון' התפללה, חנוך לנער, קון' ומעין, קון' עץ החיים, קון' העבודה וקון' החלצו תרנ"ט. ושתים מספריו: תורה שלום וט' המאמרים תרמ"ג. הראשון נדפס בשנת תש"ו והשני לא נגמר הדפסתו עד אחורי ההסתלקות בשנת תש"י, ונמתעכבה הדפסתו עוד זמן רב (– עד שנת תשמ"ג). כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע הרבה לכתוב מאמרם, והם נדפסו בדורינו זה בסדרת "ס' המאמרים – תרמ"ג . . . תרמ"פ".

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע התחילה לפרסם מתורתו בדפוס אחורי עזיבתו את רוסיה בראשית שנת תרפ"ח, והוא הדפיס הרבה מאמריו ושיחותיו בكونטרסים. אח"כ נאספו בסדרת ס' המאמרים, לקוטי דבריהם וט' השיחות. התחלה הדפסת ספרים אלו התחילה כבר בחימן חיותו בעלמא דין, ועיקרה נמשכת בדורינו זה.

כ"ק אדמו"ר שליט"א הרבה באמרית מאמרם ושיחות-קדוש יותר מהאדמו"רים שקדמו לו, אמנם, בדומה לכ"ק אדמו"ר הוזן, מיעט בכתביהם. ה"חוור" הרב יואל כהן היה רושם "הנחות" מהמאמרם והשיחות והיה מכניםם ל"הגהה".

גם אחורי ההגהה היה כ"ק אדמו"ר שליט"א מונעו מהדפסה, בשנים הראשונות, והוא משוכפלים במימיוגרפ. גם המאמרים והשיחות הבלוטי מוגהות היו משוכפלים במימיוגרפ, והיה מודגשת בכל עמוד "הנחת בלתי מוגה".

כך עד שנת תשכ"ב, שאז הויא להרשות להדפיס את הכרך הראשון של השיחות המוגהות, בסדרת "לקוטי שיחות". מאז נדפסו 32 כרכים בסדרה זו.

בשנים האחרונות התחלו להדפיס את המאמרים והשיחות, גם הבלתי מוגהות, וננדפסו מהם עד עתה יותר ממאה CRCIM.

כ"ק אדמו"ר שליט"א הרבה בכתיבת אגרות-קודש. ברובם היה מכתב את המוכרים ואח"כ הויל להגיהם ולחותם עליהם. בשנת תשמ"ז הורה לי לעיר ולהדפיס את אגרותיו, ועד עתה ננדפסו 20 CRCIM מאגרותיו בסדרת „אגרות-קודש“.

הוצאת ספרים קה"ת

לפנינו שננו נגשים לספר על ממציע עריכת ספרי רבונינו בדורינו זה, עליינו לספר בתחילת על „הוצאת ספרים קה"ת“ שנוטדה ע"י כ"ק אדמו"ר מוהרבי"ץ נ"ע, בשנת תש"ב, ונמסרה לידי כ"ק אדמו"ר שליט"א.

כבר בכ"ה אדר תש"א, כתב מכתב מיוחד למשרד אגדות חסידי חב"ד (אג"ק חי"ג אגרת ד'תתייב):

נחווץ לפתח באגדות חסידי חב"ד מערכת הדפסת ספרים וכרכי דא"ח, ולכל לראש עיריים להדפיס סדרורי תפלה בנוסח מדוייק כמו הסידור תחלת ה'דראסטאו.

התכוונית הראשונה הייתה להדפיס או את הסידור דראסטאו, היינו הסידור שהדפיס כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע בראסטאו בשנת תרע"ח. לפועל נדפס באותה שנה, תש"א, הסידור תורה אור, ובתחילת שנת תש"ב נדפס גם הקוני התפלה של כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע: בשניים כתוב שננדפס בהוצאה „אגודות חסידי חב"ד העולמית“.

באوها שנה, תש"ב, יסד כ"ק אדמו"ר מוהרבי"ץ נ"ע את „הוצאת ספרים קה"ת“, ומסר לו אל כ"ק חתנו אדמו"ר שליט"א, כמסופר בס' תלוזות חב"ד באראה"ב פס"ז. במסגרת זו ערך ופרסם או כ"ק אדמו"ר שליט"אCRCIM רבים (מלבד ספרי חנוך שנערכו בפיקוחו, עברו ה„מרכז לענייני חנוך“ שבניהם).

ראשית הוא ערך ומסר לדפוס את שלושת הקונטרסים של כ"ק אדמו"ר מוהרשר"ב נ"ע, שעלייהם מספר כ"ק אדמו"ר שליט"א בהקדמתו לקוני ומעין שננדפס בשנת תש"ג:

ביום ב' ניסן ה'תש"ב يوم הלולא של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע – בהთועדות חברות תלמידי התמיימים נתקבלה העזה לייסד קרן מיוחדת להדרפסת מאמרי כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, ושם הקרן "קרן שלום".

ביחסם כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א הוחלט להוציא לאור רاشונה את שלשת הקונטרסים אשר לאדמו"ר נ"ע: קונטרס ומעין, קונטרס עץ חיים, קונטרס העבודה.

מלבד זאת הוא התמסר לעירقت והדפסת מאמרי שיחות ומכתבי כ"ק חותנו אדמו"ר מהורי"ץ נ"ע, שעל כך כותב בהקדמתו לט' המאמרים קייז הש"ת (עד"ז בהקדמות ס' השיחות קייז הש"ת וס' הוכרונות):

בקייז ה'תש"ה . . . התחללה מערכת „אוצר החסידים“ בהכנות להוציא לאור הוצאתינו של מאמרי כ"ק מו"ח אדמו"ר, שיחותיו, מכתביו ועוד . . .

קבוצת אנשים מאנ"ש החליטה אז להוציא לאור על חשבונם את החלק הראשון ממאמרי דא"ח . . . את החלותם זו הודיעו לב"ק מו"ח אדמו"ר ביב"ג תמו ה'תש"ה . . .

כמו"כ ערך כ"ק אדמו"ר שליט"א ומסר לדפוס רבים מספרי כ"ק אדמו"ר האמצעי: סדרת „צמח צדק“ עם כרך מלואים מכת"י: קצורים והערות לתניא: כמה כרכי „תורת שמואל“, ס' תולדות אדמו"ר מהר"ש נ"ע; ס' השיחות תורה שלום: מפתח מאמרי אדמו"ר מהורש"ב נ"ע; היום יום: הגדה של פטח עם לקוטי טעמיים ומנגינים ועוד.

היתה גם סדרת ספרים רבים שmaser לדפוס בצלום מהוצאות קודמות הם נדפסו בעיקר בשנגהאי ובמיןגן, שם ההדפסה זולה יותר, ונמצאים שם מאנ"ש.

בעבודת העריכה לדפוס המשיך כ"ק אדמו"ר שליט"א להתעסק גם אחרי הסתלקות כ"ק חותנו אדמו"ר מהורי"ץ נ"ע, כאשר עבר אליו בתה הנשיאות של תנועת חב"ד.

בשנים הראשונות לנשיאות היה כ"ק אדמו"ר שליט"א מתעסק בעצמו בעריכה, ואח"כ כשרבתה העבודה מסר חלק מעבודות העריכה לידי מוכריו מהורייל שי' גראנער. אח"כ מונה לעובודה זו מהר"א שי' חטרייך, שעבודתו

סְפִּירִי — אֹצֶר חַסְדִּים — לִיאָבָאוּוִיטֵשׁ

לִיאָבָאוּוִיטֵשׁ
כְּתָבָה
יְהִי־מְלֹא־לְךָ־חַנְכָה

ל'ב-א'

סְפִּרְתַּםְאָמָרִים

אַידִישׁ

ח'תְשָׁא — ח'תְשָׁא

העיקרית היא הוצאת סדרת "אור התורה" מאמרי אדמור"ר ה"צמה צדק" – עשרות כרכים, ועריכת ה"תניא" עם לקוטי פירושים וכו'. אمنם עיקר התנופה לעבודת ערכות ופרסום ספרי רבותינו, היה בקץ תשל"ח. בתווועדות של חג השבעות הכריז הרב שילט"א:

ס'ז'ינגען דא די וואס זייןגען מומחים אין כתבי יד און אין געפינגען מראי מקומות און משווה זיין מיט אנדרער נוסחאות וכו' (וואס ליידער, מפני כמה סיבות, זייןגען דא וויניק אוזינע) – איז די וואס האבן נסיוון אין דערוייפ, זאלן זיי זיך ווענדן צו די "מזכירות", ובעז"ה הוועט מען בוריות הבי אפשרית אוועקשטעלן א צוות וואס זאל זיך פארנעםען מיט הוצאה לאור פון תורה רבותינו נשיאינו, ויפה שעה אחת קודם.

און די וואס וועלן זיך פארנעםען אין דערויף, וועט מען זיך באפריען פון דאגת הfrance, עכ"פ אין דישעות ואס זיך פארנעםען זיך דערמיט, און מיזוועט זיך געבן נאכמער פון שכיר בטלה, כדיא או זיך זאלן זיך קעגען פארנעםען דערמיט. וכל המרבה אין די שעה וואס ער וועט אועוועקגען אויפֿ דערויף – הרײַז משובה.

ויה"ר או דער חלק פון "יפוצו מעינותיך חוצה" זאל נאכמער ממהר זיין ביאת משיח צדקנו, בקרוב מכם.

בஹמשך לשיחה זו נוסד או צוות מיוחד לעירication ספרי מאמרי רבותינו אדמור"ר הוקן, אדמור"ר האמצעי ואדמור"ר ה"צמָח צדָקָה", בפיקוח מויה"ר אשי חרתקיק. העורכים העיקריים בצוות זה הם מויהרא"ז שי' פיקרסקי, מויהרא"א שי' מטוסוב ומוהרג"ג שי' שפירא. את מאמרי כ"ק אדמור"ר מויהרא"ב ואדמור"ר מויהרי"ץ נ"ע, עורכים בעיקר מויהרש"י שי' חזון מויהרי"שי ומוהרמ"מ שי' איידלמן ומוהרא"ל שי' רסקין. ואילו עירication הקובץ יגדיל תורה, ספרי הנגלה של רבותינו והאגרות שלהם נמסרו לידי.

זהו כמובן נוספת לסדרת "לקוטי שיחות" מאת כ"ק אדמור"ר שליט"א, שנערכת עי' חברי ה"וועך להפצת שיחות" מויה"ר ג שי' שפירא ומוהר"יל שי' אלטינן. וסדרת התווועדיות, מאמרי ושיחות כ"ק אדמור"ר שליט"א בעריכת הרב יואל שי' כהן, מויה"ר ז שי' פולדמן, מויהר"ס שי' דז'ייקאבסאן ומוהרד"מ שי' אולידורט.

במשך חמיש עשרה השנים האלה נדפסו עי' הוצאות הנזקרים יותר ממאהיים כרכים חדשים, בהוצאה ראשונה מתוך כת"י, בוסף לספרים רבים שננדפסו מחדש עם הוספות מכת"י, שם נבוּא לפורטם תאריך מדאי היריעה. מטעם זה לא נפרט כאן גם את המחלקות המו"ל ספרות חב"ד בשאר השפות, כי רבים הם ת"ל, וא"א לפורטם.

מכל האמור לעיל רואים אנו, שעיקר ההוראה של "הפצת המעיינות חוצה", כמובן של הדפסת ספרי חסידות, התקיימה בשנים האחרונות, ובלשון הכתוב (קהלת יב, יב): עשות ספרים הרבה אין קץ. וזה יביא בודאי בקרוב ממש את הייעוד של "קأتي מר" – דא מלכא משיחא.

פתח שמות אנשים ומקומות

א

- אבא:
- ד.
- אבייגדור ב"ר חייס:
- ג.
- 아버ם, מ"ץ רודניא:
- לה.
- 아버ם מיכל:
- לו.
- אגודת חסידי חב"ד:
- קיטיר. קייג. קכבר. קרכז. קכטילב. קלט.
- קמא. קמע. קעת. קפוזה. רות.
- אגודת חסידי חב"ד, ספריית:
- קטיכיג. קעח-פֿד. קפו. קצג. קצה.
- אהרונוב, יוסף יצחק:
- קסריען.
- אובליניוב, פיטר (גנעל פרוקורו):
- אייג.
- אודישא:
- מה.
- אוטובה:
- נגג.
- אולגא:
- קסביב.
- אולילדוט, דוד משה:
- קמת. ריא.
- אולניין, קטיגור המחלקה השלישית:
- ג.
- אוסטרליה:
- צד.
- 敖וצר החסידים:
- דר-יא.
- אוירינסון, י. ס.:
- פד.
- אטוואצק:
- קיז. קט-טו. קכבר.
- ארץ הקודש:
- מד. טה-ט. עז. פה. צד. קה. קכד. קלג.
- קלט. קמא. קניינה. קנג. קסוויז.
- ארצות הברית; אמריקה:
- יא. עז. פז. צד. צט. קג. קויב. קטו. קכבר.
- קרכז. קנג. קסב. קסו. קע. קעב. קעו. רז.
- אלטהויז, פנחס טוד罗斯:
- קנינגע.
- אלטינוין, יעקב ליב:
- רייא.
- אנגליה:
- קעב.
- אפריקה:
- צד.
- אפריקה הדזרומית:
- קלויז.
- אפריקה הצפונית:
- סת. קלר-ז.
- אקסלרווד, אברהם אליהו:
- פוזה.
- ארץ הקודש:
- מד. טה-ט. עז. פה. צד. קה. קכד. קלג.
- קלט. קמא. קניינה. קנג. קסוויז.
- ארצות הברית; אמריקה:
- יא. עז. פז. צד. צט. קג. קויב. קטו. קכבר.
- קרכז. קנג. קסב. קסו. קע. קעב. קעו. רז.
- アイיטליה:
- צד. קטו. קעב.
- アイידלמן, יוסף יצחק:
- ראייא.
- アイידלמן, משה מנחם מענדל:
- קמט. ריא.
- アイידקונגען:
- קטז'ין.
- アイיזנטט, שמואל:
- פרה.
- airofah:
- סת. קייא. קבד. קעג.
- airenna, דברורה רחל (ווירוניקא):
- קסוד-עו.
- אלג'יר:
- סט-ע.
- אלטהויז, פנחס טודרוס:
- קנינגע.
- אלטינוין, יעקב ליב:
- רייא.
- אנגליה:
- קעב.
- אפריקה:
- צד.
- אפריקה הדזרומית:
- קלויז.
- אפריקה הצפונית:
- סת. קלר-ז.
- אקסלרווד, אברהם אליהו:
- פוזה.
- ארץ הקודש:
- מד. טה-ט. עז. פה. צד. קה. קכד. קלג.
- קלט. קמא. קניינה. קנג. קסוויז.
- ארצות הברית; אמריקה:
- יא. עז. פז. צד. צט. קג. קויב. קטו. קכבר.
- קרכז. קנג. קסב. קסו. קע. קעב. קעו. רז.
- アイיטליה:
- צד. קטו. קעב.
- アイידלמן, יוסף יצחק:
- ראייא.
- アイידלמן, משה מנחם מענדל:
- קמט. ריא.
- アイידקונגען:
- קטז'ין.
- アイיזנטט, שמואל:
- פרה.
- airofah:
- סת. קייא. קבד. קעג.
- airenna, דברורה רחל (ווירוניקא):
- קסוד-עו.
- אלג'יר:
- סט-ע.
- אלטהויז, פנחס טודרוס:
- קנינגע.
- אלטינוין, יעקב ליב:
- רייא.
- אנגליה:
- קעב.
- אפריקה:
- צד.
- אפריקה הדזרומית:
- קלויז.
- אפריקה הצפונית:
- סת. קלר-ז.
- אקסלרווד, אברהם אליהו:
- פוזה.
- ארץ הקודש:
- מד. טה-ט. עז. פה. צד. קה. קכד. קלג.
- קלט. קמא. קניינה. קנג. קסוויז.
- ארצות הברית; אמריקה:
- יא. עז. פז. צד. צט. קג. קויב. קטו. קכבר.
- קרכז. קנג. קסב. קסו. קע. קעב. קעו. רז.

ג

גוביינקו, ניקולי (שר התרבות
הרוסי):
קסרט.

גולטמן, מתתיהו יחזקאל:
צט.

גולטניק, יוסף יצחק הכהן:
קצב.

גולדברג, אברהם:
קלחת.

גולדיון, יצחק:
קן.

גולדנברג, שמואל (ספרן עברי:
בספריית לענין):
קעה. קען.

גולדנשטיין, פנחס דובער:
לא.

גולדרפין, לעאנארד:
קנד.

גורארוי, משה:
קיט.

גורארוי, נתן:
סב. קנדז.

גורארוי, שמריהו (חובבי):
עג. קית. קכג. קפט.

גורארוי, שניואר זלמן:
קפט. קצב.

גורבאצאוו, מיבאל (נשיא ברית
המוסדות):
קע (וושטו ראייסה).

גורביבץ, שניואר זלמן:
קכיגר.

גורודצקי, בנימין אליהו:
קלטימ. קמב. קנב.

גינזבורג, דוד:
נו.

גילדנשטיין, אברהם חנוּן:
קלט.

גרונר, יהודה ליב:
קמב. קטה. קע. קעב-ג. קעה. רט.

אשכנז; גרמניה:
ס. קייז. קל. קעב.

אשכנזי, חיים אליעזר:
קען.

אטרוג, נחום:
סט-ע.

ב

בארא (סנטור):
פז.

బָבְרוֹיִסְקָּ:ָ
לו. ק. קמב.

בִּינּוֹשָׁ:ָ
ד.

בְּלָאָכָּ, יְהוֹשֻׁעָ:ָ
קַבָּ.

בְּלוּם, אהרן:
קִידְּרִין.

בְּלוּם, יהודה ליב:
קִידְּרִין.

בְּלוּם, מרדכי דוד:
קִמָּא.

בְּלִינְרָ, משה חיים:
נַט.

בְּרִילְיָן:
צַט. קִיג. קְטוּזִיקִית. קַכָּב.

בְּרִילְיָן, ישעיה:
נוֹגָן.

בְּעֶרְנְסָטָן, אברהם:
קִמְטָן.

בְּעַשְׂעֵ:ָ
כ.

בְּרִזְוִילָן:
קַלְתָּן.

בְּרִירָאָם, דָן:
קַצְבָּן.

בְּרִיטִישְׁ מִזְוִיאָן:
צַג.

דז'יקאבסאן, ישראל:	גראליק, גרשון מענדל:
צב. קט. קיביטו. קית. קכוב. קכו. קקט.	קעב.
דז'יקאבסאן, סימון:	גראליק, ירוחם:
ריא.	פא.
דושאנט:	גרפינקל, דובער:
פָּו.	קי.ג.
דִּירִיְגָן (מנהל מחלקת בתה"י בספריית לעניין):	גַּג., מַה.: נוֹתָח.
קעו.	
דְּמַשְׁךָ:	
מַט.	
דְּנִיפֿרְוּפֿטְרוּבְּסָק; יְקָטְרִינְוּסָלְבָּ:	
קְנָט. קְסָה.	דאגאוויטש:
דְּרָאַהְבִּיטְשָׁעָר, בְּרוֹזָ:	קס.ד.
פָּת.	דּוּבְּבִּי שְׁפָתִי יְשָׁニִים, חֶבְרָתָ:
	צד.

ה

האמער, ארמנונד:	דּוּבִּין, מְרַצְּבִּי:
קְנָת. קְסָבָן. קָע.	צָאַב.
הארונשטיין, משפחתי:	דוּבְּנוֹבָ, שְׁמָעוֹן:
קְטוֹן.	בָּ.
הבלויין, חנוֹן הענדל:	דוּבְּעָר, הַמְגִיד מִמְזֹרִיטֵשׁ:
צְדִירָה.	אָדָר.
הבלויין, שלמה זלמן:	דוּבְּעָר, אֲזָמוּרָה האמצעי:
סָג.	חַיִּיד. טָו. יְחִיכָּג. כָּה. כּו. מְדִיחָה. ע. קְנָט.
הוֹל, קוֹרְדְּזָל (שר החוץ האמריקאי):	דוּבְּעָר, מְצָדָה רְטָה. רְטָא.
פָּז.	דוּבְּעָר, מְצָדָה זְבִּינְאָוּוּיטֵשׁ:
הוֹסִיאָטִין:	לָה.
מוֹז. עַב.	דוּבְּעָר מְקַאָלִיסָק (אַשְׁכְּנָזִי):
היילפרין, מאיר:	לָא. לָה.
ס.	דוּבְּעָר, מְצָדָה זְקָאָלִיסָק:
הירש:	לָה.
ה.	דוּבְּרָאוֹסָקִי, לִיפָּא:
הַלְּל, הרְיָה מְפָאָרִיטֵשׁ:	קְמָט.
כְּג. לָ.	דוֹזְ בְּרָ מְשָׁה מְלָאָגְנִיא:
הַלְּל בְּרָ נְפָתְלִי הִירְץ (שם שׁ וְנאָמָן דלְזָנִיא):	בָּ.
בָּ.	דוֹזָ:
הַלְּסִינְגְּפָוָרָס:	דָּה.
קְטוֹז.	דוֹכְמָן, שְׁנִיאָוָר זְלָמָן:
	פָּ.
	דּוּזְיקָאָבָּס:
	קְסָה.

ווינה:	העכט, שלמה זלמן:
צ'ו.	קית. קכבר.
וינצ'יה:	הרכבי, צבי:
ק'ת.	קלת.
וינר, ראש:	וינר, שלמה זלמן:
קכחו.	קית. קכבר.
וינר, שמואל:	ואלאסאוו, מנחם מענדל:
ניחס. צ'צ'ג. ק. קא. קב. קבדן.	קempt.
עד להפצת שיחות:	וואליין:
רי'א.	ה.
ויאאלשע:	וואליק (מנהל ספריית לעניין):
ג.	קעב.
ז'גלוון, סמיון (מושל בילורוסיה):	וואקסמן, שמחה:
א.	קעט.
ז'וין, שלמה יוסף:	ווארשא:
קדר. קלט. קנא.	יא. צ'ו. צט. קב'יר. קיב'כג. קג. קנב'ג. קנו.
ז'ולוטוב (שר התרבות הרוסי):	וואשינגטונ:
קסת.	קג. קנג.
ז'יטאמיר:	וויטאל, שמואל:
רו.	מח'ט.
ז'ילבערבערג, א. ב.:	וויטבסק:
קלג.	מט.
ז'ילבערבערג, שלמה:	וויטנברג, שמעון יצחק:
קכג.	צט.
ז'יסלון, זלמן אידל:	וויננברג, יוסף:
פח.	קלן.
ז'כרוב (שר התרבות הרוסי):	ווינטראוב, ג'רי:
קסג. קסהיין.	קנת. קסו.
ז'יליגסון, אברהם (מ"ץ	וויסט, דובער:
דלייבאומיטש):	קעב.
לגד.	ווילהלם, יצחק:
ז'יליגסון, אהרון (החוור):	קמת. קעה. קעה-ט. קפער.
לט. מ.	וילנא:
ז'למנוב, שמואל:	קטו. רו.
קטו (אשתו ובנה). קכג'יד.	וילנסקי, יצחק דובער:
	נו.

טְרִינִינָן, שְׁמוֹאֵל מִיכָּל:

סְג.

טְשִׁיִּיס, דּוֹד:

קְפַט.

טְשֶׁרְנוּבִילָן:

קְסָו. קְסָת.

וּ

יְהוֹזָה לֵיב, מַהֲרִי"ל מִיאָנָאוּיטִישׁ:

יְב. טְרוֹיז. כְּד. קְנו. קְנו.

יְהוֹזָה בָּ"ר פִּיבִישׁ:

דּ.

יְהוֹזָה לֵיב מַהְאַמְלִיאָה:

לְגָ.

יְוֹנִיךְ, אַבְרָהָם בָּרוֹן:

קְמָת.

יְוֹוֹ"א:

קְהָ.

יְלָצִין, בּוֹרִיס (נְשִׂיאָ רַוְסִיהָ):

קְעָ.

יְעֻוּסָעְכִּיהָ:

פּו. פְּת. קְנו.

יְעַקְבָּסְוּן, מַאיָּרִיָּה:

פָּגָ.

יְפָה, יִשְׂרָאֵל:

כְּמָה.

יְרוֹשָׁלִים:

סְטִיע. צָה. קְמָא. קְנָא. קְנו. קְנו.

יִשְׂרָאֵל, הַבָּעֵשׁ"ט:

קָא. קְסָא.

כּ

כְּהָן, אָ:

צָא.

כְּהָן, יוֹאֵל:

רו. רִיא.

כְּהָן, רְפָאֵל נְחָמָן:

גּ.

ח

חֶבְרוֹן:

מִדרָּה. ע.

חֶזְקוֹב, חַיִּים מַרְדָּכַי אַיְזִיקִי:

קְמָת.

חֶזְקוֹב, עַטְל צָרָעָנָה:

קְהָ.

חַזּוֹן, שְׁלוֹם יַעֲקֹבָ:

רִיא.

חַטְרִיק, אַהֲרֹן:

קְנָגִיד. רְט. רִיא.

חַטְרִיק, צְבֵי הַיְרָשָׁה:

קְלָת.

חַיִּים זָוְבָעָר, מִשְׁרָת אַדְמוּר הַצְ"צָ:

לְג.

חַן, דּוֹד צְבֵי (רְדַ"צָּ):

קְמָבָ.

חַסְדָּן, יִשְׂרָאֵל:

קְחוּט.

חַסְקִינְד, זָוְבָעָר:

קְמָא.

חַסְקִינְד, שְׁלוֹם:

קְלָל.

חַפְץ, מַרְדָּכַי:

קְטוּזִים.

חַרְקּוֹבָ:

גּוֹ.

ט

טְבְּרָסְקִי, נְחָמָן יוֹסֵף:

קְמָת.

טּוֹלְסְטִיקּוֹב (סָגָן שֶׁר הַתְּרָבּוֹת

הַרְוּסָה):

קְסָת.

טִיְּטִילְבּוּם, מַרְדָּכַי:

גּ.

טְרָאַצְקִי, יִנְדָּזָה:

בּ.

נא. נג. נוֹזִית. ס. סגִיד (העברת האוסף מל'). עב. עַדְיָה. עז. עט. פא. פה. צג. קנו. כסות.
ליובאוויטש, ספריית: ציקת. קנה. קעת.
ליויו, זן יואל: קצב.
ליורנוו: ע.

לייטניוב (שר החוץ הרוסי): פז.
לייטניוב (סגן שר התרבות הרוסי): קסביג.
לייסבון: קית.
לייפסקר, מיכאל: קלג.
לעוזידאוו: קעב.
לענין, ספריית: פב. פט. קנוֹית.

מ

מאיר ב"ר דוד מלזנייא: ב.
מאנאנזיאן, חיים: פד.
מאריינבאד: ס. צט. קב.
מארצ'באקער, אברהאם: נג (ובנו). נו (בנו).
מארק, בעREL: קג. קנכ.
מארקס, אלכסנדר: קכ.
מגיזסן, פנחס אורי ליב: מג.
מדליה, שמריהו ליב: קנט.

כהנא, שלמה דוד: קכג.
כלל חב"ד: צה. קכו.
כפר חב"ד: קסו.

ל

לאבאק, מאיר: נז.
לאדוֹן: קכג.
לאדי: חי (שריפה). יב. ייח (כנ"ל). כא. לוּז.
לאזנייא: א. טו (תקנות). כא.
לובמיליא: קסיגד.
לוין, נתן: קנה. קעט.
לונזיוֹן: קמא. קעב.

לופוחין, פוטר (גנול פרוקוורו): א.

לטביה: קטג.
לייב ב"ר נח: ד.
לייב מוהילובער: כא.
לייב: ד.
לייברמן, אברהם דובער: קצב.
לייברמן, חיים: נט. סז. עט. פט. צא. צג. צה. ק. קב. קדרה. קיביג. קיט. קבדיג. קמט. קעת. קצה.
ליובאוויטש: יד (שריפה). יהיט. כ (שריפת תקפ"ד). כר. כח (שריפה). לגיו (כנ"ל). מריה. נ-

משה באדה"ז: מושבר (שר המטחר האמריקאי):
טו. כה.
משפט הספרים: קסרו.
קעד. קעה-קפא.

מוֹנְדִּשְׁיָוָן, יהושע:
לה.
מוסך הרב קוֹקָה:

קלט-ם.
מוסקָבָא:

מט. סד. עה. פאייה. פוזית. צ. צא. קנדיעו.
מורנווֹן, הרב:

קַנְבָּה.
מטוֹסֶובָּב, אליהו:

יד. ריא.
מטוֹסֶובָּב, שלמה:

קלָוָן.
מיְדָלָתָה:

קלָגָה (הרבות דם).
מיְכָאִיעָוֹוָא (סגן שר התרבות הרוסי):

קסָרָה.
מיְנִידָלָן, נִיסְן:

קלָטָה. קַנְטָה. קַסָּה. קָסָוָה.
מיְנִיכָּן:

נוֹעָרָה. רַתָּה.
מיְנִיסְקָה:

קָנָה.
מלְמָדָ, שמואל:

קָצָב.
מןְדָלָה:

דָּה.
מעַמְדָּה:

קְכוֹלָה.
מעַנְטָאָן:

עַבָּה.
מוֹרְזָבָ, אלחנן דובער:

גָּכְתָה.
מְרַכְּזָעֲנִינִי חָנוֹן:

רַתָּה.
מְרַכְּזָעֲנִינִי חָנוֹן, ספריות:

קלָבָ-מַטָּה. קלָטָה. קָפָה.
משָׁה, הרמב"ם:

קָסָבָה.

ג

נאָהָה, אַבְרָהָם חַיִּים:
ל.

נאָרְקָאָמְפָרָאָס:
פְּבִידָה.

נָחָה:
דָּה.

נוּגְּגִירְסִיִּי:
קָפָה.

נוּוְאָרָקָה:
קיָיְבָּה. קִיזָּה. קִיתָה. קִכָּה. קִכְּגָה. קִנְדָּה.

נוּנָּאָה:
קִסְּבָּה.

נוּעָזִין:
סָגִידָה.

נוּמָזָר, דְּנִיאָלָה:
קִצְבָּה.

נוּפָּלוּוֹן:
טָהָרָה.

ט

סְבָעָה, אַבְרָהָם:
מוֹזִיטָה. קָאָה.

סְבָרֵין, פִּיטָּר (מושל בילורוסיה):
אָה.

סִימְפָּסְוָן, אליהו:
פָּאָה. קָוָן.

מִיקְוָאוָן, סְטָאָסָה:
קָעָא.

סִינְטָה (מחלקה השלישית):
בָּה.

סִיפְטוֹן, צִרְלָסָה:
קָעָתָה.

פיגgin, יחזקאל:	סלוניים, יעקב יוסף:
צט. קרי. קט. קיב. קכזיט.	סט.
פיליפ (מנהל ספריית לעניין):	סלוניים, עזריאל זעליג:
קעה	קם.
פיליפס, ויליאם:	סלוניים, שניואר זלמן:
פו.	מרדו. סט.
פייננא:	סמנר, ספריות:
?	צב.
פיקרסקי, אלכסנדר זיסל:	סקאלא, ניסן:
ראא.	מג.
פלדמן, דוד:	
רייא.	
פעטסמא:	ע
קטו. קית.	עבין, נחמן צבי:
פרוט, יונה:	צוו.
קעב.	עבער, יהודה:
פרידמן, יוסי ברוך:	קב. קטו.
קנט.	עהרמן, נפתלי:
פריז:	קד.
קג. קכח-יג.	עץ חיים, ישיבת:
פריימן, א.:	צוה.
פו.	
פרנקל, דוד:	
מו. עב. צדרה. ק. קכ.	נ
פרס:	פאול, קיסר:
קלג.	ב. ר.
פרסייז, זליקינד:	פאפאו, פאוועל:
סב. פב. פה. פת.	פב.
פרסייז, שוושנה:	פולאקוב, אוסף:
זה.	קסדרה. כסט. קעה-יג.
	פולין:
	יא. קד. קט. קיא-יב. קטו. קית. קכ. קכו.
ל	קלו. קג. קנב-ג. קנו.
ציוניים:	פונדיינסקי, זלמן:
פד.	מה.
צנזרה:	פורקערסזרארף:
צא-יב.	קה.
צעירי אגדות חב"ד, ספריות:	פטרבורג; לנינגרוד:
קצתה.	א. יא. טז. כה. מת. גז. עט-פ. פג. צ-צב.
צראפת:	קנט. קסה.
צד. קיג. קכו. קnb.	

- ק**
- קרינסקי, יהודה:
קמ. קנג. קנט. כס. קעט. קפט.
- קה"ת, הוצאת ספרים:
טו. קליג'מו. רח'יא.
- קרעמענטשוג:
יח'יט.
- קרעמער, אר"י ליב:
קכג.
- קרעמער, חיים שניואר זלמן:
קט.
- ר**
- ראם, המdfsים בוילנא:
רו.
- רבינוביץ, אשר:
פו.
- רבינוביץ, דוד מאיר:
פז. קו.
- רבינוביץ, מיכל:
ס. סב.
- רבינוביץ, רפאל נתע:
נג.
- רבינוביץ, שמואל (הטורף):
לה.
- רבקין, מרדכי:
קצב.
- רוזין, יוסף:
פו.
- רוזנהוז, אברהם יצחק:
קצב.
- רוזנהוז, גילה:
קצב.
- רוטשטיין, משה ליב:
קב. קיב. קל. קמבר. קג.
- רומיאנצוב, ספרית:
פבי.
- רוסטוב:
סיג'ו. עד.עה. עט. פארב. פז. צ. צב. קנו.
- רוסיה; ברית המועצות:
נו. סת. פ. פז. צא. צגד. קט. קיב. קטז.

- ק**
- קאמענקי:
ג.
- קאפוסט:
לויז. דו (הדרפס בק.).
- ק.ג.ב.:
קעה.
- קוגן, יצחק:
קסורייז.
- קומוניסטים:
צא.
- קונגרס אמריקאי:
קעב.
- קונין, ברוך שלמה אליהו:
קנחויז. קפט. קצב.
- קופת ריבינו:
קקט.
- קוזנובסקי, אליעזר שמעון:
מה.
- קיווב:
קנו. קנט. כס. קס.
- קיסילאוו:
קעד'ה.
- קיסינג'ר, הנרי:
נג.
- קלין, פנחס:
קכג.
- קעלער, אפרים שמואל:
קמט.
- קעניגסוארט:
סב.
- קרואוס, שמואל:
קמט.
- קרואטשוב (מנהל ספריית לעניין):
קסג.
- קראסנא:
צ'.
- קרבסקי, שבתי:
קמט.

שיניינקר, חברה הובלה:	קית. קכ. קכח. קמ. כסודען. רהייו (גוזרת הדפוסים). רז.
קוטזיט.	
שיך, פנחס רויזעס משקלאב:	רוסיה הלבנה; בועלארויסיה: ט. פה.
טו.	
שלמה פרידעעש:	ריגנא: נו. עז. צד. צז'קה. קט. קיביג. קטג. קיז.
יט'כ. כויז.	
شمוטקין, יהודה:	קנו. ריזון, זלמן: קה.
קויז.	
שם טוב, אברהם יצחק:	רייטשיק, שמואל דוד: קללא.
קנגאי. קעט.	
shmehobiz, אלתרה:	רסקין, אהרן ליב: ריא.
פא.	
שנגהיי:	
רט.	
שניואר זלמן, אדה"ז:	ש
איכא. כדית. מרד. קכוב. קכז. קנה. קנט.	שבדרון, אברהמת: נת. סה. א.
קסב. קעה. רדייה. רז. ריא.	שבדרון, יעקוב: קמבל (ורעיהו מורים):
שניוארסאהן, חיי מושקא (אשת אדמוני"ר שליט"א):	שגרירות אמריקנית: קויזה.
קר. קמא.	שוואגער, ל.:
שניוארסאהן, יהודה ליב (אדמוני"ר מהרייל'ל מקאפאוסט):	מו.
כויז.	שוחאט, מנחם גדליה: קמת.
שניוארסאהן, יוסף יצחק (אדמוני"ר מוהריי"צ):	ושאוטק, יוסף: קנדיר. קעט.
יא. יד. ב. כו. ל. לא. לו. מ. מגיד. מזינג.	שזר, שניואר זלמן: קנאַב.
נח. ס. סגיה. סז'קלג. קמחן. קנה. קנע.	שטווקהולם: קטז'יה.
קסד. קעחיט. קפאג. קפוג. קצע. רה-ט. ריא.	שטיין: צב.
שניוארסאהן, לוי יצחק (אביcad"ש):	שטעטין: קטזין.
קנט. קצה.	שטרונא, אשת אדמוני"ר הזקן: ט.
שניוארסאהן, מנחם מענדל (אדמוני"ר ה"צמץ צדק"):	שיין, ישראל שמעון: סט.
יב. טו. ב. בא. כנילז. מא. מג. קנט. רד-רט. ריא.	
שניוארסאהן, מנחם מענדל (אדמוני"ר שליט"א):	
כה. לג. לו. מ. עז. עטיפ. קד. קו. קיג. קכד. קכו. קליגרי.	

שניאורסאהן, רבקה (אשת אדמו"ר מוהר"ש): נ.
שפירה, גבריאל: ריא.
שפירה, נחמן: ריא.
שפרי, דוד: פג.
שווון, דוד: צהן.
שניאורסאהן, שלום דובער (אדמו"ר מוהר"ב): ל. לג. לה. מ. מגע. עב. עדיה (וזוגתו כלתו ונכדתו). עז. פ. פב. קכת. קnb.
קנו. קסידה. רוט. ריא.
שניאורסאהן, שלמה זלמן (אדמו"ר מוהר"ז מקאפוסט): לא.
תומפי תמיימים, ישיבת:
קט. קיד. קכו.
תורת אמרת, ישיבת:
כך.
תורת חיים, ישיבת:
צה.
תימן:
צד. קלין.
תקומה לתרבות ישראל, חברות:
כלב.

ת

שניאורסאהן, שמואל (אדמו"ר מוהר"ש): כ. כה. לא. לג. לו-מד. נודת. רו. רט.
שניאורסאהן, שמריהו נח (אדמו"ר מוהר"ג מבאברוייסק): קמבל.
שפטייל, שמואל בצלאל (רשב"ץ): מד.

מפתח תאריכים בתולדות הספרי

תרנ"ג: מג. נג.	תקנ"ב: טז.
תרנ"ה: נג.	תקנ"ו: טו.
חר"ס: נג.	תקנ"ט: א.
תרס"א: ג. נג.	תקס"א: איג. כא. כו.
תרס"ד: סט.	תקס"ב: טו. כו.
תרס"ה: סט.	תקס"ג: טו. כא.
תרס"ז: מו. עב.	תקס"ד: טו.
תרס"ח: ס.	תקס"ה: טו. ב. כו.
תרס"ט: סג.	תקס"ו: טו. טיב.
תרע"א: מג. נג.	תקס"ז: טו. ב.
תער"ב: מה. נת. ס. עג.	תקס"ח: טו.
תרע"ג: נת. ס. סג.	תקס"ט: יט.
חרד"ע: מו. ג. נט. ס. סג. עב.	תקע"ע: ח'ט.
תרע"ו: סג. עז. פא.	תקע"ב: טין.
תרע"ז: רה.	תקע"ג: י. ית. כו.
תרע"ח: טו.	תקע"ו: ב.
תרע"ט: פג.	תקפ"ג: יט.
תר"פ: נא. סו. עדיה. פב.	תקפ"ד: יט.
תרפ"א: נאיב. עה. עז. פניה. קכת.	תקפ"ה: כו.
תרפ"ב: פג. רג.	תקצ"ז: כדרה. רהיז.
תרפ"ד: פג. קט.	תריד: בט.
תרפ"ה: פג-ה. צ-צב. קכה-ו.	תריגג: כו.
תרפ"ו: פה.	תריה: מא.
תרפ"ז: מת. נב. עטיפ. פג. פה.	תריזו: רה.
תרפ"ח: פריז. צאייה. קיקא. קכת. רג.	תריה: כדרה. רה.
תרפ"ט: נת. ס. פא. ק.	תרירג: ל.
תר"ע: עז.	תריטי: בט.
תרצ"א: ק.	תריטיו: ייד. בט. לה. לט.
תרצ"ב: פג.	תריזו: כט. לב לה. לט.
תרצ"ג: צה. צה. צט-קג. קכו.	תריה: ייד. לה. לט.
חרצ"ד: פז. צו. קכה-ו.	תריטש: בט.
תרצ"ה: פת. קד. קו. קכט.	תרכ"ב-מינג: לט.
תרצ"ו: קו. קכו. קכט-ל.	תרמיה: מר.
חרצ"ז: קרו. קל.	תרמי"ז: מדיה.
תרח"צ: קרו. קט.	תרמי"ח: מה-ו.
תרצ"ט: קו. קיא-ב.	תר"ג: מה. קיבוץ.
תש"ש: קג. קיבוץ.	

תשכ"ד: קנב.	חש"א: קיו.ת. רח.ט.
תשל"ב: קנב.	חש"ב: קית. רח.ט.
תשל"ג: קצה.	חש"ג: קב. רת.
תשלו"ז: קנג.	חש"ד: קב.
תשלו"ז: קמד. קמו. קמת. קנג.	חש"ה: רג. רט.
תשלו"ח: קמד. קמו. קמת. קנד. קנו. ריא.א.	חש"ז: קב. קכג. קל-לא. קנו. רז.
תשלו"ט: עט. קנה.	חש"ז: קל. קג.
תש"מ: קמת. קנז. קעה.	חש"ח: קכג. קנו.
תש"מ: ג: רז.	חש"ט: קלא. קלג.
חש"מ"ה: קמד. קעת.	חש"י: קלב. קמא.
חש"מ"ז: יב. צא. קעה.ט.	חש"א: קלג. קלו. קמ.
חש"מ"ז: קעט.פ. קפח. רת.	חש"ב: קכד. קלביב. קלוז. קעת.
חש"מ"ח: קמד. קמט. קנט.ס.ו. קפ-פט.	חש"ג: קלוז.
חש"מ"ט: קמט. קפח.ט.	חש"ד: קלט. קמא.
חש"נ: קצע. קעה. קצט.	חש"ו: קלז.ט. קפב.
חש"נ"א: קסוו.עד. קצע.יז.	חש"ז: קני.ב.
חש"נ"ב: קער.ו. קעו.	חש"ח: כ.א.
חש"נ"ג: קער.ז.	חש"ב: רת.